

پیش‌گفتار ۳

حلقه‌های مهربانی ۳

معارف اسلامی و سعادت انسان‌ها ۳

قرآن و عترت ۳

مروری اجمالی بر عناوین کتاب ۴

دعای مهر ۴

مقدمه ۵

اهمیت داشتن دوست ۵

دوست، نشان لطف خداوند ۵

انتخاب دوست ۷

آثار انتخاب صحیح دوست (۴ مورد) ۷

مراحل انتخاب (۷ مرحله) ۷

دوستان خوب (شخصیت‌های مثبت، ۹ مورد) ۸

افراد غیر قابل اعتماد (۴ مورد) ۸

دوستان خوب (اولویت‌ها ۶ مورد) ۹

دوستان بد (شخصیت‌های منفی، ۲۵ مورد) ۱۰

قسمتی از آثار ترک نماز (۶ مورد) ۱۰

دوستان بد (اولویت‌ها ۳ مورد) ۱۲

خطرناکترین دوستان ۱۳

جذب نمودن و جذب شدن ۱۳

دوست بی‌نقص! ۱۳

جذب ۱۴

آنچه موجب جذب دیگران است (۲۰ مورد) ۱۴

صفات اخلاقی جذّاب (۱۱ مورد) ۱۴

خصوصیات رفتاری جذّاب (۹ مورد) ۱۴

افرادى که قابل جذب نیستند ۱۴

آنچه موجب تنفر دیگران است (۱۵ مورد) ۱۵

خُلُق‌های منفور (۹ مورد) ۱۵

رفتارهای منفور (۶ مورد) ۱۵

امتحان دوست ۱۶

هدف از امتحان ۱۶

حدود مهرورزی ۱۶

برخورد نیکو ۱۶

کمک‌های مادی ۱۶

اولویتهای کمک به دیگران ۱۶

امتحان برای اعتماد ۱۶

مواد امتحانی برای اعتماد (۸ مورد) ۱۷

امتحان برای محبت ۱۷

عشق مجازی ۱۷

نتیجه امتحان اعتماد و محبت ۱۸

روابط (آداب دوستی) ۱۹

آداب شایسته ۲۰

آداب عمومی (۱۲ مورد) ۲۰

۱- پند ۲۰

أ) ضرورت دادن پند ۲۰

ب) قالب پند (۱۱ شباهت پند با هدیه) ۲۰

ج) لزوم پذیرش پند ۲۰

د) محتوای پند ۲۱

۲- احسان ۲۱

أ) شرایط ارزشمند شدن بخشش (۵ مورد) ۲۱

ب) قالب‌های احسان (۳ مورد) ۲۲

ب) هدیه ۲۲

چهار خصوصیت عطر ۲۲

ب) میهمانی ۲۲

ب) رفع مشکلات ۲۲

۳- ملاقات جذّاب (۸ مورد) ۲۳

أ) آراستگی ۲۳

ب) بدرقه و استقبال ۲۳

ج) سلام نمودن ۲۳

خصوصیات سلام موثر (۶ مورد) ۲۴

د) لبخند ۲۴

ه) دست دادن ۲۴

شرایط دست دادن بهتر (۴ مورد) ۲۴

و) روبوسی ۲۴

ز) در آغوش گرفتن ۲۴

ح) نشستن نزد دوست ۲۵

۴- مواسات ۲۵

۵- وفای به عهد ۲۵

۶- فروتنی ۲۶

خصوصیات زیبای تواضع (۴ مورد) ۲۶

رفتارهای متواضعانه در رابطه با دوستان (۸ مورد) ۲۶

۷- خوش بینی ۲۶

۸- راز داری ۲۶

۹- دعا ۲۷

خصوصیات دعا برای دوستان (۴ مورد) ۲۷

۱۰- زیبا گویی ۲۷

۱۱- ایجاد سرور (شوخی) ۲۷

۱۲- خوب شنیدن ۲۸

آداب اختصاصی (۴ مورد) ۲۹

۱) ابراز علاقه ۲۹

۲) دیدار ۲۹

۳) آشنایی با اقوام ۲۹

۴) آگاه نمودن از سفر ۲۹

آداب ناشایست (۱ مورد) ۳۰

۱. عیبجویی ۳۰

خصوصیات بهترین دوست، در برخورد با عیب (۵ مورد) ۳۰

۲. چاپلوسی ۳۰

۳. حسد ۳۰

۴. جدل ۳۰

۵. تمسخر ۳۱

آثار سوء تمسخر (۳ مورد) ۳۱.....

۶. فریب ۳۱.....

۷. غیبت ۳۱.....

۸. خیانت ۳۱.....

بحران ۳۲.....

پیشگیری بحران ۳۲.....

آنچه که به دوستی دوام می‌بخشد (۱۸ مورد) ۳۲.....

راه‌های ابراز علاقه (۷ مورد) ۳۲.....

مصادیق اخلاق نیکو برای صفای دوستی (۴ مورد) ۳۲.....

آنچه که دوستی را تیره می‌کند (۱۴ مورد) ۳۲.....

درمان بحران ۳۳.....

توصیه‌هایی برای جلوگیری از قهر و کدورت (۱۵ مورد) ۳۳.....

پیوسته‌ها ۳۵.....

تحلیل چند شخصیت ۳۵.....

صفات زاهد و درویش (۲۹ مورد) ۳۵.....

تمثیلهایی برای دنیای دنیا داران ۳۷.....

زاهدان قلابی! ۳۸.....

صفات کریم (۱۳ مورد) ۳۹.....

صفات احمق (۴۳ مورد) ۴۰.....

صفات منافق (۴۴ مورد) ۴۲.....

صفات اشرار (۲۹ مورد) ۴۳.....

صفات متکبر (۹ مورد) ۴۴.....

صفات درشت خویان (۳۴ مورد) ۴۵.....

خصوصیات شخصیتی (۵ مورد) ۴۵.....

خصوصیات رفتاری (۱۳ مورد) ۴۵.....

شرایط اقلیمی (۱ مورد) ۴۵.....

وضعیت دینی (۹ مورد) ۴۵.....

مصادیق ظریفتر درشتخویی (۶ مورد) ۴۶.....

صفات فرومایگان (۳۹ مورد) ۴۷.....

موجبات ذلت و خواری (۳۸ مورد) ۴۹.....

آنچه موجب ذلت و خواری نیست (۶ مورد) ۵۰.....

مصادیق بعضی از صفات ۵۱.....

مصادیق اخلاق نیکو (۱۰ مورد) ۵۱.....

مصادیق تواضع (۴۹ مورد) ۵۲.....

مصادیق هدایت‌های خاص (۲۱ مورد) ۵۴.....

مصادیق سخن زیبا (۱۱ مورد) ۵۵.....

آثار سخن زشت (۹ مورد) ۵۵.....

مصادیق شوخی مناسب (۹ مورد) ۵۶.....

آثار منفی خنده زیاد (۸ مورد) ۵۶.....

آداب ۵۷.....

آداب سفر (۵۲ مورد) ۵۷.....

ا) داشتن درک صحیح از هدف و مدت سفر (۸ مورد) ۵۷.....

ب) هماهنگ بودن با دیگران (۱۱ مورد) ۵۷.....

ج) شخصیت معنوی همسفر (۱۰ مورد) ۵۷.....

د) سخاوتمندی در سفر (۳ مورد) ۵۸.....

ه) عقل زندگی در سفر (۱۱ مورد) ۵۸.....

و) خوش بزمی (۴ مورد) ۵۹.....

دیگر خصوصیات شخصیتی همسفر (۷ مورد) ۵۹.....

آداب نشستن (۱۷ مورد) ۶۰.....

خصوصیات مکان نشستن (۹ مورد) ۶۰.....

آداب نشستن در محفل درس و وعظ (۴ مورد) ۶۰.....

آداب عبادت کننده (۱۴ مورد) ۶۱.....

آداب مریض (۲ مورد) ۶۱.....

بخش اول مستندات «خاص» ۶۲.....

بخش دوم مستندات «ویژه» ۶۷.....

فهرست منابع ۶۸.....

آزمون ۷۱.....

پیش گفتار

حلقه‌های مهربانی

مهربانی^۱، خصوصیت همه انسان‌هایی است که از سلامت روحی برخوردار هستند^۲. مهربانی دارای چهار حلقهٔ درون هم است:

حلقه نخست آن، آزار نرساندن به هیچ یک از مخلوقات خداوند می‌باشد: گیاهان^۳، حیوانات^۴، عموم انسان‌ها^۵، خوب‌ها^۶، بدها^۷، والدین^۸، خویشان^۹، و همسایگان^{۱۰}.

حلقه بعدی: برخورد نیکو با همه انسان‌ها است^{۱۱} و حلقه سوم: حق اختصاصی قائل شدن برای آن‌ها که اهل ایمانند^{۱۲}.

و حلقه آخر که درونی‌ترین خصوصیت انسان‌ها را تشکیل می‌دهد، دل تنگ شدن، رفاقت نمودن و دوست شدن با بعضی از انسان‌ها است^{۱۳}.

اگر قوانین گسترده و در عین حال پیچیده حلقه چهارم، به درستی کشف و رعایت شود، انسان در مسیر رشد و تعالی پیشرو خواهد بود.

حلقه چهارم، دارای دو گروه از قوانین عام و خاص می‌باشد. قوانین عام، قوانین حلقه‌های قبلی است که درباره حلقه چهارم نیز جاری و صادق است و قوانین خاص، اختصاص به حلقه چهارم دارد.

هدف از نگارش کتاب حاضر

محور مباحث این کتاب، بررسی قوانین اختصاصی حلقه چهارم مهربانی است، هرچند به صورت ضمنی به دیگر قوانین عمومی نیز پرداخته شده است.

هدف اصلی تهیه این کتاب، در نوع نگارش آن، تأثیر مستقیم داشته است؛ هدف این بوده است که قوانین دوستی، از میان آموزه‌های اسلام عزیز، استخراج شود و بعد با ترتیبی خاص، ارائه گردد. بر این اساس بعد از فراهم شدن آیات و احادیث در هر موضوع، متنی بر اساس آن‌ها فراهم شده و با ویرایشی محدود به صورت کتاب کنونی در آمده است.

انگیزه مؤلف از فراهم نمودن این اثر، کم محتوا دیدن آثاری است که در حوزه دوستیابی، توسط اخلاق نویسان عمدتاً غیر مسلمان، به نگارش در آمده است.

البته این آثار، در کشور، با استقبال چشمگیری مواجه شده است. که دلیل این توجه، بیش‌تر بخاطر فقر فرهنگی است که در میان توده کثیری از مردم قابل مشاهده است. حالا چگونه است که در این کشور شیعی، با وجود دریایی از معارف، احساس نیاز به معارف بیگانگان اینقدر شدید است! خود جای بسی تأمل دارد!

معارف از هر جا و از هر که باشد قابل بهره‌وری است. - مثل دیگر علوم که از سان‌ها از آن بهره می‌برند - ولی نکته تأسف بار این است که آثاری در جامعه توانسته است فروش‌های بسیار بالایی داشته باشد که با حجم زیادی از الفاظ، معارف بسیار کمی را در خود جای داده است. معارفی که با انحرافات ظریفی نیز همراه گشته است؛ ظلمت‌های نورنمایی که به مرور، ریشه‌های نازک ایمان را در مردم این کشور می‌خشکاند و یا آن‌ها را از رشد و تنومندی باز می‌دارد.

همه سخن این است که آیا این آثار توانسته است در رفع تشنگی مزمن معرفت جویان، مؤثر باشد و یا لااقل آن را کاهش دهد؟ آیا حکمت‌های وارداتی و یا آنچه با مونتاژ داخل، معرفت بومی تلقی شده است، توانسته است لب خشکیده و کویرزده انسان‌های تشنه را با نمی از باران تر کند؟ و یا با لجاجت و تلقین، سرابی، آب انگاشته شده و با شادی مجاز، سعی در پوشش گذاشتن روی اندوه حقیقت می‌شود؟

معارف اسلامی و سعادت انسان‌ها

هوس، محکوم است، عقل باید سرور باشد و در عین حال ضرورت دارد که خوشبخت زندگی نمود؛ و این در گرو جمع نمودن بین ارزش‌ها و نیازها، کامجویی‌ها و ثواب‌ها است. به این معنا که نه دنیا به نفع آخرت فروش رود و نه آخرت خودش را فدای دنیا کند.

چه کسی است که بتواند انسان را خوشبخت سازد؟ و او را آنگونه تربیت نماید که از این‌جا، سرای ابدیت خود را آغاز نماید؟ و به گونه‌ای او را بار آورد که بخورد، بیا شامد، مهر بورزد و همراه با خورشید و ماه، درخت و بوته، ماهی و هدهد، تسبیح حق را بگوید؟

چه کسی است که انسان را خوشبخت می‌سازد؟ جز همان کس که او را آفریده است؟! چه کسی می‌تواند از کام و ثواب، معجونی بی سکر و مستی، همه‌اش شور و شعور بسازد؟ آیا جز آن که بیشترین علم را به انسان دارد

و لطیف‌ترین مهر را به او می‌ورزد و عمیق‌ترین ریشه را در درونش دوانده است؟

و خدا، این مهر خالص، از زبان خوشبخت‌ترین آدم‌ها، راه صحیح زندگی را بیان نموده است، تنها وظیفه انسان این است که فریب راه‌های کوتاه و بی زحمت را که به دره و برهوت پایان می‌یابد، نخورد و استوار، و با احساسی که از درستی راه دارد، پیچ‌ها را بیاموزد. موانع را درس بگیرد، اراده‌ها را عزم نماید و راهی راهی شود که نهایتش رهایی از این شب یلدا و بلند است.

تک نادره‌های دهر، بخت‌بلندان عالم، انبیای مقدس، و جانشینان حقیقت، همان آدم‌های خوشبختی هستند که دستی از نور به سوی انسان‌ها گشوده‌اند و آن‌ها را مدام می‌خوانند.

قرآن و عترت

در این زمان، دو صندوق اسرار، و دو وزنه ارزش، یکی خورشید و یکی ماه، یکی قرآن و یکی عترت، آغوش خود را باز نموده‌اند و انسان‌های گریز زده را به حصن خود فرا می‌خوانند و کلبه‌ی گرمشان را تنها مأوای شب ماندگان سرمازده، می‌دانند.

کشتی نوح و ستاره قطبی، ریسمان نجات و قلعه امن، برای مردمان این زمان، هنگامی از لفظ و شعاع بیرون می‌آید و رنگ حقیقت به خود می‌گیرد که عالمان دین و عارفان زمان،

^۱ اِرْحَمُوا مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمَكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ (مستدرک: ۹۵/۵۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): به کسی که در زمین است رحم کنید تا آن که در آسمان است به شما رحم نماید.

^۲ إِنْ اللَّهُ خَلَقَ الْعَقْلَ... فَجَعَلَ... الرَّأْفَةَ هَمَهُ وَ الرَّحْمَةَ قَلْبَهُ (مستدرک: ۸/۲۰۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خداوند زمانی که عقل را از نور آفرید مفاهیم بلند ارزشی را به عنوان اعضاء او قرار داد...: هم و غمش را مهربانی و قلبش را رحمت و لطف قرار داد.

^۳ لَا تَقْتَعُوا الثَّمَارَ فَيَبِغِثَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْعَذَابَ صَبًّا (کافی: ۵/۲۶۴) امام صادق (علیه‌السلام): درختان میوه دار را قطع نکنید که خداوند به یکباره عذاب بر شما می‌انگیزاند.

^۴ مَنْ قَتَلَ عَصْفُورًا عَبَثًا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَهُ صِرَاحٌ حَوْلَ الْعَرْشِ يَقُولُ رَبِّ سَلْ هَذَا فِيمَ قَتَلْتَنِي مِنْ غَيْرِ مَنْفَعَةٍ (مستدرک: ۸/۲۰۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس گنجشکی را تنها برای تفریح شکار کند، روز قیامت همان گنجشک در حالتی که فریادش در اطراف عرش به گوش می‌رسد، خواهد آمد و می‌گوید: پروردگارا سؤال کن! چرا من را بدون آن برایش نفعی داشته باشد کشته است!؟

^۵ شَرَفَ الْمُؤْمِنِ صَلَاتُهُ بِاللَّيْلِ وَ عِزَّهُ كَفُّ الْأَذَى عَنِ النَّاسِ (فقیه: ۱/۴۷۱) حضرت جبرائیل (علیه‌السلام): شرافت مؤمن به نماز شب است و عزتش به پرهیز از آزار دیگران.

^۶ اعْلَمُ أَنْ خَلَاصَكَ مِمَّا يَكُ مِنْ (فِي) حَقِّنِ الدَّمَاءَ وَ كَفِّ الْأَذَى عَنِ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ (وسائل: ۱۷/۱۷۷) (از جمله حقوقی که امام سجاد (علیه‌السلام) (علیه‌السلام): (امام در نامه‌ای که به عبد الله نجاشی یکی از شیعیانشان که والی اهواز شده بود و می‌خواست برای انجام درست مسؤلیتش از حضرت راهنمایی بگیرد نوشتند: رهایی تو از مشکلاتی که داری در حفظ خون‌ها و جلوگیری از آزار دوستان خداوند و... است.

^۷ حَقُّ أَهْلِ مِلَّتِكَ... كَفُّ الْأَذَى عَنِ مَسِيئِهِمْ (وسائل: ۱۵/۱۷۷) (از جمله حقوقی که امام سجاد (علیه‌السلام) در رساله حقوقشان می‌شمارند حقوق ملت بر حاکم است، در قسمتی از حقوق می‌فرمایند:) حقی که ملت تو بر تو دارند این است که... بدهای آن‌ها را آزار نرسانی.

^۸ وَ قَضَى رَبِّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفْ وَ لَا تَنْهَرُهُمَا وَ قُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا (اسراء: ۲۳) پروردگارت فرمان داده: جز او را نپرستید، و به پدر و مادر نیکی کنید؛ هر گاه یکی از آن دو و یا هر دوی آن‌ها، نزد تو به سن پیری رسند، کمترین اهانتی به آن‌ها روا مدار، و بر آن‌ها فریاد مزن و گفتار لطیف و سنجیده و بزرگووارانه به آن‌ها بگو.

^۹ أَفْضَلُ مَا تَوْصَلُ بِهِ الْأَرْحَامَ كَفُّ الْأَذَى عَنْهَا (مستدرک: ۱۵/۲۵۵) امام صادق (علیه‌السلام): برترین مصداق صلح رحم این است که از آزار آن‌ها پرهیز شود.

^{۱۰} لَيْسَ حَسَنُ الْجَوَارِ كَفُّ الْأَذَى وَ لَكِنْ حَسَنُ الْجَوَارِ صَبْرُكَ عَلَى الْأَذَى (وسائل: ۱۲/۱۲۲) امام رضا (علیه‌السلام): همسایه داری به این نیست که به آن‌ها آزاری نرسد بلکه به آن است که نسبت به آزار آن‌ها صبور باشی.

^{۱۱} حَسَنُ الْمَعَاشِرَةِ مَعَ خَلْقِ اللَّهِ تَعَالَى فِي غَيْرِ مَعْصِيَتِهِ مِنْ مَزِيدِ فَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى عِنْدَ عَبْدِهِ (مستدرک: ۸/۳۱۷) امام صادق (علیه‌السلام): برخورد خوب بدون معصیت، با خلق خدا، نمونه لطف زیاد خداوند به بندهاش می‌باشد * فِي تَفْسِيرِ قَوْلِهِ تَعَالَى وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حَسَنًا قَالَ قَوْلُوا لِلنَّاسِ كَلِمَةً حَسَنًا مُؤْمِنِهِمْ وَ مُخَالَفِهِمْ أَمَّا الْمُؤْمِنُونَ فَيَسْطُرُ لَهُمْ وَجْهَهُ وَ أَمَّا الْمُخَالَفُونَ فَيَكْلِمُهُمْ بِالْمُدَارَاةِ لِاجْتِنَابِهِمْ إِلَى الْإِيمَانِ (مستدرک: ۱۲/۲۶۱) امام حسن عسگری (علیه‌السلام) در تفسیر این آیه که «با مردم نیکو سخن بگویند» فرمودند: با همه مردم، چه آن‌ها که مؤمن هستند و چه آن‌ها که مخالف شما می‌باشند، نیکو سخن بگویند، با مؤمنین با روی باز برخورد کنید و با مخالفین به نرمی سخن بگویند تا آن‌ها جذب ایمان شوند.

^{۱۲} إِنْ حَقَّ الْإِخْوَانُ وَاجِبٌ فَرَضٌ لَارِمٌ... أَبْدَلُوا النَّفُوسَ وَ الْأَمْوَالَ دُونَهُمْ. (مستدرک: ۹/۴۷) امام رضا (علیه‌السلام): حق برادران ایمانی واجب و لازم و ضروری است... جان و مال را فدایشان کنید.

^{۱۳} مَا أَلْتَقَى مُؤْمِنَانِ قَطُّ إِلَّا كَانَ أَفْضَلَهُمَا أَشَدَّهُمَا حَيًّا لِأَخِيهِ (کافی: ۲/۱۷۷) امام صادق (علیه‌السلام): دو مؤمن وقتی یکدیگر را ملاقات می‌کنند هر کدام که محبت بیشتری نسبت به برادرش داشته باشد از دیگری برتر است.

دست به قلم برند و این معانی جاوید را با زبان امروز در آمیزند، تا گامی بلند در راستای ایفای رسالت خویش که همان «بلاغِ مُبین» است برداشته باشند. در این میان، طلبه‌ای درس آموز، جرأت نموده و با برداشت از یک وجب زمین خدادادی، تمنا دارد که نامش در زمره مزرعه داران حقیقت ثبت شود. پس لغزش هایش را گوش زد کنید و حکمت‌هایش را همه قرآن و حدیث بدانید. خداوند به همه هدایتگران و پیروان هدایت، کامل‌ترین درود ها و گرم‌ترین سلام ها را نثار کند.

مروری اجمالی بر عناوین کتاب

در این کتاب، دست خواننده، در دست صاحبان معرفت قرار خواهد گرفت و آن‌ها او را گام به گام در مسیر شناخت قوانین مهرورزی، پیش خواهند برد.

مباحث کتاب اجمالاً به این صورت است که: در مقدمه بعد از توضیحی درباره اهمیت داشتن دو ستانی خوب، کتاب مباحث خود را در پنج فصل انتخاب، جذب، امتحان، روابط و بحران، ارائه می‌دهد.

در فصل انتخاب، خواننده با پیمودن مراحل، موفق به انتخاب دو ست دلخواهش می‌شود و در این مسیر، با بسیاری از خصلت‌های پسندیده و ناپسند آشنا می‌گردد.

در فصل جذب، خواننده با بررسی راه‌های جذب و دفع انسان‌ها، توانمندی خود را برای انتخاب یک یا چند راه جذب، مورد مطالعه قرار می‌دهد.

در فصل سوم، خواننده با ملاک‌های امتحان فرد جذب شده، برای تعیین میزان اعتماد و محبت آشنا می‌شود. در این فصل مبحثی درباره «عشق مجازی» نیز آورده شده است.

در فصل چهارم، با عنوان روابط، روش‌های برخورد با دوست، در وضعیت‌های عادی و بحرانی مورد بررسی قرار گرفته است.

منظور از روش برخورد در وضعیت عادی، آداب دوستی و رفاقت است که بالغ بر ۳۰ روش برخوردی است.

در فصل پنجم خواننده با مدیریت بحران آشنا می‌شود. او می‌آموزد تا چه روش‌هایی را بکار بیند تا بحران در روابط را کنترل نموده و ارتباطات را به وضعیت عادی برگرداند.

در فصل انتهایی کتاب، قسمتی به نام پیوست‌ها در نظر گرفته شده است که شامل مباحث تکمیلی است که در طول فصل‌های کتاب به این مباحث تنها اشاره‌ای شده است. این بخش بسیار با اهمیت است و می‌تواند خود یک کتاب مستقل باشد. می‌توانید با مطالعه فهرست این بخش پی به اهمیت آن ببرید.

برای استفاده محققان و مربیان و خوانندگان علاقه‌مند به مآخذ مطالب کتاب، فصلی مستقل با عنوان مستندات، (مستندات عمومی، خاص و ویژه) آمده است که شامل بیش از ۱۴۰۰ سند از قرآن و حدیث (به همراه متن عربی، اعراب گذاری دقیق متون، ترجمه روان و مدارک مربوطه) می‌باشد.

دعای مهر

خداوندا!... من آنچنان گرسنه محبت توام که سیر نمی‌شوم و آنچنان تشنه مهر توام که سیراب نمی‌گردم، وای چه شوقی دارم! به کسی که او را نمی‌بینم ولی او من را می‌بیند!^{۱۴}

خداوندا! محبتت را دوست داشتنی‌ترین چیز، نزد من قرار بده!^{۱۵}

خداوندا! از تو محبتت را درخواست می‌کنم، و محبت کسانی را که تو را دوست دارند، و محبت آنانی را که تو آن‌ها را دوست داری، و محبت هر چه که، دوست داشتن او من را به تو نزدیک می‌کند. دوستی‌هایی که نزدیک به محبت توست. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ!^{۱۶}

^{۱۴} اَنَا مِنْ حُبِّكَ جَائِعٌ لَا أَشْبَعُ، اَنَا مِنْ حُبِّكَ ظَمَانٌ لَا أَرْوِي، وَأَشْوَقَاهُ إِلَيَّ مَنْ يَرَانِي وَلَا أَرَاهُ. (بحار ۹۴/۳۳۸) از ادعیه دخول ماه مبارک رمضان.

^{۱۵} اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ الْأَشْيَاءِ إِلَيَّ. (بحار ۸۸/۶۹) از ادعیه عید قربان.

^{۱۶} أَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَحُبَّ مَنْ أَحْبَبْتَ وَحُبَّ مَا يَقْرَبُنِي حُبَّهُ إِلَيَّ حُبِّكَ وَحُبًّا يَقْرُبُ مِنْ حُبِّكَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ. (بحار ۹۴/۳۱۹) از ادعیه روز سیم ماه مبارک رمضان.

اهمیت داشتن دوست

در اهمیت و ضرورت داشتن دوست، همین بس، که دوزخیان یکی از دو علت دوزخی شدنشان را نداشتن دوستی صمیمی و گرم اعلام می‌کنند.^{۱۷}

دوستی که با ارزش‌ترین آسایش را در این دنیا به ارمغان می‌آورد^{۱۸} زیرا:

اولاً: دوست در زندگی کنونی فرد، مونس است^{۱۹} و هم سخن شدن با او سالم‌ترین تفریح است.^{۲۰}

ثانیاً: برای فردا، گنجی است^{۲۱} که انسان با وجود او، در مشکلات احساس تنهایی نمی‌کند.^{۲۲} ثالثاً: راه امروز تا فردا، با همراهی دوست مطمئن‌تر و راحت‌تر طی می‌شود.^{۲۳}

دوست، نشان لطف خداوند

بر اساس همین اهمیت است که خداوند هر که را که لایق هدایت خاص و ویژه ببیند، برایش دوستی مناسب برمی‌گزیند، کسی که اگر نباشد، دیگر زندگی با همه زیبایی‌هایش برای انسان دوست‌داشتنی نیست.^{۲۴} دوستی که هر وقت جلوه‌های دنیا او را از توجه به ارزش‌ها غافل نمود، به هوشش آورد، و هر زمان که به هوش بود، کمکش کند تا رفتار و تصمیم‌هایش بر مبنای همان ارزش‌ها باشد^{۲۵}. (نگاه کنید به پیوست: مصادیق هدایت‌های خاص).

کسانی لایق هدایت خاص هستند که نهایت بهره را از هدایت‌های عام خداوند برده، و در حد توانایی و آگاهی‌شان ارزش‌های انسانی را باور نموده باشند^{۲۶}. ولی کسی که قلبش با وجود عقل و وحی به عنوان دو منبع اساسی هدایت عام، حرف حساب را نمی‌فهمد^{۲۷}، انگار که کور کور و کر است^{۲۸}، چشم دلش هیچ نمی‌بیند^{۲۹}، مثل مرده‌های در گور^{۳۰} را می‌ماند، بیچاره‌ای که یا گوش‌هایش سنگین است!! و یا او را انگار که از جایی دور صدا می‌زنند!!^{۳۱}. آن‌ها راه درست را عمداً رها می‌کنند^{۳۲}، پس دیگر چه انتظاری است که خداوند، آنان را در مسیر زندگی با دوستانی خوب آشنا نماید؟! اگر این اتفاق بیافتد، چه چیز آن‌ها را منع خواهد کرد که چراغ انسانیت و معنویت را در وجود افراد خوب، با سخنان پر وسوسه، خاموش نسازند؟!^{۳۳}.

مثلاً: استفاده درست از مواهب خداوند و ترک اسراف و همچنین راستگویی در گفتار و رفتار^{۳۴} و ترک دروغ، اساسی‌ترین اصولی هستند که انسان باید خود را پایبند آن‌ها نماید. بدان گونه که هر وقت دروغی گفت و یا اسراف می‌نمود، احساس پشیمانی کند، حال اگر کسی با عدم توجه به این اصول، به پاکی درونی خود ستم کرد، چه توقعی دارد که خداوند – بیش‌تر از عقل و وحی که در اختیارش گذاشته است – او را مورد لطف قرار دهد؟!^{۳۵} باید از گور هوس بیرون آمد^{۳۶} تا دیگر گیج و حیران نبود^{۳۷} و آن وقت هدایت ویژه خداوند در قالب آشنایی با دوستانی مناسب، شامل حال فرد خواهد گشت و نسبت به همه گمراهی‌ها بیمه می‌گردد^{۳۸}.

نکته: مهم، تلاش انسان است برای خوب شدن و پاک ماندن^{۳۹}، هرچند هم، تمام سعیش به ثمر نرسد. اگر این تلاش صورت گیرد، خداوند از طرق مختلفی دست او را خواهد گرفت^{۴۰} و خطاهایش را خواهد بخشید^{۴۱}.

نشان آموزش این است که

أ) فرد پس از طلب مغفرت، همچنان پشیمان از گناهانش باقی بماند^{۴۲}.

ب) برای جلوگیری از تکرار کارهای زشتش تصمیماتی را بگیرد^{۴۳}.

^{۱۷} إِنَّ الرَّجُلَ يَقُولُ فِي الْجَنَّةِ مَا فَعَلَ صَدِيقِي فَلَانٌ وَ صَدِيقُهُ فِي الْجَحِيمِ فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَخْرَجُوا لَهُ صَدِيقَهُ إِلَى الْجَنَّةِ فَيَقُولُ مَنْ بَقِيَ فِي النَّارِ «فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ وَ لَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ» (شعراء: ۹۹ و ۱۰۰). (بخاری: ۷/۱۰۳) پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله): فردی در بهشت می‌گوید دوست من الان چه می‌کند؟! و حال آن که دوستش در دوزخ است؛ خداوند می‌فرماید: دوستش را از دوزخ خارج کنید و او را به بهشت ببرید در اینجا آن کسی که در دوزخ مانده است می‌گوید: نه شفاعت کننده‌ای برای ما هست و نه دوست گرمی. به شرط آن که این دوستی تا آخرت ادامه یابد و این امکان ندارد مگر زمانی که این دوستی بخاطر گناه شکل نگرفته باشد: الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ (زخرف: ۶۷) در روز قیامت همه دوستان دشمن یکدیگر هستند مگر آن‌ها که پرهیزگار باشند.

^{۱۸} أَنَّ أَبَا الْحَسَنِ (علیه‌السلام)) سُئِلَ عَنْ أَفْضَلِ عَيْشِ الدُّنْيَا فَقَالَ: سَعَةُ الْمَنْزِلِ وَ كَثْرَةُ الْمُجْتَبِينَ. (محاسن: ۶۱۱). از امام رضا (علیه‌السلام) درباره بهترین رفاه در دنیا سؤال شد؛ حضرت فرمودند: داشتن منزلی وسیع و دوستانی زیاد.

^{۱۹} الْأَنْسُ فِي ثَلَاثٍ: فِي الزَّوْجَةِ الْمَوْافِقَةِ وَ الْوَالِدِ الْبَارِ وَ الصَّدِيقِ الْمُصَافِي. (تحف: ۳۱۸) امام صادق (علیه‌السلام): با سه کس می‌توان انس گرفت: همسری که دارای تفاهم اخلاقی است؛ فرزندی که نیکوکار است و دوستی که با صفا است.

^{۲۰} لَهُوَ الْمُؤْمِنُ فِي ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ: التَّمَتُّعُ بِالنِّسَاءِ وَ مَفَاكِهِةُ الْإِخْوَانِ وَ الصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ. (خصال: ۱۶۱) امام باقر (علیه‌السلام): تفریح مؤمن در سه چیز است: بودن با همسر، همسخن شدن با دوستان و نماز شب.

^{۲۱} الصَّدِيقُ أَفْضَلُ الذُّخْرَيْنِ. (غرر: ۴۱۳) امام علی (علیه‌السلام): اگر تنها دو نوع گنج وجود داشته باشد برترین آن، دوست است.

^{۲۲} الْغَرِيبُ مِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَبِيبٌ. (نهج: نامه ۲۱) امام علی (علیه‌السلام): غریب کسی است که دوستی ندارد.

^{۲۳} الرَّفِيقُ ثَمَّ الطَّرِيقُ. (محاسن: ۳۵۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): رفیق را بیاب سپس راه بیافت.

^{۲۴} خَيْرُ الْإِخْوَانِ مَنْ إِذَا فَقَدْتَهُ لَمْ تُحِبَّ الْبَقَاءَ بَعْدَهُ. (غرر: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): بهترین دوست کسی است که وقتی او را از دست دادی دیگر دوست نداشته باشی بمانی.

^{۲۵} إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ جَعَلَ لَهُ وَزِيْرًا صَالِحًا أَنْ نَسِيَ ذِكْرَهُ وَ أَنْ ذَكَرَ أَعَانَهُ. (عوالی: ۲۸۴/۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): وقتی خداوند بخواهد به کسی خوبی کند فردی را همراهش می‌سازد که اگر خداوند را فراموش نمود به یادش بیاورد و زمانی هم که به یاد او بود، برای اطاعت از خداوند او را یاری کند.

^{۲۶} هُوَ لِلذِّينِ أَمْنُوا هُدًى وَ شَفَاءً (فصلت: ۴۴). قرآن برای آن‌ها که اهل ایمان هستند هدایت و شفا است.

^{۲۷} وَ لَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنَّةِ وَ الْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَ لَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَ لَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ (اعراف: ۱۷۹) یقیناً ما بسیاری از انسان‌ها و جن‌ها را برای دوزخ آفریده‌ایم! زیرا. آن‌ها قلب‌هایی دارند که از آن برای فهمیدن استفاده نمی‌کنند، چشم‌هایی دارند که با آن نمی‌بینند، گوش‌هایی دارند که با آن نمی‌شنوند، آنان مثل چهارپایند بلکه گمراه‌تر، انحصاراً همین افرادند که غافل هستند

^{۲۸} وَ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَ نِدَاءً صَمٌّ بِكُمْ عَمِي فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ (بقره: ۱۷۱) مثل. تو که دعوت می‌کنی. آنانی که کافر گشته‌اند مثل آن کسی است که صدا می‌زند چیزهایی را. حیواناتی را. که جز سر و صدا نمی‌شنوند، کر و لال و نابینا هستند؛ از این روی چیزی نمی‌فهمند.

^{۲۹} فَأَنهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارَ وَ لَكِن تَعْمَى الْقُلُوبَ الَّتِي فِي الصُّدُورِ (حج: ۴۶) آنان نابینای از چشم نیستند و لکن قلب‌هایی که در سینه‌ها دارند نابینا است.

^{۳۰} مَا أَنْتَ بِمَسْمُوعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ (فاطر: ۲۲) (تو به آن کسانی که در گورها هستند نمی‌توانی حرفی را به گوششان برسانی)

^{۳۱} الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَ هُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَئِكَ يُنَادُونَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ (فصلت: ۴۴) آنانی که ایمان به خداوند ندارند در گوش‌هایشان سنگینی است، گویی نابینایند، آن‌ها را. مثل این که. از جای دوری صدا می‌زند

^{۳۲} وَ اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (مائده: ۱۰۸) و خداوند گروهی را که از جاده حق کناره گرفته‌اند هدایت نمی‌کند.

^{۳۳} بَرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نَورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ (توبه: ۳۲). می‌خواهند نور خداوند را با دهان‌هایشان خاموش کنند.

^{۳۴} إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ (غافر: ۲۸). خداوند اسرافگران دروغگو را هدایت نمی‌کند.

^{۳۵} اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (بقره: ۲۵۸). خداوند گروهی را که ستمگرند هدایت نمی‌کند.

^{۳۶} مَا أَنْتَ بِمَسْمُوعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ (فاطر: ۲۲) تو به آن کسانی که در گورها هستند نمی‌توانی حرفی را به گوششان برسانی

^{۳۷} لَعْمَرِكَ إِنَّهُمْ لَمَي سَكْرَتِهِمْ يَعْْمَهُونَ (حجر: ۷۲). قسم به جانت که آنان در مستی‌های خود سرگردانند.

^{۳۸} لَا يَضُرُّكَ مَنْ ضَلَّ إِذَا أَهْتَدَيْتُمْ (مائده: ۱۰۵). هرگاه شما هدایت یافته باشید، آنان که گمراهند به شما ضرر نخواهند رساند.

^{۳۹} لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (نجم: ۳۹). برای انسان تنها همان تلاش‌هایی است که نموده است.

^{۴۰} وَ الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سَبُلَنَا (عنكبوت: ۶۹). و آنانی که در راه ما کوشش می‌کنند حتماً آن‌ها را به راه‌ایمان هدایت خواهیم نمود.

^{۴۱} الطَّاعَةُ بَعْدَ الْمُعَصِيَةِ دَلِيلٌ عَلَى غُفْرَانِ الْمُعَصِيَةِ (عوالی: ۱/۲۸۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): طاعت بعد از معصیت دلیل بر آموزش معصیت است

* مَا أَحْسَنَ الْحَسَنَاتِ بَعْدَ السَّيِّئَاتِ وَ مَا أَقْبَحَ السَّيِّئَاتِ بَعْدَ الْحَسَنَاتِ (کافی: ۷/۴۵۸) امام باقر (علیه‌السلام): چه نیکو است خوبی‌ها بعد از بدی‌ها و چه زشت است بدی‌ها بعد از خوبی‌ها.

^{۴۲} التَّدَمُّ تَوْبَةٌ (بخاری: ۷۴/۱۶۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): پشیمانی توبه است.

^{۴۳} عَنْ أَبِي بصيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوَبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا (تحریم: ۸)، قال هو الذَّنْبُ الَّذِي لَا يَعُودُ فِيهِ أَبَدًا قُلْتُ: وَ أَيْنَا لَمْ يَعُدْ؟! فَقَالَ: يَا أبا مُحَمَّد! إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنْ عِبَادِهِ الْمُقْتَنِ التَّوَابِ. (وسائل: ۱۶/۷۲).

ابوبصیر درباره آیه: «ای اهل ایمان توبه کنید توبه‌های خالص» از امام صادق (علیه‌السلام) سؤال می‌کند.

حضرت می‌فرمایند: آن گناهی است که ابداً به آن برنگردد. آن شخص می‌پرسد: کدام یک از ما هرگز به گناهش بر نمی‌گردد؟! حضرت می‌فرمایند: خداوند از میان بندگان توبه کنندگانی را که می‌لغزند دوست دارد.

ج) هیچ وقت ناامید از رحمت خداوند و بازگشت به جایگاه ایمانی که از آن سقوط نموده نباشد.^{۴۴}

^{۴۴} لا ييأسوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ (يوسف: ۸۷). از رحمت خداوند تنها گروهی که کافرند ناامید می‌شوند.

با ید خوب بود تا خوبان را خداوند نصیب ما بنماید^{۴۵}: رفیق خوب، همسر خوب^{۴۶}.

اگر فردی در خوب بودن ناموفق باشد، در پیدا نمودن دوستی ارزشمند نیز، ناتوان‌ترین خواهد بود و ناتوان‌تر از او کسی است که دوستی نصیبش شده، ولی نتوانسته است آن را حفظ کند^{۴۷}.

هر کس که دارای خیر و برکت بوده^{۴۸} و اندیشه‌هایش معتدل و مورد قبول باشد^{۴۹}، یقیناً کسی به سراغش خواهد آمد تا از او بهره‌برد و اگر کسی هیچ دوستی نیافت، باید ببیند چرا چشمه‌های خیر در او نمی‌جوشد و اندیشه‌اش رشد نیافته است؟!.

انسان نباید قبل از شناخت^{۵۰}، رغبتی به دوست شدن با فردی پیدا نماید زیرا از طرفی رفیق، خود انسان است که در جسمی دیگر حلول یافته^{۵۱} و از طرفی رفیق اگر نامناسب و غیر ارزشی باشد، موجب همه‌زهکاری‌ها خواهد بود^{۵۲}. پس باید در انتخاب دقت نمود و با هر کسی نشست و برخاست نداشت^{۵۳} تا به این وسیله:

آثار انتخاب صحیح دوست (۴ مورد)

۱. با قرار دادن محبت در جای اصلیش دوستی دوام یافته و مدام رشد یابد^{۵۴}، در غیر این صورت دوستی بعد از مدتی از بین خواهد رفت^{۵۵} و یا مدام باید دوست خود را تحمل نموده^{۵۶} و یا همیشه از دیگران خواسته شود تا برای قضاوت کردن بین شما و دوستان نظر بدهند^{۵۷}.
۲. انسان مجبور به همنشینی با افراد شرور^{۵۸} و پست نشود، افرادی که در نهایت، انسان را با خود هم‌بوی خواهند نمود، متعفن و غیر قابل تحمل^{۵۹}.
۳. انسان وسیله دوستی با خوبان، بهترین زمینه را برای خوب شدن و دور گشتن از بدی‌ها، برای خود آماده می‌سازد^{۶۰}.
۴. دوستی، انتخاب می‌گردد که معرف میزان عقل ما باشد^{۶۱}؛ این مسلم است که هر فردی به کسی میل پیدا می‌کند که با او از نظر شخصیتی همخوانی داشته باشد^{۶۲} و به همین علت است که افراد کامل و دارای عقل بالا، برخلاف عموم مردم، دیرتر رفیق پیدا می‌کنند و شاید اصلاً موفق به پیدا کردنش نشوند^{۶۳}. آدم خوب‌ها سراغ خوب‌ها می‌روند^{۶۴} و آدم‌بدها سراغ بدها^{۶۵}. حال که این چنین است، دوست شدن با کسی، نشانگر پذیرفتن شخصیت و بالطبع قبول نمودن افکار و اعمال آن فرد است^{۶۶}. و لذا با دیدن رفتارهای یک انسان و آگاه شدن نسبت به افکار و سلیقه‌های او می‌شود پی به شخصیت دوست این فرد برد^{۶۷}.

مراحل انتخاب (۷ مرحله)

با پیمودن مراحل هفتگانه ذیل، در انتخاب دوست به عنوان نزدیک‌ترین فرد به انسان^{۶۸}، بلکه مهم‌ترین بخش وجودی او^{۶۹} و اصلاً خود او^{۷۰} توفیق حاصل خواهد شد:

۱. از تجاربی که احياناً در زمینه دوستان ناباب وجود دارد، باید بهره‌برد، تا در این انتخاب نلغزید^{۷۱} و از یک سوراخ دوبار گزیده نشد^{۷۲}.
۲. در انتخاب نباید عجله کرد زیرا انسان‌های عجول^{۷۳} و خودخواه، ایمن از اشتباه نیستند^{۷۴}. و خود موجب از دست دادن فرصت‌ها و بعد پشیمانی‌ها خواهند شد^{۷۵}. البته قابل قبول است که هر انسانی میزانی از شتاب‌زدگی را دارد^{۷۶} ولی شدت شتاب‌زدگی

۴۵ الخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ (نور: ۲۶). زنان خبیث برای مردان خبیث، و مردان خبیث برای زنان خبیث؛ و زنان پاک برای مردان پاک و مردان پاک برای زنان پاک.

۴۶ مَنْ ارَادَ اللهُ بَعْدَ خَيْرٍ أَلْهَمَهُ الْقَنَاعَةَ وَصَلَحَ لَهُ زَوْجَهُ (غرر: ۳۹۱) امام علی (علیه‌السلام): زمانی که خداوند بخواهد به کسی خوبی کند به قناعت را الهام نموده و همسرش را مناسب حالش قرار می‌دهد.

۴۷ أَعْزَزَ النَّاسُ مَنْ عَجَزَ عَنِ الْكُنْسَابِ الْإِخْوَانِ وَأَعْزَزَ مِنْهُ مَنْ ضَمَّ مِنْ طَفَرٍ بِهِ مِنْهُمْ. (نهج: حکمت ۱۲) امام علی (علیه‌السلام): ناتوان‌ترین مردم کسی است که از بدست آوردن دوست ناتوان باشد و ناتوان‌تر از او کسی است که وقتی دوستی را یافت آن را از دست بدهد.

۴۸ مَنْ لَا إِخَاءَ لَهُ لَا خَيْرَ فِيهِ (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): کسی که دوستی ندارد خیری نیز در او نیست.

۴۹ مِنْ عَجَزَ الرَّأْيِ اسْتِفْسَادُ الْإِخْوَانِ (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): تباها ساختن دوستی‌ها نشان ناتوانی در اندیشه فرد است.

۵۰ لَا تَرْغَبَنَّ فِي مَوَدَّةٍ مِنْ لَمْ تُكْتَسِفَهُ. (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): درباره دوستی با کسی که هنوز او را به درستی نشناخته‌ای رغبت نداشته باش

۵۱ الصَّدِيقُ إِنْسَانٌ هُوَ أَنْتَ إِلا أَنَّهُ غَيْرُكَ (غرر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): دوست، انسانی است که خود توست منتها (در جسمی) غیر توست.

۵۲ جَمَاعَ الشَّرِّ قَرِيبِ السُّوءِ. (غرر: ۴۳۱) امام علی (علیه‌السلام): همه بدی‌ها در رفیق بد جمع است.

۵۳ لَيْسَ لَكَ أَنْ تَقْعُدَ مَعَ مَنْ شِئْتَ (وسائل: ۱۶/۲۶۵) امام سجاد (علیه‌السلام): تو حق نداری با هر که خواستی بنشینی.

۵۴ مَنْ اتَّخَذَ أَحَاً بَعْدَ حَسَنِ الْإِخْتِبَارِ دَامَتْ صَحْبَتُهُ وَتَأَكَّدَتْ مَوَدَّتُهُ. (غرر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): هر کس دوستش را بعد از آزمون برگزیند همراهیش با او ادامه یافته و دوستیش محکم‌تر می‌شود.

۵۵ مَنْ وَضَعَ حَبَّةً فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ فَقَدْ نَعَرَضَ لِلْقَطِيعَةِ. (مشکاة: ۱۲۲) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس محبتش را در جایی نامناسب قرار دهد زمینه را برای قطع دوستی آماده نموده است.

۵۶ لَيْسَ لَكَ بَأَخٍ مِنْ أَحْتَجَّتْ إِلَيْهِ مُدَارَاتِهِ. (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): کسی که تو مدام باید با او مدارا کنی نمی‌تواند دوست تو باشد

۵۷ لَيْسَ لَكَ بَأَخٍ مِنْ أَحْوَجَكَ إِلَى حَاكِمٍ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): دوستت نیست کسی که تو را محتاج قاضی بین تو و خودش نماید.

۵۸ مَنْ اتَّخَذَ أَحَاً مِنْ غَيْرِ اخْتِبَارِ الْجَاهِ الْإِضْطِرَّارِ إِلَى مُرَافَقَةِ الْأَشْرَارِ. (غرر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): هر کس دوستش را بدون آزمون برگزیند، ناچار به همراهی با بدها کشانده خواهد شد.

۵۹ صُحْبَةُ الْأَشْرَارِ تَكْسِبُ الشَّرَّ كَالرِّيحِ إِذَا مَرَّتْ بِالتَّنِّينِ حَمَلَتْ نَتْنًا. (غرر: ۴۳۱) امام علی (علیه‌السلام): از همراهی با بدها بدی به دست می‌آید مانند باد که هر وقت از کنار تمقنی عبور کند با خود تعفن همراه خواهد داشت.

۶۰ لَيْسَ شَيْءٌ أَدْعَى إِلَى خَيْرٍ وَ أُنْجِي مِنْ شَرٍّ مِنْ صُحْبَةِ الْآخِيَارِ (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): هیچ چیز باندازه همراهی با خوبان، دعوت کننده به خوبی و نجات بخش از بدی نیست.

۶۱ خَلِيلُ الْمَرْءِ دَلِيلٌ عَلَى عَقْلِهِ (غرر: ۴۱۳) امام علی (علیه‌السلام): دوست هر انسانی معرف میزان عقل اوست.

۶۲ كُلُّ امْرِئٍ يَمِيلُ إِلَى مِثْلِهِ. (غرر: ۴۲۳) امام علی (علیه‌السلام): هر انسانی تمایل به فردی مثل خودش را دارد.

۶۳ أَنشَدَ أَبُو عَمْرٍو بْنِ الْعَلَاءِ:

لِكُلِّ امْرِئٍ شَكْلٌ مِنَ النَّاسِ مِثْلُهُ فَأَكْثَرُهُمْ شَكْلًا أَقْلَهُمْ عَقْلًا
لِأَنَّ الصَّحِيحَ الْعَقْلَ لَسْتُ بَوَاجِدٍ لَهُ فِي طَرِيقِ حِينٍ يَفْقَدُهُ شَكْلًا (بحار: ۷۴/۱۷۹)

ابوعمر پسر علاء این چنین سروده است:

برای هر انسانی همانندی است مثل خودش. (پس آنانی که بیشترین همانند را داشته باشند کمترین عقل را دارند).

زیرا کسی که عقلش سالم است کسی را نمی‌یابد (برای خودش در راه، آنگاه که همانندش را نیابد).

۶۴ لَا يَصْحَبُ الْأَبْرَارَ إِلا نَظْرًا وَهُمْ. (غرر: ۴۲۳) امام علی (علیه‌السلام): خوبان تنها با همانندان خود همراه می‌شوند.

۶۵ لَا يُؤَادُ الْأَشْرَارَ إِلا أَشْبَاهَهُمْ. (غرر: ۴۲۳) امام علی (علیه‌السلام): بدها تنها با همانندهای خود دوستی می‌کنند.

۶۶ الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدَكُمْ مِنْ يَخَالِ. (امالی طوسی: ۵۱۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): انسان طبق آیین دوست خود است؛ بنابراین باید هر کسی بنگرد که با چه کسی دوستی می‌کند.

۶۷ اخْتَبِرُوا النَّاسَ بِأَخْدَانِهِمْ فَإِنَّمَا يَخَادِنُ الرَّجُلَ مَنْ يُعْجِبُهُ نَحْوَهُ. (ورأم: ۲/ ۲۴۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مردم را با دوستانشان آزمایش کنید؛ چه این که انسان تنها با کسی که برایش جذاب باشد دوستی می‌کند.

۶۸ الصَّدِيقُ أَقْرَبُ الْأَقْرَابِ. (غرر: ۴۱۳) امام علی (علیه‌السلام): دوست از میان همه نزدیکان نزدیک‌تر است.

* مَنْ لَمْ يَكُنْ لِأَخِيهِ كَمَا يَكُنْ لِنَفْسِهِ لَمْ يُعْطِ الْأَخُوَّةَ حَقَّهَا أَوْ لَا تَرَى كَيْفَ حَكَمَ اللهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ أَنَّهُ «يَغْرِ الْمَرْءَ مِنْ أَبِيهِ وَ الْأَخِ مِنْ أَخِيهِ» ثُمَّ دَكَرَ فِي ذَلِكَ الْمَوْقِفِ شَفَقَةَ الْأَصْدِقَاءِ يَقُولُ: فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ وَ لَا صَدِيقِي حَمِيمٍ (شعراء ۹۹ و ۱۰۰) (کشف: ۲/۱۶۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس آنگونه که برای خودش هست اگر برای دوستش نباشد؛ به وظیفه دوستی عمل نکرده است؛ آیا نمی‌نگری که خداوند در کتاب خودش چگونه نقل می‌کند که «انسان از پدرش و برادر از بردارش فرار می‌کند (عبس: ۳۴)» و بعد در همان جایگاه از

دلسوزی دوستان یاد می‌کند، می‌گوید: برای ما شفاعت کننده‌ای نبود و دوستی مهربان.

۶۹ مَنْ قَدَّ أَحَاً فِي اللهِ فَكَأَنَّمَا قَدَّ أَشْرَفَ أَعْضَائِهِ (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس دوستی خدایی را از کف دهد، گویا برترین عضو بدنش را از دست داده است.

۷۰ الصَّدِيقُ إِنْسَانٌ هُوَ أَنْتَ إِلا أَنَّهُ غَيْرُكَ (غرر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): دوست، انسانی است که خود توست منتها (در جسمی) غیر توست.

۷۱ مَنْ كَثُرَ اعْتِبَارُهُ قَلَّ عِثَارُهُ. (غرر: ۴۷۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس بیش‌تر بیازماید کمتر می‌لغزد.

۷۲ لَا يَلْسَعُ الْعَاقِلُ مِنْ جِحْرِ مَرْتَبَيْنِ. (اختصاص: ۲۴۵) امام صادق (علیه‌السلام): عاقل از یک سوراخ دو بار گزیده نمی‌شود.

۷۳ الْعَجَلُ يُوجِبُ الْعَثَارَ. (غرر: ۲۹۷) امام علی (علیه‌السلام): شتاب موجب لغزش می‌شود.

۷۴ الْعُجْبُ يُوجِبُ الْعَثَارَ. (غرر: ۲۶۷) امام علی (علیه‌السلام): خودپسندی موجب لغزش می‌شود.

۷۵ آيَاكَ وَ الْعَجَلَ فَإِنَّهُ عِنَانُ الْقَوْتِ وَ النَّدَمِ (غرر: ۲۶۷) امام علی (علیه‌السلام): از شتاب‌زدگی به پرهیز زیرا که آن سرعنوان همه از دست دادن‌ها و پشیمانی‌ها است.

۷۶ كَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا (اسراء: ۱۱). انسان شتابزده است

خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ (انبیاء: ۳۷). انسان از شتاب‌زدگی آفریده شده است.

۱. در رابطه با ایجاد ارتباط عاطفی، نشان کمبود محبتی است که فرد در خود حس می‌کند.^{۷۷}
۲. انتخاب بر اساس ملاکات ارزشی، باعث به ثمر نشستن دوستی‌ها است.^{۷۸} ولی انتخاب‌های شتاب‌زده و یا هوس‌بار، موجب شکل گرفتن ارتباطی خواهد شد که با پدیدار شدن اولین مانع، از بین خواهد رفت.^{۷۹} مثلاً رفاقت‌هایی که بخاطر رسیدن به هدفی خاص به وجود آمده باشد، همین که طرف مقابل، پاسخ به خواسته مورد نظر نداد، رفاقت هم از بین می‌رود.^{۸۰} و یا با انصراف فرد از هدفش، دیگر دلیلی برای باقی ماندن رفاقت، نمی‌ماند.^{۸۱}
۳. راز ماندگاری رفاقت‌ها در خلوص آن‌ها از هوس و طمع است.^{۸۲} رفاقت‌های خالص بخاطر دوامی که در سبب اتصال آن - یعنی خداوند - وجود دارد تا ابد ماندگار خواهد بود.^{۸۳}
۴. شرایطی که برای دوستیابی گذاشته می‌شود باید سلیقه‌ای نبوده و دارای اساس و بنیاد باشد.^{۸۴}
۵. انتخاب ارزشمند، به معنای انتخاب افرادی است که دارای یک یا چند صفت از خصوصیات ذیل باشند: زهد، وفا، نیایش، رشدهی، شرم، کمک دهی، بی‌توقعی، وقار و صمیمیت.
- همچنین آن‌ها که یکی از این خصوصیات را داشته باشند در اولویت هستند:
- حد و وسط از نظر مالی، دوستی با پدر، کسی که پیشنهاد دوستی داده است، فردی که میل به رفاقت با او بیش‌تر است، آن که دارای توافق روحی افزون‌تری است و در آخر کسی که بشود به او افتخار نمود. (توضیح تمامی این موارد خواهد آمد).
۶. انتخاب غیر ارزشمند، انتخاب افرادی است که یک یا چند صفت از خصوصیات ذیل را دارا باشند:
- گستاخی در معصیت، دروغ، بی‌نمازی، بی‌شرمی، تمسخر، بخل، ظلم، شرارت، تظاهر، حقارت، قهر با خویشان، خیانت، سخن‌چینی، حسادت، عیب‌جویی، بدعت‌گزاری، ترس غیر معقول، حماقت، نفاق، کمک نکردن به دوستان، رفتارهای غیر متعارف، بدگمانی، دود همتی، افسرده‌گی و ناهمگونی.
- و همچنین دوستی با آن‌هایی که یکی از خصوصیات ذیل را داشته باشند مورد توصیه نیست:
- کسانی که رغبتی برای رفاقت با شما ندارند؛ آنانی که هرچند دارای ضرر ضد ارزشی نیستند ولی دارای نفع ارزشی نیز نمی‌باشند؛ و آن‌هایی که از تمکن مالی بالایی برخوردار باشند. (توضیح تمامی این موارد خواهد آمد).
- تمام خصوصیات مثبت و منفی که گفته شده است را می‌توان با مدتی همنشینی سطحی، به طور نسبی بدست آورد.^{۸۵}

دوستان خوب (شخصیت‌های مثبت ، ۹ مورد)

آنچه در پی می‌آید شخصیت‌های ارزشمندی است که، رفاقت با آن‌ها باعث رشد و تعالی خواهد بود.^{۸۶}

۱. درویش و پارسا. کسی که ساده و راحت، با بود و نبود اسباب رفاه می‌سازد.^{۸۷} (نگاه کنید به پیوست، صفات زاهد).
۲. باوفا.^{۸۸} کسی باوفا است که وقتی نسبت به وعده‌ای متعهد شد خود را ملزم ببیند که به آن پایبند باشد. سخت بودن عمل به وعده، نمی‌تواند دلیل بر خلف وعده باشد.^{۸۹} به هر میزان که فردی در پایبندی به تعهداتش سست باشد، از صدق و راستی کمتری برخوردار است.^{۹۰} و لذا از مهمترین ویژگی یک دوست ایده‌آل، کمتر برخوردار خواهد بود.
- افرادی که در تعهداتشان قابل اعتماد نیستند عبارتند از:

افراد غیر قابل اعتماد (۴ مورد)

۱. سلاطین و صاحب‌منصبان، بر همین اساس کمتر رفیق‌داشته و بیچاره‌تر هستند؛^{۹۱} چه این که کمتر خود را ملزم می‌دانند تا راست بگویند و به وعده‌های خود عمل نمایند.^{۹۲} و همچنین فرصت کمتری دارند تا بخواهند به تعهدات دوستانه خود بپردازند.^{۹۳}
۲. آن‌ها که زیاد شوخی می‌کنند.^{۹۴} زیرا نمی‌توان شوخی آن‌ها را از جدیشان تشخیص داد.^{۹۵}
۳. خائن.^{۹۶} کسی که از او تجربه خیانت در دست است، نباید دوباره مورد اطمینان قرار گیرد.^{۹۷}
۴. افرادی که کارهای مربوط به خودشان را به درستی انجام نمی‌دهند.^{۹۸}

^{۷۷} الطَّمَانِيَّةُ إِلَى كُلِّ أَحَدٍ قَبْلَ الْإِخْتِبَارِ عَجَزٌ. (ورآم: ۲/ ۲۹۷) امام علی (علیه‌السلام): اطمینان به هر کسی قبل از آزمودن او مصداق ناتوانی است.

^{۷۸} بِالْتَوَاحِي فِي اللَّهِ تَثْمِيرُ الْأَخُوَّةِ. (غزر: ۱۳۷) امام علی (علیه‌السلام): با دوستی در راه خداوند رفاقت ثمر بخش می‌شود.

^{۷۹} مَوَدَّةُ أَبْنَاءِ الدُّنْيَا تَزُولُ لِأَدْنَى عَارِضٍ يُعْرَضُ. (غزر: ۱۳۷) امام علی (علیه‌السلام): دوستی فرزندان دنیا، با کمترین مشکلی از بین می‌رود.

^{۸۰} كُلُّ مَوَدَّةٍ عَقْدُهَا الطَّمَعُ حَلَّهَا الْيَأْسُ. (ورآم: ۱/۷۲) امام علی (علیه‌السلام): هر دوستی که طمع آن را گره زده باشد، ناامیدی آن را باز خواهد نمود.

^{۸۱} مَنْ وَادَكَ لِأَمْرِ وَلِيٍّ عِنْدَ انْقِضَانِهِ. (غزر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): هر کس که تو را بخاطر کاری دوست داشت، وقتی کارش تمام شد به تو پشت خواهد نمود.

^{۸۲} عَلَى التَّوَاحِي فِي اللَّهِ تَخْلُصُ الْأَمْحَبَةُ. (غزر: ۴۲۳) امام علی (علیه‌السلام): خلوص محبت بر اساس دوستی در راه خداوند است.

^{۸۳} الْإِخْوَانُ فِي اللَّهِ تَعَالَى تَدْوَمُ مَوَدَّتُهُمْ لِذَوَامِ سَبَبِهَا. (غزر: ۴۲۲) امام علی (علیه‌السلام): دوستی در راه خداوند بخاطر دوامی که سبب آن دارد تداوم دارد.

* وَدُّ أَبْنَاءِ الْأَخْرَةِ يَدْوَمُ لِذَوَامِ سَبَبِهَا. (غزر: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): دوستی فرزندان آخرت بخاطر دوام علت آن دوام دارد.

^{۸۴} لَا تَزْهَدُنْ فِي صِدَاقِهِ أَحَدٍ. (اعلام: ۲۹۹) امام سجاد (علیه‌السلام): نسبت به دوستی با هیچکس بی‌میل نباش!

^{۸۵} كَفَى بِالصَّحْبَةِ إِخْتِبَارًا. (غزر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): برای امتحان نمودن (مقداری از) مصاحبت کافی است.

^{۸۶} قَارِنُ أَهْلِ الْخَيْرِ تَكُنْ مِنْهُمْ. (نهج: نامه ۲۱) امام علی (علیه‌السلام): به اهل خیر نزدیک شو تا از آن‌ها باشی.

^{۸۷} إِنْ حَدَّ الزَّهْدُ أَنْ «لَا تَأْسُوا عَلَيَّ مَا فَاتَكُمْ وَ لَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ» (حدید: ۲۳). (سعد: ۸۹) امام علی (علیه‌السلام): حد زهد این است که «به خاطر آنچه از دست داده امید نشوید و نسبت به آنچه به دست می‌آورد زیاد خوشحال نگردید».

^{۸۸} مَنْ أَحْسَنَ الْوَفَاءَ اسْتَحَقَّ الْإِصْطِفَاءَ. (غزر: ۲۵۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس دارای وفای خوبی باشد، استحقاق برگزیده شدن دارد.

^{۸۹} امام علی (علیه‌السلام) فرمودند: حضرت اسماعیل با فردی در قسمتی از مسجد الحرام قرار ملاقاتی را گذاشته بود و آن فرد سر قرار حاضر نشد و حضرت یک سال در همانجا رفت و آمد می‌نمود تا این که مردم با گرفتن نشانی آن مرد، او را پیدا نموده و سر قرار حاضرش کردند، او گفت که قرار را فراموش نموده است و حضرت در پاسخش فرمود: اگر نمی‌آمدی تا روز محشر همین جا می‌ماندم! این آیه اشاره به این قصه دارد: «ذَكَرَ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِتَّهَ كَانُ صَادِقَ الْوَعْدِ» (مریم: ۵۴). «در کتاب از اسماعیل یاد کن چه این که او خوش وعده بود».

^{۹۰} الْوَفَاءُ تَوْأَمُ الصِّدْقِ. (غزر: ۲۵۱) امام علی (علیه‌السلام): وفای به عهد توأم با راستگویی است.

^{۹۱} أَقْلُ النَّاسِ وَفَاءُ الْمَلُوكِ، أَقْلُ النَّاسِ صِدْقًا الْمَلُوكُ، أَشَقَى النَّاسِ الْمَلُوكُ. (امالی صدوق: ۲۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): کمترین وفا را پادشاهان دارند، (لذا) از کمترین دوست برخوردار هستند، (پس) بدبختترین مردم هستند.

^{۹۲} أَقْلُ النَّاسِ صِدْقًا الْمَلُوكُ (امالی صدوق: ۲۰). پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): پادشاهان در میان مردم از کمترین راستی برخوردار هستند.

^{۹۳} مَنْ تَشَاغَلَ بِالْإِسْلَامِ لَمْ يَتَفَرَّغْ لِلْإِخْوَانِ (غزر: ۴۷۸) امام علی (علیه‌السلام): هر کس سرگرم با صاحب منصبی باشد، خود را برای دوستان فارغ نمی‌کند.

^{۹۴} مَنْ كَثُرَ مَرْحَهُ قَلَّ وَفَائِهِ. (غزر: ۲۲۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس شوخی‌هایش زیاد باشد، وفایش کم است.

^{۹۵} مَنْ جَعَلَ دَيْدَنَهُ الْهَزْلَ لَمْ يَعْرِفْ جِدَّهُ. (غزر: ۲۳) امام علی (علیه‌السلام): هر کس روشش یاوه‌گویی باشد، جدی‌هایش تشخیص داده نمی‌شود.

^{۹۶} الْخَائِنُ لَا وَفَاءَ لَهُ. (غزر: ۴۶۰) امام علی (علیه‌السلام): خائن وفا ندارد.

^{۹۷} لَا تَأْتَمِنِ الْخَائِنَ وَقَدْ جَرَّبْتَهُ (کافی: ۵/۲۹۸). امام صادق (علیه‌السلام): خائنی را که آزموده‌ای مورد اطمینان قرار نده.

^{۹۸} مَنْ ضَيَّعَ أَمْرَهُ ضَيَّعَ كُلَّ أَمْرٍ (غزر: ۴۸۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس امور مربوط به خود را تباه سازد، امور دیگری را نیز تباه خواهد ساخت.

۳. اهل نماز جماعت در مسجد^{۹۹}. یکی از ثمرات رفت و آمد مداوم به مساجد، این است که دوست پرفایده‌ای ممکن است نصیب فرد شود^{۱۰۰}، انتخاب افرادی که اهل معنویت و عبادت هستند، نباید مورد غفلت قرار گیرد، رفاقت با آن‌ها مصداق روشن «حَبِّ فِی اللّهِ» است^{۱۰۱}.
۴. آن که ما را با رفتار و گفتار پسندید هاش^{۱۰۲} بر انجام وظایفمان یاری دهد^{۱۰۳}. این فرد یاریست مهربان که نصیحت و خیرخواهیش مقدمات خودسازی را برای ما فراهم می‌سازد^{۱۰۴}.
۵. اهل حجب و حیا باشد^{۱۰۵}. یعنی از انجام کارهایی که به هر نحوی زشت هستند پرهیز کند^{۱۰۶} و چیزی به نام «تنها بودن» نداشته باشد به این معنی که از خداوند،^{۱۰۷} از ملائک^{۱۰۸} و حتی از خودش شرم کند^{۱۰۹}.
۶. کمک کننده به دیگران^{۱۱۰}. خصوصاً کریم^{۱۱۱}؛ کسی که لطف کردن در حق دیگران را وظیفه خود می‌داند^{۱۱۲} (نگاه کنید به پیوست، اوصاف کریم).
۷. بی توقع. یعنی این که هرچند دیگران او را از یاد ببرند ولی او دوستانش را فراموش نمی‌کند^{۱۱۳}. هرچند این فرد می‌داند دوستانش تنها موقعی میل به دیدارش دارند که به سراغشان برود و وقتی هم که سراغی از آن‌ها نگیرد آن‌ها نیز او را از یاد خواهند برد^{۱۱۴}.
۸. کم حرف و با وقار^{۱۱۵}. وقاری که بیش‌تر خود را با سکوت نشان می‌دهد^{۱۱۶}، سکوتی که نشان ناتوانی در سخن گفتن نیست^{۱۱۷} و الا سکوتی که یک انتخاب با فکر نباشد بیش‌تر لال بودن است تا سکوت^{۱۱۸}.
۹. صمیمی. شخصیتی گرم، عاطفی و صمیمی داشته باشد^{۱۱۹}.

دوستان خوب (اولویت‌ها ۶ مورد)

در میان افرادی که یک یا چند ویژگی فوق را داشته باشند آن‌هایی ترجیح دارند که:

۱. از نظر مالی در وضعیتی متوسط باشند. زیرا اگر گوهری هم باشد در میان آن‌ها یافت می‌شود^{۱۲۰}.
۲. افرادی که به نحوی، پدر انسان، نسبت به آن‌ها محبت بیشتری دارد^{۱۲۱}.
۳. فردی که پیشنهاد دوستی داده است^{۱۲۲}. البته نه به خاطر اغراض مادی^{۱۲۳}.
۴. میل باطنی به یکی از افراد فوق. این میل دلیل بر کشش روحی بوده و نمایانگر الفتی دیرینه و مرموز است^{۱۲۴}. باید به این میل توجه شود، زیرا قلب انسان به صاحبش دروغ نمی‌گوید^{۱۲۵}.
۵. توافق روحی. یعنی همگامی نسبی در درک معیارهای زشتی و زیبایی^{۱۲۶}.
۶. دوستی با کسی که بشود به او افتخار نمود^{۱۲۷} و از بوی عطر ایمانش بهره برد^{۱۲۸}. هر چند او هم باید بتواند از جهاتی دیگر به این دوستی افتخار نماید^{۱۲۹}.

^{۹۹} مَنْ صَلَّى الصَّلَاةَ فِي جَمَاعَةٍ فَظَنَّنَا بِهِ كُلَّ خَيْرٍ. (دعائم: ۱/۱۵۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس نماز را به جماعت می‌خواند، نسبت به او هر خوبی را احتمال دهید.

^{۱۰۰} مَنْ اخْتَلَفَ اِلَى الْمَسْجِدِ اَصَابَ اَحَدَى الثَّمَانِ: اَخًا مُسْتَفَالًا فِي اللّهِ... (وسائل: ۳/۳۵۷) امام علی (علیه‌السلام): هر کس به مسجدی رفت و آمد کند یکی از هشت چیز نصیبش می‌شود: دوستی که فائده‌خدایی داشته باشد... ادامه حدیث در پیوست.

^{۱۰۱} وَ اصْبِرْ نَفْسِكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاوَةِ وَ الْعِشْيَةِ يُرِيدُوْنَ وَجْهَهُ، وَ لَا تَعُدَّ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا. (کهف: ۲۸). آنانی را که صبحگاهان و شامگاهان پروردگارشان را خالصانه می‌خوانند، تحمل نما و به خاطر زیورهای دنیوی چشمانت را از آن‌ها بر نگردان.

^{۱۰۲} خَيْرٌ اِخْوَانِكَ مَنْ دَعَاكَ اِلَى صِدْقِ الْمَقَالِ بِحَسَنِ مَقَالِهِ وَ نَدَبِكَ اِلَى حَسَنِ الْاِفْعَالِ بِحَسَنِ اَعْمَالِهِ (غرر: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): بهترین دوستان تو کسی است که تو را با راستگویی به راستگویی دعوت کند و با رفتار نیکویش تو را به رفتاری نیکو بخواند.

^{۱۰۳} الْمُعِينُ عَلَى الطَّاعَةِ خَيْرُ الْأَصْحَابِ. (غرر: ۴۱۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): کسی که کمک کننده بر طاعت است بهترین همراه است.

^{۱۰۴} لَيْكُنْ أَحَبَّ النَّاسِ اِلَيْكَ الْمُشْفِقُ النَّاصِحَ. (غرر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): باید دلسوزان خیرخواه دوست داشتنی مردم نزد تو باشند.

^{۱۰۵} اِذَا رَأَيْتَ مِنْ اَخِيكَ ثَلَاثَ خِصَالٍ فَارْجُهُ: الْحَيَاءُ وَ الْأَمَانَةُ وَ الصِّدْقُ. (میزان: ۱/۴۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که سه خصوصیت در دوست خود دیدی به او امیدوار باش: شرمساری، امانت‌داری و راستگویی.

^{۱۰۶} الْحَيَاءُ يَصُدُّ عَنْ فِعْلِ الْقَبِيحِ. (غرر: ۲۵۷) امام علی (علیه‌السلام): شرمساری انسان را از انجام کار زشت بازمی‌دارد.

^{۱۰۷} أَفْضَلُ الْحَيَاءِ اسْتِحْيَاؤُكَ مِنَ اللّهِ. (غرر: ۲۵۷) امام علی (علیه‌السلام): بهترین حیا، شرمساری از خداوند است.

^{۱۰۸} لَيْسَتْخِي اَحَدُكُمْ مِنَ الْمَلَائِكِيْنَ الَّذِيْنَ مَعَهُ كَمَا يَسْتَحْيِي مِنْ رَجُلَيْنِ صَالِحِيْنَ مِنْ جِيرَانِهِ هُمَا مَعَهُ بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ. (نهج‌الفصاحه: ح ۲۳۷۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): باید هر یک از شما از دو فرشته‌ای که با اوست همچون دو انسان وارسته از همسایگانش خجالت بکشد؛ (چه این که) آنان شب و روز با او هستند.

^{۱۰۹} اَحْسَنُ الْحَيَاءِ اسْتِحْيَاؤُكَ مِنْ نَفْسِكَ. (غرر: ۲۵۷) امام علی (علیه‌السلام): نیکوترین حیا، تو، شرم از خود تو است.

^{۱۱۰} لَيْكُنْ أَحَبَّ النَّاسِ اِلَيْكَ وَ اَحْظَاهُمْ لَدَيْكَ اَكْثَرُهُمْ سَعِيًّا فِي مَنَافِعِ النَّاسِ (غرر: ۴۱۵) امام علی (علیه‌السلام): باید محبوبترین و پر بهره‌ترین انسان‌ها نزد تو کسی باشد که بیش‌تر از دیگران در سود بخشی به مردم تلاش می‌کند.

^{۱۱۱} لَا تَدْعَنْ صُحْبَةَ الْكَرِيْمِ وَ اِنْ لَمْ تَتَتَفَعَّ بِعَقْلِهِ. (تحف: ۲۰۶) امام علی (علیه‌السلام): مصاحبت با کریم را رها مکن هرچند از عقلش نفعی نبوی.

^{۱۱۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۰ ف ۱

^{۱۱۳} اَحَقُّ مَنْ ذَكَرْتَ مَنْ لَا يَنْسَاكَ (غرر: ۳۸۷) امام علی (علیه‌السلام): سزاوارترین کسی که به یادش باشی کسی است که تو را فراموش نمی‌کند.

^{۱۱۴} مَنْ رَغِبَ فَيْكَ عِنْدَ اِقْبَالِكَ زَهْدَ فَيْكَ عِنْدَ اِدْبَارِكَ (غرر: ۴۸۲) امام علی (علیه‌السلام): کسی که تنها زمانی میل به تو دارد که به سویش بروی، وقتی سراغش را نگیری نسبت به تو بی‌میل است.

^{۱۱۵} اِذَا رَأَيْتَ الْمُؤْمِنَ صَمُوْتًا وَقَوْرًا فَادْنُوْا مِنْهُ فَاِنَّهُ يَلْقَى الْحِكْمَةَ (ورام: ۱/۱۰۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که مؤمنی را ساکت و با وقار دیدید به او نزدیک شوید چه این که به او حکمت داده شده است.

^{۱۱۶} لَا وَقَارَ كَالصَّمْتِ (غرر: ۲۱۶) امام علی (علیه‌السلام): هیچ وقاری مثل سکوت نیست.

^{۱۱۷} مَا اَحْسَنَ الصَّمْتِ مِنْ غَيْرِ عِيٍّ (مستدرک: ۹/۱۶) امام رضا (علیه‌السلام): چه نیکو است سکوتی که بدون عجز از سخن باشد.

^{۱۱۸} الصَّمْتُ بَغِيْرُ تَفَكُّرٍ خُرْسٌ (غرر: ۲/۱۷) امام علی (علیه‌السلام): سکوتی که همراه با تفکر نیست، لالی است.

^{۱۱۹} اَحَقُّ النَّاسِ اَنْ يُّوَسَّ بِهٖ الْوُدُوْدُ الْمَالُوْفُ (غرر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): سزاوارترین کس از میان مردم برای انس گرفتن، مهرورز صمیمی است.

^{۱۲۰} عَلَيْكُمْ بِالْاَشْكَالِ مِنَ النَّاسِ وَ الْاَوْسَاطِ مِنَ النَّاسِ فَعِنْدَهُمْ تَجِدُوْنَ مَعَادِنَ الْجَوَاهِرِ. (مستدرک: ۸/۳۳۷) امام صادق (علیه‌السلام): سراغ آنانی بروید که همانندشان در میان مردم زیاد است و طبقه متوسط جامعه هستند زیرا که معدنهایی مثل معدن‌های جواهر نزد آن‌ها خواهید یافت.

^{۱۲۱} يَنْبَغِي لِلرَّجُلِ اَنْ يَحْفَظَ اَصْحَابَ اَبِيْهِ فَاِنْ بَرَّهٖ بِهٖمْ بَرَّهٗ بِالْوَالِدِيْهِ. (بحار: ۷۴/۱۹۶) امام صادق (علیه‌السلام): خوب است که انسان دوستان پدرش را برای خود حفظ نماید زیرا که خوبی به آن‌ها، خوبی به پدر است.

^{۱۲۲} زَهْدُكَ فِي رَاغِبٍ فَيْكَ نَقْصَانُ حَظِّ وَ رَغْبَتُكَ فِي زَاهِدٍ فَيْكَ ذَلُّ نَفْسٍ. (نهج حکمت: ۴۵۱) امام علی (علیه‌السلام): بی‌میلی نسبت به کسی که میل به تو دارد کاستن از یک لذت است، و رغبت داشتن به کسی که میل به تو ندارد؛ ذلت تو است.

^{۱۲۳} اِحْذَرْ اَنْ تُوَاخِيَ مَنْ ارَادَكَ لِطَمَعٍ اَوْ خَوْفٍ اَوْ مِيْلٍ اَوْ اَكْلٍ اَوْ شُرْبٍ. (مصباح: ۱۵۰) امام صادق (علیه‌السلام): از دوستی با کسی که تو را به خاطر طمعی، ترسی، میلی، خوردنی و نوشیدنی می‌خواهد پرهیز کن.

^{۱۲۴} يَا بَنِي اِنْ الْقُلُوْبَ جَنُوْدٌ مُجَنَّدَةٌ تَتَلَاخِظُ بِالْمَوْدَةِ وَ تَتَنَاجَى بِهَا وَ كَذَلِكَ هِيَ فِي الْبُغْضِ فَاِذَا اَحْبَبْتُمْ الرَّجُلَ مِنْ غَيْرِ خَيْرٍ سَبَقَ مِنْهُ اِلَيْكُمْ فَارْجُوْهُ فَاِذَا اَبْغَضْتُمْ الرَّجُلَ مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ سَبَقَ مِنْهُ اِلَيْكُمْ فَاحْذَرُوْهُ (ورام: ۲/۷۵) امام علی (علیه‌السلام): ای فرزندان! قلب‌ها لشگریانی گوش بزن‌کنند! و محبت‌ها را بررسی می‌کنند و بین خود (در این باره) نجوا دارند، و قلب‌ها، درباره نفرت نیز این چنین عمل می‌کنند؛ لذا چنانچه فردی را دوست داشتید بدون این که سابقاً به شما خوبی نموده باشد، به او امیدوار باشید و اگر از کسی نفرت داشتید بدون این که درباره شما بدی را انجام داد باشد، از او پرهیز نمایید.

^{۱۲۵} سَلُوْا الْقُلُوْبَ عَنِ الْمَوَدَّاتِ فَاَنْ هَا شَوَاهِدٌ لَا تَقْبَلُ الرِّشَا. (غرر: ۴۱۳) امام علی (علیه‌السلام): از قلب‌ها درباره دوستی‌ها سؤال کنید، زیرا که آن‌ها گواهانی هستند که رشوه قبول نمی‌کنند.

^{۱۲۶} الصَّاحِبُ كَالرَّقْعَةِ فَاتَّخِذْهُ مَشَاكِلًا. (غرر: ۴۲۳) امام علی (علیه‌السلام): دوست مثل وصله لباس می‌ماند پس او را همانند برگزین.

^{۱۲۷} اِصْحَبْ مَنْ تَتَزَيَّنُ بِهٖ وَ لَا تَصْحَبْ مَنْ يَنْزِيْنُ بِكَ. (مکارم: ۲۵۱) امام صادق (علیه‌السلام): با کسی همراه شو که با او زیبا شوی نه آنکه همراه کسی شوی که او با تو زیبا شود.

^{۱۲۸} مَثَلُ الْجَلِيْسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الْعَطَّارِ اِنْ لَمْ يُعْطَلِكْ عَطْرَهُ اَصَابَكَ مِنْ رِيْحِهِ. (جامع: ۱۸۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مثل همنشین خوب، مثل عطر فروش است که هرچند از عطرش به تو ندهد، بویش به تو می‌رسد.

^{۱۲۹} لَا تَصْحَبَنَّ فِي سَفَرٍ مَنْ لَا يَرِي لَكَ مِنَ الْفَضْلِ عَلَيْهِ كَمَا تَرِي لَهُ عَلَيَّكَ (وسائل: ۱۱/۴۱۲) امام علی (علیه‌السلام): با کسی مسافرت نکن که همانطور که تو او را برتر از خود می‌بینی او تو را برتر از خودش نبیند.

دوستان بد (شخصیت‌های منفی، ۲۵ مورد)

۱. عموماً افرادی که به راحتی گناه نموده و هنجار شکنی می‌کنند^{۱۳۰}. خصوصاً اگر گناهانشان علنی^{۱۳۱} باشد و خلافکاری‌های خود را برای دیگران زینت داده^{۱۳۲} و آن‌ها را ترغیب به هنجار شکنی کنند. این چنین افرادی انواع خطاها را به انسان می‌آموزند^{۱۳۳} و با اندکی، دوست خود را می‌فروشند^{۱۳۴} و از همه این‌ها گذشته دوست شدن با خلافکار، دلیل بر رضایت به کار اوست و صرف این چنین رضایتی، فرد را در زمره اهل معصیت قرار می‌دهد^{۱۳۵}.
۲. کسی که زیاد دروغ می‌گوید^{۱۳۶}. اعتماد به این چنین شخصی واقعاً مسخره است^{۱۳۷}. زیرا زندگی با او چه لذتی می‌تواند داشته باشد؟! فردی که در نقل کردن حرف دیگران نزد شما و یا حرف شما نزد دیگران هیچ دقتی ندارد و بدون بررسی همه چیز را نقل می‌کند؛ عموماً دنبال حادثه‌های می‌گردد تا آن را بعد از پرداخت تعریف کند، این تعریف ادامه می‌یابد تا جریان دیگری اتفاق افتد و این روند، از فرد، شخصیتی منفور می‌سازد، آن چنان که اگر حرف راست هم بزند کسی حرفش را باور نمی‌کند^{۱۳۸}.
- نکته البته هیچ لزومی ندارد به فردی که دروغ می‌گوید اعلان کنید که حرفت را باور نمی‌کنم چون او دست از دروغش برنمی‌دارد و تنها دشمن شما می‌شود^{۱۳۹}.
۳. بی‌نماز و یا کسی که بعضی وقت‌ها نماز می‌خواند. یعنی هر وقت حالش را داشت به این امر مهم می‌پردازد!^{۱۴۰} انسان گاهی بخاطر طغیان غرائزش ممکن است از فرامین خداوند تخلف نماید و وقتی آتش غریزه‌اش فروکش نمود، نسبت به آنچه انجام داده پشیمان شود، ولی کسی که نماز نمی‌خواند چه عذری برای کارش دارد؟! کدام غریزه در او طغیان نموده است؟! ترک نمازش تنها بخاطر روحیه شیطانی نا سپاسی اوست، نقضی که یقیناً دوستان او نیز از آن صدمه خواهند دید^{۱۴۱}.
- ترک نماز دارای آثار بسیار شومی است، ذیلاً به بعضی از این آثار اشاره می‌کنیم: (حدیث شماره ۷ از مستندات «ویژه» را نیز مطالعه نمایید.)

قسمتی از آثار ترک نماز (۶ مورد)

۱. عدم بهره‌وری از اعتقادات مذهبی در زندگی. چه این که نماز مرز میان ایمان و کفر است^{۱۴۲}.
۲. توجه نکردن به تعهد و تکلیف فطری نیایش^{۱۴۳}. زیرا نیایش خواستگاه فطری هر انسان، بلکه هر موجودی است^{۱۴۴}.
۳. بهره‌نبردن از دیگر اعمال دینی. برای این که اگر خیمه‌ای عمود نداشته باشد، طناب‌ها و میخ‌ها و چادر چه ثمری می‌تواند داشته باشد^{۱۴۵}، و نماز عمود خیمه اسلام است^{۱۴۶}.
۴. سود نبردن از هیچ عملی در قیامت. زیرا در آخرت اولین چیزی که مورد سؤال قرار می‌گیرد نماز است^{۱۴۷}.
۵. عدم مصونیت از دیگر گناهان. چون شیطان از انسانی که نماز می‌خواند وحشت زده است و زمانی که نماز را ترک نماید دیگر از او هراسی نداشته و هر چه بخواهد سر او می‌آورد^{۱۴۸}.
۶. عدم خلاصی از آثار شوم گناهان. مهمترین اثر گناه، اعتیاد به آن و اصرار به انجام آن است، و انسان می‌تواند با خواندن نماز، زشتی گناه را همیشه مد نظر داشته باشد و در نتیجه از تعداد تکرار گناه کاسته و به مرور آن را متوقف سازد^{۱۴۹}. و نماز هر چه با کیفیت بهتری انجام شود پاکی از گناه زودتر تحقق پیدا خواهد نمود^{۱۵۰}.
- بنابر آنچه گفته شد نماز بهترین حکم خداوند برای انسان است^{۱۵۱}.
۴. بی‌حیا. او کار زشت را برای انسان جذاب جلوه می‌دهد و دوست دارد رفیقش مثل او بی‌شرم باشد، لذا هیچ کمکی به انسان برای پایبندی به ارزش‌ها نمی‌کند و در او هیچ هراسی را نسبت به سرانجام کارهای زشت ایجاد نمی‌نماید، نزدیکی با او سبب می‌شود انسان کمتر آداب اجتماعی را رعایت نماید و تأثیر پذیریش نسبت به اندرزها و خیر خواهی‌های دیگران، هر روز کمتر شود، و این روند ادامه می‌یابد تا در نهایت فرد، به ذلت و خواری غیر قابل برگشتی دچار گردد^{۱۵۲}.

۱۳۰ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَعْلَمَ أَنْ فِيكَ خَيْرًا فَانظُرْ إِلَى قَلْبِكَ فَإِنْ كَانَ يُحِبُّ أَهْلَ طَاعَةِ اللَّهِ وَبِغَضِ أَهْلِ مَعْصِيَتِهِ فَبِكَ خَيْرٌ وَاللَّهُ يُحِبُّكَ (کافی: ۲/۱۲۶) امام باقر (علیه‌السلام): زمانی که بخواهی بینی خیر و برکتی در تو هست، نگاه به قلبت کن، اگر قلبت اهل طاعت را دوست داشت و نسبت به معصیتکاران نفرت ورزید در تو خیر هست و خداوند تو را دوست دارد.

۱۳۱ إِحْذَرُ مَصَاحِبَةَ الْفَسَاقِ وَ الْفَجَّارِ وَ الْمَجَاهِرِينَ بِمَعَاصِي اللَّهِ. (غرر: ۴۳۳) امام علی (علیه‌السلام): از همراهی با گنهکاران گستاخ که علناً معصیت می‌کنند به پرهیز.

۱۳۲ سَأَلَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَأَيُّ صَاحِبٍ شَرٌّ؟ قَالَ: الْمَزِينُ لَكَ مَعْصِيَةَ اللَّهِ. (معانی: ۱۹۸) از امام علی (علیه‌السلام) سؤال شد که کدام رفیق بدترین است؟ حضرت فرمودند: کسی که معصیت خداوند را برای تو زینت دهد.

۱۳۳ لَا تَصَاحِبِ الْفَاجِرَ فَيُعَلِّمَكَ مِنْ فُجُورِهِ. (خصال: ۱۶۹) امام صادق (علیه‌السلام): با معصیتکار همراه نشو زیرا از گناهانش به تو می‌آموزاند.

۱۳۴ إِيَّاكَ وَ مُصَادَقَةَ الْفَاجِرِ فَإِنَّهُ يَبْعِيكَ بِالتَّافَةِ الْمُحْتَقِرِ. (بحار: ۷۴ / ۱۹۹) امام علی (علیه‌السلام): از دوستی با معصیتکار بر حذر باش چه این که با بهاء اندکی تو را می‌فروشد. رج ملحقات ح ۱ ف ۳.

۱۳۵ إِيَّاكَ وَ مَصَاحِبَةَ أَهْلِ الْفُسُوقِ فَإِنَّ الرَّاضِيَ بِفِعْلِ قَوْمٍ كَالدَّخْلِ مَعَهُمْ. (غرر: ۴۳۳) امام علی (علیه‌السلام): از همراهی با گنهکاران پرهیز کن زیرا کسی که از کارهای گروهی خرسند باشد مثل کسی است که داخل در همان گروه است.

۱۳۶ رج ملحقات ح ۱ ف ۲.

۱۳۷ أَصْلُ السَّخْرِيَّةِ الطَّمَأِينِيَّةُ إِلَى أَهْلِ الْكِبْدِ. (اختصاص: ۲۳۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): اطمینان نمودن به دروغگویان خیلی مسخره است.

۱۳۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲ ف ۳

۱۳۹ إِيَّاكَ وَ مَصَاحِبَةَ الْكَذَّابِ، فَإِنْ اضْطَرَّتْ إِلَيْهِ فَلَا تُصَدِّقْهُ وَ لَا تَعْلَمُهُ أَنْتَ تَكْذِبُهُ فَإِنَّهُ يَنْتَقِلُ عَنْ وَدَّكَ وَ لَا يَنْتَقِلُ عَنْ طَبْعِهِ. (غرر: ۴۳۳) امام علی (علیه‌السلام): از همراهی با دروغگو پرهیز کن و اگر مجبور به این رفاقت شدی حرف‌هایش را باور نکن و به او هم نگو که دروغ می‌گوید چه این که او از دوستی با تو سرباز خواهد زد و از طرفی همچنان بر طبیعت دروغگویش خواهد ماند.

۱۴۰ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۹ ف ۱

۱۴۱ سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مَا بَالُ الزَّانِي لَأَ تَسْمِيَةِ كَافِرًا وَ تَارِكُ الصَّلَاةِ قَدْ سَمَّيْتَهُ كَافِرًا وَ مَا الْحِجَّةُ فِي ذَلِكَ فَقَالَ لِأَنَّ الزَّانِيَّ وَ مَا أَشْبَهَهُ إِنَّمَا يَفْعَلُ ذَلِكَ لِمَكَانِ الشَّهْوَةِ لِأَنَّهَا تَغْلِبُهُ وَ تَارِكُ الصَّلَاةِ لَأَنَّهَا تَرْكُهَا إِلَّا اسْتَحْفَافًا بِهَا (کافی: ۲/۳۸۶).

از امام صادق (علیه‌السلام) سؤال شد که چرا زناکار کافر نامیده نشده است ولی کسی که نماز نمی‌خواند کافر نامیده شده است؟ دلیل این مسئله چیست؟ حضرت پاسخ دادند: کسی که زنا و یا کاری مثل آن انجام می‌دهد این را بخاطر شهوتی که بر او غلبه نموده است انجام می‌دهد ولی ترک کننده نماز تنها بخاطر سبک شمردن نماز این چنین می‌کند.

۱۴۲ مَا بَيْنَ الْكُفْرِ وَ الْإِيمَانِ إِلَّا تَرْكُ الصَّلَاةِ (وسائل: ۴/۴۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مرزی بین کفر و ایمان نیست مگر رها نمودن نماز.

۱۴۳ مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّدًا فَقَدْ بَرَّيْ مِنْ دِمَّةِ اللَّهِ وَ دِمَّةِ رَسُولِ اللَّهِ. (کافی: ۲/۲۸۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس نماز را عمدتاً ترک نماید از میثاق خداوند و پیامبر خارج شده است.

۱۴۴ تَسْبِيحٌ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَ الْأَرْضُ وَ مَنْ فِيهِنَّ وَ إِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبِيحُ بِحَمْدِهِ وَ لَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا. (اسراء/ ۴۴) آسمان‌های هفتگانه و زمین و کسانی که در آن‌ها هستند، همه تسبیح او می‌گویند و هر موجودی، تسبیح و حمد او می‌گوید ولی شما تسبیح آن‌ها را نمی‌فهمید او بردبار و آمرزنده است.

۱۴۵ يَا بَنِيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ فَإِنَّمَا مَثَلُهَا فِي دِينِ اللَّهِ كَمَثَلِ عَمُودِ الْفُسْطَاطِ فَإِنِ الْعَمُودَ إِذَا اسْتَقَامَ نَفَعَتِ الْأَطْنَابُ وَ الْأَوْتَادُ وَ الظَّلَالُ. (مستدرک: ۳/۳۲) حضرت لقمان (علیه‌السلام): فرزندم! نماز را به پادار، مثل نماز در دین خداوند مثل عمود خیمه است، تا زمانی که عمود پابرجا باشد طناب‌ها، میخ‌ها و چادر خیمه مفید خواهند بود.

۱۴۶ الصَّلَاةُ عَمُودُ الدِّينِ (وسائل: ۴/۲۷) امام باقر (علیه‌السلام): نماز ستون دین است.

۱۴۷ أَوَّلُ مَا يُنظَرُ فِي عَمَلِ الْعَبْدِ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ فِي صَلَاتِهِ فَإِنْ قَبِلَتْ نُظِرَ فِي غَيْرِهَا وَ إِنْ لَمْ تُقْبَلْ لَمْ يُنظَرْ فِي عَمَلِهِ بَشِيءٍ (مستدرک: ۳/۳۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): اولین عملی که در روز قیامت بررسی می‌شود، نماز است، پس اگر قبول گردید آنوقت دیگر اعمال مورد بررسی قرار می‌گیرد والا نگاهی به دیگر کارهای خوب نمی‌شود.

۱۴۸ لَا يَزَالُ الشَّيْطَانُ هَائِبًا ذَعْرًا مِنَ الْمُؤْمِنِ مَا حَافِظَ عَلَى الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ فَإِذَا ضَيَعَهُنَّ تَجَرَّأَ عَلَيْهِ فَأَلْفَاهُ فِي الْعَطَائِمِ (مستدرک: ۳/۲۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): شیطان پیوسته از مؤمن تا زمانی که از نمازها محافظت کند هراسان و وحشت زده است، و زمانی که آن‌ها را تباہ ساخت بر او جرأت پیدا نموده و او را در گناهان بزرگ می‌اندازد.

۱۴۹ إِنْ مَثَلَ الصَّلَاةِ كَمَثَلِ النَّهْرِ الْجَارِي كَلِمًا صَلَّى صَلَاةً كَقَرَّتْ مَا بَيْنَهُمَا مِنَ الذُّنُوبِ (تهذيب: ۲/۲۳۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مثل نماز، مثل رود جاری است که هر زمان کسی نماز بخواند گناهانی که بین نمازها انجام داده است آمرزیده می‌شود.

۱۵۰ الصَّلَاةُ مِيزَانٌ مَنْ وَفَى اسْتَوْفَى (مستدرک: ۳/۳۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): نماز میزان است: هر کس آن را به درستی بپا دارد، ثمرهایش را به خوبی خواهد دید.

۱۵۱ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مَوْضُوعٍ فَمَنْ شَاءَ اسْتَقَلَّ وَ مَنْ شَاءَ اسْتَكْثَرَ (مستدرک: ۳/۴۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): نماز بهترین حکمی است که وضع شده است، هر کس بخواهد کمتر بخواند و هر کس بخواهد بیش‌تر بخواند.

رج ملحقات ح ۲ ف ۱

۵. تم سخر کننده. خصوصاً آن‌ها که مقدّسات را مسخره نموده^{۱۵۳} و فقرا را به سخریه می‌گیرند^{۱۵۴}. هر کس همنشین آن‌ها شود، متهم به داشتن خصوصیات آن‌ها می‌گردد^{۱۵۵}.
۶. افراد بخیل. اینان تا می‌توانند از جیب دیگران می‌خورند و دیگران را از آنچه دارند بی‌نصیب می‌گذارند^{۱۵۶} و اگر هم نخواهند از اموال دیگران استفاده کنند بخاطر این است که می‌ترسند، دیگران تلافی کنند^{۱۵۷}. از کمک به دیگران با همه نیازی که داشته باشند طفره می‌روند^{۱۵۸}. اینان آنقدر دور از عطوفت و مهربانی هستند که حتی نگاه کردن به آن‌ها باعث می‌شود که عطوفت در انسان بخشکد^{۱۵۹}.
- لازم به ذکر است که زشت‌ترین بخل، عدم پرداخت انفاقات واجب^{۱۶۰} مثل خمس^{۱۶۱}، زکات^{۱۶۲} و کمک به نیازمندان^{۱۶۳} در حدّ توان^{۱۶۴}، خصوصاً والدین و خویشاوندان^{۱۶۵} می‌باشد.
۷. ستمگر^{۱۶۶}. کسی که کارهایش را با ستم بر دیگران، سامان می‌دهد، در وقت ضرورت به دوستان خویش نیز ظلم خواهد کرد^{۱۶۷}. خصوصاً آن‌ها که به افراد ناتوان^{۱۶۸} و یا کریم^{۱۶۹} ستم می‌کنند، چه این که هیچ کدام از ضعیف و کریم نمی‌توانند از خود دفاع نمایند. اولی بخاطر ضعف و دومی بخاطر محدودیت‌های ارزشی که برای خود قائل است.
۸. شرور. کسانی که از خوبی و انسان‌های خوب گریزان هستند^{۱۷۰} و هر جا که زمینه بدی و بزهکاری فراهم باشد^{۱۷۱} حضور پیدا نموده و به آن دامن می‌زنند (نگاه کنید به پیوست: صفات شرور). مصاحبت با این افراد موجب تلف شدن همه زمینه‌های رشد می‌گردد^{۱۷۲} و طبیعت شروری که مقداری از آن در همه انسان‌ها وجود دارد، موجب می‌گردد تا این مصاحبت، شرارت را در انسان به نحو شاخصی، به صورتی ناخودآگاه، شعله‌ور سازد^{۱۷۳}.
۹. زاهد متظاهر. او پشت ظاهر بی‌آلایش خود میل شدیدی به جلوه‌های دنیا دارد^{۱۷۴}. (نگاه کنید به پیوست: صفات زاهد، زاهد قلبی).
۱۰. خوار و پست. افرادی که از نظر روحی خوار و پست هستند^{۱۷۵}؛ هیچ به فکر این نیستند که چه چیزهایی سبب خواری و ذلّت‌شان می‌شود؛ لذا همیشه کاری می‌کنند که بعد مجبور شوند عذرخواهی کنند^{۱۷۶}؛ آن‌ها نزد دوستان خود مدام از این و آن می‌نالند^{۱۷۷} و کارشان توهین کردن به انسان‌ها است^{۱۷۸}. (نگاه کنید به پیوست: صفات افراد ذلیل).
۱۱. کسی که از اقوامش بریده است. این افراد که ریشه خود را بریده‌اند ناخودآگاه باعث مفساد موجود در جامعه هستند زیرا که قطع رحم، از بین بردن کوچکترین سلول اجتماع است و برهم خوردن نظام جامعه، مفاسد بی‌شماری را با خود به همراه خواهد داشت. این چنین افرادی از رحمت‌های ویژه خداوند بی‌بهره‌اند^{۱۷۹}.
۱۲. خائن به امانت. چه این که او به دوست خود نیز خیانت خواهد کرد^{۱۸۰}.
۱۳. سخن‌چین^{۱۸۱}. زیرا اولاً او موجب شرارت‌های زیادی است^{۱۸۲}. و ثانیاً کسی که به نفع انسان سخن‌چینی می‌کند، یقیناً به ضرر انسان نیز چنین کاری را خواهد کرد^{۱۸۳}.
۱۴. حسود. فردی که در وقت اندوه دیگران شاد^{۱۸۴} و هنگام شادی آن‌ها غمگین است^{۱۸۵}.
۱۵. عیب‌جو. زیرا طبیعی است که دنبال عیب دوست خود نیز باشد^{۱۸۶}.
۱۶. بدعت‌گذار. کسی که بر اساس دیدگاه‌های شخصی و غیر مستند خود از دین، نظراتی مغایر با اصول اساسی اظهار نموده و بر پایه آن توصیه‌های رفتاری تازه‌ای را به اطرافیان

^{۱۵۳} إذا رأيت الذين يخوضون في آياتنا فأعرض عنهم حتى يخوضوا في حديث غيره. (أنعام: ۶۸). زمانی که کسانی را دیدی که آیات ما را به سخریه می‌گیرند، از آن‌ها روی بگردان تا به سخنی دیگر بپردازند.

^{۱۵۴} الَّذِينَ يَلْمُزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جَهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (توبه: ۷۹). آنهایی که اهل ایمان و اطاعت پیشگان را در صدقاتشان عیبجویی می‌کنند و کسانی را که جز به مقدار توانایی خود دسترسی ندارند، مسخره می‌نمایند، خداوند آن‌ها را (با دادن جزای مسخره کردنشان) مسخره می‌کند و برای آن‌ها عذاب دردناکی است.

^{۱۵۵} لِاتِّصَاحِبٍ هَمَزًا فَتَعَدَّ مَرْتَابًا. (بخاری: ۷۵/۱۰) امام علی (علیه‌السلام): با کسی که با حرکت سر و صورتش عیبجویی می‌کند همراهی نکن زیرا که مورد اتهام قرار خواهی گرفت که تو هم مثل او هستی.

^{۱۵۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳ ف ۲

^{۱۵۷} السَّخِيُّ يَأْكُلُ طَعَامَ النَّاسِ لِأَكْلُوا مِنْ طَعَامِهِ وَ الْبَخِيلُ لَأ يَأْكُلُ مِنْ طَعَامِ النَّاسِ لئَلَّا يَأْكُلُوا مِنْ طَعَامِهِ (کافی: ۴/۴۱) امام رضا (علیه‌السلام): سخاوتمند از غذای دیگران می‌خورد تا از غذایش بخورد و بخیل از غذای دیگران نمی‌خورد تا از غذایش نخورد.

^{۱۵۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱ ف ۴

^{۱۵۹} النَّظَرُ إِلَى الْبَخِيلِ يُقْسِي الْقَلْبَ. (بخاری: ۷۴/۱۹۶) امام صادق (علیه‌السلام): نگاه نمودن به بخیل قلب را سخت می‌کند.

^{۱۶۰} الْبَخِيلُ مَنْ بَخَلَ بِمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ. (عیون: ۴۱) امام کاظم (علیه‌السلام): بخیل کسی است که نسبت به (انفاق) آنچه خداوند واجب نموده است است بخل می‌ورزد.

^{۱۶۱} لَأ يَجِلَ لَأَحَدٍ أَنْ يَتَصَرَّفَ فِي مَالٍ غَيْرِهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ فَكَيْفَ يَجِلُ ذَلِكَ فِي مَالِنَا (وسائل: ۲۴/۲۳۴) عن الامام المهدي (عليه‌السلام): برای هیچ کس حلال نیست که در مال دیگر تصرف کند، چگونه است که این کار در مال ما جائز باشد؟!

^{۱۶۲} مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ شَيْئًا أَشَدَّ عَلَيْهِمْ مِنَ الزَّكَاةِ (کافی: ۳/۴۹۷) امام صادق (علیه‌السلام): خداوند هیچ چیز را سخت‌تر از زکات برای این امت واجب نساخته است.

^{۱۶۳} وَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَ الْمَحْرُومِ (ذاریات: ۱۹). و در اموال آنان - متقین - حقی مشخص برای گدایان و نیازمندان است.

* وَ الَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِّلسَّائِلِ وَ الْمَحْرُومِ (معارج: ۲۵) و آنانی که - نمازگزارانی که - در اموالشان حقی مشخص برای گدایان و نیازمندان است.

^{۱۶۴} لَيُنْفِقُ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَ مَنْ قَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا (طلاق: ۷) آنان که امکانات وسیعی دارند، باید از امکانات وسیع خود انفاق کنند و آن‌ها که تنگدستند، از آنچه که خدا به آن‌ها داده انفاق نمایند خداوند هیچ کس را جز به مقدار توانایی که به او داده تکلیف نمی‌کند خداوند بزودی بعد از سختی‌ها آسانی قرار می‌دهد!

^{۱۶۵} مَا اتَّفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَ الْآقْرَبِينَ ... (بقره: ۲۱۵). آنچه از مال انفاق می‌کنید برای والدین و خویشاوندان و... باشد.

^{۱۶۶} فَلَاتَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ. (أنعام: ۶۸). بعد از هوشیاری دیگر با گروه ستمگر نشین.

^{۱۶۷} مَنْ ظَلَمَ لَكَ سَيَطْلَمُكَ. (تحف: ۳۱۶) امام صادق (علیه‌السلام): کسی که به نفع تو ستم می‌کند به تو نیز ستم خواهد نمود.

^{۱۶۸} ظَلَمَ الضَّعِيفُ أَفْحَشَ الظُّلْمِ (مستدرک: ۱۲/۹۷) امام علی (علیه‌السلام): ستم به ناتوان رسواترین ظلم است.

^{۱۶۹} مِنْ أَفْحَشِ الظُّلْمِ ظَلَمَ الْكِرَامِ (غرر: ۴۵۶) امام علی (علیه‌السلام): از رسواترین ظلم‌ها، ظلم به افراد کریم است.

^{۱۷۰} شَرَّ النَّاسِ مَنْ يُبْغِضُ الْمُؤْمِنِينَ وَ تُبْغِضُهُ قُلُوبُهُمْ (أمالی طوسی: ۴۶۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بدکارترین مردمان کسانی هستند که از مؤمنین نفرت داشته و مؤمنین نیز از آن‌ها نفرت دارند.

^{۱۷۱} الْإِحْسَانُ غَرِيزَةٌ الْأَخْيَارِ وَ الْإِسَاءَةُ غَرِيزَةٌ الْأَشْرَارِ (غرر: ۳۸۲) امام علی (علیه‌السلام): خوبی نمودن طبیعت خوبان است و بدی کردن طبیعت بدکاران است.

^{۱۷۲} مَصْحَابَةُ الْأَشْرَارِ تُوجِبُ التَّلَفَ (غرر: ۴۳۱) امام علی (علیه‌السلام): همراهی با بدکاران موج از دست دادن است.

^{۱۷۳} قَالَ بَعْضُ الْحُكَمَاءِ: لَا تَصْحَبِ الشَّرِيرَ فَإِنَّ طَبْعَكَ يَسْرُقُ مِنْ طَبْعِهِ وَ أَنْتَ لَا تَدْرِي (ورأم: ۲/۱۵) بعضی از حکیمان گفته‌اند: با افراد بسیار بد همراه مشو زیرا که طبیعتت بدون آن که متوجه شوی از طبیعت او می‌دزدد.

^{۱۷۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵ ف ۲.

^{۱۷۵} مَجَالِسَةُ أَهْلِ الدِّانَةِ شَرٌّ. (الغمه: ۲/۳۰) امام حسین (علیه‌السلام): همنشینی با افراد پست باعث شرارت است.

^{۱۷۶} لَا يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَذِلَّ نَفْسَهُ، يَدْخُلُ فِيهَا يَمَعْتَدِرُ مِنْهُ. (التهدیب: ۶/۱۸۰) امام صادق (علیه‌السلام) (درست نیست مؤمن خودش را ذلیل کند این گونه که در آنچه نهایتاً کارش به عذرخواهی می‌کشد وارد شود.

^{۱۷۷} الذَّلُّ الْفَرْعُ عِنْدَ الْمَصْدُوقَةِ. (کشف: ۱/۵۶۸) امام حسن (علیه‌السلام): بیتابی نمودن نزد دوستان ذلت است.

^{۱۷۸} أَذَلَّ النَّاسِ مَنْ أَهَانَ النَّاسَ. (روضة: ۳۸۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): ذلیل‌ترین مردم کسی است که به مردم توهین کند.

^{۱۷۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱ ف ۶.

^{۱۸۰} مَنْ خَانَ لَكَ خَائِكَ. (تحف: ۳۱۶) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس برای تو خیانت کرد به تو هم خیانت خواهد نمود.

^{۱۸۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶ ف ۲

^{۱۸۲} شَرُّ النَّاسِ مَنْ سَعَى بِالْإِخْوَانِ (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): بدترین مردم کسی است که سخن‌چینی دوستانش را می‌کند.

^{۱۸۳} مَنْ نَمَّ إِلَيْكَ سَيَمَّ عَلَيْكَ. (تحف: ۳۱۶) امام صادق (علیه‌السلام): کسی که برای تو سخن‌چینی کند بر علیه تو نیز سخن‌چینی خواهد نمود.

^{۱۸۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶ ف ۱.

^{۱۸۵} إِنْ تَمَسَّكْتُمْ حَسَنَةً تَسُوْهُمَ وَ إِنْ تَصَبَّكُمُ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَ إِنْ تَصَبَّرُوا وَ تَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كِبِدُهُمْ شَيْئًا إِنْ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ (آل عمران: ۱۲۰) اگر نیکی به شما برسد، آن‌ها را ناراحت می‌کند و اگر حادثه ناگواری برای شما رخ دهد، خوشحال می‌شوند. (اما) اگر (در برابرشان) استقامت و پرهیزگاری پیشه کنید، نقشه‌های (خائنانه) آنان، به شما زبانی نمی‌رساند خداوند به آنچه انجام می‌دهند، احاطه دارد.

* يَكْفِيكَ مِنْ إِنْتِقَامِكَ مِنَ الْحَاسِدِ أَنَّهُ يَغْتَمُ فِي وَقْتِ سُرُورِكَ. (کنز: ۱/۱۳۶) امام علی (علیه‌السلام): همین که حسود در وقت شادی تو غمگین است، برای انتقام گرفتن از او کافی است.

^{۱۸۶} إِيَّاكَ وَ مَعَاشِرَةَ مِتِّبَعِي عِيُوبَ النَّاسِ فَإِنَّهُ لَمْ يَسْلَمْ مَصْحَابُهُمْ مِنْهُمْ. (غرر: ۴۳۳) امام علی (علیه‌السلام): از معاشرت با آن‌ها که به دنبال عیوب مردم هستند پرهیز کن چه این که همدم آن‌ها نیز سالم نخواهد ماند.

خود می‌کند. اظهار ارادات به این افراد، حتی در حدّ یک لبخند^{۱۸۷}، و یک احترام^{۱۸۸}، سبب خواهد شد که اینان کم‌کم کارشان توسعه یابد و مریدان بیشتری را بیابند و به همان میزان از وسعت دین کاسته می‌شود، و لذا نه تنها باید به اینان پشت کرد^{۱۸۹}، که در وقت رویارویی نیز باید صورتی عبوس داشت^{۱۹۰} و حتی آن‌ها را ترساند^{۱۹۱}.

شاید رفاقت و همنشینی با بدعتگر همیشه تبعات فوق را نداشته باشد ولی لاف‌لرزان و بدگمانی مردم خواهد شد^{۱۹۲}.

۱۷. ترسو. چه اینکه به هیچ کس اعتماد نمی‌کند و دوستی بدون اعتماد هیچ لذتی ندارد^{۱۹۳}.

۱۸. احمق. مجالست با این چنین فردی علاوه بر عذاب روحی که دارد^{۱۹۴}، کم‌کم انسان را نیز احمق بار می‌آورد^{۱۹۵}. گرچه اصل رفاقت با این فرد نشان‌میزانی از حماقت طرف مقابل نیز هست^{۱۹۶}.

هرچه درجه حماقت فردی بالاتر رود، عقل حکم می‌کند که ارتباط با این فرد محدود تر شود^{۱۹۷}، تا جایی که دیگر زندگی این افراد، برای هیچ کس سودمند نخواهد بود^{۱۹۸}.

اگر اینچنین فردی دروغ هم بگوید دیگر بد از بدتر است، زیرا اگر به او اطمینان کنی به تو خیانت می‌کند و اگر به تو اعتماد کند با استفاده از اعتمادش تو را پست و ذلیل خواهد نمود؛ وقتی با این چنین فردی سخن می‌گویی، بسیاری از اوقات تکذیبیت می‌کند و اگر خودش سخن بگوید دروغ می‌گوید. خلاصه این که، احمق مثل سرابی است که فقط تظاهر به داشتن آب و منفعت می‌کند و هیچ ندارد^{۱۹۹}. (نگاه کنید به پیوست، صفات احمق).

۱۹. منافق. او زشتی‌هایش را پنهان و خوبی‌های نداشته‌اش را آشکار می‌کند^{۲۰۰} (نگاه کنید به پیوست، صفات منافق).

۲۰. کسی که از کمک کردن به دوستان خود، طفره می‌رود^{۲۰۱}.

۲۱. کسی که رفتار غیر متعارفی دارد زیرا این افراد هرچند از تفکر سالمی برخوردار باشند^{۲۰۲}، ولی به هر حال دوست خود را از چشم دیگران خواهند انداخت^{۲۰۳}.

۲۲. فردی که بدگمان به دیگران است^{۲۰۴} و این خصوصیت بخاطر زشتخویی خود فرد است که دیگران را نیز مثل خود می‌بیند^{۲۰۵}. بر اساس همین بدگمانی خوبی‌های دیگران را فراموش نموده^{۲۰۶} و یا پنهان می‌دارد^{۲۰۷} و تنها بدی‌ها را در یاد داشته و آشکار می‌کند.

۲۳. دون‌همت. آن‌ها که دارای اهداف کم‌ارزشی در زندگی هستند^{۲۰۸}. البته نباید بلند همتی با بلندپروازی اشتباه شود، یعنی اهدافی را برگزیند که در حوزه استعدادها^{۲۰۹} و توانمندی‌هایش^{۲۱۰} نباشد.

۲۴. افسرده. آن‌ها که شخصیت افسرده و خسته‌ای دارند^{۲۱۱}. زیرا دوستی با آن‌ها به ندرت دوام می‌آورد^{۲۱۲}.

۲۵. ناهمگون. فردی که از نظر شخصیتی در تضاد با فرد است^{۲۱۳}.

دوستان بد (اولویت‌ها ۳ مورد)

دوستی با آن‌ها که یکی از خصوصیات ذیل را داشته باشند در اولویت نیست:

۱. بی‌میل. یعنی کسی که به خاطر بی‌ارزش دانستن شما^{۲۱۴}، میلی به دوستی با شما را ندارد، بنابراین اظهار دوستی با این فرد یقیناً چیزی جز ذلت نخواهد داشت^{۲۱۵}.

۲. ثروتمندان. مجالست با آن‌ها، سبب خواهد شد فرد تصور کند خداوند هیچ نعمتی به او نداده است^{۲۱۶}، خصوصاً اگر این فرد بخاطر ثروتش، در مقابل فرامین خداوند سرکش شده باشد^{۲۱۷}.

^{۱۸۷} مَنْ تَبَسَّمَ فِي وَجْهِ مُبْتَدِعٍ فَقَدْ أَعَانَ عَلَيَّ هَدْمِ دِينِهِ. (مناقب: ۴/۲۵۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس به صورت بدعتگذار لبخند بزند، به نابود شدن دینش کمک نموده است.

^{۱۸۸} مَنْ أَتَى ذَا بَدْعَةٍ فَوَقَّرَهُ فَقَدْ سَعَى فِي هَدْمِ الْإِسْلَامِ (کافی: ۱/۵۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس نزد بدعتگزاری بیاید و او را احترام نماید در حقیقت در راه از بین رفتن اسلام تلاش نموده است.

^{۱۸۹} مَنْ أَعْرَضَ عَنِ صَاحِبِ بَدْعَةٍ بَعْضًا لَهُ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ أَمْنًا وَإِيمَانًا (میزان: ۱/۲۳۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): کسی که از روی خشم روی برگرداند از بدعتگذار خداوند قلب او را پر از امنیت ایمان می‌سازد

^{۱۹۰} إِذَا رَأَيْتُمْ صَاحِبَ بَدْعَةٍ فَاكْفَرُوا فِي وَجْهِهِ (میزان: ۱/۲۳۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که بدعتگزاری را دیدید صورتتان را برای او عبوس نمایید.

^{۱۹۱} مَنْ أَرَعَبَ صَاحِبَ بَدْعَةٍ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ أَمْنًا وَإِيمَانًا. (میزان: ۱/۲۳۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): کسی که بترساند بدعتگزاری را خداوند قلبش را پر می‌سازد از احساس امنیت و ایمان.

^{۱۹۲} لَا تَصْحَبُوا أَهْلَ الْبِدْعِ وَ لَا تَجَالِسُوهُمْ فَتَصِيرُوا عِنْدَ النَّاسِ كَوَاحِدٍ مِنْهُمْ (وسائل: ۱۶/۲۶۰) امام صادق (علیه‌السلام): با اهل بدعت رفق و همنشین نشوید چه این که نزد مردم مثل یکی از آن‌ها خواهید شد.

^{۱۹۳} ر ج ملحقات ح ۴ ف ۳.

^{۱۹۴} صَحْبَةُ الْأَحْمَقِ عَذَابُ الرُّوحِ. (غرر: ۴۳۲) امام علی (علیه‌السلام): همدمی با احمق عذاب روح است.

^{۱۹۵} وَ مَنْ لَمْ يَجْتَنِبْ مُصَادَقَةَ الْأَحْمَقِ أَوْشَكَ أَنْ يَتَخَلَّقَ بِأَخْلَاقِهِ. (بحار: ۷۴/۱۹۰) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس از دوستی با احمق اجتناب نکند ممکن است اخلاق او را بگیرد.

^{۱۹۶} مَنْ وَاذَ السَّخِيفِ أَعْرَبَ عَنِ سَخَفِهِ (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): هر کس با سبک عقل، دوستی نماید سبک مغزی خود را آشکار نموده است.

^{۱۹۷} قَطِيعَةُ الْأَحْمَقِ حَزْمٌ. (غرر: ۴۳۲) امام علی (علیه‌السلام): قطع ارتباط با احمق دور اندیشی است.

^{۱۹۸} مَوْتُهُ (الْأَحْمَقِ) خَيْرٌ مِنْ حَيَاتِهِ وَ سَكْوَتُهُ خَيْرٌ مِنْ نَطْقِهِ وَ بَعْدُهُ خَيْرٌ مِنْ قُرْبِهِ. (بحار: ۷۴/۲۰۵) امام علی (علیه‌السلام): مرگ احمق بهتر از زندگی او و سکوتش بهتر از سخن گفتنش و دوری او بهتر از نزدیک شدن می‌باشد.

^{۱۹۹} إِيَّاكَ وَ صَحْبَةَ الْأَحْمَقِ الْكُذَّابِ، فَإِنَّهُ يُرِيدُ نَفْعَكَ فَيَضُرُّكَ، وَ يُقَرِّبُ مِنْكَ الْبَعِيدَ، وَ يَبْعِدُ مِنْكَ الْقَرِيبَ، إِنْ أَتَمَّنْتَهُ خَانِكَ وَ إِنْ أَتَمَّنَكَ أَهَانَكَ، وَ إِنْ حَدَّثَكَ كَذِبَكَ وَ إِنْ حَدَّثْتَهُ كَذِبَكَ، وَ أَنْتَ مِنْهُ بِمَنْزِلَةِ السَّرَابِ الَّذِي يَحْسَبُهُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا. (امالی طوسی: ۳۰۲) امام صادق (علیه‌السلام): از همدمی با دروغگو احمق بهره‌بر کن زیرا او می‌خواهد به تو نفع برساند ولی ضرر می‌زند، آنچه دور است برایت نزدیک و آنچه نزدیک است برایت دور جلوه می‌دهد، اگر به او اعتماد کنی به تو خیانت می‌کند و اگر او به تو اعتماد کند ذلیلت خواهد نمود، اگر با تو سخن بگوید دروغ می‌گوید و اگر تو با او سخن بگویی دروغگویت می‌پندارد، او برای تو مثل سرابی است که فرد تشنه او را آب می‌پندارد، و وقتی نزدش می‌آید چیزی نمی‌یابد. ر ج ملحقات ح ۱ ف ۵ و ۲.

^{۲۰۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۵.

^{۲۰۱} ر ج ملحقات ح ۹ ف ۲.

^{۲۰۲} إِحْذَرِ مُصَاحِبَةَ كُلِّ مَنْ يَقْبَلُ رَأْيَهُ وَ يَنْكَرُ عَمَلَهُ فَإِنَّ الصَّاحِبَ مُعْتَبَرٌ بِصَاحِبِهِ (غرر: ۴۳۳) امام علی (علیه‌السلام): از همدمی با آن‌ها که اندیشه مورد قبولی داشته ولی رفتارشان مورد پذیرش نیست بهره‌بر کن زیرا رفق را با رفق مقایسه می‌کنند.

^{۲۰۳} إِحْذَرِ صَحَابَةَ مَنْ يَقْبَلُ رَأْيَهُ وَ يَنْكَرُ عَمَلَهُ فَإِنَّ الصَّاحِبَ مُعْتَبَرٌ بِصَاحِبِهِ (نهج: نامه ۶۹) امام علی (علیه‌السلام): از همدمی با کسی که اندیشه‌ای ضعیف و عملی ناپسند دارد بهره‌بر کن چه این که رفق را با رفقش می‌شناسند.

^{۲۰۴} لَا خَيْرَ فِي صَدِيقِ ظَنِينٍ (نهج: نامه ۳۱) امام علی (علیه‌السلام): خیری در دوست بدگمان نیست.

^{۲۰۵} الشَّرِيرُ لَا يَظُنُّ بِأَحَدٍ خَيْرًا لِأَنَّهُ لَا يَرَاهُ إِلَّا يَطْبَعُ نَفْسَهُ (غرر: ۱۰۵) امام علی (علیه‌السلام): بدکار کسی است که به هیچ کس خوش‌گمان نیست زیرا او کسی را نمی‌بیند مگر با طبیعت خودش.

^{۲۰۶} لَا تَصْحَبْ مَنْ يَحْفَظُ مَسَاقِيكَ وَ يَنْسِي فُضَائِلَكَ وَ مَعَالِيكَ (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): با کسی که بدی‌هایت را حفظ نموده و فضیلت‌ها و برتری‌هایت را فراموش می‌کند همدم نشو!

^{۲۰۷} لَا تَوَاحُ مِنْ يَسْتَرُ مَنَاقِبَكَ وَ يَنْشُرُ مَثَالِبَكَ (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): دوستی نکن با کسی که صفات ارزشمندت را پنهان داشته و عیوبت را پخش می‌کند

^{۲۰۸} مَنْ دَنَّتْ هِمَّتُهُ فَلَا تَصْحَبُهُ (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): هر کی همتی پایین داشته باشد با او همدم نشو!

^{۲۰۹} طَوْبِي لِمَنْ قَصَرَ هِمَّتُهُ عَلَيَّ مَا يَعْينِيهِ (غرر: ۴۴۸) امام علی (علیه‌السلام): خوشا بحال کسی که همتش را (اهداف در زندگیش را) در چیزی که مربوط به او می‌شود محدود نماید.

^{۲۱۰} أَتَعَبَ النَّاسِ قَلْبًا مِنْ عِلَّتِ هِمَّتُهُ وَ كَثُرَتْ مَرُوءَتُهُ وَ قَلَّتْ مَقْدَرَتُهُ (غرر: ۴۴۸) امام علی (علیه‌السلام): رنجورترین انسان‌ها آن‌ها هستند که همت‌هایشان بلند است و خصوصیات انسانی فراوانی نیز دارند ولی توانمندی‌هایشان اندک است

^{۲۱۱} لَا خَلَّةَ لِمَلُولٍ (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): دوستی با افسرده وجود ندارد.

^{۲۱۲} قَلَمًا تَدُومُ خَلَّةُ الْمَلُولِ (غرر: ۴۲۲) امام علی (علیه‌السلام): به ندرت دوستی با افسرده دوام می‌آورد.

* الْمَلَلُ يُفْسِدُ الْأَخْوَةَ (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): افسردگی دوستی را خراب می‌کند.

* سُوءُ الْمَنْطِقِ يُزْرِى بِالْقَدْرِ وَ يَفْسِدُ الْأَخْوَةَ. (غرر: ۲۲۳) امام علی (علیه‌السلام): زشتی سخن ارزش فرد را پست نموده و دوستی را خراب می‌کند.

^{۲۱۳} مَنْ قَارَنَ ضِدَّةً كَشَفَ عَيْبَهُ وَ عَذَبَ قَلْبَهُ (غرر: ۴۳۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس با ضد خودش رفاقت کند عیبش را آشکار نموده و قلبش را عذاب داده است.

^{۲۱۴} لَا تَرَعْبَنَّ فِي مَنْ زَهَدَ فَيْكَ. (تحف: ۸۲) امام علی (علیه‌السلام): درباره کسی که نسبت به تو بی‌میل است، رغبت نداشته باش.

^{۲۱۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۰ ف ۲.

^{۲۱۶} لَا تَجَالِسِ الْأَغْنِيَاءَ فَإِنَّ الْعَبْدَ يُجَالِسُهُمْ وَ هُوَ بَرِيٌّ أَنْ لَلَّهُ عَلَيْهِ نِعْمَةٌ فَمَا يَقُومُ حَتَّى بَرِيَّ أَنْ لَيْسَ لِلَّهِ عَلَيْهِ نِعْمَةٌ. (بحار: ۷۴/۱۹۴) امام باقر (علیه‌السلام): با ثروتمندان همنشینی نکن زیرا که انسان ابتداء تصور می‌کند خداوند به او نعمت داده است ولی در ادامه مجالست با آن‌ها، احساس می‌کند خداوند هیچ نعمتی به او نداده است.

^{۲۱۷} إِيَّاكُمْ وَ مُجَالَسَةَ الْمُوتَى. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْمُوتَى؟ قَالَ كُلُّ غَنِيٍّ أَطْعَاهُ غَنَاهُ. (ورآم: ۲/۳۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از مجالست با مردگان بهره‌بر کنید، سؤال شد که مردگان چه کسانی هستند؟ فرمود: هر ثروتمندی که ثروتش او را به نافرمانی وادارد.

صحت آنکه نفعی به آخرت انسان نمی‌رساند، دوستی با این چنین فردی از بنیادی سست برخوردار خواهد بود.^{۲۱۸}

تا اینجا برایتان از شخصیت‌هایی سخن گفتیم که ارتباط با آن‌ها زیانبار است، زیرا موجب هم‌بویی و هم‌شخصیتی با آن‌ها می‌شود. بودن در مکان متعفن باعث این می‌شود که فرد بوی ناخوشایندی بگیرد!^{۲۱۹}

خطرناکترین دوستان

در بین انسانهایی که باید از رفاقت با آن‌ها پرهیز نمود افراد پست احمق، درجه نخست را دارا هستند^{۲۲۰} و در رتبه‌های بعد، دروغگو، فاسق، بخیل و آن‌که باخویشانش قطع ارتباط نموده است، قرار دارند. حتی سخنی بیش از سلام^{۲۲۱} با اینان منع شده است^{۲۲۲}؛ و در عوض توصیه شده است که باید با آن‌ها عبوس برخورد نمود^{۲۲۳}.

جذب نمودن و جذب شدن

توجه داشته باشید که جذب نکردن افراد فوق به معنای این نیست که مجذوب آن‌ها نباید شد^{۲۲۴}؛ چه این که فرق است بین محبوب شدن و دوست داشتن. هر انسانی هرچند هم خودش دارای صفات ارزشمند نباشد، این صفات را دوست می‌دارد و دارندگان این اوصاف را می‌ستاید؛ هرچند این دوستی را به خاطر خصوصیات زشتی که دارد اظهار نکند بلکه ضد آن را ابراز دارد^{۲۲۵}.

شاید شما بپرسید با این حساب دیگر نمی‌شود دوستی داشت؟!، شاید بشود این گونه هم نتیجه گرفت؛ اگر اطرافیان شما دارای این چنین صفات زشتی هستند، تنهایی شما کم‌خطرتر از انس گرفتن شما است^{۲۲۶}. زیرا بودن با این افراد نمی‌تواند تنهایی انسان را علاج کند^{۲۲۷} و از همه بدتر انس گرفتن با اینان موجب حسرت خوردن در قیامت می‌شود آن‌گونه که فرد دست خود را می‌گزد و می‌گوید: ای وای! چرا راهی راه پیامبر نگشتم؟!، چرا با فلانی دوست شدم!^{۲۲۸}!

دوست بی نقص!

توجه داشته باشید که وقتی به دنبال دوست می‌گردید، پی فردی نباشید که هیچ نقصی نداشته باشد^{۲۲۹}، چون این فرد یافت شدنی نیست^{۲۳۰} درست مثل گوگرد سرخ^{۲۳۱} و هر کس در پی آن باشد باید طولانی‌ترین سفر را بپیماید^{۲۳۲} پس باید با توجه به میزان کمال یک فرد، حدود رفاقت با او را معین نمود. (در این باره ان شاء الله بیش‌تر توضیح خواهیم داد).

^{۲۱۸} أَنْظُرْ كُلَّ مَنْ لَا يُفِيدُكَ مَنَفَعَةً فِي دِينِكَ فَلَا تَعْتَدَنَّ بِهِ فَلَا تَرْغَبَنَّ فِي صُحْبَتِهِ، فَإِنَّ كُلَّ مَا سِوَى اللَّهِ تَعَالَى مُضْمَجِلٌ وَخِيمٌ عَاقِبَتُهُ. (قرب: ۲۵) امام صادق (علیه‌السلام): دَقَّتْ كُنْ كَهْرُ كَسِّ كَيْفَ نَفَعِي لِي دِينًا نَدَاثًا بِهٖ اَوْ اِتِّكَاةً نَكْنِي وَرَغْبَتِي لِأَنَّ بَدْنَ اَوْ نَدَاثَةً بَاشِي چِه اَيْنِ كِه هِر چِه غَيْرِ خَدَاثَتِ اَز بَيْنِ رَفْتَنِي اَسْتُ وَ عَاقِبَتِي وَخِيمٌ دَر پيش دَارِد.

^{۲۱۹} صُحْبَةُ الْأَشْرَارِ تَكْسِبُ الشَّرَّ كَالرَّيْحِ إِذَا مَرَّتْ بِالْبَتْنِ حَمَلَتْ نَتْنًا. (غرر: ۴۳۱) امام علی (علیه‌السلام): اَز هِمْرَاهِي بَا بَدَهَا بَدِي بَه دِسْت مِي آيِد مَانِنْدِ بَادِ كِه هِر وَفَتِ اَز كِنَارِ تَعَفْنِي عَبُورِ كِنْدِ بَا خُودِ تَعَفْنِ هِمْرَاهِ خَوَاهِدِ دَاثَت.

^{۲۲۰} إِفْرَارِ الْفِرَارِ كُلُّهُ مِنَ اللَّيْمِ الْأَحْمَقِ. (تحف: ۲۰۶) امام علی (علیه‌السلام): هِمِه فِرَارَتِ رَا بَغْذَارِ بَرَايِ فِرَارِ كَرْدَنِ اَز اَحْمَقِ فِرُومَايِه.

^{۲۲۱} أَفْشَى السَّلَامِ فِي الْعَالَمِ (كافي: ۲/۱۴۴) سلام را برای همه اظهار کن.

^{۲۲۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱ ف ۶

^{۲۲۳} خَيْرُ الْعَمَلِ أَنْ تَلْقَى أَهْلَ الْمَعَاصِي بِوَجْهِ مَكْفَهْرَةٍ. (ورآم: ۲/۱۲۴) امام علی (علیه‌السلام): بَهْتَرينِ عَمَلِ اَيْنِ اَسْتُ بَا مَعْصِيَتِ كَارَانِ بَا صُورَتِ هَايِ فِرُورِفْتِه بَر خُورِدِ كُنِي!

^{۲۲۴} اَللّٰهُمَّ فَاجْعَلْ نَفْسِي... مَحَبَّةً لِّصَفْوَةِ اَوْلِيَائِكَ مَحَبُوْبَةً فِيْ اَرْضِكَ وَ سَمَائِكَ (اقبال: ۴۷۰) امام سجاد (علیه‌السلام) دَر زِيَارَتِ اَمِيْنِ اللّٰهِ مِي فِرْمَايِد: خَدَاوَنَدَا... مَن رَا عِلَاقَمِنْدِ دُوسْتَانِ اِنْتِخَابِ شُدِه اَت فِرَارِ بَدِه وَ دَر زَمِيْنِ وَ اَسْمَانَتِ دُوسْتِ دَاثَتِنِيْمِ نَمَا!

^{۲۲۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵ ف ۲

^{۲۲۶} كُنْ بِالْوَحْدَةِ اَنْسَ مِنْكَ بِقَرْنَاءِ السَّوِّءِ. (غرر: ۴۳۱) امام علی (علیه‌السلام): بَا تَنَهَائِي مَأْنُوسَ تَرِ بَاشِ اَز بُوْدَنِ بَا نَزْدِيكَانِ بَد.

^{۲۲۷} اَوْحَشَى الْوَحْشَةَ قَرِيْنَ السَّوِّءِ. (بحار: ۷۱/۱۶۶) امام علی (علیه‌السلام): بَدْتَرينِ اِحْسَاسِ بِي-كُسي بَرَايِ دُوسْتِي بَا اِنْسَانِ هَايِ بَدِ اَسْتُ.

^{۲۲۸} يَوْمَ يَعْضُ الظَّالِمُ عَلَى يَدِيهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلاً، يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمَّ أَتَّخِذْ فَلَانًا خَلِيلاً. (فرقان: ۲۸). رُوزِي كِه سَتْمَغَرِ مِي گَزْدِ دِسْتَانَش رَا، مِي گُويِد: اِي كَاشِ هِمْرَاهِ پِيَامْبِرِ مِي شُدِم، اِي كَاشِ فِلَانِي رَا بَه عِنْوَانِ دُوسْتِ بَرْنَمِي گَزِيْدِم.

^{۲۲۹} مَنْ لَمْ يُوَاجِ إِلَّا مِنْ لَا عَيْبَ فِيهِ قَلَّ صَدِيقُهُ (بحار: ۷۵/۲۷۸) امام صادق (علیه‌السلام): كُسي كِه دُوسْتِ نَمِي شُودِ مَغَرِ بَا اَن هَا كِه هِيچِ عِيْبِي نَدَاثَتِه بَاشِنْدِ دُوسْتَانِ كَمِي دَارِد.

^{۲۳۰} مَنْ طَلَبَ صَدِيقَ صِدْقٍ وَفِيًّا طَلَبَ مَا لَا يُوْجَدُ. (غرر: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): هِر كَسِ بَه دِنْبَالِ دُوسْتِي كَامَلَا صَادِقِ وَ بَا وَفَا بَغَرْدِد، بَه دِنْبَالِ چِيْرِي اَسْتُ كِه يَافِتِ نَشْدَنِي اَسْتُ.

^{۲۳۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۰

^{۲۳۲} اَبْعَدَ النَّاسِ سَفْرًا مَنْ كَانَ سَفْرَهُ فِي اِبْتِغَاءِ اَخٍ صَالِحٍ (غرر: ۴۱۳) امام علی (علیه‌السلام): دُورْتَرينِ سَفَرِ رَا مَرْدَمَانِي خَوَاهِنْدِ دَاثَتِ كِه بَه دِنْبَالِ دُوسْتِي فِرَزَانِه بَاشِنْد.

حال که دوست مناسبی پیدا نمودید نوبت به جذب او می‌رسد. بهتر است پیش دستی نموده و کار جذب را شما آغاز نمایید^{۲۳۳}:

آنچه موجب جذب دیگران است (۲۰ مورد)

آنچه باعث محبت دیگران است در دو بخش صفات اخلاقی و خصوصیات رفتاری جذّاب قابل بررسی است:

صفات اخلاقی جذّاب (۱۱ مورد)

- تواضع^{۲۳۴}. یعنی خود را از آنچه دارد کمتر ببیند^{۲۳۵}، زیرا هر شاخه‌ای که نرم‌تر باشد اطرافش را شاخک‌ها و برگ‌های زیادتری خواهد گرفت.^{۲۳۶} (نگاه کنید به پیوست، صفات متواضع).
- آگاهی اندیشمندانه از اسلام^{۲۳۷}. در دامنه این آگاهی، فرد می‌تواند آن‌گونه که اسلام عزیز می‌خواهد، رفتار کند تا آنجا که به خواسته‌های متعالی خود رسیده و پلکان ترقی را یکی پس از دیگری طی نماید^{۲۳۸}.
- خوش‌بین بودن به دیگران^{۲۳۹}. این خوش‌بینی به عنوان با ارزشترین فضیلت انسانی^{۲۴۰} نشان از صفای دل و بالندگی ایمانی فرد دارد^{۲۴۱} و در مقابل، بدبینی موجب رمیدن از همه و عزلت فرد می‌شود^{۲۴۲}.
- وفای به عهد^{۲۴۳}.
- داشتن احتیاط نسبت به همه گناهان^{۲۴۴}.
- کرامت طبع^{۲۴۵}. (نگاه کنید به پیوست، صفات کریم).
- بردباری^{۲۴۶}.
- ترک حسادت^{۲۴۷}.
- درشت‌خویی دیگران را، مربوط به اشتباهات خود دانستن^{۲۴۸}.
- صمیمی بودن با مردم^{۲۴۹}.
- اظهار بی‌نیازی از اموال مردم^{۲۵۰}.

خصوصیات رفتاری جذّاب (۹ مورد)

- اظهار دوستی. خصوصاً به کسی که از ما به هر علتی متنفر شده‌است^{۲۵۱}.
- داشتن سخاوت^{۲۵۲}. وجود این خصوصیت که ارزشمندترین صفت اخلاقی است^{۲۵۳}، نشان از این دارد که خداوند به صاحب آن محبت دارد^{۲۵۴} و بالطبع دیگران نیز او را دوست خواهند داشت.
- ایثار نمودن^{۲۵۵}. با ایثار و گذشتن از آنچه که خود به آن نیازمندتر است، می‌توان انسان‌های کامل‌تری را جذب نمود^{۲۵۶}.
- انجام دادن کارهای خوب که مردم از آن نفع ببرند^{۲۵۷}. هر چند کارهای این‌چنینی را خوب است برای همه از سان‌ها انجام داد^{۲۵۸}، ولی باید دانست نمی‌توان افراد ذیل را از این طریق - و حتی از راه‌های دیگر - جذب نمود:

افرادی که قابل جذب نیستند

☞ ناسپاس^{۲۵۹}.

☞ فرومایه^{۲۶۰}.

☞ رذل^{۲۶۱}.

☞ بی‌اصل و نسب^{۲۶۲}.

^{۲۳۳} أَفْضَلُ النَّاسِ مِنْهُ مَنْ بَدَأَ بِالْمُودَةِ (غرر: ۴۱۳) امام علی (علیه‌السلام): برترین مردم کس است که آغاز به اظهار دوستی نماید.

^{۲۳۴} ثَمَرَةُ التَّوَّاضُعِ [المحبة]. (غرر: ۲۴۹) امام علی (علیه‌السلام): ثمره فروتنی محبت است.

^{۲۳۵} إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَعْظِمَ مَحَاسِنَكَ عِنْدَ النَّاسِ فَلَا تَعْظِمُ فِي عَيْنِكَ. (غرر: ۲۴۹) امام علی (علیه‌السلام): اگر خواستی خوبی‌هایت نزد مردم بزرگ جلوه کند آن‌ها را بزرگ نبین!

^{۲۳۶} مَنْ لَانَتْ عَرِيكَتَهُ وَجِبَتْ مَحَبَّتُهُ، مَنْ لَانَ عَوْدَهُ كَثَفَتْ أَعْصَانُهُ. (غرر: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): هر کس طبیعت نرمی داشته باشد به طور طبیعی محبوب دیگران می‌شود، هر کس شاخ‌هاش نرم باشد شاخک‌های بیشتری از آن می‌روید.

^{۲۳۷} مَنْ فَقَّهَ فِي الدِّينِ كَثُرَ. (غرر: ۴۹) امام علی (علیه‌السلام): هر کس فهم دینی پیدا کند زیاد می‌شود.

^{۲۳۸} التَّفَقُّهُ ثَمَنٌ لِكُلِّ غَالٍ وَ سَلَمٌ إِلَى كُلِّ عَالٍ (بحار: ۱/۲۱۸) امام جواد (علیه‌السلام): فهم دینی قیمت هر شیء پر قیمتی است و نردبانی برای هر رتبه بلندی است.

^{۲۳۹} مَنْ حَسَنَ ظَنَّهُ بِالنَّاسِ حَازَ مِنْهُمْ الْمَحَبَّةَ. (غرر: ۲۵۳) امام علی (علیه‌السلام): هر کس به مردم خوش گمان باشد دوستی آن‌ها را به دست می‌آورد.

^{۲۴۰} حَسَنُ الظَّنِّ مِنَ أَفْضَلِ السَّجَايَا (مستدرک: ۱۱/۲۵۲) امام علی (علیه‌السلام): خوش گمانی از برترین خصلت‌های اخلاقی است.

^{۲۴۱} حَسَنُ الظَّنِّ أَصْلُهُ مِنْ حَسَنِ إِيْمَانِ الْمَرْءِ وَ سَلَامَةِ صَدْرِهِ (مصباح: ۱۷۳) امام صادق (علیه‌السلام): ریشه خوش گمانی ایمان نیکوی انسان و سلامت ذهن اوست.

^{۲۴۲} مَنْ لَمْ يُحْسِنْ ظَنَّهُ إِسْتَوْحَشَ مِنْ كُلِّ أَحَدٍ (غرر: ۲۵۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس خوش گمان نباشد از همه وحشت می‌کند.

^{۲۴۳} سَبَبُ الإِثْتِلافِ الوَفَاءُ. (غرر: ۴۳۵) امام علی (علیه‌السلام): وفاء سبب همبستگی است.

^{۲۴۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۱ ف ۱

^{۲۴۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۱ ف ۲.

^{۲۴۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۱ ف ۳.

^{۲۴۷} مَنْ تَرَكَ الْحَسَدَ كَانَتْ لَهُ مَحَبَّةٌ عِنْدَ النَّاسِ. (تحف: ۸۹) امام علی (علیه‌السلام): هر کس حسادت را ترک نماید، جایگاه محبوبی نزد مردم دارد.

^{۲۴۸} إِنْ رَأَيْتَ مِنْهُمْ (المسلمين) جَفَاءً وَ انْقِیَاضاً عَنْكَ فَقُلْ هَذَا لَذَنْبٍ أَحْدَثْتَهُ فَإِنَّكَ إِنْ فَعَلْتَ ذَلِكَ سَهَّلَ اللَّهُ عَلَيْكَ عَيْشَكَ وَ كَثُرَ أَصْدِقَاؤُكَ وَ قَلَّ أَعْدَاؤُكَ وَ فَرِحْتَ بِمَا يَكُونُ مِنْ بَرِّهِمْ وَ لَمْ تَأْسَفْ عَلَيَّ مَا يَكُونُ مِنْ جَفَائِهِمْ (بحار: ۶۸/۲۲۹) امام سجاد (علیه‌السلام): اگر درشت‌خویی از مسلمانان دیدی و این که با تو خشک برخورد می‌کنند، بگو این ثمره گناهی است که خودم انجام دادم، تو اگر این چنین کنی زندگی را خداوند بر تو آسان نموده و دوستانت زیاد خواهد شد و از دشمنانت کاسته می‌شود و از نیکویی‌های آن‌ها بهره‌مند شده و دیگر

تأسف درشت‌خوییشان را نمی‌خوری

^{۲۴۹} مَنْ تَلَأَفَ النَّاسَ أَحَبَّهُ (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس با مردم صمیمی باشد مردم او را دوست خواهند داشت.

^{۲۵۰} تَحَبَّبَ إِلَى النَّاسِ بِالزَّهْدِ فِيمَا أَيْدِيهِمْ تَفَرَّ بِالْمَحَبَّةِ مِنْهُمْ (غرر: ۴۳۷) امام علی (علیه‌السلام): به مردم اظهار دوستی نما با بی‌رغبتی نسبت به آنچه در اختیار آن‌ها است تا از محبت آن‌ها بهره‌مند شوی.

^{۲۵۱} إِذَا أَحَبَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُعَلِّمَهُ فَإِنَّهُ أَصْلَحُ لِدَاتِ الْبَيْنِ. (جعفریات: ۱۹۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که یکی از شما برادر ایمانی‌اش را دوست دارد به او اطلاع دهد زیرا این برای حفظ روابط مناسب‌تر است.

^{۲۵۲} السَّخَاءُ يَزْرَعُ الْمَحَبَّةَ. (غرر: ۳۷۸) امام علی (علیه‌السلام): سخاوت‌مندی محبت را کشت می‌کند.

^{۲۵۳} نَعْمَ السَّجِيَّةُ السَّخَاءُ (غرر: ۳۷۶) امام علی (علیه‌السلام): بهترین خصوصیت اخلاقی سخاوت‌مندی است.

^{۲۵۴} السَّخَاءُ وَ الشَّجَاعَةُ عَرَائِرٌ شَرِيفَةٌ يَضَعُهَا اللَّهُ سَبْحَانَهُ فِيمَنْ أَحَبَّهُ وَ امْتَحَنَهُ (غرر: ۳۷۵) امام علی (علیه‌السلام): (سخاوت‌مندی و شجاعت طبیعت‌های ارزشمندی است که خداوند آن‌ها در هر کس که دوست بدارد و او را

آزموده باشد قرار می‌دهد.

^{۲۵۵} بِالْإِيْثَارِ تُسْتَرَقُّ الْأَحْرَارُ. (غرر: ۳۹۶) امام علی (علیه‌السلام): با ایثار می‌توان آزادمنشان را برده ساخت.

^{۲۵۶} عَامِلٌ سَائِرِ النَّاسِ بِالْإِنصَافِ وَ عَامِلِ الْمُؤْمِنِينَ بِالْإِيْثَارِ (غرر: ۳۹۴) امام علی (علیه‌السلام): با عموم مردم با انصاف رفتار کن! ولی با مؤمنین با ایثار برخورد نما.

^{۲۵۷} صَنَائِعُ الْمَعْرُوفِ وَ حَسَنُ الْبَشْرِ يَكْسِبَانِ الْمَحَبَّةَ وَ يَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ. (بحار: ۷۴/۱۷۲) امام باقر (علیه‌السلام): کارهای خوب انجام دادن و برخورد شاداب داشتن محبت‌ها را بدست آورده و فرد را به بهشت داخل می‌کنند.

^{۲۵۸} رَأْسُ الْعَقْلِ بَعْدَ الدِّينِ التَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ وَ اصْطِنَاعُ الْخَيْرِ إِلَى كُلِّ أَحَدٍ بِرٍّ وَ فَاجِرٍ (بحار: ۷۱/۳۹۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): نقطه اوج عقل بعد از دین داری، اظهار محبت به مردم و انجام دادن کارهای خوب، به

خوب و بد است.

^{۲۵۹} اصْطِنَاعُ الْكُفُورِ مِنَ اعْظَمِ الْجُرْمِ (غرر: ۳۸۷) امام علی (علیه‌السلام): از بزرگترین خطاها، انجام کار خوب در حق ناسپاس است.

^{۲۶۰} الْكِرَامَةُ تُفْسِدُ مِنَ اللَّيْمِ بِقَدْرِ مَا تَصْلِحُ مِنَ الْكِرِيمِ (غرر: ۳۸۷) امام علی (علیه‌السلام): به اندازه‌ای که لطف نمودن به کریم او را سامان می‌بخشد، فرد فرومایه را تباه می‌سازد.

^{۲۶۱} رَأْسُ الرِّذَالِ اصْطِنَاعُ الْأَرَادِلِ (غرر: ۳۸۷) امام علی (علیه‌السلام): نقطه اوج زشتی اخلاقی، انجام کار خوب در حق ارادل و اوباش است.

^{۲۶۲} لَا تَصْطِنِعْ مَنْ خَافَهُ الْأَصْلَ فَإِنَّ مَنْ لَا أَصْلَ لَهُ يُسِيءُ إِلَى مَنْ يُحْسِنُ إِلَيْهِ (غرر: ۳۸۸) امام علی (علیه‌السلام): در حق بی‌اصل و نسب خوبی نکن زیرا او در حق آن‌ها که به او خوبی کنند بدی خواهند نمود.

بنابراین ضرورت دارد با توجه به محدودیت هایی که هر انسانی دارد، کار های خوب را به آن هایی اختصاص دهد که در عین احتیاج^{۲۶۳}، دارای صفات ارزشی باشند^{۲۶۴}، مثل این که اهل ایمان^{۲۶۵} و اهل خیر و برکت بوده^{۲۶۶}، و یا از روحیه آزادمنشی برخوردار باشند^{۲۶۷}.

۵. شاداب برخورد نمودن^{۲۶۸}.
 ۶. خیرخواهی نمودن حتی نسبت به دشمن^{۲۶۹}.
 ۷. خوش زبانی^{۲۷۰}.
 ۸. سکوت مناسب^{۲۷۱}.
 ۹. دوستی با رفقای دوست و دشمنی با دشمن او^{۲۷۲}.
- حال که با عوامل جذب آشنا شدیم ضروری است بدانیم چه اموری باعث طرد دیگران می شود:

آنچه موجب تنفر دیگران است (۱۵ مورد)

عوامل طرد و تنفر دیگران را نیز مثل عوامل جذب، می توان در دو قسم صفات زشت اخلاقی و رفتارهای ناپسند بررسی نمود:

خُلُق های منفور (۹ مورد)

۱. تکبر^{۲۷۳}. (نگاه کنید به پیوست: صفات متکبر)
۲. کم صبری^{۲۷۴}.
۳. کج خلقی^{۲۷۵}.
۴. خودپسندی^{۲۷۶}.
۵. بخل^{۲۷۷}.
۶. ایراد گیری^{۲۷۸}.
۷. کنجکاوی های بی مورد^{۲۷۹}.
۸. درشت خوئی^{۲۸۰}. (نگاه کنید به پیوست: صفات درشت خویان).
۹. دشمنی با دوستان دوست، یا دوستی با دشمنان او^{۲۸۱}.

رفتارهای منفور (۶ مورد)

۱. رفت و آمد زیاد با دیگران^{۲۸۲}. چه اینکه فرد شادابیش را کم کم از دست خواهد داد^{۲۸۳}.
۲. صاحب مقامی بالا شدن^{۲۸۴}.
۳. توهین به بزرگان^{۲۸۵}.
۴. انجام شتابان کارهای خلاف عرف^{۲۸۶}.
۵. انجام مداوم کارهای غلط^{۲۸۷}.

۲۶۳ خَيْرِ الْبِرِّ مَا وَصَلَ إِلَى الْمَحْتَاكِ (غرر: ۳۸۸) امام علی (علیه السلام): بهترین خوبی چیزی است که به محتاج

برسد.

۲۶۴ إِنْ كَرَامَتِكَ لَا تَتَّسِعُ لِجَمِيعِ الْخَلْقِ فَتَوَخَّ بِهَا أَفْضَلَ الْخَلْقِ (غرر: ۳۸۷) امام علی (علیه السلام): لطف آنقدر گسترده نیست تا به همه مردم برسد، پس برترین ها را به این منظور برگزید.

۲۶۵ رَأْسُ الْإِحْسَانِ الْإِحْسَانُ إِلَى الْمُؤْمِنِينَ (غرر: ۳۸۹) امام علی (علیه السلام): نقطه اوج خوبی نمودن، احسان در حق مؤمنین است.

۲۶۶ جِمَاعُ الْفَضْلِ فِي الْإِحْسَانِ إِلَى أَهْلِ الْخَيْرِ (غرر: ۳۸۷) امام علی (علیه السلام): همه فضیلت در خوبی نمودن به اهل خیر است.

۲۶۷ خَيْرِ الْبِرِّ مَا وَصَلَ إِلَى الْأَحْرَارِ (غرر: ۳۸۸) امام علی (علیه السلام): بهترین نیکی چیزی است که به آزادمنشان برسد.

۲۶۸ سَبَبُ الْمَحَبَّةِ الْبِشْرُ. (غرر: ۴۳۴) امام علی (علیه السلام): برخورد شاداب، موجب محبت می شود.

* الْبِشْرُ يُطْفِئُ نَارَ الْمَعَانِدَةِ (غرر: ۴۳۵) امام علی (علیه السلام): برخورد شاداب؛ آتش دشمنی را خاموش می کند.

۲۶۹ مَنِ اسْتَصْلَحَ عَدُوَّهُ زَادَ فِي عَدَدِهِ. (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه السلام): هر کس دشمنش را با خود سازش دهد بر تعدادش افزوده می شود.

۲۷۰ مَا مِنْ شَيْءٍ أَعْجَبُ مِنْ قَلْبِ الْإِنْسَانِ مِنْ لِسَانِهِ. (غرر: ۲۱۳) امام علی (علیه السلام): هیچ چیز برای قلب انسان ها جذاب کننده تر از زبان نیست.

۲۷۱ إِنْ الصَّمْتُ يَكْسِبُ الْمَحَبَّةَ. (کشف: ۲۹۳) امام رضا (علیه السلام): سکوت به موقع، دوستی را به دست می آورد.

۲۷۲ رَجُوعُ كُنَيْدٍ بِمَسْتَنْدَاتٍ «خَاصٍ» حَدِيثِ ۱۳ فِ ۲ وَ ۳

۲۷۳ لَيْسَ لِلْمَتَكَبِّرِ صَدِيقٌ. (غرر: ۵۹۳) امام علی (علیه السلام): متکبر دوستی ندارد.

۲۷۴ رَجُوعُ كُنَيْدٍ بِمَسْتَنْدَاتٍ «خَاصٍ» حَدِيثِ ۱۲ فِ ۳

۲۷۵ رَجُوعُ كُنَيْدٍ بِمَسْتَنْدَاتٍ «خَاصٍ» حَدِيثِ ۱۲ فِ ۲.

۲۷۶ رَجُوعُ كُنَيْدٍ بِمَسْتَنْدَاتٍ «خَاصٍ» حَدِيثِ ۱۲ فِ ۱.

۲۷۷ لَيْسَ لِخَيْلِ حَبِيبٍ. (غرر: ۲۹۳) امام علی (علیه السلام): دوستی برای بخیل نیست.

۲۷۸ مَنِ نَاقَشَ الْإِحْوَانَ قَلَّ صَدِيقُهُ. (غرر: ۴۱۹) امام حسن عسکری (علیه السلام): هر کس مدام از دوستانش ایراد بگیرد دوستانش کم می شوند. الْإِنْتِقَادُ عَدَاوَةٌ. (تحف: ۳۱۵) امام صادق (علیه السلام): انتقاد دشمنی می آورد.

۲۷۹ لَا تَفْتَشِ النَّاسَ عَنْ أَدْيَانِهِمْ فَتَبْقَى بِلَا صَدِيقٍ. (تحف: ۳۶۹) امام صادق (علیه السلام): مردم را مورد تفتیش فکری قرار نده والا بدون دوست خواهی ماند.

۲۸۰ الْجَفَاءُ يُفْسِدُ الْإِحْيَاءَ (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه السلام): درشت خوئی روابط دوستانه را خراب می کند.

۲۸۱ رَجُوعُ كُنَيْدٍ بِمَسْتَنْدَاتٍ «خَاصٍ» حَدِيثِ ۱۳ فِ ۵ وَ ۶.

۲۸۲ كَثْرَةُ الزِّيَارَةِ تُورِثُ الْمَلَأَةَ. (تحف: ۱۰۰ و ۸۸) امام علی (علیه السلام): دید و بازدید زیاد بی حوصله گی را بدنال دارد.

۲۸۳ مَنْ كَثُرَتْ زِيَارَتُهُ قَلَّتْ بِشَاشَتُهُ. (غرر: ۴۳۳) امام علی (علیه السلام): کسی که زیاد به دیدار فردی بیاید شادایی او کم می شود.

۲۸۴ لَيْسَ لِلْبَحْرِ جَارٌ وَ لِلْمَلِكِ صَدِيقٌ. (فرحه: ۵۹) امام صادق (علیه السلام): نه برای دریا همسایه ای است و نه برای پادشاه دوستی.

۲۸۵ مَنِ اسْتَهَانَ بِالرِّجَالِ قَلَّ (غرر: ۴۳۶) امام علی (علیه السلام): هر کس به بزرگان توهین کند کم می شود.

۲۸۶ مَنْ أَسْرَعَ إِلَى النَّاسِ بِمَا يَكْرَهُونَ قَالُوا فِيهِ مَا لَا يَعْلَمُونَ (غرر: ۴۳۶) امام علی (علیه السلام): هر کس در انجام آنچه مردم نمی پسندند با شتاب عمل کند، مردم ناآگاهانه حرف هایی درباره او خواهند زد.

۲۸۷ مَنْ كَثُرَ بَاطِلُهُ لَمْ يَتَّبِعْ حَقَّهُ (غرر: ۴۸۲) امام علی (علیه السلام): کسی که کارهای بی اساسش زیاد باشد، در کارهای درستش الگو قرار نمی گیرد.

امتحان دوست

موقع آن رسیده است که دوست انتخاب شده و جذب گشته خود را مورد امتحان قرار دهید تا مشخص شود چقدر می‌شود به او اعتماد نموده و یا او را دوست داشت.

هدف از امتحان

هر یک از «اعتماد» و «محبت» دو گوهر ارزشمندی است که هر دوستی می‌خواهد آن را به دوستش هدیه کند، ولی دو سؤال وجود دارد و آن این که: اعتماد تا کجا؟ و محبت به چه میزان؟:

- میزان اعتماد را، معدلِ موادّ امتحانی که در پی می‌آید مشخص می‌کند.
- میزان محبت را، مقدار صفات انسانی و ایمانی و رفتارهای متناسب با آن، مشخص می‌نماید.

مسئله سومی نیز اینجا وجود دارد و آن مهرورزی است. ابتداء درباره این موضوع مطالبی را مطرح می‌کنیم، سپس به دو مسئله دیگر می‌پردازیم:

حدود مهرورزی

مهرورزی مقوله‌ای غیر از «اعتماد» و «محبت» است و اختصاص به دوستان ندارد و لذا نیازی به امتحان و ارزیابی نیز نخواهد داشت. می‌توان مثل خداوند، همه را مورد لطف خود قرار داد^{۲۸۸}، لطف در:

ا. برخورد نیکو^{۲۸۹}.

ب. رفع مشکلات و کمک‌های مالی.

برخورد نیکو

برخورد نیکو در رابطه با افراد معصیت کار، که موعظه‌ها در آن‌ها اثر نمی‌گذارد^{۲۹۰} و همچنین آنان که کارشان بدعت‌گذاری و ترویج تفکرات باطل است^{۲۹۱}، نه تنها موردی ندارد، بلکه باید برعکس با آن‌ها عبوس و سرد برخورد نمود؛ مگر این که ضرورتی ایجاب نماید که میزانی از برخورد نیکو را به کار بست. (نگاه کنید به پیوست: مصادیق برخورد نیکو). ضرورت‌هایی مثل:

- حفظ جان و مال و آبرو^{۲۹۲}.
- ایجاد زمینه‌ای برای نفوذ و تأثیر^{۲۹۳}.
- خویشاوندی فردِ اهلِ معصیت^{۲۹۴}.

کمک‌های مادی

لطف‌های مادی را باید طبق محدودیت‌های مالی^{۲۹۵}، و اولویت‌های ذیل برای نیازمندان و یا مددجویان تنظیم نمود:

اولویت‌های کمک به دیگران

✽ پدر و مادر^{۲۹۶}.

✽ خود و خانواده^{۲۹۷}.

✽ خویشاوندان نیازمند^{۲۹۸}.

✽ همسایگان نیازمند^{۲۹۹}.

✽ کارهای متفرقه خیر^{۳۰۰} خصوصاً رسیدگی به عموم مستمندان به ویژه ایتم^{۳۰۱}. و در این میان آن‌ها که مؤمن باشند از اولویت ویژه‌ای برخوردار هستند^{۳۰۲}.

حال بپردازیم به دو مسئله «اعتماد» و «محبت». گفتیم برای شناخت میزان هریک از «اعتماد» و «محبت» باید از دوست امتحان به عمل آورد:

امتحان برای اعتماد

دو معنا برای اعتماد

اعتماد در مباحث ذیل به معنای اتکاء در مشکلات^{۳۰۳}، آگاهی دادن به اسرار^{۳۰۴}، سپردن امانات^{۳۰۵} و برقرار نمودن ارتباط خانوادگی^{۳۰۶} است.

معنای دیگری که برای اعتماد می‌شود، آسان‌گیری در ارتباطات مالی است، این نوع از اعتماد مد نظر مباحث ذیل نمی‌باشد، چه این که توصیه اسلام این است که در ایجاد انضباط مالی، نباید فرقی بین دوست و بیگانه و دشمن گذاشت^{۳۰۷}. در طولانی‌ترین آیه قرآن، از همه خواسته شده است تا هرگونه نقل و انتقالات مالی مهم را، ثبت نمایند تا اگر

^{۲۸۸} لکن الله لَدُو فَضْلَ عَلَی الْعَالَمِیْنَ (بقره: ۲۵۱). خداوند به همه جهانیان لطف دارد.

^{۲۸۹} عَنْ جَابِرِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ اَبِی جَعْفَرٍ قَالَ فِی قَوْلِ اللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَوْلُوْا لِلنَّاسِ حُسْنًا قَالَ قَوْلُوْا لِلنَّاسِ اَحْسَنَ مَا تُحِبُّوْنَ اَنْ یَّقَالَ لَکُمْ (وسائل: ۱۶/۳۴۱) از تفسیر «قولوا للناس حسنا (بقره: ۸۳)» سؤال شد امام پاسخ دادند:

با مردم با بهترین کلامی که دوست دارید از مردم در برخورد با خودتان بشنوید سخن بگویید.

^{۲۹۰} خَیْرَ الْعَمَلِ اَنْ تَلْقٰی اَهْلَ الْمَعَاصِی بُوْجُوْهُ مُکْفَهَرَةً. (ورام: ۲/۱۲۴) امام علی (علیه‌السلام): بهترین عمل این است با معصیتکاران با صورت‌های فرورفته برخورد شود.

^{۲۹۱} مَنْ تَبَسَّمَ فِی وَجْهِ مُبْتَدِعٍ فَقَدْ اَعَانَ عَلٰی هَدْمِ دِیْنِهِ. (مناقب: ۴/۲۵۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس در صورت بدعتگذار لبخند بزند، به نابود شدن دینش کمک نموده است.

^{۲۹۲} عَلَیْکُمْ بِمَجَامِلَہٗ اَهْلِ الْبَاطِلِ تَحْمَلُوْا الضَّیْمَ مِنْہُمْ (وسائل: ۱۶/۲۰۷) امام صادق (علیه‌السلام): وظیفه دارید که با اهل باطل با ظاهری خوشایند برخورد کنید تا بتوانید ظلم آن‌ها را تحمل نمایید.

^{۲۹۳} لَا یَنْبَغِیْ لِلْمُؤْمِنِ اَنْ یَجْلِسَ مَجْلِسًا یُعْصِی اللّٰهَ فِیْهِ وَ لَا یَقْدِرَ عَلٰی تَغْیِیْرِہ (وسائل: ۱۶/۲۶۰) امام صادق (علیه‌السلام): برای مؤمن درست نیست که در مجلسی حاضر شود که در آن گناه می‌شود و او نمی‌تواند آن را تغییر دهد.

^{۲۹۴} اما موسی کاظم (علیه‌السلام) نقل می‌کنند که: روزی من نزد هارون الرشید رفتم و به او سلام کردم و او پاسخم را داد و بعد گفت: ای موسی! دوخليفة که مالیات‌ها را دریافت می‌دارند!! من گفتم: ای امیر مومنان! تو را در پناه خداوند قرار می‌دهم از این که گناهی را با گناهی دیگر پاسخ گویی و سخن دشمنان ما را قبول کنی، تو یقیناً می‌دانی که بعد از رحلت رسول خدا چه دروغ‌ها به ما بستند! اگر برای خودت خویشاوندی نسبت به رسول خدا می‌بینی اجازه بده تا برایت از پیامبر خدا حدیثی را نقل کنم که این حدیث را پدرم از پدرانش از جدم برابرم نقل نموده است، حضرت می‌فرمایند: «رحم زمانی که تماس با رحم بگیرد هیچانزده می‌گردد»، دستم را بگیر! خداوند من را قربان تو کند! هارون گفت: نزدیک بیا، و من نزدیکش رفتم و او دستم را گرفت و من را به خودش چسباند و مدتی طولانی دستانش را به گردنم آویخت و بعد گفت: ای موسی! بنشین، دچار مشکلی نخواهی شد، من نگاهش کردم به یکباره چشمانش به اشک نشست و سپس گفت: راست گفتمی، جدت نیز راست گفت، احساس کردم خونم به حرکت آمد و رگ‌هایم به طپش افتاد تا حدی که مهربانی بر من چیره

گشت و از چشمانم اشک جاری شد... ، (عیون: ۱/۸۱)

^{۲۹۵} یَسْتَلُوْنَکَ مَا ذَا یُنْفِقُوْنَ قُلِ الْعَفْوَ (بقره: ۲۱۹). از تو سؤال می‌کنند که چه چیز انفاق کنند؟ بگو: میانه.

^{۲۹۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۴ ف ۱

^{۲۹۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۴ ف ۲.

^{۲۹۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۴ ف ۳.

^{۲۹۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۴ ف ۴.

^{۳۰۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۴ ف ۵.

^{۳۰۱} یَسْتَلُوْنَکَ مَا ذَا یُنْفِقُوْنَ قُلِ مَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَیْرِ قَلْبُوْا الدِّیْنَ وَ الْاَقْرَبِیْنَ وَ الْیَتَامٰی وَ الْمَسٰکِیْنَ وَ اَبْنِ السَّبِیْلِ (بقره: ۲۱۵). از تو سؤال می‌کنند که چه چیز انفاق کنیم؟ بگو: آنچه از اموال انفاق می‌کنید برای والدین باشد و برای خویشان و ایتم و مستمندان و راه‌ماندگان.

^{۳۰۲} مَنْ اَطْعَمَ مُؤْمِنًا حَتّٰی یُشْبِعَہ لَمْ یَدْرِ اَحَدًا مِنْ خَلْقِ اللّٰهِ مَا لَہٗ مِنْ الْاَجْرِ فِی الْاٰخِرَةِ لَا مَلْکَ مُقَرَّبَ وَ لَا نَبِیَّ مُرْسَلًا اِلَّا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِیْنَ (کافی: ۲/۲۰۱) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس مؤمنی را غذا دهد تا این که سیر شود هیچ یک از مخلوقات خداوند نمی‌دانند که برای او چه اجری در آخرت هست! نه فرشته‌گان مقرب می‌دانند و نه پیامبران مرسل، تنها خداوند صاحب جهانیان می‌داند.

^{۳۰۳} اِذَا ضَاقَ اَحَدُکُمْ فَلِیَعْلَمِ اَحَاةَ وَ لَا یَعِیْنَ عَلٰی نَفْسِہ. (مشکاة: ۱۰۶) امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که یکی از شما دچار تنگدستی شد باید به دوستش اطلاع دهد و برخوردش سخت نگیرد.

^{۳۰۴} مِنْ تَوْفِیْقِ الرَّجْلِ وَضَعَ سِرَّہٗ عِنْدَ مَنْ یَسْتَرُہٗ وَ اِحْسَانُہٗ عِنْدَ مَنْ یَنْشُرُہ (غرر: ۳۲۰) امام علی (علیه‌السلام): از جمله توفیقات یک انسان این است که سرش را نزد کسی بگذارد که آن را پوشانده و احسان به کسی نماید که آن را برای دیگران نقل کند.

* مِنْ حَصْنِ سِرَّہٗ مِنْکَ فَقَدْ اَتَهَمَکَ (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): کسی که رازش را از تو مخفی می‌کند تو را متهم (به عدم رازداری) نموده است

^{۳۰۵} مَنْ عَرَفَ مِنْ عِبْدٍ مِنْ عِبِدِ اللّٰهِ کَذِبًا اِذَا حَدَّثَ وَ خَلْفًا اِذَا وَعَدَ وَ خِیَانَةً اِذَا اُتْمِنَ ثُمَّ اَثَمْتَمَنَ عَلٰی اَمَانَتِہٗ کَانَ حَقًّا عَلٰی اللّٰهِ اَنْ یَبْتَلِیَہ فِیْہَا ثُمَّ لَا یَخْلَفَ عَلَیْہٗ وَ لَا یَاجِرَہ (مستدرک: ۱۴/۱۹) امام صادق (علیه‌السلام): کسی که در رابطه با بنده‌ای از بندگان خداوند، شناختی (منفی) پیدا نمود: (به این صورت که) وقتی آن فرد سخنی گفت دروغ گفت، وقتی وعده‌ای داد خلف وعده کرد، و زمانی که مورد اطمینان قرار گرفت خیانت نمود؛ آنوقت به این فرد (دوباره) اطمینان نمود، خداوند این حق را دارد که او را مبتلا به مشکل نماید و سپس این مشکل را نیز حل نکند و هیچ پاداشی برایش در نظر نگیرد.

^{۳۰۶} لَیْسَ خُرُوْجُہُنَّ بِاَشَدَّ مِنْ اِدْخَالِکَ مِنْ لَآ یُوْتَقُ بِہٖ عَلَیْہِنَّ (نهج: ۴۰۵) امام علی (علیه‌السلام): خارج نمودن (غیر ضروری) زنان از منزل، بدتر از داخل نمودن فرد غیر قابل اطمینان به منزل نیست.

^{۳۰۷} عاشروا معاشرۃ الإخوان، عاملوا معاملة الأجانب (مثل برادرها معاشرت کنید و مثل بیگانه‌ها معامله نمایید).

اختلافی پیش آمد، مدرک قابل قبولی، مورد استناد قرار گیرد و اختلاف با حداقل تبعات منفی مرتفع گردد^{۳۰۸}. منتها نباید بیش تر از نوشتن یک سند قابل قبول سختگیری نمود^{۳۰۹}. قبل از امتحان، هیچ اطمینان و اعتمادی نباید نمود^{۳۱۰} و الا پشیمانی به دنبال خواهد داشت^{۳۱۱} و دوستی را از همان مقدار نفعی هم که می تواند داشته باشد، پایین تر آورده و تدریجاً آن را از بین خواهد برد.

مواد امتحانی برای اعتماد (۸ مورد)

۱. خشم. دوست ایده آل، کسی است که هنگام خشم، از سخنان رنج آور^{۳۱۲} و یا بی اساس^{۳۱۳} پرهیز نموده و رابطه دوستی را سرد نکند^{۳۱۴}.
۲. خواری. دوست خوب، کسی است که با از بین رفتن موقعیت های اقتصادی^{۳۱۵} و یا اجتماعی دوستش^{۳۱۶}، خللی در ارتباطات دوستانه ایجاد نکند.
۳. مصیبت. دوست ارز شمند، فردی است که هنگام مصیبت دوست خود، با او همدردی نماید^{۳۱۷}.
۴. سخاوت. دوست پسندیده، کسی است که هنگام درخواست مالی دوستش، او را ناامید نسازد^{۳۱۸}.
۵. امانت داری. دوست مؤمن، دوستی است که پس از گرفتن امانت، آن را در موعد مقرر بدون کم و کاست برگرداند^{۳۱۹}.
۶. همکاری. دوست همراه، دوستی است که حتی در کارهایی که بر خلاف میلش می باشد نیز همراهی لازم را داشته باشد^{۳۲۰}.
۷. قبول دعوت. دوست خوب، فردی است که همراه با اشتیاق، دعوت به خوردن غذا را قبول می کند^{۳۲۱}.
۸. سفر. دوست واقعی را می توان در سفر شناخت^{۳۲۲} و سفر مهمترین ماده امتحانی است. (نگاه کنید به پیوست، آداب سفر).

امتحان برای محبت

خداوند، همه انسان ها را، هم احساس با خود، آفریده است! بدین معنا که آن ها به طور طبیعی راغب به خوبی ها و بیزار از بدی ها هستند. به انسان قدرت تشخیص بسیاری از زشتیها و نیروی پرهیز از آنها را داده شده است.^{۳۲۳}

حال اگر کسی وارد قلب و دل انسان شود، که دارای خواسته هایی مغایر با فطرت خدایی باشد^{۳۲۴}، یقیناً فرد مقابل، دچار احساس تناقض شده و آرامش از او سلب می شود^{۳۲۵}.

لذا برای حفظ آرامش درونی، باید ارزیابی دقیقی، از کسانی که قرار است مورد علاقه و محبت شاخص ما باشند، انجام گیرد؛ تا مشخص شود آن ها تا چه حد از صفات ایمانی و انسانی برخوردار هستند؛ و این که چقدر می توانند در مسیر رشد، خیرخواه و ایثارگر و کمک کننده ما باشند^{۳۲۶}.

عشق مجازی

داشتن دوست، اولین گام برای راهی شدن است^{۳۲۷}، راهی شدن برای رسیدن به یک هدف. این هدف یا رشد و تکامل است و یا راحتی و احساس آرامش:

- اگر هدف رشد معنوی باشد^{۳۲۸}، در آن صورت باید مواظب بود تا دوستی به افراط کشیده نشود زیرا در دوستی های شدید، چشم و گوش به روی معایب دوست، بسته

^{۳۰۸} یا ایها الذین آمنوا إذا تداینتم بدین إلى أجل مسمى فاکتوبوه و لیکتب بینکم کاتب بالعدل و لا یأب کاتب أن یتب کما علمه الله فلیکتب و لیمیل الذی علیه الحق و لیتقی الله ربه و لا ینحس منه شیئاً فإن کان الذی علیه الحق سفیهاً أو ضعیفاً أو لا یستطیع أن یمیل هو فلیمیل ولیه بالعدل و استشهدوا شهیدین من رجالکم فإن لم یكونا رجلین فرجل و امرأتان ممن ترضون من الشهداء أن تضل إحداهما فتذکر إحداهما الآخری و لا یأب الشهداء إذا ما دعوا و لا تستموا أن تکتبوه صغیراً أو کبیراً إلى أجله ذلكم أقسط عند الله و أقوم للشهادة و أدنی ألا ترتابوا إلا أن تكون تجارة حاضرة تدریونها بینکم فلیس علیکم جناح ألا تکتبوها و أشهدوا إذا تبايعتم و لا یضار کاتب و لا شهید و إن فعلوا فإنه فسوق بکم و اتقوا الله و یعلمکم الله و الله بکل شیء علیم (بقره: ۲۸۲). ای کسانی که ایمان آورده اید! هنگامی که بدهی مدت داری (به خاطر وام یا داد و ستد) به یکدیگر پیدا کنید، آن را بنویسید! و باید نویسنده ای از روی عدالت، (سند را) در میان شما بنویسد! و کسی که قدرت بر نویسندگی دارد، نباید از نوشتن، همان طور که خدا به او تعلیم داده، خودداری کند! پس باید بنویسد، و آن کس که حق بر عهده اوست، باید املا کند، و از خدا که پروردگار اوست به پرهیزد، و چیزی را فروگذار ننماید! و اگر کسی که حق بر ذمه اوست، سفیه یا (از نظر عقل) ضعیف (و مجنون) است، یا (به خاطر لال بودن)، توانایی بر املا کردن ندارد، باید ولی او (به جای او)، با رعایت عدالت، املا کند! و دو نفر از مردان (عادل) خود را (بر این حق) شاهد بگیرید! و اگر دو مرد نبودند، یک مرد و دو زن، از کسانی که مورد رضایت و اطمینان شما هستند، انتخاب کنید! (و این دو زن، باید با هم شاهد قرار گیرند)، تا اگر یکی انحرافی یافت، دیگری به او یاد آوری کند. و شهود نباید به هنگامی که آن ها را (برای شهادت) دعوت می کنند، خودداری نمایند! و از نوشتن (بدهی خود)، چه کوچک باشد یا بزرگ، ملول نشوید (هر چه باشد بنویسید)! این، در نزد خدا به عدالت نزدیک تر، و برای شهادت مستقیم تر، و برای جلوگیری از تردید و شک (و نزاع و گفتگو) بهتر می باشد، مگر اینکه داد و ستد نقدی باشد که بین خود، دست به دست می کنید. در این صورت، گناهی بر شما نیست که آن را ننویسید. ولی هنگامی که خرید و فروش (نقدی) می کنید، شاهد بگیرید! و نباید به نویسنده و شاهد، (به خاطر حقگویی)، زبانی برسد (و تحت فشار قرار گیرند)! و اگر چنین کنید، از فرمان پروردگار خارج شده اید. از خدا به پرهیزید و خداوند به شما تعلیم می دهد، خداوند به همه چیز داناست

^{۳۰۹} من کان الرهن عنده أوثق من أخیه المسلم فأنما منه برء (ثواب: ۲۳۹) امام صادق (علیه السلام): هر کس

که رهن از برادر ایمانیش برایش اطمینان آورتر باشد من از او بیزارم.

^{۳۱۰} الطمانینة الی کل أحد قبل الإختیار عجز. (ورام: ۲/ ۲۹۷) امام علی (علیه السلام): اطمینان نمودن به هر

کسی قبل از امتحان نمودن او نشان ناتوانی فرد است.

^{۳۱۱} التدبیر قبل العمل یؤمن الندم (غمر: ۳۵۴) امام علی (علیه السلام): تدبیر نمودن قبل از کار موجب ایمنی

از پشیمانی است.

^{۳۱۲} من غضب علیک من إخوانک ثلاث مرآت فلم یقل فیک مکروها فأعدة لنفسک. (تحف: ۳۶۸) امام صادق (علیه السلام): هر کس از دوستانت سه بار از تو خشمگین شد و سخن رنج آوری بر زبان جاری نکرد او را برای

خودت نگهدار.

^{۳۱۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۶ ف ۱

^{۳۱۴} إذا أردت أن تعلم صحة ما عند أخیک فأغضبه فإن ثبت لك علی المودة فهو أخوک. (تحف: ۳۵۷) امام

صادق (علیه السلام): زمانی که بخواهی از سلامت دوستیت آگاه شوی، دوستت را خشمگین کن! اگر همچنان

بر دوستی با تو ثابت ماند، او واقعاً دوست توست.

^{۳۱۵} بسئ الأخ أخی برعاک غیباً و یقطعک فقیراً. (بحار: ۴۶/۲۸۷) پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): دوستی که

مراعات رفیقش را هنگام ثروتمندی می کند و به وقت تنگدستی ارتباطش را با او قطع می سازد، دوست بدی است.

^{۳۱۶} عند زوال القدره یتبین الصدیق من العدو. (غمر: ۴۲۴) امام علی (علیه السلام): زمانی که قدرت از بین

می رود، دوست از دشمن شناخته می شود.

^{۳۱۷} لا یعرف الناس إلا بالإختیار فأختبر... صدیقک فی مصیبتک... (بحار: ۷۵/۱۰) امام علی (علیه السلام): مردم

تنها با آزمودن شناخته می شوند لذا بیازما... دوستت را در مصیبت هایی که بر تو وارد می شود... ادامه حدیث

در پیوست.

^{۳۱۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۵ ف ۱

^{۳۱۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۵ ف ۲.

^{۳۲۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۵ ف ۳.

^{۳۲۱} إعتبر حب الرجل بأکله من طعام أخیه (وسائل: ۲۴/۲۸۴) امام صادق (علیه السلام): بیازما محبت فردی را

به خوردنش از غذای دوستش.

^{۳۲۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۶ ف ۳.

^{۳۲۳} فالهمها فجورها و تقواها. (شمس: ۸) پس راه معصیت و گناه و تقوی و پرهیزکاریش را با او شناساند.

^{۳۲۴} فأقم وجهک للذین حنیفاً فطرت الله الی الی فطر الناس علیها لا تبدل لخلق الله ذلك الذین القیم و لكن أكثر الناس لا یعلمون (روم: ۳۰) پس روی خود را با گرایش تمام به حق، به سوی این دین کن، با همان

سرشتی که خدا مردم را بر آن سرشته است. آفرینش خدای تغییرپذیر نیست. این است همان دین پایدار، ولی

بیش تر مردم نمی دانند.

^{۳۲۵} عن المفضل قال سئلت أبا عبد الله عن العشق قال: قلوب خلّت عن ذکر الله فأذاقها الله حب غیره. (علل:

۱۴۰) از امام صادق (علیه السلام) درباره عشق سؤال شد حضرت پاسخ دادند: قلب هایی که از یاد خداوند تهی

گشته است و لذا خداوند محبت غیر خودش را به آن ها می چشاند.

^{۳۲۶} تتبني الأخوة فی الله علی التناصح فی الله و التبادل فی الله و اللعاون علی طاعة الله و التناهی عن معاصی

الله و اللئاصر فی الله و إخلاص المحبة (غمر: ۴۲۲) امام علی (علیه السلام): دوستی در راه خداوند مبتنی بر

خیرخواهی نمودن در راه خداوند، بذل و بخشش نمودن در راه خداوند، کمک نمودن در اطاعت خداوند، نهی

نموده از معاصی خداوند، یاری نمودن در راه خداوند و خالص نموده محبت است.

^{۳۲۷} الرقیق ثم الطریق. (محاسن: ۳۵۷) پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): رفیق را بیاب سپس راه را.

^{۳۲۸} إذا أراد الله بعبد خیراً جعل له وزیراً صالحاً أن نسی ذکره و أن ذکر أعانه. (عوالی: ۱/ ۲۸۴) پیامبر خدا

(صلی الله علیه وآله): وقتی خداوند بخواهد به کسی خوبی کند فردی را همراهش می سازد که اگر خداوند را

فراموش نمود به یادش بیاورد و زمانی هم که به یاد او بود، برای اطاعت از خداوند او را یاری کند.

خواهد شد^{۳۲۹} و آن وقت دو دوست نمی‌توانند آینه یکدیگر باشند^{۳۳۰} و برای رشد بهتر، به یکدیگر کمک نمایند^{۳۳۱}.

• اگر هدف از دوستی، آرامش یافتن از غصه‌های زندگی باشد^{۳۳۲}، باز باید مرزهای آن را نگه داشت تا محبت، روشی هرزه پیدا نکند و راه افراط را پیش نگیرد^{۳۳۳} و الا آنچنان باعث رنج و عذاب خواهد شد^{۳۳۴}، که خواب را از چشم و راحت را از جان خواهد ربود^{۳۳۵} و چه‌ها که بر سر فرد نخواهد آورد!^{۳۳۶}

عزیزان! دوست هرچه با تقواتر^{۳۳۷} دوستیش سالم‌تر و پر ثمرتر^{۳۳۸} و ایثار و فداکاری برای او ارزشمندتر خواهد بود^{۳۳۹}. وقتی دوستی بر محوری غیر از تقوا و خدا گردش کند، یقیناً در دو راهی‌های زندگی، راه غیر خدا برگزیده خواهد شد^{۳۴۰}.

در کنار کشمکش‌های مداوم و توقع‌های رنج‌آوری که در عشق وجود دارد، احساس غیر جاودانگی عشق و انتظار هجران، سخت‌ترین درد عشق است^{۳۴۱}.

آری در لایه‌های عمیق دل، باید حقیقتی جاوید را جای داد^{۳۴۲} که سرمد است و ازلی^{۳۴۳} و هر حقیقت دیگری باید در طول او قرار گیرد تا بماند^{۳۴۴}.

نتیجه امتحان اعتماد و محبت

قبل از امتحان می‌توان حدس زد که بسیاری از آن‌ها که خصوصیات یک رفیق را در ظاهر دارند، نمی‌توانند دوستانی صادق^{۳۴۵} و رفیقانی نرم خو^{۳۴۶} باشند. حتی ممکن است چیزهایی از درون آن‌ها هویدا شود که آن‌ها را به حیوان نزدیک‌تر کند تا به یک انسان^{۳۴۷}.

و این همه بخاطر این است که رعایت حقوق دوستی آنقدر نیازمند به خودسازی و رشد انسانی و ایمانی هست که کمتر کسی را می‌توان یافت که همه این حقوق را رعایت نماید.

شما می‌توانید با ساختن خود، موفق به یافتن دوستانی ارزشمند شوید، چون خداوند آن‌هایی را که از پاکی درون به خوبی برخوردار باشند با پاکان رفیق می‌سازد^{۳۴۸}. و در غیر این صورت نه موفق به شناخت دوستان خوب خواهید شد^{۳۴۹} و نه می‌توانید پس از شناخت، مجذوب آن‌ها گردید^{۳۵۰}.

و آنوقت شما می‌مانید و دوستانی که تنها بدرد بگو و بخند می‌خورند^{۳۵۱} و شاید دارای میزانی از نفع دنیوی نیز باشند، ولی مثل آتشی هستند که کمش نفع می‌رساند و زیادش می‌سوزاند^{۳۵۲}.

و لذا اصل امتحان نمودن^{۳۵۳} و داشتن محبت زیاد^{۳۵۴}، قابل توصیه نیست و بیش‌تر پیشنهاد می‌شود تا تلاش گردد تا خود فرد، مورد اعتماد و محبت دیگران واقع شود تا این که بخواهد به دیگران اعتماد نموده و به آن‌ها محبت سر شاری داشته باشد^{۳۵۵}. البته این قانون درباره مهرورزی به صورت عکس عمل می‌کند، یعنی این که بیشتر مهربانی کند تا توقع مهرورزی از دیگران داشته باشد^{۳۵۶}.

^{۳۲۹} عَيْنُ الْمُحِبِّ عَمِيَّةٌ عَنِ مَعَايِبِ الْمُحْبُوبِ وَ أَدْنُهُ صَمَاءٌ عَنِ قُبْحِ مَسَاوِيهِ. (غز: ۴۸۱) امام علی (علیه‌السلام): چشم دوستدار نسبت به عیب‌های محبوب کور است و گوشش نسبت به زشتی بدی‌های او کر است.

* مِنْ عَشِقٍ شَيْئًا أَعَشَى بَصَرَهُ وَ أَمْرَضَ قَلْبَهُ فَهُوَ يَنْظُرُ بَعَيْنٍ غَيْرِ صَاحِحَةٍ وَ يَسْمَعُ بِأُذُنٍ غَيْرِ سَمِيعَةٍ (نهج: خطبه ۱۰۹) امام علی (علیه‌السلام): هر کس عاشق چیزی شود چشمانش را شب کور می‌نماید، و قلبش را مریض می‌گرداند، لذا با چشمی ناسالم می‌نگرد و با گوشی ناشنوا می‌شنود.

^{۳۳۰} الْمُؤْمِنُ مَرَأَةٌ الْمُؤْمِنِ (مستدرک: ۹/۱۰۵) امام علی (علیه‌السلام): مؤمن آینه مؤمن است.

^{۳۳۱} تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى (مائده: ۵). برای نیکی نمودن و پرهیزگاری کمک یکدیگر باشید.

^{۳۳۲} الْإِخْوَانُ جَلَاءُ الْهَمُومِ وَ الْإِحْزَانِ (غز: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): دوستان جلای هم و غم هستند.

^{۳۳۳} إِذَا أَحْبَبْتَ فَلَاتَكْثُرْ. (غز: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): زمانی که محبت می‌ورزی زیاد روی نکن!

^{۳۳۴} لَا يَكُنْ حَبِيبًا كَلْفًا. (امالی طوسی: ۷۰۳) امام علی (علیه‌السلام): نباید محبت تو باعث زحمت باشد.

^{۳۳۵} حَسْمَةٌ لَا يَنَامُونَ... الْمُحِبُّ حَبِيبًا يَتَوَقَّعُ فِرَاقَهُ (الفقيه: ۱/۵۰۳) امام صادق (علیه‌السلام): پنج کس هستند که خواب ندارند: ... دوستداری که انتظار فراق محبوبش را دارد. ادامه حدیث در پیوست.

^{۳۳۶} امام رضا (علیه‌السلام) فرمودند: هم زندانی حضرت یوسف به او گفت من تو را دوست دارم! حضرت در پاسخش فرمود: «ما أصابني إلا من الحب» هیچ بر سرم نیامده مگر بخاطر محبت! خاله ام چون من را دوست داشت نسبت دزدی به زد (تا بتواند من را یکسال نزد خود نگهدارد) و پدرم چون من را دوست داشت، برادرانم به من حسودی کردند، همسر عزیز (مصر) من را دوست داشت. که در نهایت، من را به زندان انداخت. (بحار: ۲۴۷/۱۲).

^{۳۳۷} أَحِبِّ الْإِخْوَانَ عَلَى قَدْرِ التَّقْوَى. (اختصاص: ۲۳۶) امام علی (علیه‌السلام): دوستان را به اندازه تقوایشان دوست بدار.

^{۳۳۸} بِالْتَوَاحِي فِي اللَّهِ تُثْمِرُ الْأَخُوَّةُ. (غز: ۱۳۷) امام علی (علیه‌السلام): با دوستی در راه خداوند رفاقت ثمر بخش می‌شود.

^{۳۳۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۰ ف ۱.

^{۳۴۰} قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَ آبَاؤُكُمْ وَ إِخْوَانُكُمْ وَ زُرَّاجُكُمْ وَ عَشِيرَتُكُمْ وَ أَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَ تِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَ مَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبُّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَ رِسُولِهِ وَ جِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَ اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (توبه: ۲۴) ﷻ بگو: اگر پدران و فرزندان و برادران و همسران و خویشان و اموالی را که بدست آورده‌اید و تجارتی که می‌ترسید کساد شود و خانه‌هایی که مورد پسند شماست از خداوند و پیامبر او و جهاد در راه او بیش‌تر دوست دارید پس انتظار کشید تا فرمان الهی برای شما صادر شود، خداوند گروه فاسق را هدایت خاص نمی‌کند.

^{۳۴۱} الْهَجْرَانُ عَقُوبَةُ الْعَشِقِ. (بحار: ۷۵/۱۱) امام علی (علیه‌السلام): هجران عقوبت عشق است.

^{۳۴۲} الْقَلْبُ حَرَمٌ لِلَّهِ فَلَا تُسْكِنُ حَرَمَ اللَّهِ غَيْرَ اللَّهِ (جامع: ۱۸۵) امام صادق (علیه‌السلام): قلب قرگانه الهی است پس نباید در آن غیر خداوند را جای داد.

^{۳۴۳} هُوَ الْأَوَّلُ وَ الْآخِرُ (حدید: ۳). او اول است و آخرست.

^{۳۴۴} وَدَّ آبْنَاؤُ الْآخِرَةِ يَدُومَ لِدَومِ سَبِيهِ (غز: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): دوستی فرزندان آخرت بخاطر دوام علت آن دوام دارد.

^{۳۴۵} الْإِخْوَانُ فِي اللَّهِ تَعَالَى تَدُومُ مَوَدَّتُهُمْ لِدَومِ سَبَبِهَا. (غز: ۴۲۲) امام علی (علیه‌السلام): دوستی در راه خداوند بخاطر دوامی که سبب آن دارد تداوم دارد.

^{۳۴۶} مَنْ طَلَبَ صَدِيقَ صَدِيقٍ وَفِيًّا طَلَبَ مَا لَا يُوْجِدُ. (غز: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس به دنبال دوستی کاملاً صادق و با وفا بگردد، به دنبال چیزی است که یافت نشدنی است.

^{۳۴۷} إِنَّمَا سُمِّيَ الرَّفِيقُ رَفِيقًا لِأَنَّهُ يُرْفَقُكَ عَلَى صَلَاحِ دِينِكَ فَمَنْ أَعَانَكَ عَلَى صَلَاحِ دِينِكَ فَهُوَ الرَّفِيقُ الشَّفِيقُ (غز: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): رفیق را رفیق نامیده‌اند چه این که او تورا با رفق و نرمی کمک می‌کند تا دینت را سامان بخشی پس چنین کسی واقعا رفیق و دلسوز است.

^{۳۴۸} إِنْ الَّذِينَ تَرَاهُمْ لَكَ أصدقاءَ إِذَا بَلَوْتَهُمْ وَجَدْتَهُمْ عَلَى طَبَقَاتِ شَتَّى فَمِنْهُمْ كَالْأَسَدِ فِي عَظْمِ الْأَكْلِ وَشَدَّةِ الصَّوْلَةِ وَ مِنْهُمْ كَالذَّبِّ فِي الْمَضْرَةِ وَ مِنْهُمْ كَالْكَلْبِ فِي الْبِصْبَةِ وَ مِنْهُمْ كَالثَّلَبِ فِي الرَّوْغَانِ وَ السَّرْفَةِ، صُورَهُمْ مُخْتَلَفَةٌ وَ الْحَرْفَةُ وَاحِدَةٌ، مَا تَصْنَعُ غَدًا إِذَا تَرَكْتَ فَرْدًا وَحِيدًا لَا أَهْلَ لَكَ وَ لَا وَلَدَ إِلَّا اللَّهُ رَبَّ الْعَالَمِينَ. (اختصاص: ۲۵۲) امام صادق (علیه‌السلام): آنانی را که تو دوست می‌بینی زمانی که امتحانشان کنی می‌بینی چند دسته هستند: بعضی مثل شیر پرخور و بیرحمانه سختگیرند و بعضی مثل گرگ آسیب می‌رسانند و بعضی چون سگ از ترس و یا طمع دم می‌جنبانند و بعضی مثل روباه از روی فریب و به خاطر ربودن اموال، مدام به این طرف و آن طرف می‌روند. صورت‌های آن‌ها مختلف است ولی حرفه آن‌ها یکی است. در فردا روز، زمانی که تنها ماندی چه میکنی؟! نه همسری و نه فرزندی؛ مگر خداوندی که مالک جهانیان است.

^{۳۴۹} الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَ الْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَ الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَ الطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ (نور: ۲۶) ﷻ زنان خبیث برای مردان خبیث، و مردان خبیث برای زنان خبیث؛ و زنان پاک برای مردان پاک و مردان پاک برای زنان پاک.

^{۳۵۰} إِنَّمَا يَعْرِفُ الْفَضْلَ لِأَهْلِ الْفَضْلِ أَوْلَا الْفَضْلِ (غز: ۴۲۳) امام علی (علیه‌السلام): فضیلت اهل فضل را تنها اهل فضل می‌دانند.

^{۳۵۱} كُلُّ شَيْءٍ يَنْفَرُ مِنْ صِدِّهِ (غز: ۴۲۳) امام علی (علیه‌السلام): هر چیزی از ضد خودش فرار می‌کند.

^{۳۵۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۰ ف ۲.

^{۳۵۳} لَا تَسْتَكْتَرِينَ مِنْ إِخْوَانِ الدُّنْيَا فَإِنَّكَ إِنْ عَجَزْتَ عَنْهُمْ تَحَوَّلُوا أَعْدَاءً وَ إِنْ مَثَلْتَهُمْ كَمَثَلِ النَّارِ كَثِيرُهَا يَحْرِقُ وَ قَلِيلُهَا يَنْفَعُ (غز: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): به دنبال زیاد نمودن دوستان دنیایی هرگز مباش! زیرا وقتی نتوانستی با آن‌ها باشی، دشمنت می‌گردند، آن‌ها مثل آتش می‌مانند که زیادش می‌سوزاند و کمش نفع می‌بخشد.

^{۳۵۴} تَمَرَةُ التَّوَّاضُعِ الْمَحَبَّةُ. (غز: ۲۴۹) امام علی (علیه‌السلام): ثمره فروتنی محبت است.

^{۳۵۵} إِذَا أَحْبَبْتَ فَلَاتَكْثُرْ. (غز: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): زمانی که محبت می‌ورزی زیاد روی نکن!

^{۳۵۶} أَبْذَلُّ لَصَدِيقِكَ كُلِّ الْمَوْدَةِ وَ لِاتَبَدَّلَ لَهُ كُلَّ الطَّمَانِينَةِ وَ أُعْطِيَ مِنْ نَفْسِكَ كُلَّ الْمَوَاسَاةِ وَ لِاتَقَلَّ إِلَيْهِ بِكُلِّ أَسْرَارِكَ. (غز: ۴۲۱) امام علی (علیه‌السلام): به دوستت تا می‌توانی اظهار محبت کن ولی به او اعتماد کامل نداشته باش، او را در حد خودت از نظر اقتصادی بالا بیاور ولی همه اسرار او را به او مگو.

^{۳۵۷} مَنْ لَمْ يَرْضَ مِنْ صَدِيقِهِ إِلَّا بِإِثَارِهِ عَلَى نَفْسِهِ دَامَ سَخَطُهُ. (غز: ۴۲۵) امام علی (علیه‌السلام): کسی که از دوستش راضی نشود مگر به این که او ایثار کند، ناراحتیش مداوم است.

روابط (آداب دوستی)

دین اسلام باب مهمی را درباره حقوق و آداب دوستی گشوده است، آنگونه که هر کس به این حقوق توجه کند، به قسمت مهمی از معارف دینی اهتمام ورزیده است^{۳۵۷}.

بر این اساس رعایت آداب رفاقت، از طرفی به عنوان قرب خداوند^{۳۵۸} و محبوبیت بین ملائک^{۳۵۹} و بهترین عمل پرهیزکاران معرفی شده است^{۳۶۰} و از طرفی دیگر حفظ صفات انسانی در گرو مواظبت بر همین آداب اعلام شده است^{۳۶۱}.

هدف از آداب دوستی، حفظ و بالندگی روابط دوستانه است و لذا این آداب متعالی ترین روش‌های مورد توصیه در حوزه دوستی می‌باشد^{۳۶۲}.

نام دوست سزاوار کسی نیست که صمیمیت را بهانه‌ای برای ساقط نمودن آداب دوستی کند^{۳۶۳}. این سهل انگاری، خشم خداوند را به دنبال خواهد داشت^{۳۶۴}؛ لذا باید هرچه رفاقت‌ها طولانی‌تر و صمیمی‌تر می‌شود، حرمت‌ها بهتر حفظ گردد^{۳۶۵} تا دوستی‌ها بیشتر دوام یافته^{۳۶۶} و شرافت انسانی، رشد بیشتری بیابد^{۳۶۷}.

البته لازم به ذکر است که آنقدر این آداب گسترده است که یک روز هم نمی‌توان پایبند به همه آن‌ها شد!^{۳۶۸}، ولی باید برای بهترین بودن، تلاش نمود. هیچ چیز مانند دوستی نیازمند به نگهداشتن نیست^{۳۶۹}.

در این فصل بیست و پنج ادب دوستی آورده شده است. برای آشنایی بهتر با این آداب، دوازده مورد آن ذیل عنوان «آداب شایسته، بخش عمومی»، پنج مورد در قسمت «آداب شایسته، بخش اختصاصی» و هشت مورد، در بخش «آداب ناشایسته» ذکر شده است، که متناسب با هریک نیز توضیحاتی ارائه گشته است.

^{۳۵۷} مَنْ عَظَّمَ دِينَ اللَّهِ عَظَّمَ حَقَّ إِخْوَانِهِ وَ مَنْ اسْتَحَفَّ بِدِينِهِ اسْتَحَفَّ بِإِخْوَانِهِ. (مشکاة: ۱۸۶) امام صادق (علیه السلام): هر کس دین خداوند را بزرگ بشمارد، حق بردارن ایمانیش را عظیم می‌شمارد و هر کس دینش را سبک بشمارد، حقوق برادران دینیش را سبک می‌شمارد.

^{۳۵۸} أَعْرَفَ النَّاسِ بِحَقُوقِ إِخْوَانِهِ وَ أَشَدَّهُمْ قَضَاءً لَهَا أَعْظَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ شَأْنًا. (تفسیر الامام: ۳۲۵) امام حسن عسکری (علیه السلام): آشناترین مردم به حقوق إخوان، و سختگیرترین آن‌ها نسبت به اداء این حقوق، بزرگترین جایگاه را نزد خداوند دارند.

^{۳۵۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۲

^{۳۶۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۱

^{۳۶۱} نِظَامُ الْمَرْوَةِ حُسْنُ الْأَخْوَةِ. (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه السلام): نظام انسانی، نیکو برادری نمودن است.

^{۳۶۲} أَشْرَفُ الشَّيْمِ رِعَايَةُ الْوَدِّ. (غرر: ۴۱۳) امام علی (علیه السلام): برترین روش، رعایت دوستی‌هاست.

^{۳۶۳} لَا تُضَيِّعَنَّ حَقَّ أَخِيكَ اتِّكَالًا عَلَى مَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَهُ فَإِنَّهُ لَيْسَ لَكَ بِأَخٍ مَنْ أَضَعْتَ حَقَّهُ. (تحف: ۸۲) امام علی (علیه السلام): حق دوستت را به صرف روابطی که بین تو و دوست وجود دارد از بین نبر! زیرا کسی که حشش را ضایع می‌کنی نمی‌تواند دوست باشد.

^{۳۶۴} إِنْ مَعْرِفَةُ حَقُوقِ الْإِخْوَانِ يُحِبِّبُ إِلَى الرَّحْمَنِ وَ يُعْظِمُ الزُّلْفَى لَدَى الْمَلِكِ الدِّيَانِ وَ إِنْ تَرَكَ قَضَائِهَا يَمَقُّتُ إِلَى الرَّحْمَنِ وَ يُصَغِّرُ الرَّتْبَةَ عِنْدَ الْكَرِيمِ الْمَنَانِ. (تفسیر الامام: ۳۲۱) امام حسین (علیه السلام): شناخت حقوق برادران، محبوبیت نزد رحمن را به دنبال دارد و مقام فرد را نزد پادشاه قهار، بیزرگ می‌نماید و ترک اداء حقوق خشم رحمن را به همراه داشته و رتبه فرد را نزد کریم پرنعمت، کوچک می‌سازد.

^{۳۶۵} كَلَّمَا طَالَتْ الصَّحْبَةَ تَأَكَّدَتِ الْحَرْمَةَ. (غرر: ۴۲۵) امام علی (علیه السلام): هر مقدار که رفاقت طولانی‌تر شود حرمت‌ها تأکید بیشتری می‌یابد.

^{۳۶۶} لَا تُذْهِبِ الْحَشْمَةَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ أَخِيكَ وَ أَبْقِ مِنْهَا فَإِنَّ ذَهَابَ الْحَشْمَةِ ذَهَابُ الْحَيَاءِ وَ بَقَاءُ الْحَشْمَةِ بَقَاءُ الْمَوْدَةِ. (تحف: ۳۷۰) امام صادق (علیه السلام): همه ابهت بین خودت و دوستت را از بین نبر و از آن مقداری باقی بگذار، چه این که از بین رفتن ابهت، رفتن حیا است و بقاء آن بقاء دوستی است.

^{۳۶۷} أَشْرَفُ الْمَرْوَةِ حُسْنُ الْأَخْوَةِ. (غرر: ۲۵۸) امام علی (علیه السلام): برترین خصلت انسانی، خوب دوستی نمودن است.

^{۳۶۸} مَنْ لَكَ بِأَخِيكَ كَلِّهِ؟! وَ أَىُّ الرِّجَالِ الْمُهَذَّبُ؟! (امالی صدوق: ۶۷۰) امام علی (علیه السلام): چه کسی برای تو دوست کاملی است؟! کجايند مردان خودساخته؟!!

^{۳۶۹} مَا تَأَكَّدَتِ الْحَرْمَةُ بِمَثَلِ الْمَصَاحِبَةِ وَ الْمَجَاوِرَةِ. (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه السلام): هیچ چیز مثل رفاقت و همسایگی دارای حرمت مورد تأکید نیست.

آداب شایسته

آداب شایسته در دو قسمت: «آداب عمومی» و «آداب اختصاصی» طرح و توضیح داده شده است. «آداب عمومی» اختصاص به رفیق ندارد ولی درباره دوست بیشتر سفارش شده است.

آداب عمومی (۱۲ مورد)

این آداب عبارتند از: پنددهی، احسان نمودن، ملاقات جذّاب، مواسات، وفای به عهد، فروتنی، خوش بینی، رازداری، دعا نمودن، زیباگویی، ایجاد سرور و خوب شنیدن.

توضیح هریک را ذیلأ مطالعه فرماید:

۱- پند

أ) ضرورت دادن پند

اگر انسان کاری به این نداشته باشد که رفیقش به چه کارهای زشتی مشغول است مثل این است که دوستش را در خوردن غذای سمّی به خود واگذارد! آیا می‌شود نام این فرد را دوست گذاشت؟! خیر. بلکه این فرد شریک در مرگ رفیقش خواهد بود و سهیم در گنااهش^{۳۷۰}. این محبّت است که فرد را وادار می‌کند^{۳۷۱} که همان‌گونه که برای خودش خیرخواهی می‌کند^{۳۷۲} برای دوستش همچون آینه^{۳۷۳} عمل کرده و زشت و زیبایی او را، زشت و زیبای خود ببیند^{۳۷۴}.

عیب‌گویی مناسب، به عنوان ارزشمندترین کار^{۳۷۵} و بهترین کمک، باید مورد توجه قرار گیرد^{۳۷۶}. زیرا برترین احسان این است که دیگران را نسبت به عیوبشان آگاه نمود^{۳۷۷} و با این آگاهی آن‌ها را رشد داد و با ارائه اندیشه‌های ناب، باعث استحکام باورهای آن‌ها شد^{۳۷۸}.

نکته اگر از عقل که بزرگترین نعمت خداوند است^{۳۷۹} برای رشد و تعالی دیگران بهره نبریم، این موهبت را به مرور از دست خواهیم داد^{۳۸۰}.

ب) قالب پند (۱۱ شباهت پند با هدیه)

باید پند خصوصیت یک هدیه را داشته باشد چه اینکه سخن حکیمانه والاترین هدیه است^{۳۸۱} پس باید:

۱. کوتاه و ظریف باشد^{۳۸۲}.
 ۲. دفعات پند دادن نزدیک به هم نباشد و الا انسان متّهم به عیب‌جویی و سخت‌گیری می‌شود^{۳۸۳}.
 ۳. از صراحت کمتری برخوردار باشد^{۳۸۴}.
 ۴. با سرزنش همراه نشود^{۳۸۵} چه این که سرزنش در جاهل و عاقل ایجاد دشمنی خواهد نمود^{۳۸۶}.
 ۵. با عباراتی ساده همراه باشد^{۳۸۷}.
 ۶. با تحقیر همراه نشود چه این که با این عمل، فرد پند دهنده، زمینه ابتلایش را به همان عیب فراهم نموده است^{۳۸۸}.
 ۷. برای پند شنیدن بیش‌تر از پند دادن اشتیاق نشان داده شود^{۳۸۹}.
 ۸. اساس پند بدگمانی نباشد^{۳۹۰}، چه این که دیگر مفید نخواهد بود^{۳۹۱}.
 ۹. زمین خوردن دیگران باعث شادی نشود، چه این که هیچ معلوم نیست روزگار با شما چه خواهد کرد؟!^{۳۹۲}.
 ۱۰. فرد، طالب این هدیه باشد^{۳۹۳}.
 ۱۱. در حضور جمع این هدیه به او داده نشود تا:
- زمینه تحقیر پیش نیاید^{۳۹۴} و لجاجت فرد شعله نگیرد^{۳۹۵}.
 - رسوایی به بار نیورد^{۳۹۶}.
 - عیب خود پند دهنده نیز، بخاطر عیب‌پوشی که نموده محفوظ بماند^{۳۹۷}.

ج) لزوم پذیرش پند

^{۳۹۰} بَقِي أَقُولُ لَكُمْ مَنْ نَظَرَ إِلَى الْحَيَّةِ تَوَمَّ أَحَاهُ لَتَلْدَعَهُ وَ لَمْ يَحْذَرَهُ حَتَّى قَتَلْتَهُ فَلَا يَأْمَنُ أَنْ يَكُونَ قَدْ شَرِكَ فِي دَمِهِ وَ كَذَلِكَ مَنْ نَظَرَ إِلَى أَخِيهِ يَعْمَلُ الْخَطِيئَةَ وَ لَمْ يَحْذَرَهُ عَاقِبَتُهَا حَتَّى أَحَاطَتْ بِهِ فَلَا يَأْمَنُ أَنْ يَكُونَ قَدْ شَرِكَ فِي إِثْمِهِ. (تحف: ۵۰۴) حضرت مسیح (علیه‌السلام): سخنی درست برایتان می‌گوییم: هر کس چشمش به ماری که قصد نیش زدن به دوستش را دارد بیافتد و او را از آن مار برحذر ندارد، مطمئن نباشد که در خون او شریک نیست؛ همچنین کسی که کارهای خطای دوستش را می‌بیند و او را از عاقبت آن کارها برحذر ندارد تا این که دوستش در آن اعمال فرو رود، نباید ایمن از این باشد که در گناه او شریک نباشد.

^{۳۹۱} النَّصِيحُ يُثْمِرُ الْمَحَبَّةَ. (غرر: ۲۲۴) امام علی (علیه‌السلام): ثمره خیرخواهی محبت است.

^{۳۹۲} لِيُنْصَحَ الرَّجُلُ مِنْكُمْ أَحَاهُ كَنَصِيحَتِهِ لِنَفْسِهِ. (ورأم: ۲/۲۰۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر انسانی آن‌گونه که خیرخواه خود است باید خیر خواه دوستش باشد.

^{۳۹۳} الْمُؤْمِنُ مِرَاةُ الْمُؤْمِنِ (مستدرک: ۹/۱۰۵) امام علی (علیه‌السلام): مؤمن آینه مؤمن است.

^{۳۹۴} رَجُوعُ كَنِيذٍ بِمَسْتِنَدَاتٍ «خاص» حَدِيثِ ۶۳ ف ۲.

^{۳۹۵} عَلَيْكُمْ بِالنَّصِيحِ لِلَّهِ فِي خَلْقِهِ فَلَنْ تَلْقَاهُ بِعَمَلٍ أَفْضَلَ مِنْهُ. (کافی: ۲/۱۶۴) امام صادق (علیه‌السلام): همیشه بخاطر خداوند خیرخواه خلق او باش! زیرا هرگز کسی خداوند را با عملی بهتر از آن ملاقات نکرده است.

^{۳۹۶} إِنْ أَفْضَلَ الصَّدَقَةَ صَدَقَةَ اللِّسَانِ تَحَقَّنْ بِهِ الدَّمَاءِ وَ تَدْفَعْ بِهِ الْكِرْبَهَةَ وَ تَجِرْ الْمَنْفَعَةَ إِلَى أَخِيكَ الْمُسْلِمِ (قصص ج: ۲۱۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): برترین صدقه، صدقه زبان است، با آن خون‌ها حفظ شده و از زشتی‌ها جلوگیری گشته و به برادر مسلمان سود می‌رسانی.

^{۳۹۷} أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ عِلْمًا ثُمَّ يَعْلَمَهُ أَحَاهُ. (منیة: ۱۰۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): برترین صدقه این است که انسان علمی را بیاموزد و بعد آن را به برادرش بیاموزاند.

^{۳۹۸} تَصَدَّقُوا عَلَيَّ أَخِيكُمْ يَعْلَمُ يَرْشُدُهُ وَ رَأَى يَسُدُّهُ. (عدة: ۷۲) امام علی (علیه‌السلام): به برادران دینی خود با دانشی که رشدشان دهد و با مشاوره‌ای که کارشان را محکم کند صدقه دهید.

^{۳۹۹} مَا قَسَمَ اللَّهُ لِلْعِبَادِ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنَ الْعَقْلِ (کافی: ۱۲/۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خداوند چیزی را برتر از عقل بین بندگانش تقسیم ننموده است.

^{۴۰۰} رَجُوعُ كَنِيذٍ بِمَسْتِنَدَاتٍ «خاص» حَدِيثِ ۱۸ ف ۱۰.

^{۴۰۱} مَا أَوْهَى الْمَرْءُ الْمُسْلِمَ إِلَى أَخِيهِ هَدِيَّةٌ أَفْضَلُ مِنْ كَلِمَةٍ حَكْمَةٌ تَزِيدُهُ هُدًى أَوْ يَرُدُّهَ بِهَا عَنْ رَدًى. (منیة: ۱۰۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): انسان مسلمان هدیه‌های برتر از سخن حکمت آمیزی که بر هدایت او افزوده و او را از پستی برگرداند هدیه ننموده است.

^{۴۰۲} كَثْرَةُ الْكَلَامِ تَمَلُّ السَّمْعَ. (غرر: ۲۱۲) امام علی (علیه‌السلام): سخن زیاد، شنیدن را با ملالت و خستگی همراه می‌سازد!

^{۴۰۳} كَثْرَةُ النَّصِيحِ تَدْعُو إِلَى التَّهْمَةِ. (بحار: ۷۲/۶۶) امام سجاد (علیه‌السلام): نصیحت زیاد موجب متّهم شدن فرد، به غرض ورزی، می‌شود.

^{۴۰۴} التَّعْرِيفُ لِلْعَاقِلِ أَشَدُّ مِنَ عِتَابِهِ. (غرر: ۲۱۵) امام علی (علیه‌السلام): کنایه در سرزنش عاقل سخت‌تر از تصریح است.

^{۴۰۵} لِاتْعَابِ الْجَاهِلِ فَيَمَقَّتَكَ. (غرر: ۷۴) امام علی (علیه‌السلام): جاهل را سرزنش نکن زیرا به شدت از تو متنفر و خشمگین می‌شود.

^{۴۰۶} إِحْتَمَلُ أَحَاكُ عَلَيَّ مَا فِيهِ وَ لَا تَكْثُرِ الْعِتَابُ فَإِنَّهُ يُورِثُ الضَّعِيْفَةَ وَ اسْتَعْتَبَ مَنْ رَجَوْتَ إِعْتَابَهُ. (تحف: ۸۴) امام علی (علیه‌السلام): عیبی را که در دوست وجود دارد تحمل کن! و او را زیاد سرزنش ننما، زیرا این باعث کینه می‌شود، کسی را سرزنش کن که امید داری مؤثر واقع شود

^{۴۰۷} خَيْرُ الْإِحْوَانِ أَقْلُهُمْ مُصَانَعَةً فِي النَّصِيحَةِ. (غرر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): بهترین دوستان کسانی هستند که در نصیحت نمودن کمتر در لفافه سخن می‌گویند.

^{۴۰۸} مَنْ عَيَّرَ أَحَاهُ بِذَنْبٍ قَدْ تَابَ مِنْهُ لَمْ يَمِتَّ حَتَّى يَعْمَلَهُ. (ورأم: ۱۱۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس دوستش را به خاطر گناهی که از آن توبه نموده است سرزنش نماید نمی‌میرد مگر این که آن کار را انجام می‌دهد.

^{۴۰۹} مَنْ نَصَحَ نَفْسَهُ كَانَ جَدِيرًا بِنُصْحِ غَيْرِهِ. (غرر: ۲۲۵) امام علی (علیه‌السلام): هر کس خودش را نصیحت کند سزاوار است که دیگری را نیز نصیحت نماید.

^{۴۱۰} لَا تَطْلُبُ الصَّفَاءَ مِنْ كَدْرَتِ عَلَيْهِ وَ لَا النَّصِيحَ مِنْ صَرَفَتِ سَوْءِ ظَنِّكَ إِلَيْهِ فَإِنَّمَا قَلْبُ غَيْرِكَ لَكَ كَقَلْبِكَ لَهُ. (اعلام: ۳۱۲) امام رضا (علیه‌السلام): توقع صفا از کسی که نسبت به او کدورت پیدا نموده‌ای نداشته باش و همچنین نخواه کسی که مورد سوء ظن توست خیرخواهت باشد چه این که قلب غیر تو نسبت به تو مثل قلب تو نسبت به اوست.

^{۴۱۱} مَنْ غَلَبَ عَلَيْهِ سَوْءُ الظَّنِّ لَمْ يَتْرِكْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ خَلِيلِ صَلِحًا. (غرر: ۲۶۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس بر او سوء ظن غلبه کند، بین او و دوستش آشتی باقی نمی‌ماند.

^{۴۱۲} لَا تَفْرَحْ بِسَقَطَةِ غَيْرِكَ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى يَحْدُثُ بِكَ الزَّمَانُ. (معدن: ۷۳) امام علی (علیه‌السلام) به نقل از افلاطون: از سقوط دیگری خوشحال نباش چه این که نمی‌دانی زمان برای تو چه پیش می‌آورد.

^{۴۱۳} لَا تَقَاوَلَنَّ إِلَّا مِنْصَفًا وَ لَا تُرْشِدَنَّ إِلَّا مُسْتَرَشِدًا (غرر: ۲۱۳) امام علی (علیه‌السلام): تنها با منصف گفتگو کن و تنها کسی را ارشاد نما که به دنبال رشد است.

^{۴۱۴} مَنْ وَعَظَ أَحَاهُ سِرًّا قَدْ زَانَهُ وَ مَنْ وَعَظَهُ عَلَانِيَةً فَقَدْ شَانَهُ. (کشف: ۲/۳۵۰) امام حسن عسکری (علیه‌السلام): هر کس برادر دینیش را پنهانی موعظه کند؛ موجب زیبایی او شده و هر کس او را آشکار پند دهد او را زشت جلوه داده است.

^{۴۱۵} نَصْحَكَ بَيْنَ الْمَلَأَ تَقْرِيعٌ. (غرر: ۲۲۵) امام علی (علیه‌السلام): نصیحت در ملاء عام سرزنش است.

^{۴۱۶} مَنْ رَدَّ عَنْ عَرْضِ أَخِيهِ كَانَ لَهُ حِجَابٌ مِنَ النَّارِ. (امالی مفید: ۳۳۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس آبروی برادر دینیش را حفظ کند خداوند برای او حجابی از آتش قرار می‌دهد.

^{۴۱۷} أَسْتُرْ عِيُوبَ إِخْوَانِكَ يَسْتُرِ اللَّهُ عَلَيْكَ عِيُوبَكَ. (میزان: ۳/۲۲۰۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): عیوب برادرانت را بپوشان خداوند عیوبت را می‌پوشاند.

دوست کیست؟ دوست و صدیق، آنست که در رابطه با معایب ما، آنچه صدق دارد و راست است، بیان می‌کند.^{۳۹۸}

رفیق کسیت؟ رفیق کسی است که با رفق و نرمی، انسان را در جهت خود سازی رهنمون می‌سازد.^{۳۹۹}

دشمن کیست؟ دشمن کسی است که زشتی‌ها را جالب، جلوه می‌دهد.^{۴۰۰} و از این طریق به انسانیت و ایمان فرد تعدی و تجاوز می‌نماید. (با توجه به کلمه «عدو»).

بر این اساس، ماهیت دوست و حقیقت دشمن، بسته به نقشی است که آن‌ها درباره رشد و تعالی و یا سقوط و هلاکت طرف‌های مقابل خود دارند. لذا باید از دوستانمان بخواهیم تا:

- با موعظه‌های شیرین لطفشان را به ما مداوم سازند.^{۴۰۱}
 - با هشدارهای به موقع در واقع ما را بشارت دهند زیرا چه خبری خوش‌تر از این که کسی ما را از خطر بزرگی مطلع سازد.^{۴۰۲}
 - با کمک به اصلاح نفس، دلسوزی و خیرخواهیشان را در حق ما بروز دهند.^{۴۰۳}
 - اگر لازم شد نرم خوبی را درباره ما کنار بگذارند.^{۴۰۴} و حتی بر ما خشم گیرند.^{۴۰۵} و با سخت‌گیری و سرزنش^{۴۰۶} ما را به اطاعت خداوند وادارند.^{۴۰۷}
- و ما نیز با شنیدن حرفشان^{۴۰۸} از ناراحتی و پریشانی و دلسردی آن‌ها جلوگیری نموده^{۴۰۹} و تلاش خواهیم نمود که آن‌ها را بیش از دیگران دوست بداریم.^{۴۱۰}

(د محتوای پند

با توجه به درجه کمالی هر فردی، باید محتوای اندرزها را مشخص نمود. ولی به عنوان قانون کلی، پرهیز دادن از ستم و سفارش نمودن به احسان، می‌تواند اساسی‌ترین محتوای یک پند باشد که دارای مصادیق بسیار متعددی است.^{۴۱۱}

۲- احسان

جود و بخشش موجب نفوذ در دیگران می‌شود^{۴۱۲} و انسان‌های کریم دارای بخشش‌های پیاپی هستند^{۴۱۳}. (نگاه کنید به پیوست: صفات کریم).

(أ) شرایط ارزشمند شدن بخشش (۵ مورد)

کیفیت بخشش، اهمیتی همسنگ با خود بخشش دارد. برای کیفی شدن «احسان» به موارد ذیل توجه شود:

• عمل احسان کوچک انگاشته شود تا فرد مقابل بزرگ جلوه کند.^{۴۱۴}

• به اتمام برسد.^{۴۱۵}

• مخفی نگه داشته شود.^{۴۱۶}

• بدون منت باشد^{۴۱۷} یعنی به یاد فرد مقابل آورده نشود.^{۴۱۸}

• بدون تاخیر صورت گیرد تا گوارایی را حفظ نموده^{۴۱۹} و انسان از انجام آن منصرف نشود.^{۴۲۰}

اصولاً کارهایی که مربوط به ارزش‌های اخلاقی و اخروی می‌شود، باید با سرعت انجام گیرد و کارهای مربوط به امور دنیوی که ضرورتی در فعل و ترک آن نیست، باید با تاخیر و تأنی انجام پذیرد تا مسئله بهتر مورد بررسی قرار گیرد.^{۴۲۱}

چند تذکر

۱. به عنوان یک قانون کلی باید گفت که عموم مردم به وسیله احسان، نرم می‌شوند^{۴۲۲} و اگر دارای شری هم هستند از آن ایمن شد^{۴۲۳}، به استثنای انسان‌های لئیم، فرومایه و شرور که صفات این سه گروه را می‌توانید در قسمت پیوست‌ها مطالعه فرمایید.
۲. برای جذب انسان‌های برجسته باید از ایثار کمک گرفت چیزی بالاتر از احسان.^{۴۲۴}
۳. انسان‌های کریم از این که مورد احسان قرار بگیرند در رنج هستند، بیش‌تر دوست دارند خود احسان نمایند.^{۴۲۵}
۴. احسان نمودن به جمیع مردم حتی به آن‌ها که به ما ستم نموده‌اند مورد سفارش اکید قرار گرفته است.^{۴۲۶}

^{۳۹۸} إِنَّمَا سَمِيَ الصَّدِيقُ صَدِيقًا لِأَنَّهُ يُصَدِّقُكَ فِي نَفْسِكَ وَ مَعَايِبِكَ فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَاسْتَنْمِ إِلَيْهِ فَإِنَّهَا الصَّدِيقُ (غزر: ۴۱۵) امام علی (علیه‌السلام): دوست را صدیق گفته‌اند زیرا که درباره تو و عیوبت صادق است پس اگر کسی با تو این چنین بود، با او انس بگیر زیرا که واقعاً دوست و صدیق است.

^{۳۹۹} إِنَّمَا سَمِيَ الرَّفِيقُ رَفِيقًا لِأَنَّهُ يَرْفِقُكَ عَلَى صَلَاحِ دِينِكَ فَمَنْ أَعَانَكَ عَلَى صَلَاحِ دِينِكَ فَهُوَ الرَّفِيقُ الشَّفِيقُ (غزر: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): رفیق را رفیق نامیده‌اند چه این که او تو را با رفق و نرمی کمک می‌کند تا دینت را سامان بخشی پس چنین کسی واقعاً رفیق و دلسوز است.

^{۴۰۰} مَنْ أَحَبَّكَ نَهَاكَ وَ مَنْ أَبْغَضَكَ أَغْرَاكَ. (کنز: ۱/۲۷۹) امام علی (علیه‌السلام): هر کس تو را دوست بدارد

نهیبت می‌کند و هر کس تو را دشمن بدارد خودپسندت می‌سازد.

^{۴۰۱} مَنْ وَعَظَكَ أَحْسَنَ إِلَيْكَ. (غزر: ۲۲۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس تو را پند دهد، به تو لطف نموده است.

^{۴۰۲} مَنْ حَدَرَكَ كَمَنْ بَشَرَكَ. (غزر: ۲۲۶) امام علی (علیه‌السلام): کسی که تو را برحذر می‌دارد مثل کسی است که تو را بشارت داده است.

^{۴۰۳} أَشْفَقَ النَّاسَ عَلَيْكَ أَعُوْثُهُمْ لَكَ عَلَى صَلَاحِ نَفْسِكَ وَ أَنْصَحَهُمْ لَكَ فِي دِينِكَ. (غزر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): دلسوزترین مردم نسبت به تو یاری کننده‌ترین آن‌هاست برای ساختن نفست و خیرخواه‌ترین آن‌ها درباره دینت.

^{۴۰۴} لَيْكِنْ أَخْطَأَ النَّاسَ عِنْدَكَ أَعْمَلُهُمْ بِالرَّفْقِ. (غزر: ۲۲۴) امام علی (علیه‌السلام): باید خطاکارترین افراد نزد تو کسی باشد که بیشترین مدارا را با تو می‌کند.

^{۴۰۵} خَيْرُ إِخْوَانِكَ مَنْ كَثُرَ إِغْضَابُهُ لَكَ فِي الْحَقِّ. (غزر: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): بهترین دوستان تو کسی است که در رابطه با حق بر تو خشم گیرد.

^{۴۰۶} الْعِتَابُ حَيَاةَ الْمَوَدَّةِ. (غزر: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): سرزنش حیات دوستی است.

^{۴۰۷} خَيْرُ إِخْوَانِكَ مَنْ عَنَّفَكَ فِي طَاعَةِ اللَّهِ سَبْحَانَهُ. (غزر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): بهترین دوستانت کسی است که در اطاعت از خداوند سبجان بر تو سخت‌گیری نماید.

^{۴۰۸} مَنْ أَمَرَكَ بِلَا صَلَاحِ نَفْسِكَ فَهُوَ أَحَقُّ مِنْ تَطْبِيعِهِ. (غزر: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): شایسته‌ترین کسی که تو او را اطاعت می‌کنی کسی است که تو را به اصلاح خودت امر کند.

^{۴۰۹} مَنْ وَعَظَكَ فَلَا تَوَجُّهَهُ. (غزر: ۲۲۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس تو را موعظه نمود او را دچار احساس تنهایی نکن.

^{۴۱۰} لَيْكِنْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيْكَ الْمُشْفِقُ النَّاصِحَ. (غزر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): باید دلسوزان خیرخواه دوست داشتنی مردم نزد تو باشند.

^{۴۱۱} الصَّدِيقُ مَنْ كَانَ نَاهِيًا عَنِ الظُّلْمِ وَ الْعَدْوَانِ، مُعِينًا عَلَى الْبِرِّ وَ الْإِحْسَانِ. (غزر: ۴۱۵) امام علی (علیه‌السلام): دوست کسی است که از ظلم و تجاوز نهی نماید، بر نیکی و احسان، کمک کننده باشد.

^{۴۱۲} السَّخَاءُ يَزْرَعُ الْمَحَبَّةَ. (غزر: ۳۷۸) امام علی (علیه‌السلام): سخاومندی محبت را کشت می‌کند.

^{۴۱۳} سَنَةُ الْكِرَامِ تَرَادِفُ الْإِنْعَامِ. (غزر: ۳۷۷) امام علی (علیه‌السلام): روش انسان‌های کریم پیاپی نمودن بخشش‌ها ست.

^{۴۱۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۲ ف ۱

^{۴۱۵} إِكْمَالُ الْمَعْرُوفِ أَحْسَنُ مِنْ إِبْتِدَائِهِ (غزر: ۳۸۸) امام علی (علیه‌السلام): کامل نمودن کار خوب بهتر از شروع نمودن آن است.

^{۴۱۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۲ ف ۲.

^{۴۱۷} خَيْرُ الْمَعْرُوفِ مَا لَمْ يَتَقَدَّمْهُ الْمَطْلُ وَ لَمْ يَتَّبِعْهُ الْمَنْ (غزر: ۳۸۸) امام علی (علیه‌السلام): بهترین کار خوب چیزی است که کندی بر او پیشی نگیرد و منت او را دنبال ننماید.

^{۴۱۸} سَلِّ الْمَعْرُوفَ مَنْ يَنْسَاهُ وَ اصْطَنَعَهُ إِلَى مَنْ يَذْكُرُهُ (غزر: ۳۹۰) امام علی (علیه‌السلام): کار خوب را از کسی بخواه که آن را فراموش می‌کند، و آن را برای کسی انجام بده که او را به یاد می‌آورد.

^{۴۱۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۲ ف ۳.

^{۴۲۰} إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِخَيْرٍ أَوْ صَلَاحٍ فَإِنَّ عَنِ يَمِينِهِ وَ شِمَالِهِ شَيْطَانَيْنِ فَلْيُبَادِرْ لَأَيِّ كَفَاهُ عَنْ ذَلِكَ (کافی: ۲/۱۴۳)

امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که یکی از شما بخواهد کار خوبی انجام دهد و یا با کسی آشتی کند با توجه به این که راست و چپش دو شیطان وجود دارد سریع این کار را انجام دهد تا آندو او را از این عمل باز ندارند.

^{۴۲۱} إِذَا عَرَضَ لَكَ شَيْءٌ مِنْ أَمْرِ الْآخِرَةِ فَاذْبُدْ بِهِ وَ إِذَا عَرَضَ لَكَ شَيْءٌ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا فَتَأْتَهُ حَتَّى تَصِيبَ رَشْدَكَ. (وسائل: ۱/۱۱۴)

امام حسین (علیه‌السلام): هنگامی که موقعیت انجام کاری اخروی برایت فراهم شد. بدون تأمل. آن کار را انجام بده و هنگامی که با امری دنیوی برخورد نمودی، آن را به آرامی پیش ببر تا به راه‌های

رشدت در آن کار برسی.

^{۴۲۲} الْإِنْسَانُ عَبْدُ الْإِحْسَانِ. (غزر: ۳۸۵) امام علی (علیه‌السلام): انسان عبد احسان است.

^{۴۲۳} عَاتِبَ أَخَاكَ بِالْإِحْسَانِ إِلَيْهِ وَ أَرَدَدَ شَرَّهُ بِالْإِنْعَامِ إِلَيْهِ. (خصائص: ۱۰۸) امام علی (علیه‌السلام): با احسان به دوستت او را سرزنش کن و با متنعم نمودن او، جلوی شرش را بگیر.

^{۴۲۴} بِالْإِيثَارِ يَسْتَرْقُ الْأَخْرَارُ. (غزر: ۳۹۶) امام علی (علیه‌السلام): با ایثار، آزادمندان، عبد می‌شوند.

^{۴۲۵} لَقَدْ أُتْعِبْتُكَ مِنْ أَكْرَمِكَ إِنْ كُنْتُ كَرِيمًا. (غزر: ۳۸۵) امام علی (علیه‌السلام): اگر کریم باشی؛ کسی که به تو

لطفی می‌کند، تو را به زحمت می‌اندازد.

^{۴۲۶} أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ خَلْقِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ الْعَفُوُّ عَمَّنْ ظَلَمَكَ وَ تَصَلُّ مِنْ قَطْعِكَ وَ الْإِحْسَانُ إِلَى مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ وَ إِعْطَاءُ مَنْ حَرَمَكَ (کافی: ۲/۱۰۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): آیا شما را آگاه کنم که بهترین افراد دنیا و آخرت چه کسی است؟ کسی که ستم کننده خود را می‌بخشد، با کسانی که با او قطع ارتباط نموده‌اند ارتباط برقرار می‌سازد؛ به آن‌ها که به او بدی نموده‌اند خوبی می‌کند.

(ب) قالب‌های احسان (۳ مورد)

ب (۱) هدیه

دادن هدیه، اثر شگرفی در بهینه شدن روابط متنوع اجتماعی دارد^{۴۲۷}، و در این میان، ارتباطات، در حوزه دوستی، بیشترین بهره را از هدیه می‌برد، رفاقت‌ها را استحکام بخشیده و کینه‌ها را معدوم می‌سازد^{۴۲۸}.

اثر شگرف هدیه مشروط به این است که، نه هدیه دوست کوچک شمرده شود و نه هدیه‌ای که شما به او داده‌اید^{۴۲۹}.

با کوچک نشمردن هدیه، و ایجاد فضای صمیمی، لطف شایانی در حق دوست ابراز می‌شود^{۴۳۰}.

عطر می‌تواند هدیه مناسبی باشد زیرا خصوصیات جالبی دارد:

چهار خصوصیت عطر

• به راحتی حمل می‌شود^{۴۳۱}.

• نگرانی از اسراف بودن هزینه آن وجود ندارد^{۴۳۲}.

• انسان‌های بزرگ، اهتمام زیادی به استفاده از عطر دارند^{۴۳۳}.

• نمازگزار با استفاده از عطر، نمازش را تا هفتاد برابر ارزشمند می‌سازد^{۴۳۴}.

نکته آن‌ها که ازدواج نکرده‌اند طبیعتاً با تحریکات جنسی، بیش‌تر مشکل دارند، کمتر از بوهای خوش استفاده نمایند^{۴۳۵}.

ب (۲) میهمانی

یکی از آداب دوستی پذیرایی از رفیقی است که به منزل شما آمده است. ابتدا با خوردنی و الا با نوشیدنی و اگر هیچ کدام آماده نبود و یا رفیقتان میل نداشت لاقل او را وادارید تا استفاده بیشتری از منزلتان ببرد و لو به شستن دست و رویش باشد^{۴۳۶}.

اما اگر دوستی، برای خوردن غذا به خانه شما آمد، چنانچه بدون دعوت آمده، از هرچه در منزل هست برای او غذایی مهیا کنید. و آنچه را برایش می‌آورید کوچک نشمرده و شرمنده نشوید^{۴۳۷}. و اما اگر دعوتش نموده‌اید، تلاش کنید تا به نحو نیکویی از او پذیرایی نمایید^{۴۳۸}.

اگر فردی شما را به خوردن غذا و یا چیز دیگری دعوت کرد دعوتش را پذیرفته و با او هم غذا شوید زیرا این یک نوع ابراز محبت است^{۴۳۹}.

نکته ممکن است شما شخصیت کریمی داشته باشید و با شادمانی از مهمانی که حتی بدون دعوت آمده بهترین پذیرایی را بنمایید. این بسیار خوب است! منتها باید سطح پذیرایی، با وضعیت مالی شما و با رضایتمندی درونی شما همراه باشد تا بتواند صفای دوستی را افزایش دهد.

حضرت ابراهیم برای مهمان‌های سرزده‌اش گوساله‌ای را بریان نمود^{۴۴۰}.

ب (۳) رفع مشکلات

رفع نیازمندی‌های دوستان، نشان خلوص در دوستی است^{۴۴۱} و بهترین راه برای محبوب شدن می‌باشد^{۴۴۲}؛ به شرط آن که به صورت جدی پیگیر حل مشکل باشد^{۴۴۳}. لذا:

- اگر خود فرد توان حل مشکل را ندارد با گرو گذاشتن آبرو نزد دیگران زمینه رفع مشکل را آماده سازد^{۴۴۴}.
- نیازمندی‌هایی که حتی به زبان هم آورده نشده است مورد توجه قرار گیرد^{۴۴۵}.
- در قبال مشکلاتی که مطرح می‌شود مثل: «قرض خواستن» احساس مسؤولیت بیشتری بنماید^{۴۴۶} زیرا در این مواقع انسان مورد اعتماد دوستان خود قرار گرفته است^{۴۴۷}.

نکته اگر فردی نمی‌تواند کاری برای دوست خود انجام دهد، صرف اندوهی که از مشکلات دوستش برای او بوجود می‌آید ارزشمند است^{۴۴۸}.

^{۴۲۷} مَا اسْتَعْطَفَ السُّلْطَانُ وَ لَا اسْتَسْلِلَ سَخِيمَةَ الْغُضْبَانِ وَ لَا اسْتَسْمِلَ الْمَهْجُورُ وَ لَا اسْتَنْجَحَتْ صَعَابَ الْأُمُورِ وَ لَا اسْتَدْفَعَتْ الشُّرُورَ بِمِثْلِ الْهَدِيَّةِ (مستدرک: ۱۳/۲۰۷) امام علی (علیه‌السلام): هیچ چیز مانند هدیه پادشاهان را نرم نمی‌سازد، کینه را از افراد خشمگین خارج نمی‌گرداند، توهین شده را دلجویی نمی‌کند، انسان را بر امور سخت پیروز نمی‌سازد و شر انسان‌های شرور را مرتفع نمی‌کند.

^{۴۲۸} تَهَادَوْا تَحَابُوا فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تَذْهَبُ بِالضَّعَائِنِ. (خصال: ۲۷) امام صادق (علیه‌السلام): هدیه دهید تا یکدیگر را دوست بدارید، زیرا هدیه کینه‌ها را از بین می‌برد.

^{۴۲۹} كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَسْتَقِلَّ مَا يَقْرَبُ إِلَى إِخْوَانِهِ وَ كَفَى بِالْقَوْمِ إِثْمًا أَنْ يَسْتَقِيلُوا مَا يَقْرَبُهُ إِلَيْهِمْ أَحْوَهُمْ. (محاسن: ۴۱۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): برای گنهکار شدن یک انسان همین بس که آنچه را نزد برادرانش می‌آورد کوچک شمارد، و برای گنهکار شدن یک گروه همین بس که آنچه را برادرشان برایشان می‌آورد کوچک بشمارند.

^{۴۳۰} مِنْ تَكْرَمَةِ الرَّجُلِ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ أَنْ يُقْبَلَ تَحْفَتَهُ أَوْ يُتَحَفَهُ مِمَّا عِنْدَهُ وَ لَا يَتَكَلَّفُ لَهُ شَيْئًا. (نوادر: ۱۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از لطف‌هایی که فردی برای برادر مسلمانش انجام می‌دهد این است که هدیه‌هاش را قبول نموده و یا از آنچه که در اختیار دارد هدیه‌ای به او بدهد و برای او خودش را به زحمت نیاندازد.

^{۴۳۱} أَفْضَلُ الْكِرَامَةِ الطَّيِّبِ، أَحْفَهُ حَمَلًا وَ أَطْيَبُهُ رِيحًا. (تحف: ۶۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): برترین احترام، عطر است زیرا به همراه بوی خوشی که دارد به آسانی نیز حمل می‌شود.

^{۴۳۲} مَا أَنْفَقْتُ فِي الطَّيِّبِ فَلَيْسَ بِسَرْفٍ. (کافی: ۶/۵۱۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): آنچه درباره عطر هزینه کنی اسراف نکرده‌ای!

^{۴۳۳} الْعَطْرُ مِنْ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ (کافی: ۶/۵۱۱) امام کاظم (علیه‌السلام): عطر از سنت‌های پیامبران است.

^{۴۳۴} صَلَاةٌ مَتَطَيَّبٌ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ صَلَاةً بَغَيْرِ طَيِّبٍ (کافی: ۶/۵۱۱) امام صادق (علیه‌السلام): نماز کسی که عطر استفاده نموده است هفتاد برابر برتر از نماز بدون عطر است.

^{۴۳۵} إِنْ الرِّيحَ الطَّيِّبَةَ تَشَدَّ الْقَلْبَ وَ تَزِيدُ فِي الْجَمَاعِ. (کافی: ۶/۵۱۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بوی خوش قلب را نیرو می‌بخشد و قدرت جنسی را افزایش می‌دهد.

^{۴۳۶} إِذَا دَخَلَ عَلَيْكَ أَحْوَكٌ فَأَعْرِضْ عَلَيْهِ الطَّعَامَ فَإِنْ لَمْ يَأْكُلْ فَأَعْرِضْ عَلَيْهِ الْمَاءَ فَإِنْ لَمْ يَشْرَبْ فَأَعْرِضْ عَلَيْهِ الْوَضُوءَ. (محاسن: ۴۱۷) امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که دوست به منزلت آمد خوردنی را به او تعارف کن و اگر نخورد برایش آبی بیاور و اگر ننوشید، تعارفش کن که آبی به صورتش بزند.

^{۴۳۷} إِذَا أَتَاكَ أَحْوَكٌ فَأْتِهِ بِمَا عِنْدَكَ وَ إِذَا دَعَوْتَهُ فَتَكَلَّفْ لَهُ. (محاسن: ۴۱۰) امام صادق (علیه‌السلام): هرگاه دوستی، سرزده، مهمانت می‌شود هرچه در منزل است برای او بیاور و اما اگر او را دعوت نموده‌ای خود را برایش به زحمت نیانداز.

^{۴۳۸} إِنْ أَشَدَّكُمْ حَبًّا لَنَا أَحْسَنَكُمْ أَكْلًا عِنَّا (وسائل: ۲۴/۲۸۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس ما را بیش‌تر دوست دارد نزد ما بهتر غذا می‌خورد.

^{۴۳۹} هَلْ أَتَيْتَكَ حَدِيثٌ ضَيْفٍ إِبْرَاهِيمَ الْمَكْرَمِينَ. إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلِّمْ أَلَا سَلِّمْ قَوْمٌ مَنكُرُونَ. فَرَأَى إِلَى أَهْلِهِ فَعَجَّ بِعَجْلٍ سَمِينٍ (ذاریات: ۲۶ - ۲۴) آیا خبر مهمان‌های بزرگوار ابراهیم به تو رسیده است؟ در آن زمان که بر او وارد شدند و گفتند: «سلام بر تو!» او گفت: «سلام بر شما که جمعیتی ناشناخت‌هاید!». سپس پنهانی به سوی خانواده خود رفت و گوساله فربه (و بریان شده‌ای را برای آن‌ها) آورد.

^{۴۴۰} بِسْ أَلْبَسَ الْعَبْدَ عَبْدًا لَهُ وَ جِهَانَ يُقْبَلُ بَوْجَهُ وَ يَدْبُرُ بَوْجَهُ إِنْ أَوْتَى أَخُوهُ الْمُسْلِمَ خَيْرًا حَسَدَهُ وَ إِنْ أَبْتَلَى خَذَلَهُ. (نوادر: ۲۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بدترین انسان کسی است که دارای دو صورت باشد؛ بصورتی روی بیاورد و با صورتی پشت کند: اگر به برادر مسلمانش خیری برسد به او حسد کند و اگر مشکلی برایش پیش بیاید یاریش نکند.

^{۴۴۱} مَا سَادَ مِنْ أَحْتَاَجِ إِخْوَانِهِ إِلَى غَيْرِهِ. (غرر: ۴۲۲) امام علی (علیه‌السلام): سرور نشده است کسی که دوستانش حاجتشان را با دیگری مطرح می‌کنند.

^{۴۴۲} مَنْ سَعَى فِي حَاجَةِ أَخِيهِ بَغَيْرِ نِيَّةٍ فَهُوَ لَا يَبَالِي قَضِيَّتْ أَمْ لَمْ تَقْضَ فَقَدْ تَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ (مستدرک: ۱۲/۴۳۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس تلاشش در راه برآوردن حاجت‌های دوستش جدی نباشد و لذا برایش مهم نباشد که نیاز دوستش برطرف شود یا نه؛ جایگاهش در دوزخ قرار خواهد داشت.

^{۴۴۳} عَنْ حَمَادٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ إِنْ اللَّهُ قَرَضَ التَّحَمَّلَ فِي الْقُرْآنِ. قُلْتُ وَ مَا التَّحَمَّلُ جَعَلْتُ فِدَاكَ؟ قَالَ أَنْ يَكُونَ وَجْهَكَ أَعْرَضَ مِنْ وَجْهِ أَخِيكَ فَتَحَمَّلَ لَهُ (تفسیر قمی: ۱/۱۵۲) امام صادق (علیه‌السلام): خداوند تحمل را در قرآن واجب نموده است، از امام سؤال شد که تحمل چیست؟ حضرت پاسخ دادند: این که آبروی خود را بیش‌تر از آبروی برادر ایمانیت در معرض قراری دهی، پس تحمل کن او را!

^{۴۴۴} الْحَقُّ السَّابِعُ... إِذَا عَلِمْتَ أَنْ لَهُ حَاجَةً تَبَادَرَهُ إِلَى قِضَائِهَا وَ لَا تَلْجِئُهُ إِلَى أَنْ يَسْأَلَكَهَا (وسائل: ۱۲/۲۰۵) امام صادق (علیه‌السلام): حق هفتم... زمانی که متوجه نیازی در دوستت شدی سریع برای رفع آن اقدام کنی و او را وادار نسازی که آن را از تو درخواست کند. ادامه حدیث در پیوست.

^{۴۴۵} مَنْ أَحْتَاَجَ إِلَيْهِ أَخُوهُ الْمُسْلِمِ فِي قَرْضٍ فَلَمْ يَقْرَضْهُ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ يَوْمَ يَجْزَى الْمُحْسِنِينَ. (اعلام: ۴۱۹ و ۴۲۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس که به برادر ایمانیش پولی را که به عنوان قرض تقاضا نموده است پرداخت نکند خداوند روزی که به اهل احسان پاداش می‌دهد بهشت را بر او حرام می‌کند.

^{۴۴۶} كَفَى بِالْمَرْءِ اعْتِمَادًا عَلَى أَخِيهِ أَنْ يَنْزِلَ بِهِ حَاجَتَهُ. (کافی: ۲/۱۹۸) امام صادق (علیه‌السلام): همین که انسان مشکلتش را با برادر ایمانیش مطرح می‌کند برای اعتماد ورزیدن به او کفایت می‌کند.

^{۴۴۷} إِنْ الْمُؤْمِنَ تَرَدَّدَ عَلَيْهِ الْحَاجَةُ لِأَخِيهِ فَلَاتَكُونَ عِنْدَهُ قِيَهْتُمْ بِهَا قَلْبَهُ فَيَدْخُلُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بِهَمِّهِ الْجَنَّةَ. (کافی: ۲/۱۹۶) امام باقر (علیه‌السلام): از مؤمنی خواسته می‌شود تا مشکلی را برای برادرش حل نماید و او خود توان این کار را ندارد لذا غمگین می‌شود، خداوند او را به خاطر این غمش به بهشت می‌برد.

شما خودتان هم اگر دچار مشکل شدید با دوستانتان در میان بگذارید و بار مشکلاتتان را به تنهایی بر دوش نکشید^{۴۴۹}. چه این که شکایت نزد دوست مؤمن، شکایت نزد خداوند است^{۴۵۰}.

نکته مواظب باشید که در طرح مشکلات خود، توان دوستان را در نظر بگیرید تا در صورت شنیدن جواب: «نه»، از دوست خود خشمگین نشوید^{۴۵۱}.

۳- ملاقات جذّاب (۸ مورد)

سومین ادب پسندیده عمومی، داشتن ملاقاتی جذّاب با دیگران است، این نوع ملاقات میزان دوستی را افزایش می‌دهد^{۴۵۲} و مسیر جذب را به سادگی هموار می‌سازد^{۴۵۳}.

یک ملاقات جذّاب از اجزاء نیکویی برخوردار است، این اجزاء عبارتند از:

أ) آراستگی

برای ملاقات رسمی با فردی غریبه چگونه خود را آماده می‌کنید؟ همانگونه نیز برای برخورد با دوست صمیمی، لباس و موی خود را مرتب کنید^{۴۵۴}؛ چه این که ظاهر هر فردی بیانگر باطن اوست^{۴۵۵}.

ب) بدرقه و استقبال

یکی از حقوق لازم دوستی، بدرقه نمودن (لااقل تا درب منزل^{۴۵۶}) و استقبال نمودن از دوست است^{۴۵۷}، خصوصاً هنگامی که از سفر برمی‌گردد^{۴۵۸}.

ج) سلام نمودن

گفتن «سلام علیکم» به عنوان اولین کلام، مهمترین تعهد دوستی را در بردارد! مفاد تعهد این است: «من با خداوند عهد می‌بندم هرگز بدگویی تو را نکنم و در پی عیبجویی از گفته‌هایت برنیایم و خواهان لغزشت نباشم». و زمانی که با «علیکم السلام» پاسخ می‌شنود همین تعهد را فرد مقابل نیز نموده است^{۴۵۹}.

بنابراین سلام، پیام امنیت و آرامش را به همراه دارد و زمانی این پیام بهتر شنیده می‌شود و تأثیر بیشتری خواهد گذاشت که با شرایط ویژه‌ای همراه باشد:

^{۴۴۹} إذا ضاقَ أَحَدُكُمْ فَلْيُعَلِّمْ أَخَاهُ وَ لَا يُعَيِّنْ عَلَى نَفْسِهِ. (مشکاة: ۱۰۶) امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که یکی از شما دچار تنگدستی شد به دوستش اطلاع دهد و بر خودش سخت نگیرد.

^{۴۵۰} مَنْ شَكَى إِلَى أَخِيهِ فَقَدْ شَكَى إِلَى اللَّهِ. (قرب: ۳۸) امام علی (علیه‌السلام): هر کس نزد برادر ایمانیش از چیزی شکوه کند مثل این است که نزد خداوند شکوه نموده است.

^{۴۵۱} لَا تَسْأَلُوا إِخْوَانَكُمْ الْحَوَائِجَ فَيَمْنَعُوكُمْ فَتَغْضَبُونَ فَتَكْفُرُونَ (وسائل: ۹/۴۴۲) امام صادق (علیه‌السلام): نیازهای خودتان را با دوستان مطرح نکنید زیرا ممکن است به شما جواب منفی بدهند آنوقت خشمگین شوید و از ایمان خارج گردید.

^{۴۵۲} حَسَنَ اللَّقَاءِ يَزِيدُ فِي تَأَكُّدِ الْإِحَاءِ. (غرر: ۴۳۵) امام علی (علیه‌السلام): برخورد خوب، استحکام دوستی را افزایش می‌دهد.

^{۴۵۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۴ ف ۲

^{۴۵۴} لِيَتَزَيَّنَ أَحَدُكُمْ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ إِذَا تَأَهُ كَمَا يَتَزَيَّنُ لِلْغَرِيبِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يَرَاهُ أَحْسَنَ الْهَيْئَةِ. (خصال: ۶۱۲) امام علی (علیه‌السلام): باید هر یک از شما خود را برای برادر مسلمانش مثل این که غریبه‌ای به دیدارش می‌آید زیبا نماید، آنگونه که دوست دارد فرد غریبه او را در بهترین وضعیت ببیند.

^{۴۵۵} لِكُلِّ ظَاهِرٍ بَاطِنٌ عَلَى مِثَالِهِ فَمَنْ ظَاهَرَهُ ظَاهِرَهُ ظَاهِرَهُ خَبِثَ بَاطِنُهُ (غرر: ۴۷۹) امام علی (علیه‌السلام): مطابق هر ظاهری باطنی وجود دارد لذا هر کس ظاهرش پاک باشد باطنش نیز پاک است و هر کس ظاهرش آلوده باشد باطنش نیز این چنین است.

^{۴۵۶} إِنْ مِنْ حَقِّ الضَّيْفِ أَنْ تَمْشِيَ مَعَهُ فَتُخْرِجَهُ مِنْ حَرِيمِكَ إِلَى الْبَابِ (وسائل: ۱۲/۲۲۶) پیامبر خدا (صلی-الله‌علیه‌وآله): از جمله حقوق مهمان این است که او را تا درب منزل بدرقه نماید.

^{۴۵۷} إِنْ مِنْ حَقِّ الدَّخْلِ عَلَى أَهْلِ الْبَيْتِ أَنْ يَمْشُوا مَعَهُ هَنِيئَةً إِذَا دَخَلَ وَ إِذَا خَرَجَ (کافی: ۲/۶۵۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از جمله حقوق کسی که بر اهل خانه‌ای داخل می‌شود این است که اهل منزل، او را چه در وقت داخل شدن و یا خارج شدن، آرام همراهی نمایند.

^{۴۵۸} حَقٌّ عَلَى إِخْوَانِهِ الْمُسْلِمِ إِذَا قَدِمَ مِنَ السَّفَرِ أَنْ يَأْتُوهُ. (بحار: ۷۴/۲۵۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بر برادران مسلمان هر فردی این وظیفه وجود دارد که وقتی از سفر باز می‌گردد به دیدنش بیایند.

^{۴۵۹} إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِلرَّجُلِ: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ» مَعْنَاهُ عَلَى عَهْدِ اللَّهِ وَ مِيثَاقِهِ أَنْ لَا اغْتَابَكَ وَ لَا أُعِيبَ عَلَيْكَ مَقَالَتَكَ وَ لَا أُرِيدَ زَلَّتْكَ، فَإِذَا رَدَّ عَلَيْهِ: «وَ عَلَيْكُمْ السَّلَامُ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ»، يَقُولُ لَكَ عَلَى مِثْلِ الَّذِي عَلَيْكَ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ (مشکاة: ۱۹۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که فردی به فردی می‌گوید: «سلام

علیکم و رحمة الله»، معنایش این است که طبق عهد و میثاقی که با خداوند بسته ام، بدگویی تو را نکرده و در آنچه می‌گویی ایراد نگیرم و خواهان لغزشت نباشم. و زمانی که پاسخ او را بدهد: و علینک السلام و رحمة الله و بركاته، می‌گوید: مثل همان چیزی که تو بر عهده گرفتی به همراه رحمت خداوند، برای تو بر عهده من

است.

خصوصیات سلام موثر (۶ مورد)

- ✳ با صدای رسا و به طور وضوح، گفته شود تا سلامش شنیده شده و پاسخ دریافت کند و گله‌مند نشود که پاسخم را ندادند.^{۴۶۰}
- ✳ از دیگری در سلام، پیشی گرفته شود^{۴۶۱} خصوصاً اگر دارای موقعیت برتری نسبت به فرد مقابل باشد^{۴۶۲}.
- ✳ با هر کس که ملاقات نمود سلام نماید^{۴۶۳} و در این رابطه بخل نوزد^{۴۶۴}.
- ✳ بر ارزش سلام خویش، با عباراتی چون «و رحمه الله» بیافزاید.^{۴۶۵}
- ✳ از هوسی که ممکن است به هنگام شنیدن جواب سلام سراغ فرد بیاید پرهیز نماید مثل سلام نمودن به زنان جوان^{۴۶۶}.
- ✳ به تازه وارد سلام نماید تا دهشت اولیه‌ای که دارد از بین رفته و زودتر انس گیرد^{۴۶۷}.

(د) لبخند

برای صید و حفظ دل‌ها باید با چهره‌ای باز^{۴۶۸} و لبخندی مداوم^{۴۶۹}، با دیگران برخورد نمود. و به این وسیله مغز و اساس دوستی را در تصرف خود داشت^{۴۷۰}. تبسم و لبخند می‌تواند دارای ارزش معنوی نیز باشد^{۴۷۱}، ارزشی که نباید کوچک شمرده شود^{۴۷۲}. نکته بعضی از راه‌های جذب، مثل احسان، برای همه مقدر نیست، ولی تبسم نمودن، می‌تواند به خوبی از پس این مهم برآید^{۴۷۳}.

(ه) دست دادن

دست دادن (م صافحه نمودن) یکی از آداب مهم است که اگر بین دوستان مؤمن صورت گیرد ارزشش بالاتر از مصافحه با ملائکه می‌باشد^{۴۷۴} و هر کس دوست خود را بیش‌تر دوست داشته باشد از این ارزش بیش‌تر بهره خواهد برد^{۴۷۵}. مصافحه موجب می‌شود تا خداوند به انسان رو کند و او را مورد آمرزش خود قرار دهد^{۴۷۶} و وقتی دل‌ها با مغفرت خداوند پاک شد دوستی‌ها افزایش می‌یابد^{۴۷۷}. مصافحه با رعایت شرایطی از ارزشی بالاتر برخوردار است:

شرایط دست دادن بهتر (۴ مورد)

- ✳ با فاصله زمانی کوتاهی صورت گیرد^{۴۷۸}.
- ✳ محکم دست داده شود^{۴۷۹}.
- ✳ دیرتر از طرف مقابل، دست خود را رها نماید^{۴۸۰}.
- ✳ قبل از سخن گفتن و در حین سلام، انجام شود^{۴۸۱}.

(و) روبوسی

بوسیدن پیشانی دوست، محل سجده و نور معنویت او، بسیار ارزشمند است^{۴۸۲} و چنانچه نخواهد پیشانی را ببوسد از بوسیدن لب خودداری نموده^{۴۸۳} و به بوسیدن گونه اکتفاء کند^{۴۸۴}. نکته مصافحه می‌تواند کار بوسیدن را انجام دهد^{۴۸۵}.

(ز) در آغوش گرفتن

۴۶۰ إِذَا سَلَّمَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْهَرْ بِسَلَامِهِ لَا يَقُولُ سَلَّمْتُ فَلَمْ يَرُدُّوا عَلَيَّ وَ لَعَلَّهُ يَكُونُ قَدْ سَلَّمَ وَ لَمْ يُسْمِعْهُمْ فَإِذَا رَدَّ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْهَرْ بِرَدِّهِ وَ لَا يَقُولُ الْمُسَلِّمُ سَلَّمْتُ فَلَمْ يَرُدُّوا عَلَيَّ ثُمَّ (کافی: ۲/۶۴۵) امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که فردی از شما سلام می‌کند، آشکارا سلام کند تا نگوید من سلام کردم ولی جوابم را ندادند، شاید سلامش را به گوش آن‌ها نرسانده و وقتی پاسخ سلام را می‌گویید آشکارا پاسخ بگویید تا کسی نگوید سلام کردم و هنوز کسی پاسخم را نداده است.

۴۶۱ لِلسَّلَامِ سَبْعُونَ حَسَنَةً تَسْعَ وَ سِتُونَ لِلْمُبْتَدِي وَ وَاحِدَةٌ لِلرَّادِّ (مستدرک: ۳۱/۳۵۷) امام علی (علیه‌السلام): برای سلام کردن هفتاد حسنه است، شصت و نه تا برای سلام کننده و یکی برای پاسخ دهنده.

۴۶۲ يَسَلِّمُ الرَّاَكِبُ عَلَى الْمَاشِي وَ الْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ وَ إِذَا لَقِيَ جَمَاعَةً جَمَاعَةً سَلَّمَ الْأَقْلَ عَلَى الْأَكْثَرِ وَ إِذَا لَقِيَ وَاحِدًا جَمَاعَةً سَلَّمَ الْوَاحِدَ عَلَى الْجَمَاعَةِ (کافی: ۲/۶۴۷) امام صادق (علیه‌السلام): سواره به پیاده سلام کند و پیاده به نشسته و هرگاه گروهی با گروهی دیگر ملاقات می‌کنند آن‌ها که کمترند بر آن‌ها که بیشترند سلام کنند و هرگاه یک نفر با گروهی برخورد می‌کند، او به دیگران سلام نماید * الْقَلِيلُ يَبْدِءُ الْكَثِيرَ بِالسَّلَامِ وَ الرَّاَكِبُ يَبْدَأُ الْمَاشِي وَ أَصْحَابُ الْبِعَالِ يَبْدِءُونَ أَصْحَابَ الْحَمِيرِ وَ أَصْحَابُ الْخَيْلِ يَبْدِءُونَ أَصْحَابَ الْبِعَالِ (کافی: ۲/۶۴۶) امام صادق (علیه‌السلام): (جمعیت) کم به (جمعیت) زیاد سلام نماید و سواره به پیاده و صاحبان قاطر بر صاحبان الاغ و صاحبان اسب بر صاحبان قاطر سلام نمایند.

۴۶۳ مِنَ التَّوَاضُعِ أَنْ تُسَلِّمَ عَلَيَّ مِنْ لَقِيَّتِ (کافی: ۲/۶۴۶) امام صادق (علیه‌السلام): سلام نمودن به همه آن‌ها که برخورد می‌کنی نشان فروتنی است.

۴۶۴ إِفْشَاءُ السَّلَامِ أَنْ لَا يَبْخُلَ بِالسَّلَامِ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ (بخاری: ۶۶/۳۶۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): افشاء نمودن سلام به این است که از سلام بر هیچ یک از مسلمین بخل نوزد.

۴۶۵ مَنْ قَالَ السَّلَامَ عَلَيْكُمْ فِيهِ عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَ مَنْ قَالَ السَّلَامَ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ فِيهِ عَشْرُونَ حَسَنَةً وَ مَنْ قَالَ السَّلَامَ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ فِيهِ ثَلَاثُونَ حَسَنَةً (کافی: ۲/۶۴۵) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس بگوید: سلام عليكم، ده حسنه می‌برد، هر کس بگوید: سلام عليكم و رحمة الله، بیست حسنه می‌برد، و هر کس بگوید: سلام عليكم و رحمة الله و بركاته، سی حسنه می‌برد.

۴۶۶ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ يَسَلِّمُ عَلَى النِّسَاءِ وَ كَانَ يَكْرِهُ أَنْ يَسَلِّمَ عَلَى الشَّابَةِ مِنْهُنَّ وَ يَقُولُ اتَّخَوْفَ أَنْ يُعْجِبَنِي صَوْتُهَا فَيَدْخُلَ عَلَيَّ أَكْثَرَ مِمَّا أُطَلَّبُ مِنَ الْأَجْرِ (کافی: ۲/۶۴۸) امام صادق (علیه‌السلام): امام علی (علیه‌السلام) به زن‌ها سلام می‌کرد ولی خوش نداشت به زنان جوان سلام نماید و می‌فرمود: می‌ترسم صدای آن‌ها برایم جالب جلوه کند و ضرری که به من رسد بیش‌تر از ثوابی باشد که نصیب می‌شود.

۴۶۷ لَكُلِّ دَاخِلٍ دَهْشَةٌ فَايْدُوْا بِالسَّلَامِ (غرر: ۴۳۵) امام علی (علیه‌السلام): برای هر تازه واردی احساس غریبی وجود دارد لذا شما به او سلام نمایید.

۴۶۸ الْبِشَاءَةُ حِبَالَةُ الْمَوَدَّةِ. (روضه: ۳۳۷) امام علی (علیه‌السلام): برخورد شاداب موجب شکار دوستی است.

۴۶۹ اجْتَهَدُ أَنْ لَا تَلْقَى أَحًا مِنْ إِخْوَانِكَ إِلَّا تَبَسَّمْتَ فِي وَجْهِهِ وَ ضَحَكْتَ مَعَهُ فِي مَرْضَاهُ اللَّهُ (مستدرک: ۸/۴۱۸) امام رضا (علیه‌السلام): تلاش کن تا همیشه با دوستانت تنها با تبسم برخورد نمایی و با آن‌ها در مسیر رضایت خداوند بخندی.

۴۷۰ الْبِشَاءَةُ مَخُ الْمَوَدَّةِ. (بخاری: ۷۴/۱۶۵) امام علی (علیه‌السلام): برخورد شاداب مغز دوستی است.

۴۷۱ مَنْ تَبَسَّمَ فِي وَجْهِ أَخِيهِ كَانَتْ لَهُ حَسَنَةً. (مصادقة: ۵۲) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس به صورت برادر ایمانیش لبخند بزند برای حسنه‌ای است.

۴۷۲ لَا تَحْقِرَنَّ شَيْئًا مِنَ الْمَعْرُوفِ وَ لَوْ أَنْ تَلْقَى أَحَاكَ وَ وَجْهَكَ مَبْسُوطٌ إِلَيْهِ. (بخاری: ۷۳/۳۷۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هیچ کار خوبی را کوچک نشمار و لو لبخند هنگام برخورد با برادرت را.

۴۷۳ رَجُوعُ كَتِيبَةٍ بِمُسْتَنْدَاتٍ «خَاصٍ» حَدِيثٍ ۶۴ فِ ۱

۴۷۴ مُصَافِحَةُ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ مُصَافِحَةِ الْمَلَائِكَةِ! (وسائل: ۱۲/۲۱۹) امام صادق (علیه‌السلام): دست دادن با مؤمن برتر از دست دادن با فرشته‌گان است.

۴۷۵ إِنْ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا التَّقِيَا وَ تَصَافِحَا أَدْخَلَ اللَّهُ يَدَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا فَصَافِحَ أَشَدَّهُمَا حَبَابًا لِصَاحِبِهِ! (کافی: ۲/۱۷۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مؤمنین زمانی که هنگام ملاقات به یکدیگر دست می‌دهند خداوند دستش را در دستان آن‌ها داخل نموده و با کسی که محبت بیشتری نسبت به دوستش داشته باشد دست میدهد! - دست خداوند به معنای تأیید، توفیق و رحمت خداوند است.

۴۷۶ إِنْ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا التَّقِيَا فَتَصَافِحَا أَقْبَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِمَا بِوَجْهِهِ وَ تَسَاقَطَتْ عَنْهُمَا الذُّنُوبُ كَمَا يَتَسَاقَطُ الْوَرَقُ مِنَ الشَّجَرِ (کافی: ۲/۱۸۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مؤمنین زمانی که به یکدیگر دست می‌دهند خداوند به آن‌ها توجه می‌نماید و گناهان مانند برگ درختان از آن‌ها فرو می‌ریزد.

۴۷۷ تَصَافِحُوا فَإِنَّ الْمَصَافِحَةَ تَزِيدُ فِي الْمَوَدَّةِ (مستدرک: ۹/۵۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): به یکدیگر دست دهید زیرا که مصافحه دوستی را افزایش میدهد.

۴۷۸ حَدُّ الْمَصَافِحَةِ دَوْرٌ نَحَلُهُ (کافی: ۲/۱۸۱) امام صادق (علیه‌السلام): حد دست دادن، یک دور نخل است - یک تنه نخل بینتان فاصله انداخت جا دارد دوباره به هم دست دهید.

۴۷۹ شَخْصِي مِي كُوَيْد: بَا اِمَامِ بَاقِرٍ (عَلِيهِ السَّلَام) بُوْدِم، بَارَهَا رَا پَايِيْن اُوْرْدِيْم بَعْدَ اَز اَن حَضْرَت اَمْدَنْد وَ دَسْت مَن رَا گَرْفْتَه وَ اَن رَا مَحْكَم فِشْرَنْد. (وسائل: ۱۲/۲۲۴).

۴۸۰ مَا صَافِحَ رَسُوْلُ اللَّهِ (صَلِيَ اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): رَجُلًا قَطَّ فَنَزَعَ يَدَهُ حَتَّى يَكُونَ هُوَ الَّذِي يَنْزِعُ يَدَهُ مِنْهُ. (مكارم: ۲۳) امام صادق (علیه‌السلام): پیامبر با کسی دست نمی‌دادند مگر این که دستش را تا او رها نمی‌کرد رها نمی‌کردند.

۴۸۱ يَا بَنِي أَبَدًا النَّاسَ بِالسَّلَامِ وَ الْمَصَافِحَةِ قَبْلَ الْكَلَامِ (مستدرک: ۳۱/۳۵۷) حضرت لقمان (علیه‌السلام): فرزندان! اول به مردم سلام کن و قبل از سخن گفتن با آن‌ها دست بده.

۴۸۲ إِنْ لَكُمْ لِنُورًا تَعْرِفُونَ بِهِ فِي الدُّنْيَا حَتَّى أَنْ أَحَدُكُمْ إِذَا لَقِيَ أَخَاهُ قَبْلَهُ فِي مَوْضِعِ النُّورِ مِنْ جِهَتِهِ. (مشكاة: ۲۰۲) امام صادق (علیه‌السلام): شما دارای نوری هستید که با آن در دنیا شناخته می‌شوید تا آنجا که یکی از شما وقتی برادرش را می‌بوسد محل نور را در پیشانی‌ش می‌بوسد.

۴۸۳ لَيْسَ الْقَبْلَةُ عَلَى النِّفْمِ إِلَّا لِلزَّوْجَةِ أَوْ الْوَالِدِ الصَّغِيرِ (کافی: ۲/۱۸۶) امام صادق (علیه‌السلام): بوسیدن دهان مخصوص کودک و همسر است.

۴۸۴ قَبْلَةُ الْأَخِ عَلَى الْخَدِّ (کافی: ۲/۱۸۵) امام رضا (علیه‌السلام): بوسه برادر بوسه بر گونه است.

۴۸۵ عَمَزَ الرَّجُلُ يَدَ أَخِيهِ قَبْلَتَهُ. (مستدرک: ۹/۶۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): فشردن دست دوست بوسیدن اوست.

در آغوش گرفتن و یا معانقه، چنانچه به دور از اغراض دنیوی بوده و شهوتی را به دنبال نداشته باشد^{۴۸۶}، می‌تواند موجب برانگیخته شدن عواطف شود^{۴۸۷}. خصوصاً برای خویشاوند^{۴۸۸} و مسافری که از راه رسیده است^{۴۸۹}.

(ح) نشستن نزد دوست

جا باز نمودن برای تازه وارد، آنقدر اهمیت دارد که خداوند آن را به عنوان ادبی مهم در قرآن ذکر نموده است^{۴۹۰}. و چنانچه جایی باز شد، نباید آن را رد کرد^{۴۹۱}. خصوصاً این که دوستی، این جا را باز نموده باشد؛ مگر این که بالای مجلس باشد^{۴۹۲}. (برای آشنایی با مجموعه آداب نشستن به پیوست مراجعه نمایید).

۴- مواسات

عقل انسان ها اگر به درستی رشد یابد تاثیرات شگرفی در زندگی اجتماعی آن ها خواهد گذاشت، از آن جمله این که مواسات بین دوستان آنقدر زیاد خواهد شد که بدون اجازه، تصرف در اموال یکدیگر نموده و هیچ ناراحتی هم پیش نخواهد آمد^{۴۹۳}.

ولی با همین میزان عقلی که انسان ها دارند، از آن ها توقع می‌رود تا دوستان خود را از آنچه دارند محروم نکنند. مثلاً اینطور نباشد که فردی دو دست لباس خوب داشته باشد ولی دوستش هیچ لباس خوبی نداشته باشد^{۴۹۴}. باید مثل دو دست، هوای یکدیگر را داشته باشند^{۴۹۵} و در غیر این صورت خیری در این دو ستی نیست^{۴۹۶}؛ که اصلاً دو ستی در کار نیست^{۴۹۷}؛ زیرا با این بی تفاوتی نسبت به یکدیگر، در آینده بینشان اختلاف بوجود آمده و نسبت به هم خشم خواهند ورزید^{۴۹۸}.

در میان آداب رفاقت، مواسات، مشکل ترین آن هاست!^{۴۹۹}. ولی در عین حال بهترین بیمه کننده دو ستی نیز هست^{۵۰۰}. زیرا از پیوندها پاسداری می‌نماید^{۵۰۱}. لذا مساوات سرور همه کارهای خوب^{۵۰۲} و ارزنده ترین خصلت انسانی معرفی شده است^{۵۰۳}. البته این پایان کار نیست بلکه آموزه های دینی کار را مشکل تر از این دانسته اند و گفته اند: بعد از مساوات نوبت به ایثار می‌رسد^{۵۰۴}. یعنی این که دوستش را در آنچه دارد بر خود مقدم بدارد^{۵۰۵}. خصوصاً اگر نیاز دوست بیش تر باشد^{۵۰۶}.

آری با ایثار است که جوهره افراد شناخته می شود^{۵۰۷} و مشخص می گردد که رتبه ایمان و باورهای ارزشی آن ها چقدر است^{۵۰۸}.

نکته انتظار ایثار داشتن، صفای دوستی را به کدورت تبدیل خواهد نمود^{۵۰۹}.

۵- وفای به عهد

خلف وعده از انسانیت فرد کاسته^{۵۱۰} و او را غیر قابل اعتماد می سازد^{۵۱۱}. همبستگی ها را از بین برده^{۵۱۲} و زیبایی رفاقت را محو می کند^{۵۱۳} و در این وضعیت دیگر دلیلی برای رفاقت با این چنین فردی باقی نمی ماند^{۵۱۴}. بر این اساس بهتر است هر فردی طبق توانش وعده دهد^{۵۱۵}.

^{۴۸۶} نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنِ الْمُكَاَمَةِ (وسائل: ۲۱/۳۴۱) امام باقر (علیه السلام): پیامبر خدا از آغوش تنگ گرفتن نهی نموده است.

^{۴۸۷} إِنْ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا اعْتَنَفَا عَمَرْتَهُمَا الرَّحْمَةُ فَإِذَا التَّرَمَّا لَمْ يَرِيدَانَ بِذَلِكَ إِلَّا وَجَهَ اللَّهُ وَ لَمْ يَرِيدَانَ غَرَضًا مِنْ أَعْرَاضِ الدُّنْيَا (وسائل: ۱۲/۲۳۱) امام صادق (علیه السلام): زمانی که دو مؤمن یکدیگر را در آغوش می گیرند، رحمت الهی آن ها را دربر می گیرد، آن ها وقتی در آغوش می گیرند جز رضایت خداوند را نمی خواهند و به دنبال غرضی از اغراض دنیا نیستند.

^{۴۸۸} إِنْ الرَّحِمِ إِذَا مَسَّتْ تَحَرَّكَتْ وَ اضْطَرَبَتْ (بحار: ۴۸/۱۲۱) پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): رجم زمانی که تماس. با رحمی دیگر. گیرد فعال شده و به هیجان می آید. ر ج قصه امام موسی کاظم (علیه السلام) و هارون الرشید در بحث حدود مهرورزی.

^{۴۸۹} إِنْ مِنْ تَمَامِ التَّحِيَّةِ لِلْمُقِيمِ الْمُصَافِحَةَ وَ تَمَامِ التَّسْلِيمِ عَلَى الْمُسَافِرِ الْمُعَانَقَةَ (کافی: ۲/۶۴۶) امام صادق (علیه السلام): آخرین حد سلام کسی که در سفر نیست دست دادن است ولی برای مسافر آخرین حد در آغوش گرفتن است.

^{۴۹۰} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحَ اللَّهُ لَكُمْ (مجادله ۱۱). ای مؤمنین! زمانی که به شما گفته می شود: جا باز کنید! جا باز کنید! خداوند به شما گشایش می دهد.

^{۴۹۱} لَا يَأْتِي الْكِرَامَةَ إِلَّا حِمَارٌ: التَّوَسُّعَةُ فِي الْمَجْلِسِ وَ الطَّيِّبُ يُعْرَضُ عَلَيْهِ (وسائل: ۱۲/۱۰۲) امام علی (علیه السلام): جز الاغ کسی احترامی که به او می شود رد نمی کند. مثل. جا باز نمودن در مجلس و عطری که به او تعارف می شود.

^{۴۹۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۳ ف ۱

^{۴۹۳} عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ أَيْجَىء أَحَدَكُمْ إِلَى أَخِيهِ فَيَدْخُلُ يَدَهُ فِي كَيْسِهِ فَيَأْخُذُ حَاجَتَهُ فَلَا يَدْفَعُهُ؟ قُلْتُ مَا أَعْرِفُ ذَلِكَ فَيُنَا قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ فَلَا شَيْءَ إِذَا. قُلْتُ فَالْهَلِكَةُ إِذَا؟ قَالَ إِنْ الْقَوْمَ لَمْ يُعْطُوا أَحْلَامَهُمْ بَعْدُ (مؤمن: ۴۴) امام صادق (علیه السلام): امام سؤال نمودند که آیا یکی از شما شده است نزد دوستش آمده و دستش را داخل جیب او نماید و هر چه نیاز داشت بردارد و دوستش نیز مانع او نشود؟ شخصی پاسخ داد: ما این چنین فردی را در میان خود نمی شناسیم! حضرت فرمودند: پس هیچ! آن شخص پرسید: یعنی هلاکت؟! حضرت پاسخ دادند: این گروه هنوز به رشد بالای عقلی نرسیده است!

^{۴۹۴} مَنْ كَانَ لَهُ قَمِيصَانِ فَلْيَلْبَسْ أَحَدَهُمَا وَ لْيَلْبَسِ الْآخَرَ أَحَاهُ. (مکارم: ۴۷۱) پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر کس دو لباس دارد یکی را خودش بپوشد و یکی را به دوستش بدهد.

^{۴۹۵} مَثَلُ الْمُؤْمِنِ وَ أَخِيهِ كَمَثَلِ الْكَقْبَيْنِ تَتَقَى أَحَدُهُمَا الْآخَرَى. (میزان: ۴/۲۸۳۷) پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): مثل مؤمن و برادرش مثل دو کف دست است که یکی از آندو دیگری را نگه می دارد.

^{۴۹۶} لَا خَيْرَ فِي صَحْبَةِ مَنْ لَا يَبْرِي لَكَ مِثْلَ الَّذِي يَبْرِي لِنَفْسِهِ. (تحف: ۳۶۷) پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): برکتی در همراهی با کسی نیست مگر این که آن فرد آنچه برای خود می بیند برای دیگری هم ببیند.

^{۴۹۷} لَا تَعْدُنْ صَدِيقًا مِنْ لَأْيَؤَاسِي بِمَالِهِ. (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه السلام): کسی را که با مالش با دیگری مساوات ندارد دوست ندان.

^{۴۹۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۴

^{۴۹۹} أَلَا أُخْبِرُكَ بِأَشَدِّ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ؟ إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ مَوَاسَاةُ الْإِخْوَانِ فِي اللَّهِ. (امالی مفید: ۳۱۷) امام صادق (علیه السلام): تو را آگاه کنم نسبت به سخت ترین وظایفی که خداوند برای مردمش در نظر گرفته است؟ انصاف با مردم و مساوت با دوستان خدایی.

^{۵۰۰} الْإِنْصَافُ يَسْتَدِيمُ الْمَحَبَّةَ. (غرر: ۳۹۴) امام علی (علیه السلام): انصاف دوستی را دوام می بخشد.

^{۵۰۱} مَا حَفِظْتَ الْأَخُوَّةَ بِمِثْلِ الْمَوَاسَاةِ. (غرر: ۴۱۷) امام علی (علیه السلام): هیچ چیز مثل مساوات دوستی را حفظ نمی کند.

^{۵۰۲} سَيِّدُ الْأَعْمَالِ ثَلَاثٌ... وَ مَوَاسَاةُ الْأَخِ فِي اللَّهِ. (خصال: ۱۲۵) امام صادق (علیه السلام): سرور عمل ها سه چیز است: ... مواسات با دوستان خدایی. ادامه حدیث در پیوست.

^{۵۰۳} أَفْضَلُ الْمَرْؤَةِ مَوَاسَاةُ الْإِخْوَانِ بِالْأَمْوَالِ وَ مَوَاسَاةُهُمْ فِي الْأَحْوَالِ. (غرر: ۲۵۸) امام علی (علیه السلام): برترین خصلت انسانی، مساوات مالی و غیر مالی با دوستان است.

^{۵۰۴} إِذَا أَنْتَ قَاسَمْتَهُ فَلَمْ تُوَثِّرْهُ بَعْدَ إِتْمَا أَنْتَ وَ هُوَ سَوَاءٌ إِنَّمَا تُوَثِّرُهُ إِذَا أَنْتَ أُعْطِيَتْهُ مِنَ النَّصْفِ الْآخَرَ (کافی: ۱۷۱/۲) امام صادق (علیه السلام): زمانی که اموالت را تقسیم می کنی هنوز به ایثار نرسیده ای بلکه تو و دوستت مساوی هستید، ایثار زمانی است که سهم خودت را هم به او بدهی.

^{۵۰۵} أَخُوكَ الصَّدِيقُ مَنْ وَقَاكَ بِنَفْسِهِ وَ أَتْرَكَ عَلَى مَالِهِ وَ وَاكِدَهُ وَ عَرَسَهُ. (غرر: ۴۱۵) امام علی (علیه السلام): برادر ایمانی که دوست توست، کسی است که تو را با جانش حفظ نموده و تو را بر مال و فرزند و همسرش ترجیح دهد. رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۰ ف ۱.

^{۵۰۶} ... أَمَّا الْبَاطِنَةُ الزَّكَاةُ فَلَا تَسْتَأْثِرُ عَلَى أَحْيَاكُ بِمَا هُوَ أَحْوَجُ مِنْكَ. (معانی: ۱۵۳) امام صادق (علیه السلام): باطن زکات این است که خودت را نسبت به آنچه دوستت به آن نیازمندتر است ترجیح ندهی.

^{۵۰۷} عِنْدَ الْإِيثَارِ عَلَى النَّفْسِ تَبَيَّنَ جَوَاهِرُ الْكِرَامَةِ. (غرر: ۳۹۶) امام علی (علیه السلام): هنگام ایثار بر خود جهره انسان های کریم شناخته می شود.

^{۵۰۸} الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ وَ لَا شَيْءَ أَثَرُ عِنْدَ كُلِّ أَخٍ مِنْ أَخِيهِ. (تحف: ۱۷۱) امام علی (علیه السلام): مؤمنین، برادر یکدیگر هستند و نزد یک برادر هیچ کس انتخابی تر از برادر نیست.

^{۵۰۹} مَنْ لَمْ يَرْضَ مِنْ صَدِيقِهِ إِلَّا بِإِيثَارِهِ عَلَى نَفْسِهِ دَامَ سَخَطُهُ. (غرر: ۴۲۵) امام علی (علیه السلام): کسی که از دوستش راضی نشود مگر به این که او ایثار کند، ناراحتیش مداوم است.

^{۵۱۰} مِنَ الْمَرْؤَةِ أَنْ تَقْتَصِدَ فَلَا تَسْرِفَ وَ تَعَدَّ فَلَا تَخْلَفَ. (غرر: ۲۵۲) امام علی (علیه السلام): از انسانیت است که میانه رو باشی و اسراف نکنی و وعده دهی و خلف وعده نکنی.

^{۵۱۱} لَا تَعْتَمِدْ عَلَى مَوَدَّةٍ مِنْ لَأْيَؤَاسِي بِعَهْدِهِ. (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه السلام): به دوستی کسی که وفای به عهدش نمی کند اعتماد نکن.

^{۵۱۲} سَبَبُ الْإِتِّتْلَافِ الْوَفَاءُ. (غرر: ۴۳۵) امام علی (علیه السلام): وفاء سبب همبستگی است.

^{۵۱۳} الْوَفَاءُ زِينَةُ الْأَخُوَّةِ. (غرر: ۲۵۱) امام علی (علیه السلام): وفا زینت دوستی است.

^{۵۱۴} مَنْ أَحْسَنَ الْوَفَاءِ اسْتَحَقَّ الْإِصْطِفَاءَ. (غرر: ۲۵۲) امام علی (علیه السلام): هر کس دارای وفای خوبی باشد، استحقاق برگزیده شدن دارد.

^{۵۱۵} لَا تَعْدُنْ أَحَاكُ وَ عَدَا لَيْسَ فِي يَدِكَ وَفَائُهُ. (تحف: ۳۶۸) امام صادق (علیه السلام): کاری که توان انجام آن را نداری وعده نده.

تواضع مصداق کامل درستکاری و راستگویی است و عصاره همه تعالیم اسلام ناب است^{۵۱۶}. انسان عاقل تنها بر مرکب راهوار تواضع سوار شده و مسیر زندگی را می‌پیماید^{۵۱۷} زیرا:

خصوصیات زیبای تواضع (۴ مورد)

✳️ تنها نعمتی است که کسی به آن حسودی نمی‌نماید^{۵۱۸}.

✳️ لغزش‌ها، با وجود آن مورد توبیخ قرار نمی‌گیرد^{۵۱۹}.

✳️ دیگر خصلت‌های ارزشی، با وجود آن کامل و بدون آفت می‌شود^{۵۲۰}.

✳️ فرد را تا آن بالاها، اوج معنوی می‌دهد^{۵۲۱}.

بر اساس آنچه گفته شد باید به تواضع نگاهی متفاوت از دیگر ارزش‌ها داشت به این صورت که چون یک عبد، در مقابل دوست پرهیزگار، رفتاری متواضعانه از خود بروز داد این رفتارها عبارتند از:^{۵۲۲}

رفتارهای متواضعانه در رابطه با دوستان (۸ مورد)

✳️ ارتباط مجدد، زمانی که رفیق، قطع ارتباط نموده است^{۵۲۳}.

✳️ نزدیک شدن و لطف نمودن، زمانی که او از لطف نمودن دریغ می‌نماید^{۵۲۴}.

✳️ گذشتن از مال، زمانی که او خشک دستی می‌کند^{۵۲۵}.

✳️ نزدیک شدن زمانی که او دوری می‌گزیند^{۵۲۶}.

✳️ نرم خویی، زمانی که او با خشونت برخورد می‌کند^{۵۲۷}.

✳️ عذرتراشی، زمانی که از او کاری ناشایست سر زند^{۵۲۸}.

✳️ خوردن نیم خورده او^{۵۲۹}.

✳️ تغییر ندادن سطح روابط هنگام ارتقاء جایگاه اقتصادی و یا اجتماعی^{۵۳۰}.

رفتارهای متواضعانه عمومی که اختصاص به دوستان ندارد، بیش‌تر از آن چیزی است که در اینجا ذکر شده است. می‌توانید مجموعه این رفتارها را در پیوست مطالعه نمایید.

۷- خوش بینی

خوش بینی متأثر از ایمان نیکو است، (ایمان نیکو ایمانی است که هماهنگ با رفتار نیکو باشد) و همچنین نشان سلامت روانی هر انسانی است. و به عبارت دیگر، خوش بینی، نگاهی پاک و بزرگواری داشتن به هر چیزی است، و زمانی این اتفاق می‌افتد که انسان از چهار ویژه گی انسانی، بیش‌تر برخوردار باشد: شرم، امانت‌داری، خودنگهداری و راستگویی^{۵۳۱}. خوش‌گمانی نسبت به دوستان، دل را صاف و طبیعت را رشد می‌دهد^{۵۳۲}.

خوب دیدن، و سوء ظن نداشتن به عنوان بهترین خصوصیت اخلاقی و بزرگترین نعمت الهی^{۵۳۳}، ریشه عیب‌جویی و عیب‌گویی را می‌خشکاند^{۵۳۴}.

ضروری است که تلاش شود تا این نعمت پر ارزش به دست آید، تا بر اساس آن، بیش‌تر کارهای دوست، موجه دیده شود و اگر فرد نتواند این توجیه را داشته باشد باید بیش‌تر خودش را سرزنش نماید که نتوانسته است از دوستش دفاع نماید^{۵۳۵}.

نکته آنچه از خوش‌بینی گفته می‌شود، درباره افرادی است که اطرافیانش انسان‌های نسبتاً صالحی هستند، و الا توصیه اسلام زمانی که انسان‌های پیرامون، از انسانیت و یا از ایمانی ضعیف برخوردار هستند، بیش‌تر بدبینی است^{۵۳۶}.

۸- راز داری

یکی از مصادیق بارز خیانت، افشای سرّ است^{۵۳۷}. حال اگر دیدید فردی اسرار زیادی را برای شما نقل می‌کند مواظب باشید که نزد او سری نگذارید^{۵۳۸}.

لازم نیست حتماً به شما گفته شود: «آنچه می‌شنوی جایی نقل نکن!»، صرف طرح مسئله‌ای در یک جلسه خصوصی، راز محسوب می‌شود^{۵۳۹}. مگر این که توطئه قتل و یا غارتی و یا هتک ناموسی در کار باشد^{۵۴۰}.

^{۵۱۶} مَنْ تَوَاضَعَ فِي الدُّنْيَا لِإِخْوَانِهِ فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الصَّادِقِينَ وَ مِنْ شِعْءِ عَلِيِّ بْنِ أَبِيطَالِبٍ حَقًّا. (تفسیر الامام: ۳۲۵) امام حسن عسکری (علیه‌السلام): هر کس در دنیا برای برادرانش فروتنی نماید، نزد خداوند از درست‌کرداران است و حقاً از شیعیان علی بن ابیطالب می‌باشد.

^{۵۱۷} لِكُلِّ شَيْءٍ مَطِيَّةٌ وَ مَطِيَّةُ الْعَاقِلِ التَّوَاضُعُ (بحار: ۷۵/۲۹۹) امام علی (علیه‌السلام): برای هر چیزی مرکبی است و مرکب انسان عاقل فروتنی است.

^{۵۱۸} : التَّوَاضُعُ نِعْمَةٌ لَا يَحْسُدُ عَلَيْهَا (بحار: ۷۵/۳۷۴) امام علی (علیه‌السلام): فروتنی نعمتی است که کسی به آن حسادت نمی‌ورزد.

^{۵۱۹} تواضع الرجل في مرتبته ذب للشّماتة عنه عند سقطته (شرح نهج: ۲۰/۲۹۰) امام علی (علیه‌السلام): فروتنی هر کسی در جایگاهی که دارد مانع از توبیخ او هنگام سقوطش می‌شود.

^{۵۲۰} بالتواضع تتم النعمة (مستدرک: ۲۸/۲۹۶) امام علی (علیه‌السلام): با فروتنی، نعمت کامل می‌شود.

^{۵۲۱} إذا تواضع العبد رَفَعَهُ اللهُ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ! (ورام: ۱/۲۰۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که فردی فروتنی نماید خداوند او را تا آسمان هفتم بالا می‌برد!

^{۵۲۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۵ ف ۷

^{۵۲۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۵ ف ۱.

^{۵۲۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۵ ف ۲.

^{۵۲۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۵ ف ۳.

^{۵۲۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۵ ف ۴.

^{۵۲۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۵ ف ۵.

^{۵۲۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۵ ف ۶.

^{۵۲۹} مَنْ شَرِبَ مِنْ سُورِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ يَرِيدُ بِهِ التَّوَاضُعَ دَخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ الْبَتَّةَ (وسائل: ۱۲/۱۲۰) امام رضا (علیه‌السلام): هر کس بخاطر فروتنی نیم خورده برادر ایمانیش را بنوشد خداوند او را بطور حتم داخل بهشت می‌نماید.

^{۵۳۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۳ ف ۳

^{۵۳۱} حَسَنَ الظَّنِّ أَصْلُهُ مِنْ حَسَنِ إِيمَانِ الْمَرْءِ وَ سَلَامَةِ صَدْرِهِ وَ عَلَامَتُهُ أَنْ يَرَى كُلَّمَا نَظَرَ إِلَيْهِ بَعِيْنَ الطَّهَارَةِ وَ الْفَضْلِ مِنْ حَيْثُ رَكِبَ فِيهِ وَ قَدَفَ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْحَيَاءِ وَ الْأَمَانَةِ وَ الصَّيَانَةِ وَ الصِّدْقِ (مصباح: ۱۷۳) امام صادق (علیه‌السلام): خوش‌گمانی ریشه در ایمان نیکوی انسان و سلامت روانی او دارد و نشانش این است که هر زمان به هر چیزی می‌نگرد با نگاهی پاک و همراه با لطف می‌نگرد، چه این که، شخصیت. او از اموری. ارزشی. شکل یافته و در قلبش چیزهای. عالی. افکنده شده است.. اموری. مثل حیا، امانت داری، خودنگهداری و راستگویی.

^{۵۳۲} أَحْسِنُوا ظُنُونَكُمْ بِإِخْوَانِكُمْ تَغْتَمُوا بِهَا صَفَاءَ الْقَلْبِ وَ نَمَاءَ الطَّبَعِ (مصباح: ۱۷۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): گمان‌های خود را نسبت به برادران ایمانیتان نیکو کنید تا از دلی صاف و طبعی رشد یافته به‌رمند شوید.

^{۵۳۳} حَسَنَ الظَّنِّ مِنْ أَفْضَلِ السَّجَايَا وَ أَجْزَلِ الْعَطَايَا (مستدرک: ۱۱/۲۵۲) امام علی (علیه‌السلام): خوش‌بینی از بهترین خصوصیات اخلاقی است و بزرگترین عطیه خداوندی است.. و یا. فراوان‌ترین عطیه‌ای است که فردی به دیگری می‌دهد.

^{۵۳۴} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنْ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَ لَا تَجَسَّسُوا وَ لَا يَغْتَبِ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَوْ يُحِبِّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ (حجرات: ۱۲) ای اهل ایمان از بسیاری از گمان‌ها اجتناب کنید، بعضی از این گمان‌ها گناه است! و کنج‌کاو. در کار دیگران. نکنید و یکدیگر را بدگویی ننمایید! آیا یکی از شما دوست دارد گوشت برادر مرده خویش را بخورد؟! این را نمی‌پسندید، از خداوند بپرهیزید، البته خداوند بسیار توبه‌پذیر و پر رحمت است.

^{۵۳۵} قَالَ أَبِي بِنِ كَعْبٍ إِذَا رَأَيْتُمْ أَحَدًا إِخْوَانِكُمْ فِي خَصَلَةٍ تَسْتَنَكِرُونَهَا مِنْهُ فَتَأْوَلُوهَا سَبْعِينَ تَأْوِيلًا فَإِنْ اطْمَأَنَّتْ قُلُوبُكُمْ عَلَيَّ أَحَدَهَا وَ إِلَّا فَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ حَيْثُ لَمْ تَعْذَرُوهُ فِي خَصَلَةٍ يَسْتَرْهَاهُ عَلَيْهِ سَبْعُونَ تَأْوِيلًا فَأَنْتُمْ أَوْلَى بِالْإِنْكَارِ عَلَيَّ أَنْفُسِكُمْ مِنْهُ (مصباح: ۱۷۳) امام صادق (علیه‌السلام): آبی پسر کعب. یکی از حکیمان. می‌گوید: زمانی که خصوصیتی از دوستان دیدید که مورد قبول شما نیست برایش هفتاد توجیه درست کنید و اگر دلتان آرام شد که هیچ و الا خودتان را سرزنش کنید چه این که او را در رابطه با چیزی که هفتاد توجیه می‌توانست آن را بپوشاند معذور ندانستید، پس شما سزاوارترید که مورد قبول خودتان قرار نگیرید تا دوستان.

^{۵۳۶} إِذَا كَانَ الْجَوْرُ أَغْلَبَ مِنَ الْحَقِّ لَمْ يَجَلْ لِأَحَدٍ أَنْ يَظُنَّ بِأَحَدٍ خَيْرًا حَتَّى يَعْرِفَ ذَلِكَ مِنْهُ. (کافی: ۵/۲۹۸) امام کاظم (علیه‌السلام): زمانی که باطل از حق بیش‌تر رواج داشته باشد برای کسی جائز نیست به فردی خوش بین باشد تا این که خوب آن مسئله را از او ارزیابی نماید.

^{۵۳۷} إِفْشَاءُ سِرِّ أَحَدِكُمْ خِيَانَةٌ فَاجْتَنِبْ ذَلِكَ. (مکارم: ۴۷۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): افشای راز دوست خیانت است از آن بپرهیز.

^{۵۳۸} مَنْ ضَعَفَ عَنِ حِفْظِ سِرِّهِ لَمْ يَقْوُ لِسْرٍ غَيْرِهِ. (غرر: ۳۲۱) امام علی کسی که نمی‌تواند راز خودش را حفظ کند نمی‌تواند راز غیر خودش را حفظ کند.

^{۵۳۹} حَدِيثُ كُلِّ مَجْلِسٍ يَطْوَى مَعِ بِسَاطِلِهِ (غرر: ۴۸۰) امام علی (علیه‌السلام): سخن هر محفلی با تمام شدن آن محفل پیچیده می‌شود.

^{۵۴۰} الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ مَجَالِسَ مَجْلَسِ سَفْكَ فِيهِ دَمٌ حَرَامٌ أَوْ مَجْلَسِ اسْتَحْلٍ فِيهِ فَرْجٌ حَرَامٌ أَوْ مَجْلَسِ يُسْتَحْلٍ فِيهِ مَالٌ حَرَامٌ بَغَيْرِ حَقِّهِ (بحار: ۷۲/۴۶۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): (سخن در) همه مجلس‌ها امانت هستند مگر سه مجلس: مجلسی که (بر اساس گفتگوی در آن قرار است) خونی در آن ریخته شود و یا زنايي صورت گیرد و یا بناحق مالی غصب شود.

بهترین راه برای سرعت بخشیدن به استجابات دعا^{۵۴۱} و بهره‌وری از دیگر برکات مادی و معنوی نیایش^{۵۴۲}، مقدم داشتن دیگران^{۵۴۳}، خصوصاً دوستان^{۵۴۴} در دعا است، با این توضیح که:

خصوصیات دعا برای دوستان (۴مورد)

☞ برای چهل نفر از دوستان خصوصاً بعد از نماز شب دعا نماید^{۵۴۵}.

☞ از مکان‌ها و زمان‌های مقدس‌تر برای این منظور استفاده کند^{۵۴۶}.

☞ بیست و پنج مرتبه در روز بگوید: «خداوندا همه زنان و مردان مؤمن و مسلمان را بیامرز!»^{۵۴۷}.

☞ هر دعایی را تعمیم داده و تنها برای خود دعا ننماید^{۵۴۸}.

علت استجابات دعا در این روش این است که فرشتگان برای فرد فراوان دعا خواهند نمود^{۵۴۹} و در واقع فرد با زبانی که معصیت نکرده دعا نموده است^{۵۵۰}.

نکته دعا برای دوستان سبب خواهد شد، عملاً فرد با رفقای خود همدردی نموده و مشکلات آن‌ها را حل نماید^{۵۵۱}.

۱۰- زیبا گویی

آن‌ها که زبانشان به زیباگویی عادت دارد از عقل بالایی برخوردار بوده^{۵۵۲} و سخنانشان با حکمت همراه است^{۵۵۳} لذا غالباً در کارهای خود موفق بوده^{۵۵۴} و از سرزنش دیگران ایمن می‌باشند^{۵۵۵}.

اهمیت زیباگویی را کسانی متوجه هستند که می‌دانند سخن به عنوان مرز بین انسان و حیوان^{۵۵۶}، ترجمان درون انسان است^{۵۵۷}. یعنی الفاظ قبل از آن که معانی مربوط به خود را منتقل سازند، شخصیت^{۵۵۸}، اندیشه^{۵۵۹} و فضایل^{۵۶۰} یک انسان را به شنونده منتقل می‌سازند و لذا زبان، هم می‌تواند مهم‌ترین سرمایه انسان باشد^{۵۶۱} و هم ریشه تمام بدبختی‌های او^{۵۶۲}.

زبان، میزانی است^{۵۶۳} که بر اساس آن می‌توان مقدار علم و جهل فرد را ارزیابی نمود:

زمانی که جهل بر وجود انسان حکم می‌راند، زبان سبکسر و بی‌مهاری می‌تازد. و آن هنگام که عقل و آگاهی، زمام امور را به دست دارد، زبان سنگین و باتانی سخن می‌گوید^{۵۶۴} و باور دارد که هر لفظی ضرورتاً معنایی را به ذهن شنونده منتقل می‌سازد^{۵۶۵} که نمی‌توان از کنار آن معنا بدون بررسی گذشت.

نکته روش انسان‌های پست در زندگی^{۵۶۶} و نحوه حل مشکلاتشان^{۵۶۷} استفاده گسترده از کلمات زشت است.

(مصادیق سخن زیبا و آثار سخن زشت را در پیوست مطالعه نمایید).

۱۱- ایجاد سرور^{۵۶۸} (شوخی)

رعایت هر یک از آدابی که گفتیم و خواهیم گفت می‌تواند موجبات خوشحالی دوست شما را فراهم نماید. ولی یکی از متداول‌ترین راه‌های شاد نمودن، شوخی کردن است. خصوصاً

^{۵۴۱} أَوْشَكَ دَعْوَةً وَ أَسْرَعُ إِجَابَةً دَعَاءَ الْمَرْءِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ (کافی: ۲/۵۰۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): نزدیکترین و سریعترین دعا به اجابت، دعایی است که فردی پشت سر دوستش می‌کند.

^{۵۴۲} دَعَاءُ الْمَرْءِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ يَدْرُ الرِّزْقَ وَ يَدْفَعُ الْمَكْرُوهَ (کافی: ۲/۵۰۷) امام صادق (علیه‌السلام): دعای انسان پشت سر دوستش موجب به جریان افتادن روزی و جلوگیری از امور ناخوشایند می‌شود.

^{۵۴۳} كَانَتْ فَاطِمَةُ (عَلَيْهَا السَّلَامُ) إِذَا دَعَتْ تَدْعُو لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ لَا تَدْعُو لِنَفْسِهَا فَقِيلَ لَهَا فَقَالَتْ الْجَارَ ثُمَّ الدَّارَ (مستدرک: ۵/۲۴۴) امام صادق (علیه‌السلام): حضرت زهرا (علیها‌السلام) هر زمان که دعا می‌کردند برای مردان و زنان مؤمن دعا می‌نمودند و برای خود هیچ دعا نمی‌کردند، به ایشان گفته شد: چرا؟! فرمودند: اول همسایه سپس خانه.

^{۵۴۴} مَنْ دَعَا لِأَرْبَعِينَ رَجُلًا مِنْ إِخْوَانِهِ قَبْلَ أَنْ يَدْعُو لِنَفْسِهِ اسْتَجِيبَ لَهُ فِيهِمْ وَ فِي نَفْسِهِ (فقیه: ۲/۲۱۲) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس برای چهل فرد از برادران دینیش قبل از این که برای خود دعا نماید برای آن‌ها دعا نماید، دعایش را در حق آن‌ها و در حق خودش مستجاب می‌نماید.

^{۵۴۵} مَنْ قَدَّمَ أَرْبَعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ دَعَا اسْتَجِيبَ لَهُ وَ يَتَأَكَّدُ بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ (بحار: ۹۰/۳۸۹) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس چهل مؤمن را در دعا نمودن مقدم بر خود، نماید آنگاه برای آن‌ها دعا کند، برای خودش. این دعا، مستجاب می‌شود، این مسئله بعد از نماز شب بیش‌تر مورد تأکید است.

^{۵۴۶} عیسی پسر اعین هنگامی که حج انجام می‌داد رسید به موقف عرفه، شروع نمود به دعا نمودن برای برادران ایمانیش، تا زمانی که مردم از عرفه حرکت نمودند، راوی قصه می‌گوید به او گفتیم: مالت را هزینه نمودی و خودت را به زحمت انداختی تا به این جا برسی، جایی که حوائج به سوی خداوند روان می‌شود، آنوقت، تنها. برای دوستان دعا نموده و (دعای برای) خودت را رها می‌کنی؟! گفت: من اطمینان از (استجابات) دعای فرشته دارم و نسبت به (استجابات) دعای خودم در تردیدم (بحار: ۹۰/۳۹۱).

^{۵۴۷} مَنْ قَالَ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا وَ عَشْرِينَ مَرَّةً «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ» كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بَعْدَ كُلِّ مَوْمِنٍ مَضَى وَ بَعْدَ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ بَقِيَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ حَسَنَةٌ وَ مَحَا عَنْهُ سَيِّئَةٌ وَ رَفَعَ لَهُ دَرَجَةً (وسائل: ۷/۱۱۴) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس روزی بیست و پنج بار بگوید: «خداوندا مردان و زنان مؤمن و مردان و زنان مسلمان را بیامرز»، خداوند به عدد تمام مرد و زن مومن تا روز قیامت برایش حسنه خواهد نوشت و به همین تعداد از او گناه پاک خواهد کرد و مرتب‌هاش را به همین میزان بالا خواهد برد.

^{۵۴۸} إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيَعْمَ فَإِنَّهُ أَوْجِبَ لِلدَّعَاءِ (کافی: ۲/۴۸۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که یکی از شما دعا می‌کند، تعمیم دهد زیرا که آن برای دعا اجابت کننده‌تر است.

^{۵۴۹} علی بن ابراهیم صاحب تفسیر «قمی» از پدرش نقل می‌کند که: عبد الله پسر جندب را در موقف عرفه در وضعیتی نیکو دیدم که هیچ کس مثل او نبود، پیوسته دستانش به طرف آسمان بود و اشک‌هایش بر گونه‌هایش جاری، آنقدر که روی زمین می‌ریخت، وقتی مردم از عرفه حرکت کردند به او گفتیم: ابو محمد! من وضعیتی بهتر از تو در عرفه ندیدم! او گفت: به خدا سوگند تنها برای برادرانم دعا می‌کردم زیرا که امام کاظم (علیه‌السلام) به من خبر داد که: «إِنَّ مَنْ دَعَا لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ نُودِيَ مِنَ الْعَرْشِ: وَ لَكَ مَائَةٌ أَلْفَ ضِعْفٍ» هر کس پشت سر دوستانش دعا نماید از عرش ندایی بلند می‌شود که: صد هزار برابر برای تو باشد، خوش نداشتم که صد هزار (دعا) را که می‌دانستم مستجاب است رها کنم به خاطر یکی که نمی‌دانم مستجاب است یا خیر! (کافی: ۲/۵۰۸).

^{۵۵۰} إِنَّ اللَّهَ قَالَ لِمُوسَى ادْعُنِي عَلَى لِسَانِ لَمْ تَعْصِنِي بِهِ فَقَالَ يَا رَبَّ أَنْتَ لِي بِذَلِكَ قَالَ ادْعُنِي عَلَى لِسَانِ غَيْرِكَ (وسائل: ۷/۱۰۹) خداوند به موسی فرمود: من را با زبانی که معصیت نکرده‌ای بخوان! موسی سؤال کرد: پروردگارا! برای من کجا این چنین زبانی است؟! خداوند پاسخ داد: با زبان غیر خودت.

^{۵۵۱} نقل شده است که یکی از خوبان در مسجد برای برادرانش بعد از نماز دعا می‌کرد و بعد که از مسجد خارج شد متوجه شد پدرش مرده است، بعد از آن که پدرش را دفن نمود، شروع نمود به تقسیم ارث بین همان‌هایی که برایشان دعا نموده بود، با او گفته شد: چرا؟! او گفت: من در مسجد برای آن‌ها بهشت را می‌خواستم حال از فانی دنیا بخل ورزم؟! (بحار: ۹۰/۳۸۸).

^{۵۵۲} جمیل القول دلیل وفور العقل (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): زیبا گویی، دلیل فراوانی عقل است.

^{۵۵۳} كَسْبُ الْحِكْمَةِ إِجْمَالُ النُّطْقِ وَ اسْتِعْمَالُ الرَّفْقِ (غرر: ۲۱۱) امام علی (علیه‌السلام): به دست آوردن حکمت به زیبا نمودن گفتار و به کارگیری نرمی. در گفتار و رفتار. است.

^{۵۵۴} مَنْ حَسَنَ كَلَامَهُ كَانَ النَّجْحَ أَمَامَهُ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): هر کس کلامش را نیکو نماید پیروزی را در پیش دارد.

^{۵۵۵} عَوْدٌ لِسَانِكَ حَسَنَ الْكَلَامِ تَأْمِنُ الْمَلَامَ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): زبانت را به نیکو سخن گفتن عادت بده تا از ملامت ایمن باشی.

^{۵۵۶} مَا الْإِنْسَانُ لَوْلَا اللِّسَانُ؟! الْإِلَاحُ صَوْرَةٌ مَمْتَلَةٌ أَوْ هَيْبَةٌ مَهْمَلَةٌ (غرر: ۲۰۹) امام علی (علیه‌السلام): انسان دیگر چه بود اگر زبان نداشت؟! الا صورتی ممتلئ یا هبیمتی مهملئ (غرر: ۲۰۹) امام علی (علیه‌السلام): انسان دیگر چه بود اگر زبان نداشت؟! جز یک صورت نقاشی شده یا حیوانی رها شده.

^{۵۵۷} اللِّسَانُ تَرْجِمَانُ الْجَنَانِ (غرر: ۲۰۹) امام علی (علیه‌السلام): زبان ترجمان درون است.

^{۵۵۸} الْمَرْءُ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ (غرر: ۲۰۵) امام علی (علیه‌السلام): انسان زیر زبانش پنهان است.

^{۵۵۹} اللِّسَانُ تَرْجِمَانُ الْعَقْلِ (غرر: ۲۰۹) امام علی (علیه‌السلام): زبان ترجمان عقل است.

^{۵۶۰} فَضَّلَ الرَّجُلُ يَعْرِفُ مِنْ قَوْلِهِ (غرر: ۲۰۹) امام علی (علیه‌السلام): ارزش انسان از گفتارش شناخته می‌شود.

^{۵۶۱} ذَلَاقَةُ اللِّسَانِ رَأْسُ الْمَالِ (جامع: ۹۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): گوارایی زبان سرمایه است.

^{۵۶۲} الْبَلَاءُ مَوْكَلٌ بِالْمَنْطِقِ (جامع: ۹۳) امام علی (علیه‌السلام): بلاء به عهده گفتار گذاشته شده است. سرچشمه مشکلات زبان است.

^{۵۶۳} اللِّسَانُ مِيزَانُ الْإِنْسَانِ (غرر: ۲۰۹) امام علی (علیه‌السلام): زبان میزان انسان است.

^{۵۶۴} اللِّسَانُ مِيعَارُ أَطَاشِهِ الْجَهْلِ وَ أَرْجَحَةُ الْعَقْلِ (بحار: ۴۵/۷۵) امام علی (علیه‌السلام): زبان ترازویی است که نادانی‌ها آن را سبک نموده و عقل آن را سنگین می‌کند.

^{۵۶۵} الْأَلْفَاظُ قَوَالِبُ الْمَعَانِي (غرر: ۲۰۹) امام علی (علیه‌السلام): الفاظ قالب معنی است.

^{۵۶۶} سَنَةُ اللَّئَامِ قُبْحُ الْكَلَامِ. (غرر: ۲۲۳) امام علی (علیه‌السلام): سخنان زشت سنت افراد پست است.

^{۵۶۷} سِلَاحُ اللَّئَامِ قُبْحُ الْكَلَامِ. (کشف: ۲/۱۲۱) امام باقر (علیه‌السلام): اسلحه افراد پست، کلام زشت است.

^{۵۶۸} مَنْ أَحَبَّ الْأَعْمَالَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِذْخَالَ السَّرُورَ عَلَى الْمُؤْمِنِ إِشْبَاعُ جَوْعَتِهِ أَوْ تَنْفِيسُ كَرْبَتِهِ أَوْ قَضَاءُ دَيْنِهِ (بحار: ۱۷/۲۹۷) امام صادق (علیه‌السلام): از جمله محبوبترین کارها نزد خداوند خوشحال نمودن مؤمن است. به این که. گرسنگیش را برطرف نموده و غمش را کاسته و حاجتش را برآورده نماید

* تَبَسُّمُ الرَّجُلِ فِي وَجْهِهِ أَخِيهِ حَسَنَةٌ وَ صَرْفُ الْفُذَى عَنْهُ حَسَنَةٌ وَ مَا عَبَدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ إِذْخَالِ السَّرُورِ عَلَى الْمُؤْمِنِ (کافی: ۲/۱۸۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): لبخند فردی به روی برادرش ثواب است، برطرف نمودن خاشاکی از او ثواب است، و خداوند با هیچ عملی مثل شاد نمودن مؤمن پرستیده نشده است.

۲۸ آیین مهربانی

خندانند افراد غمگین^{۵۶۹} و لذا مزاح نمودن، نشانه خوش خلقی است^{۵۷۰} و آن‌هایی که اهل شوخی نیستند، تظاهر به جدی بودن می‌کنند تا با وقار دیده شوند و این یعنی دورویی^{۵۷۱}. منتها هرچه رفاقت‌ها از لطافت بیشتری برخوردار شود، شوخی‌ها باید حساب شده‌تر صورت گیرد^{۵۷۲}.

نکته اظهار رنجیدگی از شوخی نامناسب، کار منصفانه‌ای نیست زیرا دوست شما قصد شاد نمودن شما را داشته است^{۵۷۳}.

(مصادیق شوخی مناسب و آثار منفی خنده زیاد را در پیوست مطالعه نمایید).

۱۲- خوب شنیدن

قبل از خوب گفتن، باید خوب شنیدن را یاد گرفت^{۵۷۴}؛ همان‌گونه که باید سکوت را قبل از کلام، آموخت^{۵۷۵}.

اگر گوش به خوب شنیدن عادت کند^{۵۷۶}، انسان می‌تواند دیگران را تحت تأثیر اندیشه‌هایش قرار داده^{۵۷۷} و قلب‌ها را تسخیر نماید^{۵۷۸} و الا شهوت سخن گفتن، نخواهد گذاشت تا کلام افراد تا به آخر و به درستی شنیده شود، فرد مدام میان کلام دیگران پریده^{۵۷۹} و روح آن‌ها را خدشه دار می‌سازد^{۵۸۰}.

^{۵۶۹} كَانَ رَسُولُ اللَّهِ لَيْسَرَ الرَّجُلِ مَنْ أَصْحَابِهِ إِذَا رَأَهُ مَعْمُومًا بِالْمُدَاعَبَةِ (مستدرک: ۸/۴۰۸) پیامبر خدا زمانی که می‌دیدند فردی از اصحابشان غمگین است او را با شوخی شاد می‌کردند.

^{۵۷۰} عَنْ يُونُسَ الشَّيْبَانِيِّ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ كَيْفَ مُدَاعَبَةُ بَعْضِكُمْ بَعْضًا؟ قُلْتُ قَلِيلًا قَالَ هَلَّا تَفْعَلُوا فَإِنَّ الْمُدَاعَبَةَ مِنْ حَسَنِ الْخُلُقِ وَإِنَّكَ لَتَدْخُلُ بِهَا السَّرُورَ عَلَى أُخِيكَ وَ لَقَدْ كَانَ النَّبِيُّ يُدَاعِبُ الرَّجُلَ يُرِيدُ أَنْ يُسِرَّهُ. (کافی: ۲/۶۶۳) امام صادق (علیه‌السلام) از یونس (یکی از اصحابشان) سؤال نمودند: وضعیت شوخی بین شما چگونه است؟ یونس پاسخ داد: کم است! حضرت فرمودند: چرا این کار را نمی‌کنید، شوخی نشان خوش اخلاقی است و تو به این وسیله، شادی را در (قلب) برادرت ایجاد می‌کنی! پیامبر با شخصی شوخی می‌کرد می‌خواست خوشحالش کند!

^{۵۷۱} الْمُؤْمِنُ دَعِبَ لَعِبٍ وَ الْمُنَافِقُ قَطِبَ غَضِبٍ. (تحف: ۴۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مؤمن شوخ و بذله

گوست و منافق خشن و ستیزه جوست.

^{۵۷۲} إِذَا أَرَدْتَ أَنْ يَصْفُوَ لَكَ وَدَّ أُخِيكَ فَلَا تَمَازِحَنَّهَ وَ لَا تَمَارِيَنَّهُ وَ لَا تَبَاهِيَنَّهُ وَ لَا تُشَارِنَهُ. (تحف: ۳۱۲) امام صادق (علیه‌السلام): اگر می‌خواهی دوستیت با صفا باشد، هرگز یا دوست شوخی نکرده و جدل مکن، فخر فروشی

نموده و تیزه جویی نکن.

^{۵۷۳} لَيْسَ جَزَاءُ مَنْ سَرِكَ أَنْ تَسُوَّهُ. (خصائص: ۱۱۷) امام علی (علیه‌السلام): پاداش کسی که تو را خوشحال

نموده این نیست که به او بدی کنی.

^{۵۷۴} تَعَلَّمَ حَسَنَ الْإِسْتِمَاعِ كَمَا تَعَلَّمَ حَسَنَ الْقَوْلِ وَ لَا تَقْطَعْ عَلَى أَحَدٍ حَدِيثَهُ (مستدرک: ۹/۵۱) امام علی (علیه‌السلام): خوب شنیدن را بیاموز آنگونه که خوب گفتن را می‌آموزی و سخن کسی را قطع نکن.

^{۵۷۵} إِنْ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَعَلَّمُونَ الصَّمْتَ وَ أَنْتُمْ تَتَعَلَّمُونَ الْكَلَامَ (مستدرک: ۹/۱۷) امام صادق (علیه‌السلام):

آنانی که قبل از شما بودند سکوت را می‌آموختند و شما سخن گفتن را می‌آموزید.

^{۵۷۶} عَوْدُ أَدْنَكَ حَسَنَ الْإِسْتِمَاعِ (غرر: ۲۱۵) امام علی (علیه‌السلام): گوشت را عادت بده تا نیکو بشنود.

^{۵۷۷} ثَلَاثَةٌ يَسْتَدِلُّ بِهَا عَلَى إِصَابَةِ الرَّأْيِ حَسَنُ اللَّقَاءِ وَ حَسَنُ الْإِسْتِمَاعِ وَ حَسَنُ الْجَوَابِ (بحار: ۷۵/۲۳۷) امام صادق (علیه‌السلام): سه چیز است که می‌توانند دلیل بر اندیشه نافذ فرد باشند: برخورد نیکو، خوب شنیدن و خوب پاسخ گفتن.

^{۵۷۸} زمانی که معاویه از احنف پسر قیس درباره خصوصیات امام علی (علیه‌السلام) سؤال نمود او در ضمن سخنانی ابراز داشت: او وقتی سخن می‌گفت قلب مردان را تسخیر می‌کرد و هر زمان که با او سخن گفته می‌شد خوب گوش می‌نمود. (ورام: ۲/۱۴).

^{۵۷۹} مِنَ الْمَرْوَةِ أَنْ يَنْصِتَ الْأَخَ لِأَخِيهِ إِذَا حَدَّثَهُ. (میزان: ۴/۲۸۸۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از انسانیت فرد است که وقتی دوستی سخن می‌گوید برای او ساکت شود.

^{۵۸۰} مَنْ عَرَضَ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ فِي حَدِيثِهِ فَكَأْتَمَا خَدَشَ فِي وَجْهِهِ. (فقه: ۳۵۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس به هنگام سخن گفتن دوستش، در بین کلام او، لب به سخن بگشاید، مثل آن است که زخمی بر صورتش ایجاد نموده باشد.

آداب اختصاصی (۴ مورد)

این آداب عبارتند از: ابراز علاقه، دیدار، آشنایی با اقوام، و آگاه نمودن از سفر. توضیح هریک را در ادامه مطالعه فرمایید:

۱) ابراز علاقه

ابراز علاقه^{۵۸۱} حتی با یک نگاه^{۵۸۲} و یا جمله‌ای محبت آمیز، اثر زیادی در استحکام دوستی‌ها دارد^{۵۸۳}. منتها باید توجه داشت، هر که به شما ابراز علاقه نمود معلوم نیست راست بگوید^{۵۸۴}. نکته ابراز علاقه غیر از ستودن دوست است، اصولاً هرچه محبت بیش تر شود تعریف نمودن از یکدیگر بی مزه تر خواهد شد^{۵۸۵}.

۲) دیدار

اگر به استحکام دو ستیتان می‌اندیشید، می‌بایست برایتان مهم باشد که چند وقت است دوستان را ندیده‌اید؛ زیرا دوام محبت و دوستی به ملاقات کردن همیشگی یکدیگر است^{۵۸۶}. خصوصاً اگر منزل او در فاصله‌ای نزدیک باشد^{۵۸۷}.

دید و بازدیدها حتی به میزان اندک، همانطور که دوام دوستی را بیمه میکند، در رشد عقل‌ها^{۵۸۸} و جلوگیری از وسوسه‌ها^{۵۸۹} نیز تأثیر بسزایی دارد، به شرط آن‌که دوستان شما از حداقل شرایط یک دوست خوب برخوردار باشند.

زیارت دوستان وقتی ارزش و اهمیت مضاعف دارد^{۵۹۰} که او مریض شده باشد^{۵۹۱} و یا از سفری به ویژه از سفر زیارتی آمده باشد^{۵۹۲}. (نگاه کنید به پیوست: آداب عیادت).

دیدارها باید حساب شده و منظم باشد^{۵۹۳}. نه این‌که راه افراط را پیش بگیرد و بیش‌تر از سه روز در هفته باشد^{۵۹۴}؛ چه این‌که طراوت دوستی کاهش یافته^{۵۹۵} و در نهایت ملالت و خستگی^{۵۹۶} و ملامت و سرزنش را به همراه خواهد داشت^{۵۹۷}.

۳) آشنایی با اقوام

آن دوستی بیش‌تر عاقلانه است، که نسبت به وضعیت خانواده او اطلاعاتی را داشته باشید^{۵۹۸}.

۴) آگاه نمودن از سفر

اگر دوست خود را از سفری که می‌روید آگاه کنید این فرصت را به او داده‌اید تا شما را بدرقه نموده و هنگام بازگشت به شما خوش آمد بگوید و به این وسیله دوستی، صفایی دوباره بگیرد^{۵۹۹}.

^{۵۸۱} بالتودد تتأكد المحبة (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): با اظهار دوستی، محبت‌ها محکم می‌شود.

^{۵۸۲} إن المودة يعبر عنها اللسان و عن المحبة العينان. (غرر: ۴۱۳) امام علی (علیه‌السلام): از مودت‌ها زبان‌ها سخن می‌گویند و از محبت‌ها چشم‌ها.

^{۵۸۳} فردی به امام باقر (علیه‌السلام) گفت که: این مرد را دوست دارم حضرت به او فرمودند: فأعلمه فإنه أبقى للمودة و خير في الألفه به او خبر ده زیرا این دوستی را بقای بیشتری داده و در احساس همبستگی بهتر است (وسائل: ۱۲/۵۴).

^{۵۸۴} رب متودد متصنع. (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): چه بسیار آن‌ها که به صورت ساختگی اظهار دوستی می‌کنند

^{۵۸۵} إذا تأكد الإخاء سمح التناء (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): هرچه دوستی عمق یابد، تعریف کردن‌ها بی‌مزه‌تر خواهد شد.

^{۵۸۶} الزيارة تنبت المودة. (بحار: ۷۱/۳۵۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): دیدار از یکدیگر دوستی‌ها را می‌رویاند.

^{۵۸۷} سر سنتین بر والدیک سر سنه صل رحمک سر میلا عد مریضاً سر میلین شیع جنازه سر ثلثه أمیال أجب دعوه سر أربعة أمیال زر أخوا فی الله سر خمسة أمیال أجب الملهوف سر ستة أمیال انصر المظلوم (الفقیه: ۴/۳۵۸)

^{۵۸۸} پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): دو سال مسافرت کن برای دیدن و. خوبی نمودن به والدینت، یک سال مسافرت کن برای دیدار خویشاوندت، یک میل (حدود دو کیلومتر) حرکت کن برای عیادت مریض، دو میل حرکت کن برای تشییع جنازه، سه میل حرکت کن برای اجابت دعوت، چهار میل حرکت کن برای دیدن دوستی خدایی، پنج میل حرکت کن برای رفع گرفتاری از انسانی، شش میل حرکت کن برای یاری نمودن یک مظلوم.

^{۵۸۹} ملاقه الإخوان نشرة و تلقیح العقل و إن كان نزرأ قليلاً. (امالی مفید: ۳۲۹) امام هادی (علیه‌السلام): ملاقات دوستان باعث حفظ فرد و آمیزش عقل‌ها است هرچند این دوستان کم باشند.

^{۵۹۰} ليس شيء أنكى للإبليس و جنوده عن زيارة الإخوان في الله بعضهم لبعض. (کافی: ۲/۱۸۸) امام کاظم (علیه‌السلام): چیزی دردناک‌تر برای ابلیس و لشکریانش از این نیست که دوستان خدایی یکدیگر را زیارت کنند.

^{۵۹۱} أن أباً موسى عاد الحسن بن علي فقال الحسن أ عائدا جئت أو زائراً؟ فقال عائدا فقال ما من رجل يعدو مريضاً ممسياً إلا خرج معه سبعون ألف ملك يستغفرون له حتى يصبح (بحار: ۷۸/۲۱۶) شخصی به عیادت امام حسن (علیه‌السلام) رفت، حضرت از او سؤال نمودند که آیا برای عیادت آمدی و یا زیارت؟، مرد پاسخ داد: برای عیادت حضرت فرمودند: هر فردی مریضی را در شامگاه عیادت نماید با او هفتاد هزار فرشته خارج شده و برایش تا صبح استغفار می‌کنند

^{۵۹۲} إن للمسلم على أخيه ستاً من المعروف يسلم عليه إذا لقيه و يعوده إذا مرض، الخبر (مستدرک: ۲/۷۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مسلمان شش وظیفه نسبت به دوستش بر گردن دارد: وقتی با او برخورد می‌کند، حدیث ادامه دارد.

^{۵۹۳} إذا أنصرف الرجل من إخوانكم من زيارتنا أو زيارة قبورنا فاستقبلوه و سلموا عليه و هتئوه بما وهب الله له فإن لكم مثل ثوابه (بحار: ۹۹/۳۰۲) امام صادق (علیه‌السلام): هنگامی که فردی از دوستان شما از دیدار ما و یا زیارت قبرهای ما برمی‌گردد به استقبالش بروید و بر او سلام کنید و به خاطر موهبتی که خداوند به او نموده است تبریکش گوید آنوقت ثوابی مثل ثواب او برای شما خواهد بود.

^{۵۹۴} اجتهدوا في أن يكون زمانكم أربع ساعات: ... و ساعة لمعاشرة الإخوان و الثقات الذين يعرفونكم عيوبكم و يخلصون لكم في الباطن. (تحف: ۴۰۹) امام کاظم (علیه‌السلام): تلاش کنید که ساعات شبانه روزیتان به چهار قسمت تقسیم شود: ... و ساعتی را برای معاشرت با دوستان و افراد مورد اعتماد بگذارید، کسانی که عیوب شما را دانسته و از درون خود را برای شما خالص نموده اند. ادامه حدیث در پیوست.

^{۵۹۵} زر غبا تردد حياً. (مستدرک: ۱۰/۳۷۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): یکروز در میان ما را زیارت کن تا محبتت افزون شود.

^{۵۹۶} من كثرت زيارته قلت بشاشته. (غرر: ۴۳۳) امام علی (علیه‌السلام): هر کس دیدارهایش زیاد شود شادابیش کاسته می‌شود.

^{۵۹۷} من أكثر الإسترسال ندم من أقل الإسترسال سلم. (غرر: ۴۸۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس رفت و آمدش را زیاد کند. برخوردهایی برایش پیش خواهد آمد که. پشیمان می‌شود و هر کس رفت و آمدش را کم کند سالم خواهد ماند.

^{۵۹۸} كثرة الزيارة ثورث الملالة. (تحف: ۱۰۰) امام علی (علیه‌السلام): دیدار زیاد موجب افسردگی است.

^{۵۹۹} إذا أخطأ أحدكم رجلاً فليستله عن اسمه و اسم أبيه و قبيلته و منزله فإنه من واجب الحق و صافي الإخاء و إلا فهي مودة حقاء. (جعفریات: ۱۹۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که یکی از شما با کسی طرح دوستی می‌ریزد، باید از اسم خودش، اسم پدر و خانواده‌ای که به آن تعلق دارد و آدرس منزلش بپرسد، زیرا که این از جمله وظائف دوستی و صفا بخش آن است و در غیر این صورت این دوستی احمقانه است.

^{۵۹۹} حق على المسلم إذا أراد السفر أن يعلم إخوانه. (بحار: ۷۴/۲۸۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): یک وظیفه است که هر مسلمانی که می‌خواهد سفر رود دوستانش را آگاه کند.

آداب ناشایست (۸ مورد)

این آداب عبارتند: عیبجویی، چاپلوسی، حسد، جدل، تمسخر، فریب، غیبت و خیانت. توضیح این صفات را ذیلاً مطالعه فرمایید:

۱. عیبجویی

به خاطر سپردن بدی‌های دیگران، برای استفاده از آن‌ها در وقت مناسب، موجب می‌شود انسان تبدیل به موجودی پست شود.^{۶۰۰} موجودی که مدام در سبزه‌زار آبروی دیگران بچرد^{۶۰۱}، خصوصاً زمانی که دوستی برای همین منظور شکل گرفته باشد^{۶۰۲}. هر چند این چنین رفاقتی دوام نمی‌آورد^{۶۰۳}.

می‌بایست از این فرد، (که بر حدس هایش بر علیه دیگران تکیه نموده، ولی به یقین خود درباره بدی‌هایش اهمیتی نمی‌دهد^{۶۰۴}) سخت‌گریزان بود^{۶۰۵} و نقطه‌ضعفی به دستش نداد. نکته: برای ایمن شدن از دست عیبجویان تلاش کنید تا خود به دنبال عیوب دیگران نباشید^{۶۰۶}.

خصوصیات بهترین دوست، در برخورد با عیب (۵ مورد)

بهترین دوستان کسانی هستند که:

✳ در پی کارهای خطا و عیوب دوستانشان نیستند^{۶۰۷}.

✳ اگر اتفاقا عیبی را هم دیدند آن را توجیه می‌نمایند^{۶۰۸}.

✳ اگر نتوانستند توجیه کنند از دوستشان می‌خواهند که علت کارش را بگوید^{۶۰۹}.

✳ اگر عیب ثابت شد نه تنها به دیگران اطلاع نمی‌دهند^{۶۱۰} که حتی نمی‌گذارند دوستشان نیز پی به آگاهی آن‌ها ببرد^{۶۱۱}.

✳ اگر چنانچه به طریقی این عیب افشاء شد بوسیله دفاع نمودن از دوست^{۶۱۲} از گسترش بیش‌تر آن جلوگیری می‌کنند^{۶۱۳}.

۲. چاپلوسی

انسان‌های احمق، همیشه در تعریف کردن‌ها و مذمت‌ها اغراق می‌کنند^{۶۱۴} و باعث خودپسندی دوست خود شده و زمینه رشد را در او می‌میرانند^{۶۱۵}.

کافی است انسان در دل کسی را بستاید^{۶۱۶}، این نوع ستایش، خودش را در نگاه^{۶۱۷} و رفتار نشان خواهد داد و اگر زبان هم ستایشی کند در خفا این کار را خواهد نمود^{۶۱۸}، دیگر نیازی به ستایش رودررو نیست.

نادانی زمانی به اوج خود می‌رسد که انسان سخنان چاپلوس را باور کند، سخنان فردی که بدی‌ها را زیبا نشان داده و شخصیت خیرخواهان را منفور جلوه می‌دهد^{۶۱۹}.

۳. حسد

اگر پایه‌های یک دوستی سست باشد، آن وقت انسان به دوست خود حسادت می‌ورزد^{۶۲۰}. یعنی وقتی دوستش در رابطه با موضوعی که در رقابت با اوست موفقیتی کسب نموده و شاد گردد، او غمگین می‌شود^{۶۲۱}. البته نام منافق و دورو برای او مناسب‌تر است تا نام دوست. آیا دوست، زمانی که رفیقش را در خوبی ببیند حسودی می‌کند؟! با این و صف، زمان نیاز هم، به او کمک نخواهد نمود^{۶۲۲}.

آری دوستی برای دوام خود نیاز مبرمی به ترک حسد دارد^{۶۲۳}.

۴. جدل

جدل نمودن به این معنی است که صرفاً برای محکوم نمودن و ساکت کردن طرف مقابل بحث ادامه یابد؛ این عمل دوستی‌های چندین و چند ساله را از بین می‌برد و پیوندهای محکم را سست می‌کند و چون به نیت غلبه کردن انجام می‌گیرد، پس از وقوع غلبه،

^{۶۰۰} ادنی الکفر أن یسمع الرجل عن أخیه الکلمة فحفظها علیه یرید أن یفضحه بها أولئک لاخلق لهم. (کشف: ۹۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): کمترین کفر این است که فردی از دوستش سخنی بشنود و آن را حفظ نماید تا بعداً او را رسوا سازد؛ برای این افراد هیچ بهره‌ای. در دنیا و آخرت. نیست

^{۶۰۱} حسب ابن آدم من الإثم أن یرتع فی عرض أخیه المسلم. (ورآم: ۲/۱۲۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): همین برای گناهکار شدن فرزند آدم بس که در آبروی دوست مسلمانش بچرد.

^{۶۰۲} ادنی ما یخرج به الرجل من الإیمان أن یواخی الرجل علی دینه فیحصی علیه عثراته و زلاته لیعتفه یوماً ما. (معانی: ۳۹۴) امام صادق (علیه‌السلام): کمترین چیزی که با آن هر فردی از ایمان خارج می‌شود این است که با فردی رابطه برادری دینی ایجاد نماید و بعد لغزش‌ها و خطاهایش را شمارش نماید تا یک روزی او را در تنگنا قرار دهد.

^{۶۰۳} من استصی علی صدیقہ انقطعت مودته. (غرر: ۴۲۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس به دنبال شمردن لغزش‌های دوستش باشد، رابطه دوستیش با او قطع خواهد شد.

^{۶۰۴} یا عبید الدنیا إن أحدکم یبغض صاحبه علی الظن و لا یبغض نفسه علی یقین. (تحف: ۵۱۱) عن عیسی (علیه‌السلام): ای بندگان دنیا یکی از شما به صرف گمانی بر دوستش خشم می‌گیرد ولی بر اساس قطع. به عیوب خود. بر خود خشم نمی‌گیرد.

^{۶۰۵} لیکن ابغض الناس إلیک و أبدهم منک أطلبهم لمعایب الناس. (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): باید مبعوض‌ترین افراد و دورترین آن‌ها نزد تو کسی باشد که به دنبال عیوب دیگران است.

^{۶۰۶} ما یمنع أحدکم أن یتقبل آخاه بما یخاف من عیبه إلا مخافة أن یتقبله بمثله (نهج: خطبه ۱۱۳) امام علی (علیه‌السلام): چیزی شما را از عیب جویی برادر دینی باز نمی‌دارد جز آن که می‌ترسید مانند آن عیب را به رختان کشند.

^{۶۰۷} خیر الإخوان من لم یکن علی إخوته مستقصیاً. (غرر: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): بهترین دوستان کسانی هستند که به دنبال شمارش عیوب دوستان خود نیستند.

^{۶۰۸} إقبل عذر أخیک و إن لم یکن له عذر فإلتمس له عذراً. (کنز: ۱/۹۳) امام علی (علیه‌السلام): عذر دوست را بپذیر و اگر برای کاری کرده. عذری ندارد به دنبال عذری برای او باش.

^{۶۰۹} إقبل من منتصل عذراً صادقاً کان أو کاذباً فتناک الشفاعة. (وسائل: ۱۲/۲۱۷) امام علی (علیه‌السلام): عذر کسی که خود را بی گناه می‌داند بپذیر چه راست بگوید و چه دروغ، آنوقت است که به شفاعت خواهی رسید.

^{۶۱۰} لا یغتب بعضکم بعضاً ایحب أحدکم أن یأکل لحم أخیه میتاً! فکرتهموه (حجرات: ۱۲) ﷺ. یکدیگر را بدگویی نکنید، آیا یکی از شما دوست دارد گوشت برادر مرده‌اش را بخورد؟! این برای شما ناخوشایند است.

^{۶۱۱} أشرف أخلاق الکریم کثرة تغافلہ عما یعلم (غرر: ۴۵۲) ﷺ شاخص‌ترین اخلاق کریم تغافل اوست از آگاهی‌هایی که. درباره دیگران. دارد.

^{۶۱۲} الصدیق الصدوق من نصحک فی عیبک و حفظک فی غیبک. (غرر: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): دوست صادق کسی است که در رابطه با عیوبی که داری تو را نصیحت نماید و هنگام حضور نداشتن تو از تو دفاع نماید.

^{۶۱۳} من قال فی مؤمن ما رأته عیناه و سمعته أذناه فهو من الذین قال الله عز و جل: «إن الذین یحبون أن تشیع الفاحشه فی الذین آمنوا لهم عذاب الیم» (نور: ۱۹) (کافی: ۲/۳۵۷) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس آنچه را که از مؤمنی با دو چشمش شنیده و با دو گوشش شنیده نقل نماید جزء کسانی است که خداوند فرموده است: «برای آن‌ها که دوست دارند کارهای زشت بین مؤمنین شایع شود، عذاب درناکی است»

^{۶۱۴} أكبر الحمق الإغراق فی المدح و الذم. (غرر: ۷۷) امام علی (علیه‌السلام): بزرگترین حماقت، مبالغه در تعریف نمودن و بدگویی نمودن است.

^{۶۱۵} من مدحک فقد ذبحک. (غرر: ۴۶۶) امام علی (علیه‌السلام): هر کس از تو تعریف نماید. روح ایمان و فروتنی. تو را کشته است.

^{۶۱۶} إذا حلت من أخیک فی محل الثقة فأعدل عن الملق إلى حسن التیة. (بحار: ۷۰/۳۹۵) امام رضا (علیه‌السلام): زمانی که دوست را در جایگاه مورد اعتمادی یافتی از چاپلوسی گذر نموده و به خالص نمودن نیت.

درباره او. برسی.

^{۶۱۷} إن المودة یعبّر عنها اللسان و عن المحبة العینان. (غرر: ۴۱۳) امام علی (علیه‌السلام): از مودت‌ها زبان‌ها سخن می‌گویند و از محبت‌ها چشم‌ها.

^{۶۱۸} إنما یحبک من لا یتملقک و ینتی علیک من لا یسمعک. (غرر: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): کسی که تملقت را نمی‌جوید تو را دوست دارد و کسی از تو تمجید می‌کند که. این تعریف‌ها را. به گوش تو نمی‌رساند.

^{۶۱۹} أجهل الناس المغتر بقول مدح مملق یحسن له القبیح و یبغض الیه النصیح. (غرر: ۷۴) امام علی (علیه‌السلام): نادانترین مردم کسی است که از آنچه مدح‌کننده‌ای می‌گوید فریب خورد، کسی که زشتی‌هایش را نیکو جلوه داده و خیرخواه را نزد او منفور نماید.

^{۶۲۰} حسد الصدیق من سقم المودة. (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): حسادت دوست بر اساس ناسالم بودن روابط دوستی است.

^{۶۲۱} یکفیک من الحاسد أنه یغتم فی وقت سرورک. (کنز: ۱/۱۳۶) امام علی (علیه‌السلام): همین برای تو بس که حسود در شادی تو غمگین است

^{۶۲۲} یس العبد عبد له وجهان یقبل بوجه و یدبر بوجه إن أوتی أخوه المسلم خیراً حسده و إن ابتلی خذله. (نواد: ۲۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بدترین انسان کسی است که دارای دو صورت باشد؛ باصورتی روی بیاورد و با صورتی پشت کند: اگر به برادر مسلمانش خیری برسد به او حسد کند و اگر مشکلی برایش پیش بیاید یاریش نکند.

^{۶۲۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۴ ف ۳.

ارتباط‌ها سست‌تر می‌شود^{۶۲۴}. و به مرور تنها ظاهری از دوستی باقی می‌ماند، و ارتباطی منافقانه به مرور برقرار می‌گردد^{۶۲۵}.

برای حفظ ابهت خودتان هم که شده^{۶۲۶} و این‌که بهترین دوست باشید، بیابید حتی الامکان، در بحث‌ها، حرف دیگران را قبول کرده و از جدل بپرهیزید^{۶۲۷}. خصوصاً اگر دوست شما دارای مقام علمی یا اجتماعی شاخصی باشد و همچنین عکس آن، اگر فردی پست و بد دهان باشد^{۶۲۸}.

۵. تمسخر

هیچ یک از مردان و زنان نباید یکدیگر را مورد تمسخر قرار دهند چه این که مسخره کننده از کجا می‌داند، فرد مورد تمسخر از او برتر نباشد؟!^{۶۲۹}. تمسخر می‌تواند آثار شومی را به دنبال داشته باشد:

آثار سوء تمسخر (۳ مورد)

☞ مبتلا شدن به سوژه تمسخر^{۶۳۰}.

☞ راه نیافتن به بهشت در صورت تمسخر افراد صالح^{۶۳۱}.

☞ عدم اعتبار اظهار محبت‌هایی که به مسخره کننده می‌شود^{۶۳۲}.

۶. فریب

فردی که به دوست خود نیرنگ می‌زند انسان بسیار بدبختی است^{۶۳۳}، زیرا ارزش همه کارهایش را با این فریب از بین برده^{۶۳۴} و زندگیش را متلاشی نموده است^{۶۳۵}.

۷. غیبت

بهوش باشید که یک وقت شیطان سوار بر زبان شما نشود و وادارتان نسازد که پشت سر دوستتان بدگویی کنید^{۶۳۶}. یعنی چیزی بگویید که نمی‌توانید در حضورش بگویید^{۶۳۷}، زیرا دوست و صدیق کسی است که در غیاب دوستش صدق و صفای خود را حفظ کند^{۶۳۸}، تا به این وسیله اسرار و عیوب خودش نیز توسط خداوند مهربان حفظ شود^{۶۳۹}. نکته وظیفه دوستی ایجاب می‌کند که اگر دوستتان، مورد غیبت دیگران واقع شد، از او جانب داری نموده و آبرویش را حفظ نمایید^{۶۴۰}.

۸. خیانت

نقطه نهایی خیانت، خیانت به دوست است. خصوصاً اگر خیانت به یک پیمان باشد^{۶۴۱} و این حکایت از این می‌کند که از ابتدا فرد، معیارهای ارزشی را در انتخاب دوست رعایت نموده است. زیرا اگر دوستش مؤمن می‌بود، خیانت و دورغ، با طبیعتش سازگاری نداشت^{۶۴۲}. کسی که این چنین خیانتی را مرتکب شود خیلی زود و زودتر از هر کار زشت دیگری، ثمره شومش را خواهد دید^{۶۴۳}.

^{۶۲۴} المراءُ يُفسدُ الصِّدَاقَةَ القَدِيمَةَ وَ يَحِلُّ العُدَّةَ الوَثِيقَةَ وَ أَقَلُّ ما فِيهِ أَنْ تَكُونَ فِيهِ المُعَالَبَةُ وَ المُعَالَبَةُ أَسوأُ أسبابِ القَطِيعَةِ. (اعلام: ۳۱۱) امام هادی (علیه‌السلام): جدل نمودن دوستی‌های قدیمی را خراب نموده و روابط محکم را گسسته می‌کند و کمترین زشتی که در آن است غلبه است و غلبه اساسی‌ترین بنیان گسستگی روابط است.

^{۶۲۵} إِيَّاكُمْ وَ المِراءَ وَ الحِصْمَةَ فَإِنَّهُمَا يَمْرَضانِ القُلُوبَ عَلى الإِخوانِ وَ يَنْبِئُ عَليهِما النِّفاقُ. (منية: ۳۱۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از جدل نمودن و بحث‌های بی‌ثمر. و دشمنی کردن بپرهیزید، زیرا این دو، قلب‌ها را با رویاندن دو رویی در آن‌ها، نسبت به دوستان مریض می‌کند.

^{۶۲۶} مَنْ ضَنَّ بِعِرْضِهِ فَلْيَدِّعِ المِراءَ. (نهج حکمت: ۳۶۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس نسبت به آبرویش بخل ورزد از جدل کردن می‌پرهیزد.

^{۶۲۷} خَيرُ الأَصحابِ مَنْ قَلَّ شِقاؤُهُ وَ كَثُرَ وِفاقُهُ. (ورام: ۲/۱۲۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بهترین دوستان کسی است که مخالفت نمودنش. با دوستانش. کم و موافقت نمودنش زیاد باشد.

^{۶۲۸} سَتَّةٌ لا يَمَارُونَ: الفقيه و الرئيس و الدِّينى و البَدى و المِراءُ و الصِّبى (غرر: ۴۸۰) امام علی (علیه‌السلام): با شش کس. بخصوص. جدل. و بحث‌های بی‌ثمر. نکن: کسی که عالم است، فردی که. در محدوده فرد بحث کننده. ریاست دارد، شخصی که. در آن محدوده. رتبه پائینی دارد، بددهان، زن و بچه.

^{۶۲۹} يا أَيُّها الَّذينَ آمَنُوا لا يَسْخَرَنَّ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيراً مِّنْهُمْ وَ لا نِساءً مِّنْ نِّساءِ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيراً مِّنْهُنَّ وَ لا تَلْمِزُوا أنفُسَكُمُ وَ لا تَنابَزُوا بِالألقابِ بِئْسَ الأسمُ الفُسوقِ بَعْدَ الأيمانِ وَ مَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ. (حجرات: ۱۱) ای کسانی که ایمان آورده‌اید! نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را مسخره کنند، شاید آن‌ها از این‌ها بهتر باشند و نه زنانی زنان دیگر را، شاید آنان بهتر از اینان باشند و یکدیگر را مورد طعن و عیبجویی قرار ندهید و با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی پس از ایمان نام کفرآمیز بگذارید و آن‌ها که توبه نکنند، ظالم و ستمگرند!

^{۶۳۰} لا تُبَدى الشِّماتَةَ لأَخِيكَ فَيَرحمَهُ اللهُ وَ يَصِيرَها بِكَ. (المؤمن: ۲۴) امام صادق (علیه‌السلام): دوست را سرزنش نکن زیرا خداوند او را مورد رحمت خود قرار خواهد داد و آن. عیب. را به سوی تو برمی‌گرداند.

^{۶۳۱} لا تُحَقِّروا ضَعفاءَ إِخوانِكُمْ فَإِنَّهُ مَنِ احْتَقَرَ مُؤمِناً لَمْ يَجْمَعْ اللهُ عَزَّوَجَلَّ بَيْنَهُما فى الجَنَّةِ إِلاَّ أَنْ يَتُوبَ. (خصال: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): دوستان ضعیف خود را تحقیر نکنید، زیرا هر کس مؤمنی را تحقیر کند خداوند بین او و بهشت جمع نخواهد نمود مگر این که توبه نماید.

^{۶۳۲} لا يَطْمَئِنُّ المُسْتَهزِئُ بِالنَّاسِ فى صِدقِ المَوَدَّةِ. (خصال: ۴۳۴) امام صادق (علیه‌السلام): کسی که اهل مسخره کردن است مطمئن از راستی ابراز علاقه‌ها نباشد.

^{۶۳۳} مِنْ عَلاماتِ الشِّقاَةِ عِشُّ الصِّديقِ. (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): از نشانه‌های بدبختی فریب دادن رفیق در معاملات است.

^{۶۳۴} لا يَقْبَلُ اللهُ مِنْ مُؤمِنٍ عَمَلاً وَ هُوَ مُضَمِّرٌ عَلى أَخِيهِ المُؤمِنِ سَوءاً. (منية: ۳۲۹) امام صادق (علیه‌السلام): خداوند از کسی که قصد بدی درباره برادر مسلمانش دارد هیچ عملی را قبول نمی‌کند.

^{۶۳۵} مَنْ عَشَّ إِخاهُ المُسَلِّمِ نَزَعُ اللهُ عَنْهُ بَرَكةَ رِزقِهِ وَ أَفسَدَ عَليهِ مَعيشَتَهُ وَ وَكَلَهُ إِلى نَفْسِهِ. (ثواب: ۲۸۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس برادر مسلمانش را فریب دهد خداوند برکت رزقش را گرفته و زندگیش را برای او خراب نموده و خودش را به خودش وامی‌گذارد.

^{۶۳۶} إِياكَ أَنْ تَجْعَلَ مَرَكِبَكَ لِسانَكَ فى غَيبَةِ إِخوانِكَ أَوْ تَقولَ ما يَصيرُ عَليكَ حِجَّةً وَ فى الإِسانَةِ إِليكَ عَلةً. (غرر: ۲۲۱) امام علی (علیه‌السلام): بر حذر باش از این که سوار بر زبانت در بدگویی دوستانت باشی یا حرفی بزنی که بر علیه تو بکار گرفته شده و دلیلی برای بدی نمودن به تو بشود.

^{۶۳۷} ما كَرِهْتَ أَنْ تُواجِهَ أَخاكَ فَهُوَ الغَيبَةُ. (میزان: ۳/۲۳۳۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر چه خوشایندت نباشد که دوستت با آن مواجه شود غیبت است.

^{۶۳۸} الصِّديقُ مِنْ صَدقِ غَيبَةٍ. (تحف: ۸۳) امام علی (علیه‌السلام): صدیق کسی است که در پنهانی دوستش صادق باشد.

^{۶۳۹} مَنْ تَطَوَّلَ عَلى أَخِيهِ فى غَيبَتِهِ سَمِعَها فِيهِ فى مَجَلَسِ قَرَدَها عَنْهُ رَدَّ اللهُ عَنْهُ أَلْفَ بابٍ مِنَ السُّوءِ فى الدُّنيا وَ الآخِرَةِ وَ إِنْ هُوَ لَمْ يَرُدَّها وَ هُوَ قادِرٌ عَلى رَدِّها كانَ عَليهِ كَوزُرٌ مِنَ اغْتابَةِ سَبْعينَ مَرَّةً. (امالی صدوق: ۴۳۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس توان دفاع نمودن از دوستی که مورد غیبت قرار گرفته است را دارد و این کار را بکند، خداوند هزار درب از حادثه‌های بد را در دنیا و آخرت به روی او می‌بندد و اگر این کار را نکند گناه هفتاد غیبت کننده به گردن اوست.

^{۶۴۰} مَنْ رَدَّ عَن عَرَضِ أَخِيهِ المُسَلِّمِ وَجِبَتْ لَهُ الجَنَّةُ البَيتَةُ. (وسائل: ۱۲/۲۹۲) پیامبر خدا p هر کس که رد نماید آنچه را که آبروی برادر مسلمانش را می‌ریزد، بهشت بر او البته، واجب می‌شود.

^{۶۴۱} غَايَةُ الخِيانَةِ خِيانَةُ العِجْلِ الوَدودِ وَ نَقْضُ العَهودِ (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): نهایت خیانت، خیانت به دوست صمیمی و شکستن پیمان‌ها است.

^{۶۴۲} عَنِ الحَسَنِ بْنِ مَحَبُوبٍ قالَ قُلْتُ لأَبى عَبْدِ اللهِ يَكُونُ المُؤمِنُ بِخِياراً قالَ نَعَمْ قُلْتُ فَيَكُونُ جَباناً قالَ نَعَمْ قُلْتُ فَيَكُونُ كَذاباً قالَ لَأَ وَ لا خائناً ثُمَّ قالَ يَجِبُ المُؤمِنُ عَلى كُلِّ طَبِيعَةٍ إِلاَّ الخِيانَةَ وَ الكَذِبَ (مستدرک: ۱۴/۱۳) شخصی از امام سؤال نمود که مؤمن می‌تواند بخیل باشد؟ حضرت فرمود: بله، دوباره سؤال کرد: مؤمن می‌تواند ترسو باشد؟ حضرت پاسخ دادند بله، برای بار سوم سؤال کرد: مؤمن می‌تواند دروغگو باشد؟ حضرت فرمودند: نه و نه می‌تواند خیانتکار باشد، سپس حضرت ادامه دادند: مؤمن می‌تواند طبیعتش به هر چیزی سرشته باشد مگر خیانت و دروغ.

^{۶۴۳} أَسْرَعُ الأَشياءِ عَقبَةُ رَجُلٍ عَاهدَتُهُ عَلى أمرٍ وَ كانَ مِنْ نِيتِكَ الوِفاءُ لَهُ وَ مِنْ نِيتِهِ العَدْرُ بِكَ. (غرر: ۴۳۷) امام علی (علیه‌السلام): پرشتاب‌ترین مجازات‌ها از آن کسی است که با تو پیمانی بسته است و نیت تو عمل طبق پیمان است و نیت او خیانت به آن است.

بحران

اگر دوستی‌ها آنقدر حفظ گردد و به درازا بکشد تا قدمت یافته و کهنه شود، آنوقت است که ارزشش بیش‌تر خواهد شد^{۶۴۴} و ممکن است به خویشاوندی بین فرزندان نیز منجر شود^{۶۴۵}.

برای این منظور باید ابتداء از بوجود آمدن بحران جلوگیری نمود به این صورت که موجبات تداوم دوستی و همچنین علل تیره شدن رفاقت‌ها را شناخت و به آن‌ها در برخوردها ترتیب اثر داد و در ادامه و به هنگام بروز اختلافات، با اعمال روش‌هایی، بحران بوجود آمده را کنترل نمود.

بر این اساس بحث را در دو قسمت پیشگیری بحران و درمان بحران ادامه می‌دهیم.

پیشگیری بحران

آنچه که به دوستی دوام می‌بخشد (۱۸ مورد)

۱. انتخاب صحیح دوست^{۶۴۶}.
۲. خدایی نمودن روابط دوستی^{۶۴۷}.
۳. تکذیب نمودن بدگمانی‌ها^{۶۴۸}.
۴. فراموش نمودن بدی‌ها^{۶۴۹}.
۵. امتحان نمودن دوست^{۶۵۰}.
۶. ابراز علاقه نمودن^{۶۵۱}، مثل:

راه‌های ابراز علاقه (۷ مورد)

۷. سخاوتمندی^{۶۵۲} بخصوص در قالب هدیه^{۶۵۳} و از آن مهم‌تر ایجاد مساوات^{۶۵۴}.
 ۸. باز نمودن جایی برای نشستن^{۶۵۵}.
 ۹. برخورد شاداب^{۶۵۶}.
 ۱۰. صدا زدن دوست آنگونه که او می‌پسندد^{۶۵۷}.
 ۱۱. خیرخواهی^{۶۵۸}.
 ۱۲. اظهار موافقت^{۶۵۹}.
 ۱۳. دیدار نمودن^{۶۶۰}.
 ۱۴. حسن خلق داشتن^{۶۶۱} مثل:
- مصادیق اخلاق نیکو برای صفای دوستی (۴ مورد)
۱۵. رعایت انصاف در بحث‌ها^{۶۶۲}.
 ۱۶. حسد نوزیدن^{۶۶۳}.
 ۱۷. ابهت داشتن^{۶۶۴}.
 ۱۸. ترک گناهان زبانی^{۶۶۵}.

موارد ذکر شده از «مصادیق اخلاق نیکو» منحصر در حفظ صفای دوستی است، می‌توانید دیگر مصادیق را در قسمت «پیوست» مطالعه نمایید.

آنچه که دوستی را تیره می‌کند (۱۴ مورد)

۱. دوستی با دشمن دوست^{۶۶۶}.
۲. مخالفت نمودن^{۶۶۷}، بخصوص همراه با جدل^{۶۶۸}.
۳. گوش سپردن به حرف سخن‌چین^{۶۶۹}.
۴. سوء ظن داشتن^{۶۷۰}.
۵. توقع ایثار داشتن^{۶۷۱}.
۶. افراط در برخوردهای رسمی^{۶۷۲}.
۷. انجام دادن کارهای احمقانه^{۶۷۳}.
۸. عیبجویی نمودن^{۶۷۴}.

^{۶۴۴} اختر من کل شیء جدیده و من الإخوان أقدمهم. (غرر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): از هر چیزی جدیدترین را انتخاب کن و از دوستان قدیمترین آن‌ها را.

^{۶۴۵} مودة الآباء قرابة بين الأبناء و القرابة إلى المودة أحوج من المودة إلى القرابة (نهج: خطبه ۳۰۸) امام علی (علیه‌السلام): دوستی بین پدران موجب خویشاوندی بین فرزندان می‌شود و خویشاوندی به دوستی بیش‌تر نیاز دارد تا دوستی به خویشاوندی.

^{۶۴۶} من اتخذ أخاً بعد حسن الاختيار دامت صحبته و تأكدت مودته. (غرر: ۴۱۶) امام علی (علیه‌السلام): هر کس دوستش را بعد از آزمون برگزیند همراهیش با او ادامه یافته و دوستیش محکم‌تر می‌شود.

^{۶۴۷} من كانت صحبته في الله كانت صحبته كريمة و مودته مستقيمة. (غرر: ۴۲۱) امام علی (علیه‌السلام): هر کس همدمیش در راه خداوند باشد، دوستیش کریمانه و محبتش استوار خواهد بود.

^{۶۴۸} من كذب سوء الظن بأخيه كان ذا عقد صحيح و قلب مستريح (غرر: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): هر کس بدگمانی‌هایش را نسبت به دوستش تکذیب کند از ارتباط درستی برخوردار بوده و قلبی راحت خواهد داشت.

^{۶۴۹} تناس مساوی الإخوان تستدم ودهم (غرر: ۴۲۴ اش ۹۷۴۹) امام علی (علیه‌السلام): فراموش کن بدی‌های دوستان را تا محبت به آن‌ها را ادامه دهی.

^{۶۵۰} من اتخذ أخاً بعد حسن الاختيار دامت صحبته و تأكدت مودته، من اتخذ أخاً من غير اختيار ألجأه الإضرار إلى مرافقة الأشرار. (غرر: ۴۱۶ و ۹۴۹۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس دوستش را بعد از آزمون برگزیند همراهیش با او ادامه یافته و دوستیش محکم‌تر می‌شود. هر کس دوستش را بدون آزمون برگزیند، به ناچار به همراهی با بدکاران کشانده خواهد شد.

^{۶۵۱} فردی به امام باقر (علیه‌السلام): گفت که این مرد را دوست دارم حضرت به او فرمودند: فأعلمه فإنه أبقي للمودة و خير في الألفة به او خبر ده زیرا این دوستی را بقای بیشتری داده و در احساس همبستگی مؤثرتر است (وسائل: ۱۲/۵۴).

^{۶۵۲} من نالآلف الناس أحبه (غرر: ۴۱۴) امام علی (علیه‌السلام): هر کس با مردم صمیمی باشد مردم او را دوست خواهند داشت.

^{۶۵۳} السخاء يثمر الصفاء. (غرر: ۳۷۸) امام علی (علیه‌السلام): ثمره سخاوتمندی صفای دوستی است.

^{۶۵۴} تهادوا تحابوا فإن الهدية تذهب بالضغائن. (خصال: ۲۷) امام صادق (علیه‌السلام): هدیه دهید تا یکدیگر را دوست بدارید، زیرا هدیه کینه‌ها را از بین می‌برد.

^{۶۵۵} ما حفظت الأخوة بمثل المواساة. (غرر: ۴۱۷) امام علی (علیه‌السلام): هیچ چیز مثل مساوات دوستی را حفظ نمی‌کند.

^{۶۵۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۶ ف ۲

^{۶۵۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۱.

^{۶۵۸} الرجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۳.

^{۶۵۹} النصيحة تثمر الود. (غرر: ۲۲۴) امام علی (علیه‌السلام): ثمره خیرخواهی دوستی است.

^{۶۶۰} بحسن الموافقة تدوم الصحبة (غرر: ۴۲۰) با موافقت نیکو همدمی ادامه می‌یابد.

^{۶۶۱} الزيارة تنبت المودة. (بحار: ۷۱/۳۵۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): دیدار از یکدیگر دوستی‌ها را می‌ویاند.

^{۶۶۲} حسن الخلق يثبت المودة. (ارشاد: ۱۳۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خوش اخلاقی دوستی‌ها را استحکام می‌بخشد.

^{۶۶۳} الإصاف يستديم المحبة. (غرر: ۳۹۴) امام علی (علیه‌السلام): انصاف دوستی را دوام می‌بخشد.

^{۶۶۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۴ ف ۲.

^{۶۶۵} لا تذهب الحشمة بينك و بين أخيك و أبق منها فإن ذهاب الحشمة ذهاب الحياء و بقاء الحشمة بقاء المودة. (تحف: ۳۷۰) امام صادق (علیه‌السلام): همه ابهت بین خودت و دوست را از بین نبر و از آن مقداری باقی بگذار، چه این که از بین رفتن ابهت، رفتن حیا است و بقاء آن بقاء دوستی است.

^{۶۶۶} إخطأ عليك لسانك تملك به إخوانك. (تفسیر الامام: ۳۲۰) امام سجاد (علیه‌السلام): زیانت را حفظ کن تا دوستانت را حفظ کنی.

^{۶۶۷} لاتخذ عدو صديقك صديقاً فتعادي صديقك. (خصائص: ۱۱۷) امام علی (علیه‌السلام): دشمن دوست را برای دوستی انتخاب نکن زیرا. با این کار. با دوست دشمنی نموده‌ای.

^{۶۶۸} ليس مع الخلاف ايتلاف (غرر: ۴۲۵) امام علی (علیه‌السلام): با مخالفت نمودن صمیمیتی نیست.

^{۶۶۹} لامحبة مع كثرة مراء. (غرر: ۳۱۱) امام علی (علیه‌السلام): با جدل. و بحث‌های بی ثمر. و حبتی وجود نخواهد داشت.

^{۶۷۰} من صدق الواشي أقسد الصديق. (غرر: ۲۲۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس سخن چین را تصدیق نماید دوستی خود را خراب نموده است.

^{۶۷۱} من غلب عليه سوء الظن لم يترك بينه و بين خليل صُحاً. (تحف: ۷۹) امام علی (علیه‌السلام): هر کی سوء ظن بر او غلبه نماید، بین او و دوستش آشتی باقی نمی‌ماند.

^{۶۷۲} من لم يرض من صديقه إلا بايثاره على نفسه دام سخطه. (غرر: ۴۲۵) امام علی (علیه‌السلام): کسی که از دوستش راضی نشود مگر به این که او ایثار کند، ناراحتیش مداوم است.

^{۶۷۳} إذا احتشم المؤمن أخاه فقد فارقه. (خصائص: ۱۲۶) امام علی (علیه‌السلام): زمانی که مؤمنی برای دوستش هیبت به خرج دهد یقیناً از او جدا شده است.

^{۶۷۴} إياك و السفة فإنه يوحش الرقاق. (غرر: ۷۶) امام علی (علیه‌السلام): از کارهای بیخردانه بپرهیز چه این آن دوستان را فراری می‌دهد.

^{۶۷۵} من استصفي على صديق انقطعت مودته. (غرر: ۴۲۲) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس به دنبال شمردن. لغزش‌های. دوستش باشد، رابطه دوستیش با او قطع خواهد شد.

۹. زشت سخن گفتن^{۶۷۵}.

۱۰. نیرنگ زدن^{۶۷۶}.

۱۱. بی ادبی^{۶۷۷}.

۱۲. افسردگی^{۶۷۸}.

۱۳. منصف نبودن^{۶۷۹}.

۱۴. نفع دینی نداشتن^{۶۸۰}.

درمان بحران

توصیه هایی برای جلوگیری از قهر و کدورت (۱۵ مورد)

عزیزان سعی کنید تا در برخورد با کسی که گفتار و یا رفتارش شما را رنجیده نموده است امور ذیل را رعایت کنید:

۱. تصمیم ناگهانی نگیرید و سعی کنید صبور باشید^{۶۸۱} زیرا که زیباترین صبرها تحمل دوست است^{۶۸۲} و همین صبر، شما را در اتخاذ یک تصمیم عالی در رفع این مشکل یاری می‌دهد و علاوه بر آن تضمین‌گر: ابهت،^{۶۸۳} عزت،^{۶۸۴} انسانیت^{۶۸۵} و بالاخره سرور و شادی شماسست،^{۶۸۶} و در ضمن به شما جلوه‌ای تازه بخشیده^{۶۸۷} و عیب‌هایتان را می‌پوشاند^{۶۸۸}، زیرا سرزنش فردی که رنجیده‌تان نموده است او را خواهد داشت که حرف‌هایی بزند و رسوایی ببار آورد ولی ترک سرزنش می‌تواند همان کار سرزنش را انجام دهد منتها بدون پی‌آمدهای ناگوار^{۶۸۹}.

۲. تا جایی که امکان دارد خودتان را سهمیم در اشتباه دوست خود بدانید^{۶۹۰}.

۳. خودتان سعی کنید علتی برای خطای دوستتان پیدا کنید، علتی که او را تبرئه کند^{۶۹۱}.

۴. عذری را که برای کارش می‌آورد قبول کنید^{۶۹۲} خصوصاً اگر این عذر عدم آگاهی باشد، چه این که بسیاری از دوستان هستند که به خاطر ناآگاهی، دوست خود را می‌رنجانند نه این که نیت رنجاندن داشته باشند^{۶۹۳}.

۵. از او بخواهید تا علت کارش را بگوید^{۶۹۴}. منظور کلی از توصیه‌های ۲ تا ۵، این است که نباید طبق برداشت شخصی درباره دیگران قضاوت نمود^{۶۹۵}.

۶. اگر دوستان عذرخواهی نمود، گرچه می‌دانید که دروغ گفته و ظاهر سازی نموده است ولی عذرش را بپذیرید و مسئله را تمام شده تلقی کنید^{۶۹۶}. البته می‌توانید صرف اقرار به کار زشت را، به عنوان عذرخواهی بپذیرید^{۶۹۷}.

۷. اصرار نداشته باشید حتماً عذر خواهی نماید، ممکن است از رفتارش بتوان پشیمانی او را فهمید^{۶۹۸}.

۸. حتی اصرار نداشته باشید دوست شما از کرده خودش پشیمان باشد تا او را ببخشید، کافی است این حقیقت را بپذیرید که شما هم دارای خطاها و اشتباهاتی هستید، رفیق شما که با فرد بی تقصیری دوست نشده است که شما این چنین توقعی از او دارید^{۶۹۹}.

۹. صبانیت فردی را دلیل بر عمق کدورتش ندانید، زیرا آن‌هایی که ناراحتی خود را ابراز می‌کنند و خشمشان را سریع بروز می‌دهند از کینه کمتری برخوردار هستند. بنابراین کدورت بوجود آمده سطحی بوده و به زودی پایان خواهد یافت^{۷۰۰}.

۱۰. اگر رفیق شما جزو خویشتاوندان نسبی (و خونی) شما است بهتر است او را در آغوش بگیرید تا خشمش فرو نشیند^{۷۰۱}.

۱۱. فکر تلافی کردن و انتقام گرفتن را از مغزتان خارج سازید، حتی اگر خاک برسرتان نموده باشند^{۷۰۲}، زیرا با انتقام، هیچکس به آقایی و سروری نرسیده است^{۷۰۳} و تازه شما که از زشتی کار دوستان می‌نالید، چطور راضی می‌شوید، بدی را با بدی پاسخ بگویید^{۷۰۴}. به قول لقمان حکیم: «دروغ می‌گویند آن‌ها که توصیه می‌کنند که باید بدی

^{۶۷۵} سَوْ الْمُنْطِقِ يَزُرِي بِالْقَدْرِ وَ يُفْسِدُ الْأَخْوَةَ. (غرر: ۲۲۳) امام علی (علیه‌السلام): زشتی سخن ارزش فرد را پست نموده و دوستی را خراب می‌کند.

^{۶۷۶} لَا يَطْمَعَنَّ الْخَبَّ فِي كَثْرَةِ الصَّدِيقِ. (خصال: ۴۳۴) امام صادق (علیه‌السلام): کسی که اهل نیرنگ است مطمئن نباشد که زیاد دوست داشته باشد.

^{۶۷۷} مَا أَفْحَحَ الْقَطِيعَةَ بَعْدَ الصَّلَاةِ وَالْحَفَاءَ بَعْدَ الْأَخَاءِ (مستدرک: ۹/۸۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): چقدر زشت است که رابطه‌ای بعد از ایجاد شدن قطع شود و درشت خویی بعد از دوستی واقع شود.

^{۶۷۸} الْمَلَلُ يَفْسِدُ الْأَخْوَةَ (غرر: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): افسردگی دوستی را خراب می‌کند. قَلَمًا تَدْوَمُ خَلَّةُ الْمَلُولِ (غرر: ۴۲۲) امام علی (علیه‌السلام): به ندرت دوستی با افسرده دوام می‌آورد.

^{۶۷۹} لَا تَدْوَمُ عَلَيَّ عَدَمُ الْإِنصَافِ الْمَوْدَةِ. (غرر: ۴۲۰) امام علی (علیه‌السلام): محبت با منصف نبودن دوام نمی‌یابد.

^{۶۸۰} أَنْظِرْ كُلَّ مَنْ لَا يُفِيدُكَ مَنَفَعَةً فِي دِينِكَ فَلَا تَعْتَدَنَّ بِهِ فَلَا تَرْغَبَنَّ فِي صَحْبَتِهِ، فَإِنَّ كُلَّ مَا سَوَى اللَّهِ تَعَالَى مُضْمَلٌ وَخِيمٌ عَاقِبَتُهُ. (قرب: ۲۵) امام صادق (علیه‌السلام): دقت کن که هر کس که نفعی برای دینت نداشت به او اتکاء نکنی و رغبتی برای بودن با او نداشته باشی چه این که هرچه غیر خداست از بین رفتنی است و عاقبتی وخیم در پیش دارد.

^{۶۸۱} الْحِلْمُ صَاحِبِي. (مستدرک: ۱۱/۱۷۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بردباری همدم من است.

^{۶۸۲} أَفْضَلُ الصَّبْرِ الصَّبْرُ عَنِ الْمَحْبُوبِ. (غرر: ۲۸۳) امام علی (علیه‌السلام): برترین صبر صبر بر محبوب است.

^{۶۸۳} زَيْنُ الْمُصَاحَبَةِ الْأَحْتِمَالُ. (غرر: ۴۲۰) امام علی (علیه‌السلام): جلوه دوستی در تحمل است.

^{۶۸۴} السَّيِّدُ مَنْ تَحَمَّلَ أَنْقَالَ إِخْوَانِهِ. (غرر: ۴۲۰) امام علی (علیه‌السلام): سرور کسی است بار دوستانش را تحمل کند.

^{۶۸۵} ثَلَاثٌ هُنَّ الْمَرْوَةُ: جُودٌ مَعَ قَلَّةٍ وَ أَحْتِمَالٌ مِنْ غَيْرِ مَذَلَّةٍ وَ تَعَفُّفٌ عَنِ الْمَسْأَلَةِ. (غرر: ۲۵۹) امام علی (علیه‌السلام): سه چیز است که. اوصاف. انسانیت است: بخشش در عین نداری، تحمل دیگران بدون احساس خواری، و شرم داشتن از سؤال نمودن.

^{۶۸۶} لَا يَسْتَعَانُ عَلَى السَّرْوْرِ إِلَّا بِاللَّيْنِ. (بخاری: ۷۵/۷) امام علی (علیه‌السلام): برای خوشحالی باید تنها از نرمی کمک گرفت.

^{۶۸۷} نِظَامُ الْفِتْوَةِ أَحْتِمَالُ عَثْرَاتِ إِخْوَانِهِ. (غرر: ۴۳۷) امام علی (علیه‌السلام): نظام انسانی، نیکو برادری نمودن است.

^{۶۸۸} الْإِحْتِمَالُ قَبْرُ الْعُيُوبِ. (مشكاة: ۲۲۳) امام علی (علیه‌السلام): تحمل نمودن. عیوب دیگران. باعث پنهان ماندن عیوب. فرد. می‌شود.

^{۶۸۹} الْإِفْرَاطُ فِي الْمَلَامَةِ يَشِبُّ نَارَ اللَّجَاجَةِ. (غرر: ۲۲۳) امام علی (علیه‌السلام): زیاده روی در سرزنش آتش لجاجت را می‌افروزاند.

^{۶۹۰} خَيْرُ إِخْوَانِكَ مَنْ نَسَبَ ذَنْبَكَ إِلَيْهِ. (بخاری: ۷۱/۱۸۸) امام صادق (علیه‌السلام): بهترین دوستان کسی است که گناه تو را ه خودش نسبت می‌دهد.

^{۶۹۱} إِقْبَلْ عَذْرَ أَخِيكَ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ عَذْرٌ فَالْإِتِمَاسُ لَهُ عَذْرًا. (اعلام: ۱۷۸) امام علی (علیه‌السلام): عذر دوستت را بپذیر و اگر برای کاری کرده. عذری ندارد به دنبال عذری برای او باش.

^{۶۹۲} إِقْبَلْ أَعْدَاءَ النَّاسِ تَسْتَمِعْ بِإِخَائِهِمْ وَ الْفُتْمُ بِالْبِشْرِ تَمَّتْ أَضْغَانُهُمْ. (غرر: ۴۴۷) امام علی (علیه‌السلام): عذر مردم را بپذیر تا از دوستی با آنها بهره مند شوی و با آنها شاداب برخورد کن تا کینه‌هایشان از بین برود.

^{۶۹۳} رَبُّ صَدِيقٍ يُؤْتِي مِنْ جَهْلِهِ لَا مِنْ نِيَّتِهِ (غرر: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): چه بسا دوستی آنچه به سر دوستش می‌آورد بخاطر نادانی باشد نه بر اساس نیتش.

^{۶۹۴} لَا تَزْدَرِينِ أَحَدًا حَتَّى تَسْتَنْطِقَهُ (غرر: ۴۳۶) امام علی (علیه‌السلام): هیچ کس را. با سرزنش و تنبیه. کوچک نکن مگر این که درباره کارش از او توضیح بخواهی

^{۶۹۵} لَا تَصْرِمُ أَحَاكَ عَلَيَّ ارْتِيَابِ. (تحف: ۸۲) امام علی (علیه‌السلام): درباره دوستت بر اساس شک تصمیم نگیر.

^{۶۹۶} إِقْبَلِ الْعُذْرَ وَ إِنْ كَانَ كَذِبًا (غرر: ۴۲۴) امام علی (علیه‌السلام): عذر را قبول کن هر چند فرد دروغگو باشد.

^{۶۹۷} الْإِفْرَارُ إِغْتِدَارٌ. (غرر: ۱۹۵) امام علی (علیه‌السلام): اقرار نمودن همان عذرخواهی کردن است.

^{۶۹۸} لَا تَطْعَنُوا فِي عُيُوبِ مَنْ أَقْبَلَ إِلَيْكُمْ بِمُودَتِهِ وَ لَا تَوَقَّفُوهُ عَلَى سَيِّئَةٍ يَخْضَعُ لَهَا فَانْهَاجَتْ مِنْ أَخْلَاقِ رَسُولِ اللَّهِ وَ لَا مِنْ أَخْلَاقِ أَوْلِيَائِهِ (کافی: ۸/۱۵۰) امام صادق (علیه‌السلام): کسی که برای دوستی سراغ شما آمده است او را نسبت به عیوبی که دارد مورد سرزنش قرار ندهید و نسبت به بدی که انجام داده و حال پشیمان گشته او را متوقف نکنید، زیرا این نه از اخلاق پیامبر است و نه از اخلاق دوستان او.

^{۶۹۹} إِرْحَمِ مَنْ دُونَكَ يَرْحَمُكَ مَنْ فَوْقَكَ وَ قَسِّ سَهْوَةً بِسَهْوِكَ وَ مَعْصِيَتَهُ لَكَ بِمَعْصِيَتِكَ لِرَبِّكَ وَ فَقْرَهُ إِلَى رَحْمَتِكَ بِفَقْرِكَ إِلَى رَحْمَةِ رَبِّكَ (غرر: ۴۳۵) امام علی (علیه‌السلام): نسبت به پایین‌تر خود رحم کن تا آنکه بالاتر از توست به تو رحم نماید، اشتباه او را با اشتباهات خودت و معصیت او را با معصیت خودت نسبت به پروردگارت مقایسه کن و همچنین نیاز او را به لطفت با نیاز خودت به لطف پروردگار بسنج.

^{۷۰۰} وَ هُنَّ الْأَعْدَاءُ كِيدًا مِنْ أَظْهَرِ عَدَاوَتِهِ. (غرر: ۴۶۱) امام علی (علیه‌السلام): سست‌ترین کید دشمن‌ها از آن افرادی است که دشمنیشان را اظهار می‌کنند.

^{۷۰۱} أَيْمًا رَجُلٌ غَضِبَ عَلَيَّ ذِي رَحِمٍ فَلْيَقِمِ إِلَيْهِ وَ لِيَدْنِ مِنْهُ وَ لِيَمَسَّهُ فَإِنَّ الرَّحِمَ إِذَا مَسَّتِ الرَّحِمَ سَكَتَتْ (وسائل: ۱۵/۳۶۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر فردی که نسبت به خویشتاوندی خشم ورزید، بلند شود و نزدیک او شده و او را در آغوش بگیرد، چه این که رحم زمانی که مورد تماس قرار گیرد آرام می‌گیرد.

^{۷۰۲} لَا تَلْطَبْنِ مُجَازَاةَ أَخِيكَ وَ إِنْ حَثَا التَّرَابَ بِفِيكَ. (تحف: ۸۱) امام علی (علیه‌السلام): به دنبال انتقام گرفتن از دوستت نباش هر چند به دهانت خاک کرده باشد.

^{۷۰۳} لَا سَوْدَةَ مَعَ الْإِنْتِقَامِ. (ینابیع: ۲/۴۱۳) امام علی (علیه‌السلام): سروری با انتقام نمی‌سازد.

^{۷۰۴} مَنْ كَافَا السَّفِيهَ بِالسَّفِيهِ فَقَدْ رَضِيَ بِمَا أَتَى إِلَيْهِ حَيْثُ احْتَدَى مِثَالَهُ. (کافی: ۲/۳۲۲) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس بیخردی را بیخردی پاسخ بگوید، به آنچه او بر سرش آورده رضایت داده چه این کاری مثل او انجام می‌دهد.

را با بدی پاسخ گفت! آیا آتش را آتش خاموش می کند و یا آب؟!»^{۷۰۵}. پس باید برای حفظ حیثیت خود، از ناسزا گفتن و کارهایی از این قبیل، استفاده نکنید که این بهترین راه عزیز شدن است.^{۷۰۶}

۱۲. قهر کردن طولانی، کاری خلاف انسانیت است.^{۷۰۷} خصوصاً اگر از سه روز بیش تر شود.^{۷۰۸} و الا دیگر ارزشی برای کارهایتان باقی نمی ماند.^{۷۰۹} و خداوند نیز در حل این مشکل شما را یاری نخواهد کرد.^{۷۱۰}

۱۳. برای پشیمان نمودن دوست، بیایید به او خوبی کنید^{۷۱۱}، یعنی او هرچه بر بد کردن می افزاید شما بر خوبی نمودن بیفزایید.^{۷۱۲} درست مثل مسابقه دو اسب سفید و سیاه، یعنی اگر از شما حرف شنوی ندارد شما از او اطاعت کنید^{۷۱۳} و بدانید که تحمل خوبی های شما در این موقعیت، برای طرف مقابل، بسیار سخت تر است از تحمل بدی. و تازه این خوبی کردن او را به راه نیز خواهد آورد.^{۷۱۴} مگر این که طرف مقابلتان فرد پستی باشد که خوبی را بخواد با بدی پاسخ بگوید.^{۷۱۵}

۱۴. می توانید کمی روابط را سرد کنید تا دوست را به عذرخواهی بکشانید.^{۷۱۶} ولی نه آنقدر که جواب سلامش را ندهید و یا اگر دست داد دستش را نفشارید زیرا این مقدار سردی همان قهر ممنوع است.

۱۵. اگر اشتباه دو ست باز هم تکرار شد و باز شما مجبور به تحملش شدید، باید محدوده دوستیتان را تنگ تر کنید.^{۷۱۷} البته مواظب باشید کدورتی ایجاد نکنید چون اولاً اگر دوستیش برای شما نفعی نداشته باشد یقیناً دشمنیش برای شما ضرر خواهد داشت.^{۷۱۸} و ثانیاً ممکن است تجارب زندگی، شما را مجبور کند تا رفاقت را در سطح قبلیش داشته باشید.^{۷۱۹}

آنچه تا اینجا گفتیم حتی درباره دوستانی که کار زشتشان در حد کفر ورزیدن هم باشد صدق می کند.^{۷۲۰}

زشتی قهر آن وقتی بیش تر رخ نشان می دهد که از دوست چندین و چند ساله بخواید، جدا شوید، زیرا این عمل نشان ضعف روحی^{۷۲۱} و عدم کرامت طبع شما است.^{۷۲۲} خصوصاً اگر رفاقت، بیست ساله شود، که در آنوقت ارتباط خویشاوندی برقرار شده و قهر کردن، قطع رحم هم، بشمار می آید.^{۷۲۳}

نکته اگر هر چیزی، تازه اش نیکو است، اما دوست هرچه کهنه تر شود مطلوب تر است.^{۷۲۴} است.^{۷۲۴}

دو تذکر مهم

۱. این پانزده مرحله را شما انجام دهید ولی توقع انجامش را از رفیقتان نداشته باشید^{۷۲۵} زیرا اولاً خودتان باید بار خودتان را بکشید^{۷۲۶} و ثانیاً این انتظار علاوه بر رنج آور بودن^{۷۲۷}، سرانجامی ندارد چه این که پیمودن این مراحل نیازمند انصاف است و دوست منصف هم بسیار کم است.^{۷۲۸}

۲. توجه داشته باشید که بی جهت برای هیچ کاری عذر خواهی نکنید^{۷۲۹} حتی برای حل اختلافی که بوجود آمده است.

^{۷۰۵} یا بُنِي كَذِبَ مَنْ قَالَ إِنَّ الشَّرَّ يُطْفِئُ الشَّرَّ فَإِنْ كَانَ صَادِقًا فَلْيُوقِدْ نَارِيْنَ ثُمَّ لِيَنْظُرْ هَلْ يُطْفِئُ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى وَ إِنَّمَا يُطْفِئُ الْخَيْرَ الشَّرَّ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ (ورآم: ۱/ ۳۸) عن لقمان (عليه السلام): فرزندم! دروغ می گوید کسی که فکر می کند بدی را می توان با بدی خاموش کرد، اگر راست می گوید دو آتش روشن کند و بعد منتظر بماند ببیند آیا یکی از آن ها دیگری را خاموش می کند! خوبی است که بدی را خاموش می کند آنگونه که آب آتش را خاموش می کند.

^{۷۰۶} سَوَاءَ الْمَنْطِقِ بِيَزْرِي بِالْقَدْرِ وَ الْأُخُوَّةِ. (غرر: ۲۲۳) امام علی (عليه السلام): زشتی سخن ارزش فرد را پست نموده و دوستی را خراب می کند.

^{۷۰۷} لَا مَرْوَةَ مَعَ شَيْءٍ. (غرر: ۲۶۹) امام علی (عليه السلام): با بخل انسانیتی باقی نمی ماند.

^{۷۰۸} أَيُّمَا مُسْلِمِينَ تَهَاجَرَا فَمَكْنَا ثَلَاثًا لَا يَصْطَلِحَانِ إِلَّا كَانَا خَارِجِينَ مِنَ الْإِسْلَامِ. (مصادقة: ۴۸) پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): دو مسلمان زمانی قهر می کنند و سه روز را پشت سر می گذرانند و آشتی نمی کنند، خارج از دین اسلام هستند.

^{۷۰۹} إِيَّاكَ وَ هِجْرَانَ أُخِيكَ فَإِنَّ الْعَمَلَ لَا يَتَقَبَّلُ مَعَ الْهِجْرَانِ. (ورآم: ۲/۶۵) پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): از قهر نمودن با برادر دینیت بپرهیز! زیرا هیچ عملی با قهر نمودن پذیرفته نیست.

^{۷۱۰} مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنِ احْتَجَبَ عَنِ أُخِيهِ. (عده: ۱۸۷) امام کاظم (عليه السلام): از رحمت خداوند بدور است، از رحمت خداوند بدور است، کسی که خود از از برادر ایمانیش پنهان می دارد، بین خود و او واسطه ای قرار می دهد.

^{۷۱۱} مَنْ أَحْسَنَ إِلَيَّ مِنْ أَسَاءَ إِلَيْهِ فَقَدْ أَخَذَ بِجَوَامِعِ الْفَضْلِ. (غرر: ۳۸۸) امام علی (عليه السلام): هر کس خوبی کند نسبت به کسی که به او بدی نموده است، همه فضیلت ها را بدست آورده است.

^{۷۱۲} لَا يَكُونَنَّ أَحْوَكُ أَقْوَى عَلَى قَطِيعَتِكَ مِنْكَ عَلَى صِلَتِهِ. (تحف: ۸۲) امام علی (عليه السلام): دوست تو در حفظ ارتباط با تو، قوی تر از تو نباشد.

^{۷۱۳} أُطِعْ أَخَاكَ وَ إِنْ عَصَاكَ وَ صَلَّهُ وَ إِنْ جَفَاكَ. (تحف: ۸۶) امام علی (عليه السلام): از دوستت اطاعت کن هر چند او معصیت تو را نموده باشد، با او ارتباط برقرار کن هر چند او با تو به درشت خوبی رفتار نموده باشد.

^{۷۱۴} إِنْ إِحْسَانِكَ إِلَيَّ مِنْ كَادِكَ مِنَ الْأَصْدَادِ وَ الْحَسَادِ لِأَغِيظَ عَلَيْهِمْ مِنْ مَوَاقِعِ إِسَائَتِكَ مِنْهُمْ وَ هُوَ دَاعٍ إِلَيَّ صَلَاحِهِمْ. (غرر: ۳۸۷) امام علی (عليه السلام): خوبی نمودن تو به دشمنان و حسودانی که تو را به رنج افکنده اند آن ها را بیش تر از این که به آن ها بدی کنی به خشم در می آورد و برای اصلاح آن ها نیز مؤثر تر است.

^{۷۱۵} عَادَةُ اللَّئَامِ الْمَكَافَأَةُ بِالْقَبِيحِ عَنِ الْإِحْسَانِ (غرر: ۲۶۱) امام علی (عليه السلام): عادت افراد پست برخورد زشت با خوبی های دیگران است.

^{۷۱۶} إِيَّاكَ أَنْ تُخْرَجَ صَدِيقَكَ إِحْرَاجًا يُخْرِجُهُ عَنِ مَوَدَّتِكَ وَ اسْتَبَقَ لَهُ مِنْ أُنْسِكَ مَوْضِعًا يَثِيقُ بِالرَّجُوعِ إِلَيْهِ. (غرر: ۴۲۴) امام علی (عليه السلام): برحذر باش از این که دوستت را به طور کامل از دوستی خارج نمایی، بلکه میزانی از الفت را که برای برگشتن بتوان به آن اعتماد نمود باقی بگذارد.

^{۷۱۷} لَيْسَ لَكَ بِأَخٍ مَنْ احْتَجَّتْ إِلَيْهِ مَدَارَاتِهِ. (غرر: ۴۱۸) امام علی (عليه السلام): کسی که تو مدام باید با او مدارا کنی نمی تواند دوست تو باشد.

^{۷۱۸} مَنْ لَمْ تَنْفَعَكَ رِفَاقَتُهُ ضَرَّتَكَ عِدَاؤَتُهُ (غرر: ۴۱۴) امام علی (عليه السلام): هر کس دوستی تو با او برایت نفعی نداشته باشد، دشمنی با او به تو ضرر می زند. پس دوستی های بی نفع بهتر از قطع ارتباط با آن ها است.

^{۷۱۹} لَا تَتَّبِعْ أَخَاكَ بَعْدَ الْقَطِيعَةِ وَ قَبِيحَةَ فِيهِ فَيَسُدَّ طَرِيقَ الرَّجُوعِ إِلَيْكَ فَالْعَلَّ التَّجَارِبُ تَرُدُّهُ عَلَيْكَ. (اعلام: ۲۹۲) امام صادق (عليه السلام): بعد از قطع ارتباط با دوست درگیری را با او ادامه نده، تا راه برگشتن را به روی خودت نبندی، شاید تجارب زندگی تو را به او برگرداند.

^{۷۲۰} لَا تَقْطَعْ صَدِيقًا وَ إِنْ كَفَرَ. (غرر: ۴۱۴) امام علی (عليه السلام): با دوست قطع ارتباط نکن هر چند او کافر شود.

^{۷۲۱} أَعْزَجَ النَّاسَ مَنْ عَجَزَ عَنِ اكْتِسَابِ الْإِخْوَانِ وَ أَعْزَجُ مِنْهُ مَنْ ضَيَّعَ مِنْ ظَفَرٍ بِهِ مِنْهُمْ. (نهج: حکمت ۱۲) امام علی (عليه السلام): ناتوان ترین مردم کسی است که از بدست آوردن دوست ناتوان باشد و ناتوان تر از او کسی است که وقتی دوستی را یافت آن را از دست بدهد.

^{۷۲۲} مَنْ كَرَّمَ الْمَرْءَ حَفِظَهُ قَدِيمٍ إِخْوَانِهِ. (کنز: ۱/۹۴) امام علی (عليه السلام): از بزرگواری انسان است که دوستان قدیمش را حفظ نماید.

^{۷۲۳} صَحْبَةُ عَشْرِينَ سَنَةً قَرَابَةٌ. (قرب: ۲۴) امام صادق (عليه السلام): رفاقت بیست ساله خویشاوندی است.

^{۷۲۴} اخْتَرِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ جَدِيدَهُ وَ مِنَ الْإِخْوَانِ أَقْدَمَهُمْ. (غرر: ۴۱۶) امام علی (عليه السلام): از هر چیزی جدیدترینش را انتخاب کن و از دوستان قدیمترین آن ها را.

^{۷۲۵} كُنْ لِلْوَدِّ حَافِظًا وَ انْ لَمْ تَجِدْ مُحَافِظًا (غرر: ۴۱۴) امام علی (عليه السلام): حافظ دوستی باش هر چند - از طرف مقابل - محافظی برای آن نیابی.

^{۷۲۶} أَحْمِلْ نَفْسَكَ لِنَفْسِكَ فَإِنَّ لَمْ تَفْعَلْ لَمْ يَحْمِلْكَ غَيْرُكَ. (مشكاة: ۲۴۴) امام صادق (عليه السلام): بار خودت را خودت بدوش بگیر، اگر این چنین نکنی کسی بار تو را بر دوش نخواهد کشید.

^{۷۲۷} مَنْ لَمْ يَرْضَ مِنْ صَدِيقِهِ إِلَّا بِأَيْثَارِهِ عَلَى نَفْسِهِ دَامَ سَخَطُهُ. (غرر: ۴۲۵) امام علی (عليه السلام): کسی که از دوستش راضی نشود مگر به این که او ایثار کند، ناراحتیش مداوم است.

^{۷۲۸} قَلِيلٌ مِنَ الْإِخْوَانِ مَنْ يَنْصَفُ (غرر: ۴۱۹) امام علی (عليه السلام): کمی از دوستان منصف هستند.

^{۷۲۹} لَا تَعْتَذِرْ إِلَى مَنْ يَجِبُ أَنْ لَا يَجِدَ لَكَ عَذْرًا. (غرر: ۴۴۷) امام علی (عليه السلام): برای کسی که دوست ندارد برای تو عذری را بیابد، عذری نیابد.

آنچه در پی می‌آید تحلیل چند شخصیت، ذکر مصادیق بعضی از مفاهیم و بیان بعضی آداب است که برای تکمیل مباحث مطرح شده در کتاب آمده است.

تحلیل چند شخصیت

صفات زاهد و درویش (۲۹ مورد)

- آرزوهایش دور و دراز نیست ^{۷۳۰} و برای رسیدن به آن‌ها اولویت‌های معقول زندگی را تغییر نمی‌دهد.
- نسبت به آنچه الان دارد شاکر است ^{۷۳۱}، شکرگذاریش را م‌شروط به بیش‌تر داشتن نمی‌کند.
- بی‌رغبت به حرام است ^{۷۳۲} و از مصرف بیش از نیاز حلال هم اجتناب می‌کند ^{۷۳۳}، می‌داند شکمی که به پر شدن عادت کند، اگر روزی از حلال پر نشود، از حرام پر خواهد شد ^{۷۳۴}.
- با حلال‌های خداوند سر جنگ ندارد ^{۷۳۵}، فقط بعضی اوقات از لذت‌های حلال هم چشم می‌پوشد تا نزد صاحب نعمت فروتنی نموده باشد ^{۷۳۶} – آیا آدم‌ها برای حفظ ادب، بعضی از آنچه به آن‌ها تعارف می‌کنند را رد نمی‌کنند؟!.
- آنچه کودکان ^{۷۳۷} و بزرگترهای رشد نیافته ^{۷۳۸} را به وجد می‌آورد، در او لبخندی را هم ایجاد نمی‌کند ^{۷۳۹}.
- درویشی را تباه ساختن سرمایه‌های مادیش نمی‌داند ^{۷۴۰}، تلاشش برای رشد اموالش قابل ستایش است ^{۷۴۱}، به نحوی برای دنیایش تلاش می‌کند که انگار می‌خواهد جاودانه در آن بماند ^{۷۴۲}، منتها خود را تنها مسئول خانواده‌اش نمی‌داند ^{۷۴۳}، بلکه رحمتش شامل همه است ^{۷۴۴}، تا بتواند نیازمندان را، این هدیه‌ها ^{۷۴۵} و فرستاده‌های خداوندی را ناامید نمی‌کند. رودی است پر آب، که نشاط و فروانی خود را بیش‌تر مدیون آب‌های رفته می‌داند نه آنچه می‌آید. او به مقداری در دریای پر تلاطم دنیا وارد می‌شود که غرق نشود و به آخرتش ضربه نخورد و از طرفی بار خود را، به دوش دیگران نیندازد ^{۷۴۶}.
- همیشه بیش‌تر داشتن را آرزو برانگیز و سرگرم‌کننده دیده ^{۷۴۷}، و آن را باعث فراموشی نقص‌ها و زشتی‌های خود می‌داند ^{۷۴۸}.
- آنچه می‌خورد، آنچه می‌نوشد، آنچه می‌پوشد، باید قطعاً حلال باشد ^{۷۴۹}. خدایش را خیر الرازقین می‌داند ^{۷۵۰}، بنابراین ناز دارد و وسواس. همان‌اندک که استفاده می‌کند توقع دارد شبیه‌ای در آن نباشد ^{۷۵۱}. تدبیر معیشت با حفظ اصول انسانی – ایمانی، منجر به رزق حلال خواهد شد. ولی چنانچه این تدبیر، با تخطی از اصول صورت گیرد، رزق از حلال دور شده و مسیری را در شبهات طی نموده و نهایتاً به حرام می‌رسد ^{۷۵۲}.
- آنچه را که ندارد بر اساس اشتباهات خود ^{۷۵۳} و یا مصلحت‌های خداوند می‌داند ^{۷۵۴}.
- داشتن‌ها و نداشتن‌های دنیا را خیلی جدی نمی‌گیرد. لذا بر داشته‌های دیگران رشکی نمی‌ورزد ^{۷۵۵}.
- مگر دنیاداری غیر از لباس ابریشم و خوراک عسل و عطری از مشک است؟! چه فرقی می‌کند یکی از آب دهان گرمی، بیش‌تر استفاده کند؟!، و یا بزاق حشره‌ای را بیش‌تر بخورد؟!، و یا از خون بسته حیوانی خود را بهتر خوش بو سازد؟! ^{۷۵۶}. آب و گلی را بیش‌تر

^{۷۳۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۷ ف ۱

^{۷۳۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۷ ف ۲.

^{۷۳۲} لَأَزْهَدَ كَالزَّهْدِ فِي الْحَرَامِ (مستدرک: ۱۲/۴۷) امام علی (علیه‌السلام): هیچ پارسایی مثل پارسایی در گناهان نیست.

^{۷۳۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۸ ف ۲

^{۷۳۴} إِنَّمَا أَنْتُمْ بَطُونُكُمْ مِنَ الْحَلَالِ تَوْشِكُونَ أَنْ تَمْلُئُوهَا مِنَ الْحَرَامِ (مستدرک: ۱۲/۵۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): وقتی شما شکم‌هایتان از حلال پر شد نزدیک خواهد بود که از حرام هم پر شود.

^{۷۳۵} لَيْسَ الزَّهْدُ فِي الدُّنْيَا بِإِضَاعَةِ الْمَالِ وَ لَا بِتَحْرِيمِ الْحَلَالِ بَلِ الزَّهْدُ فِي الدُّنْيَا أَنْ لَا تَكُونَ بِمَا فِي يَدِكَ أَوْتَقَ مِنْكَ بِمَا فِي يَدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ (وسائل: ۱۶/۱۲). امام صادق (علیه‌السلام): پارسایی در دنیا به تباه ساختن مال و به حرام نمودن حلال نیست! بلکه زهد در دنیا به این است که به آنچه در کف داری بیش‌تر از آنچه نزد خداوند است اعتماد نکنی.

^{۷۳۶} پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) غروب پنج‌شنبه‌ای را در مسجد قبا افطار نمودند و فرمودند: آیا نوشیدنی هست؟! شخصی برای حضرت ظرف نسبتاً بزرگی از شیر که خامه آن گرفته شده بود و با عسل مخلوط شده بود آورد، حضرت وقتی ظرف را بر دهان گذاشتند سریع آن را دور نموده و سپس فرمودند: شَرَابَانِ يَكْتَفِي بِأَحَدِهِمَا مِنْ صَاحِبِهِ لَأَلَّا تُشْرِبَهُ وَ لَا أَحَرَمَهُ وَ لَكِنْ أَتَوَّضَعُ لِلَّهِ دُو نَوْشِيدِنِي. عسل و شیر. که می‌توان به یکی از این دو اکتفاء نمود، من آن را نمی‌نوشم و آن حرام هم نمی‌کنم و لکن برای خداوند فروتنی می‌کنم. (کافی: ۲/۱۲۱) امام صادق (علیه‌السلام):

^{۷۳۷} إِنْ مَثَلَ الدُّنْيَا مَثَلَ الْحَيَّةِ مَسَّهَا لَيْنٌ وَ فِي جَوْفِهَا السَّمُّ الْقَاتِلُ يَحْذَرُهَا الرَّجَالُ ذَوُو الْعُقُولِ وَ يَهْوَى إِلَيْهَا الصَّبِيَّانُ بِأَيْدِيهِمْ (بحار: ۱/۱۵۱) امام کاظم (علیه‌السلام): مثل دنیا مثل ماری است که هنگام لمس آن نرم است و در درونش سمی کشنده دارند، انسان‌های صاحب عقل از آن اجتناب می‌کنند ولی کودکان با دست‌هایشان به طرفش خیز برمی‌دارند.

^{۷۳۸} إِنَّمَا الْمَجْنُونُ مَنْ أَثَّرَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ (بحار: ۱/۱۳۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): دیوانه کسی است که دنیا را بر آخرت ترجیح دهد.

^{۷۳۹} إِنَّمَا شِيعَةُ عَلِيٍّ ... يَفْرَحُونَ النَّاسُ وَ هُمْ يَحْزَنُونَ (صفات: ۱۰) امام باقر (علیه‌السلام) در ضمن صفاتی که برای شیعیان امام علی (علیه‌السلام) می‌شمارند می‌فرمایند: مردم شادی می‌کنند و «ها غمگین هستند!

^{۷۴۰} لَيْسَ الزَّهْدُ فِي الدُّنْيَا بِإِضَاعَةِ الْمَالِ وَ لَا بِتَحْرِيمِ الْحَلَالِ بَلِ الزَّهْدُ فِي الدُّنْيَا أَنْ لَا تَكُونَ بِمَا فِي يَدِكَ أَوْتَقَ مِنْكَ بِمَا فِي يَدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ (وسائل: ۱۶/۱۲). امام صادق (علیه‌السلام): پارسایی در دنیا به تباه ساختن مال و به حرام نمودن حلال نیست! بلکه زهد در دنیا به این است که به آنچه در کف داری بیش‌تر از آنچه نزد خداوند است اعتماد نکنی.

^{۷۴۱} إِصْلَاحُ الْمَالِ مِنَ الْإِيمَانِ (کافی: ۵/۸۷) امام صادق (علیه‌السلام): رسیدن به مال جزو ایمان است.

* اسْتِمَاءُ الْمَالِ مِنَ الْمَرْوَةِ (مستدرک: ۸/۲۲۴) امام سجاد (علیه‌السلام): رشد دادن مال جزو انسانیت است.

^{۷۴۲} اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَ اعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا (مستدرک: ۱۳/۵۸) امام حسین (علیه‌السلام): برای دنیایت آنگونه کار کن که گویا تو در آن همیشه زندگی خواهی کرد و برای آخرت آنگونه کار کن که گویا فردا خواهی مرد.

^{۷۴۳} لَا تَحْتَلِنَ أَكْثَرَ شَغْلِكَ بِأَهْلِكَ وَ وَ لَدَكَ فَإِنْ يَكُنْ أَهْلُكَ وَ وَ لَدَكَ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَضِيعُ أَوْلِيَاءَهُ وَ إِنْ يَكُونُوا أَعْدَاءَ اللَّهِ فَمَا هَمَّكَ وَ شَغْلَكَ بِأَعْدَاءِ اللَّهِ (بحار: ۱۰/۱۷۳) امام علی (علیه‌السلام): بیش‌تر وقت خودت را صرف همسر و فرزندان نکن زیرا اگر آن‌ها دوستان خداوند باشند، خداوند دوستان خود را تباه نخواهد نمود و اگر دشمن او باشند چرا همه هم و اشتغالت برای همسر و فرزندان باشد.

^{۷۴۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۸ ف ۲.

^{۷۴۵} هَدِيَّةُ اللَّهِ إِلَى الْمُؤْمِنِ السَّائِلِ عَلَى بَابِهِ (جامع: ۸۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): گدایی که به درب خانه می‌آید هدیه خداوند است به مؤمن.

^{۷۴۶} يَا بَنِي إِذَا دُنْيَا بَحْرٌ وَ قَدْ غَرِقَ فِيهَا جَيْلٌ كَثِيرٌ... يَا بَنِي خُذْ مِنَ الدُّنْيَا بُلْعَةً وَ لَا تَدْخُلْ فِيهَا دُخُولًا يَضُرُّ بِآخِرَتِكَ وَ لَا تَرْفُضْهَا فَتَكُونَ عِيَالًا عَلَى النَّاسِ (مستدرک: ۱۳/۵۸) عن لقمان (علیه‌السلام): فرزندانم! دنیا دریایی است که بسیاری در آن غرق شده‌اند! فرزندانم! از دنیا به اندازه‌ای بگیر که تو را به هدف برساند، به گونه‌ای داخل در آن نشو که به آخرت ضرر بزند و از طرفی آن را طوری دور نینداز که خرجت به عهده مردم بیافتد.

^{۷۴۷} مَا قَلَّ وَ كَفَى خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ وَ أَلْهَى (وسائل: ۱۶/۱۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): آنچه کم باشد و بس باشد بهتر است از آن که زیاد باشد و سرگرم سازد

* الْهَاطِمُ التَّكَاثُرُ (تکثیر: ۱). زیاده طلبی‌ها آن‌ها را سرگرم ساخته است.

^{۷۴۸} أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى مُوسَى أَنْ يَا مُوسَى! لَا تَفْرَحْ بِكَثْرَةِ الْمَالِ وَ لَا تَدْعُ ذِكْرِي عَلَى كُلِّ حَالٍ فَفِي كَثْرَةِ الْمَالِ نَسِيَةُ الذُّنُوبِ وَ إِنْ تَرَكَ ذِكْرِي يُقْسِي الْقَلْبَ (جعفریات: ۲۳۴) امام علی (علیه‌السلام): خداوند به موسی وحی فرمود: ای موسی! به زیادی مال خوشحال نشو و یاد من را در هیچ حالتی رها مکن، زیرا در زیادی مال فراموشی گناهان است و رها نمودن یاد من قلب را سخت می‌کند.

^{۷۴۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۹ ف ۴

^{۷۵۰} إِنْ اللَّهُ لَهْوٌ خَيْرُ الرَّاغِبِينَ (حج: ۵۸) ﷺ خداوند قطعاً بهترین روزی دهندگان است.

^{۷۵۱} حَلَالٌ بَيْنَ وَ حَرَامٌ بَيْنَ وَ شِبْهَاتٌ بَيْنَ ذَلِكَ فَمَنْ تَرَكَ الشَّبْهَاتِ نَجَا مِنَ الْمَحْرَمَاتِ وَ مَنْ أَخَذَ بِالشَّبْهَاتِ ارْتَكَبَ الْمَحْرَمَاتِ وَ هَلَكَ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُ (کافی: ۱/۶۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): حلال‌های روشن و حرام‌های روشن و مشکوک‌هایی در این میان؛ هر کس مشکوک‌ها را رها کند از حرام‌ها نجات می‌یابد و هر کس به مشکوک‌ها بپردازد، مرتکب حرام‌ها می‌شود. خواهد شد و طوری که نفهمد تباه خواهد شد.

^{۷۵۲} لَيْسَ مِنْ نَفْسِي إِلَّا وَ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَهَا رِزْقَهَا حَلَالًا يَأْتِيهَا فِي عَافِيَةٍ وَ عَرَضَ لَهَا بِالْحَرَامِ مِنْ وَجْهِ آخِرٍ فَإِنْ هِيَ تَنَاوَلَتْ شَيْئًا مِنَ الْحَرَامِ قَاصِهَا مِنَ الْحَلَالِ الَّذِي فَرَضَ لَهَا وَ عِنْدَ اللَّهِ سَوَاءٌ فَضْلٌ كَثِيرٌ وَ هُوَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ «وَ اسْئَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ» (نساء: ۳۲) (وسائل: ۱۷/۴۵) امام باقر (علیه‌السلام): برای هر کسی خداوند روزی حلالی را مقرر نموده است که از راهی سالم به او می‌رسد، و حرام از راهی دیگر به او عرضه می‌شود، حال اگر مقداری از حرام را استفاده نمود به همان میزان از حلالی که خداوند برایش مقرر داشته است کاسته می‌شود و نزد خداوند غیر این دو نعمت فراوانی وجود دارد و این فرموده خداوند است که: «و از فضل او بخواهید».

^{۷۵۳} وَ مَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَ يَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ (شوری: ۳۰). آنچه از مصیبت به شما می‌رسد دستان خودتان موجب آن شده است و بسیاری از آن نیز بخشیده شده است.

^{۷۵۴} مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَ لَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا (حدید: ۲۲). هیچ مصیبتی در زمین و یا در جان خودتان نمی‌آید مگر این که قبلاً در کتابی آن را قلم زده ایم.

^{۷۵۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۹ ف ۶

^{۷۵۶} إِنَّمَا الدُّنْيَا سِتَّةُ أَشْيَاءَ: مَطْعُومٌ وَ مَشْرُوبٌ وَ مَلْبُوسٌ وَ مَرْكُوبٌ وَ مَنُكُوحٌ وَ مَشْمُومٌ فَأَشْرَفُ الْمَطْعُومِ الْعَسَلُ وَ هُوَ مَذْقَةُ ذُبَابٍ وَ أَشْرَفُ الْمَشْرُوبِ الْمَاءُ وَ يَسْتَوِي فِيهِ الْبِرُّ وَ الْفَاجِرُ وَ أَشْرَفُ الْمَلْبُوسِ الْحَرِيرُ وَ هُوَ نَسِجٌ دُودَةٌ وَ أَشْرَفُ الْمَرْكُوبِ الْفَرَسُ وَ عَلَيْهِ تَقْتَلُ الرِّجَالُ وَ أَشْرَفُ الْمَنُكُوحِ الْمَرْأَةُ وَ هُوَ مَبَالٌ فِي مَبَالٍ وَ أَشْرَفُ الْمَشْمُومِ

- روی هم انباشته نماید؟^{۷۵۷}، و درهم و دیناری را که بوسه گاه شیطان بوده بیش تر نور چشمش قرار دهد؟^{۷۵۸}.
۱۲. کاشک همه درویش بودند تا خداوند می توانست بر اساس ایمان تزلزل ناپذیرشان، برای همه دنیا پرستان، خانه‌های چند طبقه، با سقف‌هایی از نقره بسازد؟^{۷۵۹}.
۱۳. زاهد را خیالی نیست چه کسی دنیا را بخورد؟، چه کسی آن را ببرد؟ چه کسی بالاست؟، چه کسی پایین؟^{۷۶۰} آن مقدار که «حق خورده‌شده» از دین «حق خور» می‌کاهد او از دنیای این کم نمی‌کند!^{۷۶۱}.
۱۴. شادی و اندوهش از آمد و رفت دنیا به اندازه‌ای نیست که حزن و سرور اخرویش را تحت تأثیر قرار دهد.^{۷۶۲}.
۱۵. زاهد، به میزان بی‌رغبتی که به دنیا دارد، اصول انسانی و ایمانی بی‌شتری را در تعیین اهداف و برنامه ریزی‌ها رعایت نموده و در نتیجه بر خلاف راغب و شیفته دنیا، محدودیت بیشتری را در تدبیر امور برای خود قائل است و لذا برای جبران این محدودیت، راضی به وکالت خداوند می‌شود تا او قسمت اعظم از تدبیر را، انجام دهد.^{۷۶۳}. ولی راغب، تنها هدفش رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده می‌باشد. لذا ارزیابی مؤثری را روی اهداف از جهت هماهنگی آن‌ها با ارزش‌ها و توان‌ها انجام نداده و در ساختار برنامه‌ها، جایگاه اساسی را برای اصول ارزشی قرار نمی‌دهد. بنابراین احساس نیازی اساسی به یاری خداوند نمی‌کند. و خداوند هم او را به حال خود واگذار نموده^{۷۶۴} و حتی ممکن است، در عقوبت او تسریع نموده و قوانین تکوینی را به نفع او منعطف نموده و او را در رسیدن به اهداف شومش یاری دهد (یعنی استدراج)^{۷۶۵}.
۱۶. باور دارد که بیش‌تر آنچه بدست می‌آید و یا از دست می‌رود هماهنگ با حساب آدم‌ها نیست.^{۷۶۶}.
۱۷. بارها آزموده است که هر کسی پیمان‌های برای زجر و لذت دارد^{۷۶۷}، وقتی پیمان‌ها پر شد، این‌دو جایشان را به هم می‌دهند.^{۷۶۸}.
۱۸. تا نداند ابدیتش چگونه خواهد بود آرام ندارد.^{۷۶۹} لذا دنیا با همه بزرگیش اگر به او برآورد و یا رو برتابد^{۷۷۰}، نه امیدش به زندگی افزایش می‌یابد و نه از آن کاسته می‌گردد.^{۷۷۱}.
۱۹. شیرینی باورهایش را بیش‌تر در درویشی و زهد می‌جوید^{۷۷۲}، تا در عبادات بی‌روح^{۷۷۳}. لذت‌های مناجات را در ترک حرام می‌بیند تا در اموری دیگر^{۷۷۴}.
۲۰. از روز واپسین می‌ترسد^{۷۷۵} حالتی که کمتر در عموم مردم یافت می‌شود.

المسکُ و هو دمُ حیوانٍ (وَرَام: ۱/۱۴۰) امام علی (علیه‌السلام): دنیا شش چیز است: خوردنی، نوشیدنی، پوشیدنی، سوار شدن، آمیزشی و بوییدنی: شاخص‌ترین خوردنی عسل است که آن بزاق حشره‌ای است، برترین نوشیدنی آب است که بین خوب و بد یکسان است، بهترین لباس ابریشم است و آن تار کرم است، خوبترین سواری اسب است و بر آن مردان کشته می‌شوند، جالبترین آمیزش با زن است که محل ادراری در محل ادراری است، عالی‌ترین بوییدنی مشک است و آن خون حیوانی است.

^{۷۵۷} مَنْ كَسَبَ مَالًا مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ سَلَطَ عَلَيْهِ الْبِنَاءُ وَالْمَاءُ وَالطَّيْنُ (وسائل: ۸/۳۱۵) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس مالی را از غیر راه حلال بدست بیاورد خداوند او را مشغول ساختمان سازی و آب و گل می‌کند.^{۷۵۸} اولین درهم و دیناری که در زمین ضرب خورد، شیطان به این دو نگاه کرد و چون که آن‌ها را بررسی نمود، برچسمانش گذاشت و به سینه‌اش چسباند و بعد فریادی کشید و دوباره آن‌ها را به سینه‌اش چسباند و گفت: شما چشم روشنی من و ثمره قلب من هستید، دیگر چه باک که فرزندان آدم شما را که دوست داشته باشند هیچ بتی را عبادت نکنند، همین برای من بس که فرزندان آدم شما را دوست بدارند. (روضة: ۲/۴۲۸)

عن ابن عباس.
^{۷۵۹} و لولا أن يكون الناس أمة واحدة لجعلنا لمن يكفر بالرحمن لبيوتهم سقفاً من فضةٍ و معارجٍ عليها يظهرون (زخرف: ۳۳). اگر نه این بود که مردم یکپارچه. کافر. می‌شدند، قطعاً برای کسی که به رحمن کافر است خانه‌هایی با سقف‌هایی از نقره قرار می‌دادیم و پلکانهایی که برآن بالا روند.

^{۷۶۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۹ ف ۸.
^{۷۶۱} إِنْ الْمَظْلُومُ يَأْخُذُ مِنْ دِينِ الظَّالِمِ أَكْثَرَ مِمَّا يَأْخُذُ الظَّالِمُ مِنْ مَالِ الْمَظْلُومِ (کافی: ۲/۳۳۰) امام صادق (علیه‌السلام): مظلوم آن مقداری که از دین ظالم می‌گیرد بیش‌تر است از آن مقداری است که ظالم از مال مظلوم گرفته است.

^{۷۶۲} مَنْ أَصْبَحَ مَهْمُومًا لِسُوءِ فِكَاحٍ رَقَبَتَهُ فَقَدْ هَوَّنَ عَلَيْهِ الْجَلِيلُ وَ رَغِبَ مِنْ رَبِّهِ فِي الْوَتْحِ الْحَقِيرِ (بحار: ۷۵/۲۸۱) هر کس صبح که برمی‌خیزد برای غیر از رهایش از دوزخ غمگین باشد، امر بزرگی برای او کوچک شده است و از پروردگارش مایل به سودی کم گشته است

* المؤمن... بيشره في وجهه و جزئه في قلبه... طويل الغم... مغموم يفكره مسرور بفقيره... ضحكه تبسم... لا يخرق به فرح... عالم بعيبه شاغل بعمه... لا يأسف على ما فاته و لا يحزن على ما أصابه... حزيناً لذنبه... (خطبه همام ۳۳۳) امام علی (علیه‌السلام): فرازهایی از خطبه همام در رابطه با اندوه اخروی مؤمن: مؤمن... صورتی شاداب دارد و غمش در دل اوست... اندوهش طولانی است... با اندیش‌های غمگین است و با فقرش شاد... خندهاش تبسمی است... شادمانی، او را در دیده نمی‌کند... نسبت به عیوبش آشنا است و مشغول به اندوه خود است... تأسف نسبت به آنچه از دست داده است نمی‌خورد و آنچه به سرش بیاید او را اندوهگین نمی‌کند... غمگین گناهانش می‌باشد...

^{۷۶۳} لَوْ أَنَّ النَّاسَ كُلَّهُمْ أَخَذُوا بِهَذِهِ الْآيَةِ لَكَفَّتْهُمْ «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَ مَنْ يَتَّوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا» (طلاق: ۲ و ۳) (مستدرک: ۱/۲۱۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): اگر همه مردم به این آیه توجه کنند آن‌ها را کفایت می‌کند: «هر کس تقوا داشته باشد برای رهایش از مشکلات قرار می‌دهیم و او را از آنجایی که گمان نمی‌برد روزی خواهیم داد و هر کس توکل بر خداوند داشته باشد، خداوند او را بس خواهد بود، خداوند کارش را انجام می‌دهد، قطعاً برای هر چیزی اندازه‌ای را گذاشته است.»

^{۷۶۴} مَنْ انْقَطَعَ إِلَى الدُّنْيَا وَكَلَّمَ اللَّهُ إِلَيْهَا (إرشاد: ۱/۱۲۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس به دنیا پناه برد خداوند او را به دنیا و خواهد گذاشت.

^{۷۶۵} فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ قَالَ هُوَ الْعَبْدُ يَذُنُّ الذَّنْبَ فَتُجَدَّدُ لَهُ النِّعْمَةُ مَعَهُ تَلْهِيهِ تِلْكَ النِّعْمَةُ عَنِ اسْتِغْفَارِ مَنْ ذَلِكَ الذَّنْبُ (کافی: ۴۵۲/۲) امام صادق (علیه‌السلام): امام در تفسیر این آیه: «به تدریج از جایی که نمی‌دانند دچار عذابشان خواهیم نمود» فرمودند: این استدراج این گونه است که بنده‌ای گناه می‌کند و نعمتی دوباره نصیبش می‌شود و با این نعمت تازه از استغفار برای آن گناه باز می‌ماند.

^{۷۶۶} عَرَفَتْ اللَّهُ سُبْحَانَهُ بِسُخِّ الْعَرَائِمِ وَ حَلِّ الْعُقُودِ (نهج: حکمت: ۱۰) امام علی (علیه‌السلام): خداوند سبحان را بوسیله گسستن تصمیم‌ها و از بین رفتن قرارها شناختم.

^{۷۶۷} فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ (انعام: ۴۴). چون آنچه را که به آن‌ها تذکر داده شده بود فراموش نمودند، درب‌های همه چیز را به رویشان گشودیم و همین که سرگرم خوشحالی نسبت به چیزهایی که به آن‌ها داده شده بود شدند به یکباره آن‌ها را.

به عذاب. گرفتیم و آن‌ها به ناگاه ناامید شدند.
^{۷۶۸} عِنْدَ تَنَاهِي الشَّدَةِ تَكُونُ الْفُرْجَةُ وَ عِنْدَ تَضَاقِقِ حَلْقِ الْبَلَاءِ يَكُونُ الرَّخَاءُ (نهج: حکمت ۳۵۱) امام علی (علیه‌السلام): زمانی که فشارها پی در پی شود روزنی گشوده می‌شود و هر زمان که حلقه‌های بلا تنگ شود آسایش خواهد آمد.

^{۷۶۹} لَأ تَرَكُنُوا إِلَيَّ مَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا رُكُونًا مِمَّنْ اتَّخَذَهَا دَارَ قَرَارٍ وَ مَنَزِلَ اسْتِيْطَانٍ (وسائل: ۱۶/۱۱) امام صادق (علیه‌السلام): به آنچه در دنیا است مثل کسی که دنیا را محل آرامش خود قرار داده و آن را وطن خود دانسته اعتماد نکند.

^{۷۷۰} عَجِبْتُ لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ لَأ يَقْضِيَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ قِضَاءً إِلَّا كَانَ خَيْرًا لَهُ وَ إِنْ قُرِضَ بِالْمَقَارِيضِ كَانَ خَيْرًا لَهُ وَ إِنْ مَلَكَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبَهَا كَانَ خَيْرًا لَهُ (کافی: ۶۲/۲) امام صادق (علیه‌السلام): من از انسان مسلمان شگفت زده ام! خداوند هیچ حکمی برای او نمی‌کند مگر آنکه برای او خیر است: اگر با چیچی ریز ریز شود، برایش خیر است و اگر مالک شرق و غرب عالم شود باز هم برایش خیر است.

^{۷۷۱} لَا يَسَامُ الْإِنْسَانَ مِنْ دَعَاءِ الْخَيْرِ وَ إِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيُؤَسِّ قَنُوطٌ (فصلت: ۴۹) ﴿﴾ انسان از این که به دنبال مال باشد خسته نمی‌شود و اگر بدی به او برسد مایوس و ناامید می‌شود.

^{۷۷۲} لَأ يَجِدَ الرَّجُلَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى لَأ يَأْتِيَ مِنْ أَكْلِ الدُّنْيَا (وسائل: ۱۶/۱۱). پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): انسان شیرینی ایمان را نمی‌چشد تا این که برایش مهم نباشد چه کسی دنیا را خورد.

^{۷۷۳} أَصْلُ الدِّينِ الْوَرَعُ، كُنْ وَرِعًا تَكُنْ عَبْدَ النَّاسِ وَ كُنْ بِالْعَمَلِ بِالتَّقْوَى أَشَدَّ اِهْتِمَامًا مِنْكَ بِالْعَمَلِ بِغَيْرِهِ، فَإِنَّهُ لَا يَقِلُّ عَمَلٌ بِالتَّقْوَى وَ كَيْفَ يَقِلُّ عَمَلٌ يَتَقَبَّلُ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: «إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ» (مائده: ۲۷) و فِي الْوَحْيِ الْقَدِيمِ الْعَمَلُ مَعَ أَكْلِ الْحَرَامِ كَنَاقِلِ الْمَاءِ فِي الْمُنْخَلِ (بحار: ۲۸۶/۶۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): اصل دین پرهیز از گناه است، از گناه پرهیز کن آنوقت عابدترین مردم خواهی بود، بیشترین اهتمام نسبت به همه عمل‌ها برای تقوا باشد زیرا با تقوی هیچ عملی کم نیست، چگونه عملی که خداوند آن را قبول می‌کند کم است، و خداوند فرموده است که تنها از پرهیزگاران قبول خواهد شد و در وحی قدیم این مطلب است که:

کار خوب با خوردن حرام مثل انتقال دادن آب توسط غربال است.
^{۷۷۴} أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُدَ لَأ تَجْعَلَ بَيْنِي وَ بَيْنَكَ عَالِمًا مَفْتُونًا بِالدُّنْيَا فَيَصُدَّكَ عَنْ طَرِيقِ مَحَبَّتِي فَإِنَّ أَوْلَيْكَ قَطَاعَ طَرِيقِ عِبَادِي الْمُرِيدِينَ إِنْ أَدْنَى مَا أَنَا صَانِعٌ بِهِمْ أَنْ أَنْزِعَ حَلَاوَةَ مَنَاجَاتِي عَنْ قُلُوبِهِمْ (کافی: ۴۶/۱) امام صادق (علیه‌السلام): خداوند به حضرت داود وحی فرستاد که: بین من و بندگانی عالمی را که فریب دنیا را خورده است قرار نده، زیرا او تو از راه محبت من باز می‌دارد، آنان رهنزان راه بندگانی هستند که من را می‌خواهند، کمترین کاری که من با آن‌ها خواهم نمود این است که لذت مناجات را از قلب‌های آن‌ها بگیرم.

^{۷۷۵} مَنْ أَحَبَّ الدُّنْيَا ذَهَبَ حَوْفُ الْآخِرَةِ مِنْ قَلْبِهِ (مستدرک: ۱۲/۳۹) امام کاظم (علیه‌السلام): هر کس دنیا را دوست بدارد ترس آخرت از قلبش خواهد رفت.

۲۱. دنیا را پلی می‌داند^{۷۷۶} که به میزانی باید در آن گام نهاد که بتوان روز و شبی را گذراند. چیزی خورد و چیزی نوشید و چیزی بر تن نمود^{۷۷۷} و در سایه‌ای آرامید^{۷۷۸}، و آنچه اضافه آمد، باشد برای نیازمندان^{۷۷۹}، ذخیره آن طرف پل^{۷۸۰}.
۲۲. دنیا را جایی برای هر چه بیش‌تر کاشتن برای سرای جاوید می‌داند^{۷۸۱}. لذا امیدی برای برداشت در این سرا ندارد^{۷۸۲}، پس، سپاس و ناسزای دیگران را نتیجه کشت‌هایش نمی‌داند تا سرور و اندوه را به قلبش راه دهد^{۷۸۳}.
۲۳. دنیا را وسیله‌ای برای رسیدن می‌داند^{۷۸۴}. در نتیجه دنیا برایش ارزشمند است آنقدر که آن را محل وحی و فرود فرشتگان^{۷۸۵} می‌داند، و الا آنچنان نفرین زده‌اش می‌بیند که بی‌ارزش‌تر از:

تمثیل‌هایی برای دنیای دنیا داران

- ☞ دانه تلخ بلوطی^{۷۸۶}.
- ☞ برگی در دهان ملخی^{۷۸۷}.
- ☞ کفشی پر وصله^{۷۸۸}.
- ☞ سر قیچی‌های بی‌خاصیت و زشت‌تر از برگ پوسیده^{۷۸۹}.
- ☞ مانده غذایی لابلای دندان^{۷۹۰}.
- ☞ استخوان خوکی در دست جذامی^{۷۹۱}.
- ☞ آب بینی گوسفند^{۷۹۲}.
- ☞ مرداری متعفن^{۷۹۳}.

۲۴. دنیا را هیزمی^{۷۹۴} آتش گرفته می‌بیند که باید از نور اندکش بهره‌ای برد و از گرمایش طُرفی بست و الا اگر آن را در آغوش بگیری بی‌آنکه بدانی خواهی سوخت تنها اثرش را در هزاران آه از سر ناکامی خواهی دید^{۷۹۵}.

۲۵. می‌داند که اندوه همراه زندگی است، چه از نور باشی و چه از تاریکی^{۷۹۶}، پس اندوه نورانی هزار بار بهتر از غم ظلمانی.

۲۶. می‌داند که دیگر هیچ مسلمان زحمت ساختن بتی را به خود نخواهد داد، سکه‌هایی که ضرب می‌خورد، جای بت‌های خانگی را خواهد گرفت^{۷۹۷} و بازارها، بتخانه‌های همه پرستش‌کنندگان خواهد شد^{۷۹۸}، از کافری که مشرک است تا دورویی که مسلمان است^{۷۹۹}.

۲۷. محبت‌هایش به هر چیز و هر کس، خرابی دلش را به دنبال ندارد^{۸۰۰}، زیرا دل که خراب شد، انسانیت^{۸۰۱} و عقل^{۸۰۲} که رفت، آتش خشم و شعله شهوت، در آن خانه می‌کنند و زلال مهربانی و تابش حقیقت، از آن رخت می‌بندند. او از دنیا داران خشمگین است و به دنیا رسته‌ها دل دارد^{۸۰۳} به آنان که آگاهانه، نه با جبر کسالت‌هایشان، خود را درگیر دار و ندار زندگی نمی‌کرده‌اند^{۸۰۴}.

^{۷۷۶} الدنيا مَعْبَرٌ (بخاری: ۳۴۵/۶۷) امام صادق (علیه‌السلام): دنیا پلی است.

^{۷۷۷} قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِرَسُولِهِ فِي لَيْلَةِ الْإِسْرَاءِ: يَا أَحْمَدُ! إِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تَكُونَ أَوْرَعَ النَّاسِ فَازْهَدْ فِي الدُّنْيَا وَ ارْغَبْ فِي الْآخِرَةِ فَقَالَ إِلَهِي وَ كَيْفَ أَزْهَدُ فِي الدُّنْيَا (وَ ارْغَبْ فِي الْآخِرَةِ) فَقَالَ خُذْ مِنَ الدُّنْيَا خِفًا مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَ اللَّبَاسِ وَ لَا تَدْخُرْ شَيْئًا لَعْدٌ وَ دُمٌ عَلَي ذِكْرِي (مستدرک: ۱۲/۴۸). خداوند به پیامبرش در شب معراج فرمود: ای احمد! اگر می‌خواهی پرهمیزگارترین مردم باشی در دنیا زهد داشته و نسبت به آخرت راغب باش، حضرت سؤال نمود: که چگونه در دنیا زهد و در آخرت راغب باشم؟، خداوند پاسخ داد: از دنیا مقدار کمی غذا و نوشیدنی و پوشیدنی گرفته و چیزی برای فردایت ذخیره نکن و مداومت بر ذکر من داشته باش.

^{۷۷۸} مَا عَدَا الْأَزَارَ وَ ظِلَّ الْجِدَارِ وَ خَلْفَ الْحَيْرِ وَ مَاءَ الْحَرِّ فَنِعْمَ أَنْتَ ابْنُ آدَمَ مَسْئُولٌ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (مستدرک: ۱۲/۵۲). امام علی (علیه‌السلام): تو پسر آدم! غیر از پوششی و سایه دیواری و باقیمانده غذایی و آب گرمی، از دیگر نعمت‌ها روز قیامت پرسیده خواهی شد.

^{۷۷۹} طُوبَى لِمَنْ طَابَ خُلُقُهُ وَ طَهَّرَتْ سَجِيئَتَهُ وَ صَلَحَتْ سِرِّيَّتُهُ وَ حَسَنَتْ عَلَانِيَتُهُ وَ انْفَقَ الْفُضْلَ مِنْ مَالِهِ وَ أَمْسَكَ الْفُضْلَ مِنْ قَوْلِهِ وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ (کافی: ۱۴۴/۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خوشا بحال کسی که اخلاقتش گوارا و خصوصیات درونیش پاک و درونش سالم و ظاهرش نیکوست، زیادی مالش را بخشیده و زیادی سخنش را نگه می‌دارد و نسبت به مردم منصف است.

^{۷۸۰} قَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ (بقره: ۲۲۳). برای خود پیش فرستید.

^{۷۸۱} الدُّنْيَا مَرْزَعَةُ الْآخِرَةِ (ورام: ۱۸۳/۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): دنیا مزرعه آخرت است.

^{۷۸۲} إِنْ الْمُؤْمِنِ مَكْفَرٍ وَ ذَلِكَ أَنْ مَعْرُوفَهُ يَصْعَدُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَا يَنْشُرُ فِي النَّاسِ وَ الْكَافِرِ مَشْهُورٌ وَ ذَلِكَ أَنْ مَعْرُوفَهُ لِلنَّاسِ يَنْشُرُ فِي النَّاسِ وَ لَا يَصْعَدُ إِلَى السَّمَاءِ (وسائل: ۱۶ / ۳۰۸) امام صادق (علیه‌السلام): مؤمن مورد ناسپاسی است، به این صورت که کارهای خوبش به آسمان رفته و بین مردم بخش نمی‌شود ولی کافر مشهور است به این صورت که کارهای خوبش بین مردم نشر می‌یابد و به آسمان نمی‌رود.

^{۷۸۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۹ ف ۳.

^{۷۸۴} الدُّنْيَا دُنْيَاوَانٌ دُنْيَا بِلَاغٌ وَ دُنْيَا مَلْعُونَةٌ (وسائل: ۱۶/۹) امام سجاد (علیه‌السلام): دنیا دو قسم است: دنیایی که رساننده است و دنیایی که از رحمت خداوند بدور است.

^{۷۸۵} إِنْ الدُّنْيَا دَارٌ صَدَقَ لِمَنْ صَدَّقَهَا وَ دَارٌ عَافِيَةٌ لِمَنْ فَهِمَ عَنْهَا وَ دَارٌ غَنِيٌّ لِمَنْ تَرَوَّدَ مِنْهَا وَ دَارٌ مَوْعِظَةٌ لِمَنْ اتَّعَطَّ بِهَا مَسْجِدُ أَحِبَّاءِ اللَّهِ وَ مَصَلَى مَلَائِكَةِ اللَّهِ وَ مَهَيْطٌ وَحَى اللَّهُ (نهج: حکمت ۱۲۱) امام علی (علیه‌السلام): دنیا خانه راستی است برای کسی که با آن راست باشد و خانه عافیت است برای کسی که آن را بشناسد و خانه ثروت است برای کسی که از آن توشه بگیرد، و خانه موعظه است برای کسی که از آن پند گیرد، محل سجده دوستان خداوند، جایگاه نماز فرشته‌گان و جای فرود وحی خداوند است.

^{۷۸۶} لَهْيٌ (دنیاکم) فِي عَيْنِي أَوْهَى وَ أَوْهَنٌ مِنْ عَفْصَةِ مَقْرَةَ (نهج: نامه ۴۵) عن الام علی (علیه‌السلام): دنیای شما در چشم من بی‌ارزش‌تر و پست‌تر از دانه تلخ بلوط است

^{۷۸۷} إِنْ دُنْيَاكُمْ عِنْدِي لِأَهْوَنِ مِنْ وَرَقَةٍ فِي فَمِ جَرَادَةٍ تَقْضُمُهَا (نهج: خطبه ۲۲۴) عن الام علی (علیه‌السلام): دنیای شما نزد من پست‌تر از برگ است در دهان ملخی که مشغول جویدن آن است.

^{۷۸۸} ابی عباس می‌گوید: در منطقه ذی قار در جنگ صفین نزد امام علی (علیه‌السلام) رفتم دیدم ایشان مشغول وصله نمودن کفش خود هستند، حضرت به من فرمودند: قیمت این نعل - کفش‌های روباز عربی - چقدر است؟ من گفتم قیمتی ندارد حضرت فرمود: وَ اللَّهُ لَهْيٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ إِمْرَتِكُمْ إِلَّا أَنْ أُقِيمَ حَقًّا أَوْ أَدْفَعَ بَاطِلًا بَخْدَا سَوْغَدًا! این کفش برای من دوست داشتنی‌تر است از حکومت نمودن بر شما مگر این که حقی را برپا داشته و یا باطلی را از بین ببرم. (نهج: خطبه ۳۳).

^{۷۸۹} فَلَنْتَكُنَ الدُّنْيَا فِي أَعْيُنِكُمْ أَصْغَرَ مِنْ حَتَائِلِ الْقُرْطِ وَ قَرَأَصَةَ الْجَلَمِ (نهج: خطبه ۳۲) امام علی (علیه‌السلام):

باید دنیا در نظر شما بی‌مقدارتر از برگ خشکیده و سر قیچی باشد.

^{۷۹۰} أَلَا حَرِّ يَدِعُ هَذِهِ اللَّمَاطَةَ لِأَهْلِهَا إِنَّهُ لَيْسَ لِأَنْفُسِكُمْ ثَمَنٌ إِلَّا الْجَنَّةُ فَلَا تَبِعُوهَا إِلَّا بِهَا (نهج: حکمت ۴۵۶) امام علی (علیه‌السلام): آیا از آرزوهای نیست که این باقی مانده لای دندان را برای اهلش بگذارد؟! برای شما ثمنی جز بهشت نیست، آن را جز به بهشت نفروشید.

^{۷۹۱} وَ اللَّهُ لِدُنْيَاكُمْ هَذِهِ أَهْوَنُ فِي عَيْنِي مِنْ عِرَاقٍ خَنْزِيرٍ فِي يَدِ مَجْدُومٍ (نهج: حکمت ۲۳۶) امام علی (علیه‌السلام): بخدا سوگند! دنیای شما در چشم من پست‌تر است از استخوان خوکی در دست فردی جذامی.

^{۷۹۲} دُنْيَاكُمْ هَذِهِ أَزْهَدُ عِنْدِي مِنْ عَفْطَةِ عَنَزٍ (نهج: خطبه ۳) امام علی (علیه‌السلام): این دنیای شما نزد من نامرغوب‌تر است از آب بینی گوسفندی.

^{۷۹۳} وَ اللَّهُ مَا أُنْزِلَتْ الدُّنْيَا مِنْ نَفْسِي إِلَّا بِمَنْزِلَةِ الْمَيْتَةِ إِذَا اضْطُرَّتْ إِلَيْهَا أَكَلَتْ مِنْهَا (مستدرک: ۲۱/۵۳) امام صادق (علیه‌السلام): به خداوند سوگند که دنیا نزد من به منزله مرداری است که هروقت ناچار شوم از آن می‌خورم. (رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۸ ف ۴)

^{۷۹۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۸ ف ۵.

^{۷۹۵} إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَ يَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا (نبا: ۴۰) ﷺ ما شما را نسبت به عذابی نزدیک هشدار می‌دهیم، (از) روزی که هر انسانی بررسی می‌کند ببیند چه چیزی پیش فرستاده است؛ و کافر می‌گویدای کاش من خاک بودم.

^{۷۹۶} مَنْ لَهَجَ قَلْبُهُ بِحُبِّ الدُّنْيَا لَطَّاطٌ مِنْهَا بَثَلَتْ هِمَّ لَّا يَجْبَهُ وَ حِرْصٌ لَّا يَتْرُكُهُ وَ أَمَلٌ لَّا يَدْرِكُهُ (مستدرک: ۱۲/۳۸) امام علی (علیه‌السلام): هر کس قلبش شیفته دنیا باشد از دنیا به او سه چیز ملحق می‌شود: اندوهی که از او دور نمی‌شود، حرصی که رهاش نمی‌کند و آرزویی که به آن نخواهید رسید.

^{۷۹۷} روایت شده است که حضرت سلیمان شیطان را ملاقات نمود و به او گفت: تو با امت محمد چه می‌کنی؟! گفت: من از آن‌ها به گناهان کوچک راضی می‌شوم زیرا آن‌ها من را به شرک ورزیدن اطاعت نخواهند نمود پس دنیا را نزد آن‌ها محبوب می‌نمایم آنقدر که آن را بیش‌تر از خداوند و رسول او دوست بدانند. (مستدرک: ۱۲/۳۹).

^{۷۹۸} شَرُّ بَقَاعِ الْأَرْضِ الْأَسْوَاقُ وَ هِيَ مِيدَانُ إِبْلِيسَ يَغْدُو بِرَأْيَتِهِ وَ يَضَعُ كُرْسِيَهُ وَ يَبِثُّ ذُرِّيَّتَهُ فَبَيْنَ مَطْفَفٍ فِي قَفِيزٍ أَوْ طَائِشٍ فِي مِيزَانٍ أَوْ سَارِقٍ فِي ذُرْعٍ أَوْ كَاذِبٍ فِي سَلْعَةٍ... (لفقيه: ۳ / ۱۹۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بدترین جای زمین بازارهاست، بازار میدان شیطان است هر روز صبح پرچم خودش را علم می‌کند و صندلیش را می‌گذارد و فرزندانش را بخش می‌کند، بین کسی که پیمانانه‌ها را سرخالی می‌گیرد و کسی که ترازوها را سبک‌تر می‌کند، یا فردی که در مترژ می‌دزدد و یا کسی که در جنسی دروغ می‌گوید...

^{۷۹۹} عَلَيَّ يَعْسُوبُ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمَالِ يَعْسُوبُ الْمُنَافِقِينَ (أمالی طوسی: ۳۵۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): علی ملکه مؤمنین است و مال ملکه منافقین.

^{۸۰۰} عن ابی عبد الله فِي قَوْلِهِ تَعَالَى «إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ» قَالَ هُوَ الْقَلْبُ الَّذِي سَلِمَ مِنْ حُبِّ الدُّنْيَا وَ قَالَ حُبُّ الدُّنْيَا يَعْصِي وَ يَصِمُّ (شعرا: ۸۹) (مستدرک: ۱۲/۴۰) امام صادق (علیه‌السلام) در تفسیر این آیه: «جز آن که با قلب سلیم خداوند را ملاقات کند»، فرمودند: آن قلبی است که سالم از محبت دنیا مانده باشد، حب دنیا کور می‌سازد و کر می‌کند.

^{۸۰۱} أَشْرَفُ الْمَرْوَةِ مَلِكُ الْغَضَبِ وَ إِمَاتَةُ الشَّهْوَةِ (غرر: ۲۵۸) امام علی (علیه‌السلام): شاخص‌ترین خصوصیت انسانی، مالک شدن بر خشم و میراندن شهوت است.

^{۸۰۲} زَوَالَ الْعَقْلِ بَيْنَ دَوَاعِي الشَّهْوَةِ وَ الْغَضَبِ (مستدرک: ۲۱/۱۱) امام علی (علیه‌السلام): زوال عقل بین دو انگیزش شهوت و خشم است.

^{۸۰۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۸ ف ۱.

^{۸۰۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۹ ف ۷.

۲۸. پار سایبی را بیش تر از دید دیگران پنهان می دارد^{۸۰۵}، هر چند به مرور زندگی از سطح متوسط مردم پایین تر خواهد رفته و به زندگی فقرا نزدیک می شود^{۸۰۶}.
۲۹. او می داند دنیا دوستی با خدا دوستی سر جنگ دارد^{۸۰۷}، با دنیا پرستی مدام می ستیزد، از ریشه مسمومش همه کجی ها می روید^{۸۰۸}.

زاهدان قلبی!

زهد و درویشی در درویشان کشکول بدست، دغل بازان سبیل بلند^{۸۰۹}، جبّه پو شان عارف نما^{۸۱۰}، تنبلان^{۸۱۱} ژولیده مو، مفتخواران همیشه گدا^{۸۱۲}، حرام کنان حلال های خدا^{۸۱۳}، گریه کنان شیفته گناه^{۸۱۴}، عابدان بی اخلاق^{۸۱۵}، نرم گویان پر شهوت^{۸۱۶}، پرگویان بی عمل^{۸۱۷}، حکمت گویان بی همت^{۸۱۸}، زهد فرو شان ریا کار^{۸۱۹}، چراغداران بی نور^{۸۲۰}، عزلت گزینان بی درد، خانه بدوشان دوره گرد^{۸۲۱}، خاموشان بی فکر^{۸۲۲}، ... نیست.

این همه را که گفتیم، ما نگفتیم، زاهدان گفتند و درویشان فهمیدند، زیرا همه حکمت است^{۸۲۳} و حکمت از قلب پاک می جوشد^{۸۲۴}. و آن ها که چشمه های درونشان خشکیده است و باید به آن آبی از بیرون ریخت، به آنچه گفته شد، تنها به چشم موعظه ای چند می نگرند و خواهند گفت که: جای این سخنان در تحلیل های علمی روح و روان نیست و بدرد منابر می خورد و این که شاعری طبق آن شعری بگوید و پدر بزرگی، نوه چرت گرفته اش را نصیحت کند. حرف های روانشناسانه از نوع دیگر است؟!!

^{۸۰۵} أَفْضَلُ الزَّهْدِ إِخْفَاءُ الزَّهْدِ (مستدرک: ۱۲/۴۷) امام علی (علیه السلام): برترین پارسایی، پنهان نمودن آن است. (به حدیث ثوری در بحث زاهدان قلبی مراجعه نمائید)

^{۸۰۶} يَكُونُ السَّيْرُ عَلَى بَابِ بَيْتِهِ فَتَكُونُ فِيهِ التَّصَاوِيرُ فَيَقُولُ يَا فَلَانَةُ لِأَحَدِي أَزْوَاجِهِ غَيْبِيهِ عَنِّي فَإِنِّي إِذَا نَظَرْتُ إِلَيْهِ ذَكَرْتُ الدُّنْيَا وَ زَخَارِفَهَا (مستدرک: ۵۵/۱۲) امام علی (علیه السلام): پرده ای که در آن تصاویری وجود داشت بر درب خانه پیامبر آویخته بود، حضرت همسرشان را صدارزند و فرمودند: ای را از من پنهان ساز زیرا من هروقت به آن نگاه می کنم به یاد دنیا و جلوه هایش می افتم

* روایت شده است که سعد پسر ابی وقاص از سلمان عیادت نمود و سلمان گریست، سعد به او گفت: ای ابو عبد الله چه چیز تو را می گریاند؟! پیامبر خدا وفات نمود و از تو راضی بود، و تو نزد حوض (کوثر) او را ملاقات خواهی نمود، جناب سلمان فرمود: من بخاطر بی تابی نسبت به مرگ و یا حرص بر دنیا نمی گریم، بلکه به این خاطر که رسول خدا از ما پیمان گرفت و فرمود: لِيَكُنَّ بَلْعَةُ أَحَدِكُمْ كَزَادِ الرَّأْيِبِ بَايَدِ زَنْدَجِي رَا بَه مِيْرَان تَوْشَه يَك سَوَار بَكْذَرَانِيْد وَلِي اطراف من این لوازم وجود دارد؛ و اطراف او لگنی بود و کوزه ای و آفتابه ای! (مستدرک: ۵۳/۱۲)

* قال رسول الله: أتاني جبريلُ فقال: يا محمد! إن الله يُقرِّنكَ السلامَ و يقول: إن شئتَ جعلتُ لكَ بطحاءَ مكة ذهباً فَرَفَع رأسه إلى السماء فقال: يا رب أشبع يوماً و أجوع يوماً فإذا شبعتُ فأحمدك و إذا جعتُ فأسألك (جامع: ۱۰۸) امام رضا (علیه السلام): از پیامبر خدا نقل شده است که: جبرئیل نزد من آمد و گفت که: خداوند سلامت می رساند و می فرماید اگر بخوای صحرای بطحاء را برایت طلا کنم! حضرت سرش را به طرف آسمان بلند نمودند و فرمودند: پروردگارا! یک روز سیرم ساز و دو روز گرسنه ام بدار! تا هر زمان که سیرم تو را سپاس گویم و هر زمان که گرسنه ام از تو درخواست کنم.

^{۸۰۷} كما أن الشمس و الليل لا يجتمعان كذلك حبُّ الله و حبُّ الدنيا لا يجتمعان (غرر: ۱۴۱) امام علی (علیه السلام): آنگونه که خورشید و شب با هم جمع نمی گردند، محبت خداوند و محبت دنیا نیز با هم جمع نمی گردند.

* من عظمت الدنيا في عينه و كبر موقعها في قلبه أثرها على الله و انقطع إليها و صار عبداً لها (غرر:) امام علی (علیه السلام): هر کس که دنیا در نظرش با عظمت جلوه کند و جایگاهی بزرگ در قلبش داشته باشد او را بر خداوند ترجیح خواهد داد و پناه به او می جوید و بنده او می گردد.

^{۸۰۸} از امام سجاد (علیه السلام) سؤال شد که برترین اعمال نزد خداوند چیست؟ حضرت پاسخ دادند: هیچ عملی بعد از معرفت به خدا و رسول او برتر از بغض دنیا نیست! و سپس حضرت هریک از کبر و حرص و حسد را به عنوان شعبه های دنیا شمردند و در ادامه فرمودند که حب هریک از زنان، دنیا، ریاست، رفاه، سخن، مقام و ثروت به این سه برمی گردد. و در آخر فرمودند: قَالَ الْأَنْبِيَاءُ وَ الْعُلَمَاءُ بَعْدَ مَعْرِفَةِ ذَلِكَ: حَبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ بِبِامْبِرَان و علماء وقتی این حقیقت را دانستند گفتند: محبت دنیا ریشه همه خطاهاست. (کافی: ۱۲۰/۲)

^{۸۰۹} أَحْفَاؤُ الشَّوَارِبِ فَإِنَّ أُمَّيَةَ لَا تُحْفِي شَوَارِبَهَا (مستدرک: ۱ / ۴۰۶) امام باقر (علیه السلام): سبیل ها را کوتاه نماید چه این که بنی امیه سبیل هایشان را کوتاه نمی کردند.

^{۸۱۰} لَيْسَ الزَّهْدُ فِي الدُّنْيَا لُبْسُ الْخَشِينِ وَ أَكْلُ الْجَشِيبِ وَ لَكِنَّ الزَّهْدَ فِي الدُّنْيَا قَصْرُ الْأَمَلِ (مستدرک: ۱۲/۴۲) پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله): پارسایی در دنیا پوشیدن لباس خشن و خوردن غذای سفت نیست ولكن زهد در دنیا کوتاه نمودن آرزوهاست.

^{۸۱۱} إِنِّي أَبْغِضُ لِلرَّجُلِ أَنْ يَكُونَ كَسَلَانًا عَنْ أَمْرِ دُنْيَاهُ وَ مَنْ كَسَلَ عَنْ أَمْرِ دُنْيَاهُ فَهُوَ عَنْ أَمْرِ آخِرَتِهِ أَسْأَلُ (کافی: ۵ / ۸۵) امام باقر (علیه السلام): من متنفرم از کسی که نسبت به امور دنیاییش تنبل باشد زیرا هر کس نسبت به دنیایش تنبل باشد نسب به آخرتش بیش تر کسالت خواهد داشت.

^{۸۱۲} مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ أَلْفَى كَلَّةَ عَلَى النَّاسِ مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ ضَمَّ مِنْ يَعُولٍ (کافی: ۱۲/۴) پیامبر خدا (صلی - الله علیه و آله): از رحمت دو راست، از رحمت دو راست کسی که (هزینه) خود را بر دوش مردم بیاندازد؛ از رحمت دو راست، از رحمت دو راست، کسی که خانواده خود را (از نظر معیشتی) تباه سازد.

^{۸۱۳} وَ حَرَمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ أَفْتَرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَ مَا كَانُوا مُهْتَدِينَ (انعام: ۱۴۰). آنچه را که خداوند به آن ها روزی داده بود حرام نمودند بخاطر نسبت ناروایی که به خداوند دادند، گمراه شدند و هدایت نخواهند یافت.

^{۸۱۴} لَا يَغْرَتُكَ بِكَأْوْهِمْ إِنَّمَا التَّقْوَى فِي الْقَلْبِ (مستدرک: ۱۱ / ۶۵) امام علی (علیه السلام): گریه های آن ها، تو را نفریبد چرا که تقوا در قلب است.

^{۸۱۵} لَا تَغْتَرُوا بِصَلَاتِهِمْ وَ لَا بِصِيَامِهِمْ فَإِنَّ الرَّجُلَ رَبَّمَا لَهَجَ بِالصَّلَاةِ وَ الصَّوْمِ حَتَّى لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ وَ لَكِنَّ اخْتَبَرُوهُمْ عِنْدَ صَدَقِ الْحَدِيثِ وَ آدَاءِ الْأَمَانَةِ (کافی: ۴ / ۱۰۴) امام صادق (علیه السلام): نماز و روزه آن ها شما را نفریبد چه این که فردی آنقدر مشغول نماز و روزه می شود که اگر آن را ترک کند دچار وحشت می شود، آن ها را نزد راستگویی و امانتداری بیازماید.

^{۸۱۶} قَطَعَ ظَهْرِي رَجُلَانِ مِنَ الدُّنْيَا: رَجُلٌ عَلِيمٌ اللِّسَانَ فَاسِقٌ وَ رَجُلٌ جَاهِلٌ الْقَلْبَ نَاسِكٌ، هَذَا يَصُدُّ بِلِسَانِهِ عَنْ فَسِقَةٍ وَ هَذَا يَنْسِكُهُ عَنْ جِهْلِهِ (بحار: ۱۰۶/۲) امام علی (علیه السلام): دو کس پشت من را شکستند: فرد زبان دان فاسق و فرد نادان عابد: یکی با زبانش نمی گذارد دیگران متوجه فسقش شوند و یکی با عبادتش نمی گذارد دیگران متوجه جهلش گردند.

^{۸۱۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۸ ف ۴ و حدیث ۲۹ ف ۵.

^{۸۱۸} إِنَّ الْحِكْمَةَ لَتَكُونُ فِي قَلْبِ الْمَنَاقِفِ فَتَجَلْجَلْ فِي صَدْرِهِ حَتَّى يُخْرِجَهَا فَيُوعِيهَا الْمُؤْمِنُ وَ تَكُونُ كَلِمَةً الْمَنَاقِفِ فِي صَدْرِ الْمُؤْمِنِ فَتَجَلْجَلْ فِي صَدْرِهِ حَتَّى يُخْرِجَهَا فَيُوعِيهَا الْمَنَاقِفِ (بحار: ۲ / ۹۴) امام صادق (علیه السلام): سخنان حکیمانه در قلب منافق وجود دارد ولی در سینه اش آرام نمی گیرد تا این که آن ها را خارج سازد و مؤمن آن را در خود جای می دهد و سخنان شبه انگیز در سینه مؤمن وجود دارد ولی آرام نمی گیرد تا این که خارج شود و آنوقت منافق آن را در خود جای می دهد.

^{۸۱۹} يَا نُورِي مَا تَرَى عَلَيَّ مِنْ تَوْبٍ إِنَّمَا أَلْبَسُهُ لِلنَّاسِ ثُمَّ اجْتَدَبَ يَدَ سَفِيَانٍ فَجَرَّهَا إِلَيْهِ ثُمَّ رَفَعَ التَّوْبَ الْأَعْلَى وَ أَخْرَجَ تَوْبًا تَحْتَ ذَلِكَ عَلَيَّ جَلْدُهُ غَلِيظًا فَقَالَ هَذَا أَلْبَسُهُ لِنَفْسِي مَا رَأَيْتَهُ لِلنَّاسِ ثُمَّ جَذَبَ تَوْبًا عَلَيَّ سَفِيَانُ أَعْلَاهُ غَلِيظٌ خَشِنٌ وَ دَاخِلٌ ذَلِكَ تَوْبٌ لَيْنٌ فَقَالَ لَيْسَتْ هَذَا الْأَعْلَى لِلنَّاسِ وَ لَيْسَتْ هَذَا لِنَفْسِكَ تَسْرَهَا (کافی: ۴۴۲/۶) امام صادق (علیه السلام): ای ثوری! لباسی را که بر من می بینی، من آن را برای مردم پوشیده ام، پس دست سفیان ثوری را گرفته و به طرف خود کشیدند و بعد پیراهن رو را بالا زده و زیر آن لباس خشنی وجود داشت که روی پوست بدن قرار گرفته بود و فرمودند: این را برای خودم پوشیدم و آنچه دیدی برای مردم بود؛ بعد از آن لباس سفیان را گرفتند، رویش لباس خشنی بود و داخل آن لباس نرمی وجود داشت سپس فرمودند: این لباس رو را برای مردم پوشیده ای و این را برای خودت که راحت باشی!

^{۸۲۰} لَيْسَ الْعِلْمُ بِكَثْرَةِ التَّعْلِيمِ إِنَّمَا هُوَ نُورٌ يَقَعُ فِي الْقَلْبِ مَنْ يَرِيدُ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ فَإِذَا أَرَدَتِ الْعِلْمَ فَاطْلُبْ أَوْلَا فِي نَفْسِكَ حَقِيقَةَ الْعِبُودِيَّةِ وَ اطْلُبْ الْعِلْمَ بَاسْتِعْمَالِهِ (منية: ۱۴۸) امام صادق (علیه السلام): علم به یادگرفتن زیاد نیست، علم نوری است در قلبی، که خداوند بخواد او را هدایت نماید لذا هرگاه خواستی این چنین علمی بیاموزی، ابتداء دربی عبودیت در درونت باش و علم را با بکار بستن آن بجوی!

^{۸۲۱} لَيْسَ فِي أُمَّتِي رَهْبَانِيَّةٌ وَ لَا سِيَّاحَةٌ وَ لَا زَمٌّ (معانی: ۱۷۴) پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله): در امت من رهبانیت و جهان گردی و سکوت (به عنوان ریاضت) نیست.

^{۸۲۲} كُلُّ سَكُوتٍ لَيْسَ فِيهِ فِكْرَةٌ فَهُوَ غَفْلَةٌ (فقيه: ۴/۴۰۵) امام علی (علیه السلام): هر سکوتی که در آن فکر نباشد غفلت است.

^{۸۲۳} إِذَا رَأَيْتَ أَخَاكَ قَدْ زَهَدَ فِي الدُّنْيَا فَاسْتَمِعْ مِنْهُ فَإِنَّهُ يُلْقِي الْحِكْمَةَ (مستدرک: ۱۲/۴۲) پیامبر خدا (صلی - الله علیه و آله): زمانی که دیدی دوستت زهد در دنیا دارد، گوش به سخنان او بده زیرا که به او حکمت القاء می کند.

^{۸۲۴} مَا زَهَدَ عَبْدٌ فِي الدُّنْيَا إِلَّا أَتَبَتِ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فِي قَلْبِهِ وَ أَتَّقَى بِهَا لِسَانَهُ (مستدرک: ۴۲/۱۲) پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله): هیچ بنده ای در دنیا پارسا نگشته است الا این که حکمت را در قلبش استوار نموده اند و زبانش را به آن ناطق ساخته اند.

صفات کریم (۱۳ مورد)

۱. سخاوت را به عنوان یک فرهنگ^{۸۲۵} و یک وظیفه^{۸۲۶} برای خود می‌داند.

۲. هیچ وقت دست به شمارش و یادآوری خدماتش نزده بلکه آن‌ها را فراموش می‌کند^{۸۲۷}.

۳. خود آغاز به احسان می‌کند نه اینکه فقط پاسخ به احسان دیگران بدهد^{۸۲۸}.

۴. از احسان به دیگران لذت برده^{۸۲۹} و مسرور می‌گردد^{۸۳۰} و لذا لطف کردن در حق دیگران برایش بسیار راحت و ساده است^{۸۳۱} و پی در پی این کار را انجام می‌دهد^{۸۳۲}، تا جایی که ممکن است اگر لازم بداند از هر آنچه دارد بگذرد^{۸۳۳} و ایثار کند^{۸۳۴} و بر این اساس است که احسان‌هایش همراه با خوشرویی است^{۸۳۵} به این معنا که صورتش به گونه‌ای شاداب است که راحت افراد می‌توانند از او چیزی بخواهند^{۸۳۶}.

۵. اولویت‌های بخشش را رعایت نموده لذا کرمش به خصوص به همسایگان می‌رسد^{۸۳۷} و سنگینی بار بدهکارانش را بر دوش خود تحمل می‌کند^{۸۳۸}.

۶. کریم از این که مورد بخشش دیگران قرار گیرد رنجیده می‌شود^{۸۳۹} لذا سعی می‌کند از مال دیگران نخورد^{۸۴۰} و از قبول چیزی که از پس جبران آن به بهترین نحو برنیاید پرهیز می‌کند^{۸۴۱}. و اگر هم پذیرفت با جبران سریع آن^{۸۴۲}، به بهترین نحو تشکر می‌کند^{۸۴۳}. او دوست را هنگام نیاز خودش مثل دشمن می‌بیند و با دشمن هنگام نیاز او مثل دوست برخورد می‌کند^{۸۴۴}.

۷. آبرویش را با مال حفظ می‌نماید نه آن که مالش را با آبرویش حفظ کند^{۸۴۵} لذا گوارایی ستایش دیگران را بر مال دوستی ترجیح می‌دهد^{۸۴۶}.

۸. از الفاظ زشت و رکیک پرهیز می‌کند^{۸۴۷}.

۹. نسبت به فریب دیگران، خود را فریب خورده می‌نمایند^{۸۴۸}.

۱۰. بسیاری از آگاهی‌هایی که درباره زشتی‌های دیگران دارد بروز نمی‌دهد^{۸۴۹}.

۱۱. هیچ گونه پستی و ننگی را نمی‌پذیرد^{۸۵۰}.

۱۲. وقتی گرسنه بماند غیر قابل کنترل می‌شود^{۸۵۱}.

۱۳. از افراد پست، طلب حقوق خود را نمی‌کند^{۸۵۲}.

^{۸۲۵} سنّة الکرام الجود. (غرر: ۳۷۷) امام علی (علیه‌السلام): سنت کریمان بخشش است.

^{۸۲۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۰ ف ۱.

^{۸۲۷} مِنْ عَدَدِ نِعْمَةٍ مَحَقَّ كَرَمًا. (العدد: ۳۷) امام علی (علیه‌السلام): هر کس نعمت‌هایش را بشمارد بزرگواریش را از بین برده است.

^{۸۲۸} الْكَرِيمُ مَنْ بَدَأَ بِإِحْسَانِهِ. (غرر: ۳۸۴) امام علی (علیه‌السلام): کریم کسی است که شروع به احسان نماید.

^{۸۲۹} لَذَّةُ الْكَرَامِ فِي الْإِطْعَامِ وَ لَذَّةُ اللَّئَامِ فِي الطَّعَامِ. (غرر: ۳۷۷) امام علی (علیه‌السلام): لذت کریمان در غذا دادن و لذت افراد پست در خوردن است.

^{۸۳۰} مَسْرَّةُ الْكَرَامِ فِي بَذْلِ الْعَطَاءِ وَ مَسْرَّةُ اللَّئَامِ فِي سُوءِ الْجَزَاءِ. (غرر: ۳۷۷) امام علی (علیه‌السلام): خوشحالی کریمان در بخشش‌هایی که بذل می‌نمایند و خوشحالی افراد پست در پاداش بدی است که به دیگران می‌دهند.

^{۸۳۱} مَنْ كَرَمَتْ نَفْسَهُ إِسْتَهَانَ بِالْبِذْلِ وَ الْإِسْعَافِ. (غرر: ۳۷۷) امام علی (علیه‌السلام): هر کس نفسش کریم باشد به سادگی بذل نموده و نیاز دیگران را برآورده می‌سازد.

^{۸۳۲} سنّة الکرام تُرَادِفُ الْإِنْعَامَ. (غرر: ۳۷۷) امام علی (علیه‌السلام): روش انسان‌های کریم پیاپی نمودن بخشش‌هاست.

^{۸۳۳} الْكَرِيمُ مَنْ جَادَ بِالْمَوْجُودِ. (غرر: ۳۷۵) امام علی (علیه‌السلام): کریم کسی است که آنچه هست می‌بخشد.

^{۸۳۴} عِنْدَ الْإِثَارِ عَلَى النَّفْسِ تَتَبَّيَّنُ جَوَاهِرُ الْكِرَامِ. (غرر: ۳۹۶) امام علی (علیه‌السلام): هنگام ایثار بر خود چهره انسان‌های کریم شناخته می‌شود.

^{۸۳۵} يَسْتَدَلُّ عَلَى كَرَمِ الرَّجُلِ بِحَسَنِ بَشْرِهِ وَ بَدَلِ بَرِّهِ. (غرر: ۳۷۷) امام علی (علیه‌السلام): دلیل بر کریم بودن فردی این است که شاداب برخورد می‌کند و خوبی‌هایش را در اختیار دیگران قرار می‌دهد.

^{۸۳۶} الْكَرِيمُ أَيْلُجٌ وَ الْلَيِّيمُ مُلْهَوْجٌ. (غرر: ۴۳۴) امام علی (علیه‌السلام): کریم ابرو گشاده است و لئیم خام است (و باب طبع نیست).

^{۸۳۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۱ ف ۲

^{۸۳۸} الْكَرْمُ تَحْمَلُ أَعْيَاءَ الْمَغَارِمِ. (غرر: ۴۲۰) امام علی (علیه‌السلام): کرم، تحمل نمودن بار بدهکاران است.

^{۸۳۹} لَقَدْ أَتَعَبَكَ مَنْ أَكْرَمَكَ إِنْ كُنْتَ كَرِيمًا. (غرر: ۳۸۵) امام علی (علیه‌السلام): اگر کریم باشی هر کس به تو کرم می‌نماید تو را به زحمت افکنده است.

^{۸۴۰} الرَّجَالُ أَرْبَعَةٌ سَخِيٌّ وَ كَرِيمٌ وَ بَخِيلٌ وَ لَيِّيمٌ فَالسَّخِيُّ الَّذِي يَأْكُلُ وَ يُعْطِي وَ الْكَرِيمُ الَّذِي لَا يَأْكُلُ وَ يُعْطِي وَ الْبَخِيلُ الَّذِي يَأْكُلُ وَ لَا يُعْطِي وَ الْلَيِّيمُ الَّذِي لَا يَأْكُلُ وَ لَا يُعْطِي (جامع ۱۱۳). پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): انسان‌ها چهار گروه هستند: سخاوتمند، کریم، بخیل و پست: سخاوتمند کسی است که می‌خورد و می‌بخشد، کریم کسی است که نمی‌خورد ولی می‌بخشد، بخیل کسی است که می‌خورد ولی نمی‌بخشد، پست کسی است که نمی‌خورد و نمی‌بخشد.

^{۸۴۱} الْكَرِيمُ يَرْفَعُ نَفْسَهُ فِي كُلِّ مَا أَسَدَاهُ عَنْ حُسْنِ الْمَجَازَةِ. (غرر: ۳۸۱) امام علی (علیه‌السلام): کریم کسی است که خود را بالاتر از این می‌بیند که پاسخ بخشش دیگران را به نیکویی ندهد.

^{۸۴۲} مِنْ عَلَامَةِ الْكَلَامِ تَعْجِيلُ الْمُثُوبَةِ. (غرر: ۳۹۰) امام علی (علیه‌السلام): از نشانه‌های کریم بودن شتاب در دادن جواب خوبی است.

^{۸۴۳} الْكَرِيمُ يُشْكِرُ الْقَلِيلَ. (غرر: ۲۷۷) امام علی (علیه‌السلام): کریم کم را شکر می‌گوید.

^{۸۴۴} أَنْزَلَ الصِّدِّيقُ مَنْزِلَةَ الْعَدُوِّ فِي رَفْعِ الْمُثُوبَةِ عَنْهُ وَ أَنْزَلَ الْعَدُوَّ مَنْزِلَةَ الصِّدِّيقِ فِي تَحْمَلِ الْمُثُوبَةِ لَهُ شَرَحَ نَهْجٍ: ۲۰/۳۲۹) امام علی (علیه‌السلام): هنگام زحمت دادن، دوست را مثل دشمن بدان، و هنگام به زحمت افتادن، دشمن را مثل دوست بدان.

^{۸۴۵} الْكَرِيمُ مَنْ صَانَ عِرْضَهُ بِمَالِهِ وَ الْلَيِّيمُ مَنْ صَانَ مَالَهُ بِعِرْضِهِ. (غرر: ۳۷۵) امام علی (علیه‌السلام): کریم کسی است که آبرویش را با مالش حفظ نماید و فرد پست مالش را با آبرویش حفظ می‌کند.

^{۸۴۶} الْكَرْمُ إِثَارٌ عَذُوبَةٌ التَّنَاءِ عَلَى حَبِّ الْمَالِ. (غرر: ۳۷۵) امام علی (علیه‌السلام): بزرگواری به این است که گوارایی تمجید دیگران را بر محبت نسبت به اموال ترجیح دهد.

^{۸۴۷} مَا أَفْحَشَ كَرِيمٌ قَطُّ. (غرر: ۲۲۳) امام علی (علیه‌السلام): کریم هیچ گاه حرف زشت نمی‌زند.

^{۸۴۸} الْكَرِيمُ يَتَفَأَّلُ وَ يَنْخَدِعُ. (غرر: ۴۷۹) امام علی (علیه‌السلام): کریم خود را غفلت زده و فریب خورده نشان می‌دهد.

^{۸۴۹} أَشْرَفُ اخْلَاقِ الْكَرِيمِ كَثْرَةُ تَعَاْفُلِهِ عَمَّا يَعْْلَمُ. (غرر: ۴۵۲) امام علی (علیه‌السلام): شاخص‌ترین خصوصیت اخلاقی کریم این است که خود را نسبت به آنچه می‌داند زیاد به بی‌خبری می‌زند.

^{۸۵۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۱ ف ۱.

^{۸۵۱} أَحْذَرُوا صَوْلَةَ الْكَرِيمِ إِذَا جَاعَ وَ الْلَيِّيمِ إِذَا شَبِعَ (نهج: حکمت ۴۹) امام علی (علیه‌السلام): از خشم ناگهانی کریم وقتی که گرسنه است و از خشم ناگهانی لئیم وقتی سیر است پرهیزید.

^{۸۵۲} لَا يَنْتَصِفُ الْكَرِيمُ مِنَ الْلَيِّيمِ. (غرر: ۲۶۲) امام علی (علیه‌السلام): کریم از پست، طلب حقوق خود را نمی‌کند.

صفات احمق (۴۳ مورد)

۱. در آن چیزهایی که به او مربوط نیست سخن می‌گوید.^{۸۵۳}
۲. نسبت به سؤالاتی که از او نشده پاسخ می‌دهد.^{۸۵۴}
۳. نسبت به اموری که نیاز به احتیاط دارد گستاخ است.^{۸۵۵}
۴. نوسانات روحیش زیاد است یأس‌ها و امیدواری‌هایش ثابت نیست.^{۸۵۶}
۵. در راهنمایی‌ش نسبت به حل مشکل توجهی به راه‌های ممکن و معقول ندارد.^{۸۵۷}
۶. تعریف‌هایش بر اساس ارزش‌های واقعی نیست.^{۸۵۸}
۷. ناتوانایی‌هایش را زرنگی می‌نامد.^{۸۵۹}
۸. خواریش را هیچ درک نمی‌کند.^{۸۶۰}
۹. کلماتش معمولاً آمیخته با سوگند است.^{۸۶۱}
۱۰. بیش‌تر با رؤیا سر و کار دارد تا واقعیت.^{۸۶۲}
۱۱. نسبت به علوم مختلف و همچنین دانشمندان آن بی‌احترامی می‌کند.^{۸۶۳}
۱۲. هر آنچه شنیده است برای مردم نقل می‌کند.^{۸۶۴}
۱۳. خیال می‌کند از خیلی‌ها بهتر می‌فهمد.^{۸۶۵}
۱۴. قبل از امکان یک عمل عجله به خرج می‌دهد.^{۸۶۶}
۱۵. از آنچه انسان‌های عاقل به آن انس دارند فراری و بیزار است.^{۸۶۷}
۱۶. عقلش در چشم اوست.^{۸۶۸}
۱۷. در کارها و نظراتش یا کندرو است یا تندرو.^{۸۶۹}
۱۸. به دنبال چیزهای یافت نشدنی است.^{۸۷۰}
۱۹. دانشش را بدون توجه به جوانب امر در اختیار هر کسی قرار می‌دهد.^{۸۷۱}
۲۰. مدام دوست عوض می‌کند.^{۸۷۲}
۲۱. بدون دلیل چیزی را رد می‌کند.^{۸۷۳}
۲۲. نسبت به چیزهایی که به او مربوط نیست کنجکاو می‌کند.^{۸۷۴}
۲۳. خنده‌های بدون دلیل می‌کند.^{۸۷۵}
۲۴. تنها با برخورد تند ادب می‌شود.^{۸۷۶}
۲۵. خشمش را بوسیله زبانش نشان می‌دهد نه رفتارش.^{۸۷۷}
۲۶. عذر عذرخواه را قبول نمی‌کند.^{۸۷۸}
۲۷. دیگران را به صورت زشتی مورد خطاب قرار می‌دهد.^{۸۷۹}
۲۸. سعی می‌کند خدمتی کند ولی به خاطر نادانیش بیش‌تر ضرر می‌زند.^{۸۸۰}
۲۹. کارهای زشتش را برای دیگران جالب جلوه می‌دهد.^{۸۸۱}
۳۰. دوست دارد دیگران مثل او باشند.^{۸۸۲}
۳۱. هنگام عیادت از مریض با زیاد ماندن نزد او باعث رنجش می‌شود.^{۸۸۳}
۳۲. اطلاعات ساده‌ای از دوستش درباره اعضاء خانواده و اقوام او ندارد.^{۸۸۴}
۳۳. به هر زحمتی هست می‌خواهد خود را جلوی مجلس برساند.^{۸۸۵}
۳۴. هنگام نعمت سرخوش است و هنگام رنج، خوار.^{۸۸۶}
۳۵. مدام با سخنانش ایراد می‌گیرد.^{۸۸۷}
۳۶. تا سخن بگوید حماقتش روشن می‌شود.^{۸۸۸}
۳۷. ناتوانیش در سخن او را به سکوت وامی‌دارد.^{۸۸۹}
۳۸. کارهایش را خراب می‌کند.^{۸۹۰}
۳۹. از عهده حفاظت از چیزی بر نمی‌آید.^{۸۹۱}
۴۰. نه خودش علمی دارد و نه از علوم دیگران نفعی می‌برد.^{۸۹۲}
۴۱. از خیرخواهانش حرفی نمی‌شنود.^{۸۹۳}

^{۸۵۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۲ ف ۱
^{۸۵۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۲ ف ۲
^{۸۵۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۲ ف ۳
^{۸۵۶} مِنْ أَمَارَاتِ الْأَحْمَقِ كَثْرَةُ تَلَوْنِهِ. (غرر: ۷۷) امام علی (علیه‌السلام): از نشانه‌های احمق مدام رنگ عوض کردن اوست.

^{۸۵۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۳ ف ۱
^{۸۵۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۳ ف ۲
^{۸۵۹} إِحْذَرِ الْأَحْمَقَ فَإِنَّ الْأَحْمَقَ بَرِيءٌ نَفْسَهُ مُحْسِنًا وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا وَبَرِيءٌ عَجْزَهُ كَيْسًا وَشَرَّهُ خَيْرًا. (السعادة: ۳/۲۲۵) امام علی (علیه‌السلام): از احمق پرهیز کن! زیرا احمق خودش را نیکوکار می‌بیند هرچند بدکار باشد و ناتوانی‌هایش را زرنگی می‌بیند و بدی‌هایش را خوبی.

^{۸۶۰} الْأَحْمَقُ لَا يَحْسِبُ الْهَوَانَ. (الحکم: ۵۳) امام علی (علیه‌السلام): احمق خواری را حس نمی‌کند.

^{۸۶۱} لِلْأَحْمَقِ فِي كُلِّ قَوْلٍ يَمِينٌ. (غرر: ۷۷) امام علی (علیه‌السلام): احمق در هر گفتارش سوگندی دارد.

^{۸۶۲} مِنَ الْحَمَقِ الْإِتْكَالُ عَلَى الْأَمَلِ. (غرر: ۳۱۲) امام علی (علیه‌السلام): از مصادیق حماقت، اعتماد بر آرزو است.

^{۸۶۳} لَا يَسْتَحْفُ بِالْعِلْمِ وَ أَهْلُهُ إِلَّا أَحْمَقٌ جَاهِلٌ. (غرر: ۴۱) امام علی (علیه‌السلام): دانش و دانشمند را خوار نمی‌سازد مگر کسی که نادان و احمق است.

^{۸۶۴} لَا تَرُدَّ عَلَى النَّاسِ كَلِمًا حَدَّثُوكَ فَكَفَى بِذَلِكَ حُمَقًا. (غرر: ۴۳۸) امام علی (علیه‌السلام): همین برای احمق بودن بس که تا مردم سخنی گفتند آن را رد کنی.

^{۸۶۵} أَحْمَقُ النَّاسِ مَنْ ظَنَّ أَنَّهُ أَعْقَلُ النَّاسِ. (غرر: ۷۷) امام علی (علیه‌السلام): احمق‌ترین مردم کسی است که خیال کند عاقلترین مردم است.

^{۸۶۶} مِنَ الْخُرْقِ الْمُعَاجَلَةُ قَبْلَ الْإِمْكَانِ. (غرر: ۲۶۶) امام علی (علیه‌السلام): از مصادیق حماقت اقدام به چاره جویی برای کاری است قبل از این که موقع آن رسیده باشد.

^{۸۶۷} الْجَاهِلُ يَسْتَوْحِشُ مِمَّا يَأْتِيهِ مِنَ الْحَكِيمِ الْحَلِيمِ. (غرر: ۷۴) امام علی (علیه‌السلام): نادان از آنچه حکیم بردبار به آن انس دارد، وحشت می‌کند.

^{۸۶۸} الْجَاهِلُ يَنْظُرُ بِعَيْنِهِ وَ نَاطِرِهِ. (غرر: ۴۷) امام علی (علیه‌السلام): نادان با چشم و سیاهی درون آن نگاه می‌کند.

^{۸۶۹} لَا يُرَى الْجَاهِلُ إِلَّا مَفْرُطًا أَوْ مَفْرُطًا. (نهج حکمت: ۷۰) امام علی (علیه‌السلام): نادان بیرون از از دو حال دیده نمی‌شود: زیاده رو، کوتاهی کننده.

^{۸۷۰} سَأَلْتُ الْجَاهِلَ غَيْرَ مَوْجُودَةٍ. (غرر: ۷۴) امام علی (علیه‌السلام): گمشده نادان موجود نیست.

^{۸۷۱} لَا تَتَكَلَّمُ بِكُلِّ مَا تَعْلَمُ فَكَفَى بِذَلِكَ جَهْلًا. (غرر: ۲۱۳) امام علی (علیه‌السلام): همین برای نادان بودن بس که از هر آنچه می‌دانی سخن گویی.

^{۸۷۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۴ ف ۱
^{۸۷۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۴ ف ۲
^{۸۷۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۴ ف ۳

^{۸۷۵} مِنَ الْجَهْلِ الضَّحْكُ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ. (تحف: ۴۸۷) امام حسن عسکری (علیه‌السلام): از مصادیق نادانی، خندیدن بدون شگفت زده شدن است.

^{۸۷۶} إِنْ الْعَاقِلُ يَتَعَطَّى بِالْأَدَبِ وَ الْبِهَائِمُ لَا تَتَعَطَّى إِلَّا بِالضَّرْبِ (اعلام: ۲۸۸) امام علی (علیه‌السلام): عاقل با شنیدن آداب پند می‌گیرد و چهار پایان تنها با کتک پند می‌پذیرند.

^{۸۷۷} غَضِبَ الْجَاهِلُ فِي قَوْلِهِ وَ غَضِبَ الْعَاقِلُ فِي فِعْلِهِ. (کنز: ۱/۱۹۹) امام علی (علیه‌السلام): خشم نادان در گفتار اوست و خشم عاقل در کار او.

^{۸۷۸} أَنْقَصَ النَّاسَ عَقْلًا مَنْ ظَلَمَ دُونَهُ لَمْ يَصْفَحْ عَمَّنْ اعْتَدَرَ إِلَيْهِ. (اعلام: ۳۰۳) امام صادق (علیه‌السلام): ناقص‌ترین مردم از نظر عقل کسی است که به زبردستان خود ستم نماید و آن‌ها را که عذرخواهی می‌کنند نمی‌بخشد.

^{۸۷۹} مَنْ قَلَّ عَقْلُهُ سَاءَ خُطَابُهُ. (غرر: ۲۳۳) امام علی (علیه‌السلام): هر کس عقلش کم باشد دیگران به صورتی زشتی مورد خطاب قرار می‌دهد.

^{۸۸۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲ ف ۳
^{۸۸۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۵ ف ۱
^{۸۸۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۵ ف ۲

^{۸۸۳} تَمَامُ الْعِيَادَةِ لِلْمَرِيضِ أَنْ تَمَعَ يَدَكَ عَلَى ذِرَاعِهِ وَ تَعَجَّلَ الْقِيَامَ مِنْ عِنْدِهِ فَإِنَّ عِيَادَةَ التَّوَكِّي أَشَدُّ عَلَى الْمَرِيضِ مِنْ وَجَعِهِ (کافی: ۳/۱۱۸) امام صادق (علیه‌السلام): همه عیادت به این است که دستت بر ساعد بیمار نهی و بعد سریع بلند شوی زیرا که عیادت آدم‌های احمق از درد مریض سخت‌تر است.

^{۸۸۴} إِذَا أَخَا أَحَدَكُمْ رَجُلًا فَلْيَسْئَلْهُ عَنْ أَسْمِهِ وَ أَسْمِ أَبِيهِ وَ قَبِيلَتِهِ وَ مَنْزِلِهِ فَإِنَّهُ مِنْ وَاجِبِ الْحَقِّ وَ صَافِي الْإِخَاءِ وَ إِلَّا فَيَبِي مَوَدَّةٍ حَقْمَاءً. (جعفریات: ۱۹۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که یکی از شما با کسی طرح دوستی می‌ریزد، باید از اسم خودش، اسم پدر و خانواده‌ای که به آن تعلق دارد و آدرس منزلش بپرسد، زیرا که این از جمله وظائف دوستی و صفا بخش آن است و در غیر این صورت این دوستی احمقانه است.

^{۸۸۵} لَا يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَجْلِسَ إِلَّا حَيْثُ يَنْتَهِي بِهِ الْجُلُوسُ فَإِنَّ تَخَطَّى أَعْنَاقِ الرِّجَالِ سَخَافَةٌ (مستدرک: ۸/۴۰۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خوب نیست که فردی جایی غیر از کنار آخرین نفر در مجلس بنشیند، این که از روی گردن دیگران خودش را به جلوی مجلس برساند نشان کم عقلی است.

^{۸۸۶} تُعْرَفُ حِمَاقَةُ الرَّجُلِ بِالْأَشْرَى فِي النَّعْمَةِ وَ كَثْرَةُ الدَّلِّ فِي الْمِحْنَةِ (غرر: ۷۷) امام علی (علیه‌السلام): حماقت فردی با سرکشی به هنگام نعمت و خواری زیاد در مشکلات شناخته می‌شوند

^{۸۸۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۸ ف ۱
^{۸۸۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۸ ف ۲
^{۸۸۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۸ ف ۳
^{۸۹۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۸ ف ۴
^{۸۹۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۸ ف ۵
^{۸۹۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۸ ف ۶
^{۸۹۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۸ ف ۷

۴۲. نزدیکانش آسایش ندارند: مادرش دوست دارد تا به عزایش بنشیند، زنش دوست دارد که او را از دست دهد، همسایه‌اش دوست دارد که خانه‌اش دور از او باشد و همنشینش تنهایی را بر مجالست با او ترجیح می‌دهد!^{۸۹۴}

۴۳. اگر کوچک‌تر محفلی باشد بزرگ‌تر آن مجلس را به زحمت می‌اندازد و اگر بزرگ‌تر مجلسی باشد کوچک‌تر از خودش را خراب می‌کند.^{۸۹۵}

^{۸۹۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۸ ف ۸.

^{۸۹۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۸ ف ۹.

۱. مشوق خطاها و گمراهی ها است^{۸۹۶}.
۲. مدام رنگ عوض می کند (مواضعش همیشه در حال تغییر است)^{۸۹۷}.
۳. برای فریفتن دیگران هر زمان به گونه‌ای عمل می کند^{۸۹۸}.
۴. در کمین فرصت‌های مناسب است^{۸۹۹}.
۵. ظاهر آراسته‌اش بیش‌تر اغراق آمیز بوده و برای روپوش گذاشتن بر درون زشتش می باشد^{۹۰۰}.
۶. مدام در حال نقشه کشیدن و رفتارهای پنهانی است^{۹۰۱}.
۷. مسائل را خوب فهمیده و توصیف می کند^{۹۰۲}.
۸. سخنان راهبردی و مفید زیاد می داند^{۹۰۳}.
۹. ضرر کارهایشان غیر قابل جبران است^{۹۰۴}.
۱۰. نسبت به آسایش دیگران حسادت می کند^{۹۰۵}.
۱۱. روی زخم دیگران نمک می پاشد^{۹۰۶}.
۱۲. با سخنانش امید را از امیدواران می گیرد^{۹۰۷}.
۱۳. برای رسیدن به منظور خود تا مرز هلاکت پیش می رود^{۹۰۸}.
۱۴. راه رسوخ به هر دلی را بلد است و از آن استفاده می کند^{۹۰۹}.
۱۵. به مناسبت، اظهار اندوه ساختگی می کند و اشک تمساح می ریزد^{۹۱۰}.
۱۶. از دیگران تعریف می کند تا از او تعریف کنند^{۹۱۱}.
۱۷. در انجام هر کاری مواظب است که همه پاداشش را بگیرد^{۹۱۲}.
۱۸. وقتی از کسی چیزی می خواهد زیاد به او اصرار می کند^{۹۱۳}.
۱۹. اگر طرد شود دست به افشای راز دیگران می زند^{۹۱۴}.
۲۰. در قضاوت‌هایش اغراق می کند^{۹۱۵}.
۲۱. برای هر حرف حقی پاسخ باطلی را آماده دارد^{۹۱۶}.
۲۲. برای هر حقیقتی شبهه‌ای را بلد است و لذا راه از بین بردن اعتقادات حیاتی انسان‌ها را به خوبی می داند^{۹۱۷}.
۲۳. هیچ درب بسته و مانعی برای رسیدن به مقصودش در مقابل او وجود ندارد^{۹۱۸}.
۲۴. در اوج تاریکی اوضاع، همیشه با امید تلاش می کند^{۹۱۹}.
۲۵. برای تصاحب اموال دیگران و چرخاندن حزبش اظهار بی رغبتی به آن اموال می کند^{۹۲۰}.
۲۶. سخنانشان موجب شبهه‌های اعتقادی است^{۹۲۱}.
۲۷. توصیفاتش غیر واقعی و فریبنده است^{۹۲۲}.
۲۸. راه را آسان نشان می دهد^{۹۲۳}.
۲۹. در تنگناها فرد را رها می سازد^{۹۲۴}.
۳۰. کمتر تحت تأثیر قرار می گیرد^{۹۲۵}.
۳۱. کمتر گریه می کند^{۹۲۶}.
۳۲. اصرار دارد تا خطاهایش را ادامه دهد^{۹۲۷}.
۳۳. برای ذخیره نمودن پول بیشتر، مدام حرص می زند^{۹۲۸}.
۳۴. در دشمنی ورزیدن به یک فرد به گناه می افتد^{۹۲۹}.
۳۵. سخنانش آمیخته با دروغ است^{۹۳۰}.
۳۶. نسبت به انجام وعده‌هایش تعهدی ندارد^{۹۳۱}.
۳۷. وقتی مورد اعتماد قرار می گیرد خیانت می کند^{۹۳۲}.
۳۸. با همه می خواهد به نوعی موافقت کند^{۹۳۳}.
۳۹. ظاهرش از خشوع بیشتری نسبت به باطنش برخوردار است^{۹۳۴}.
۴۰. سخنان حق در سینه‌اش جای نگرفته و اگر هم این سخنان بر زبانش جاری شود قلبش آن‌ها را قبول ندارد^{۹۳۵}.
۴۱. توفیق عمل طبق گفته‌هایش را ندارد^{۹۳۶}.
۴۲. مدام کار زشت نموده و عذر خواهی می نماید^{۹۳۷}.
۴۳. در غذا خوردن سخت گیر بوده تا جایی که خانواده‌اش مجبور خواهند بود که به سلیقه او غذا بخورند^{۹۳۸}.
۴۴. با همه زرنگی که از خود نشان می دهد باز توجه ندارد چه سخنی به ضرر و یا نفع اوست^{۹۳۹}.

-
- ۸۹۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱
- ۸۹۷ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲
- ۸۹۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۳
- ۸۹۹ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۴
- ۹۰۰ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۵
- ۹۰۱ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۶
- ۹۰۲ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۷
- ۹۰۳ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۸
- ۹۰۴ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۹
- ۹۰۵ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۰
- ۹۰۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۱
- ۹۰۷ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۲
- ۹۰۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۳
- ۹۰۹ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۴
- ۹۱۰ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۵
- ۹۱۱ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۶
- ۹۱۲ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۷
- ۹۱۳ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۸
- ۹۱۴ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۱۹
- ۹۱۵ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۰
- ۹۱۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۱
- ۹۱۷ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۲
- ۹۱۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۳
- ۹۱۹ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۴
- ۹۲۰ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۵
- ۹۲۱ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۶
- ۹۲۲ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۷
- ۹۲۳ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۸
- ۹۲۴ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۷ ف ۲۹
- ۹۲۵ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۶ ف ۱
- ۹۲۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۶ ف ۲
- ۹۲۷ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۶ ف ۳
- ۹۲۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۶ ف ۴
- ۹۲۹ إِذَا خَاصَمَ الْمُنَافِقُ فَجَرَ (خصال: ۲۵۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که منافق با کسی دشمن شود به گناه می افتد.
- ۹۳۰ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۷ ف ۱
- ۹۳۱ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۷ ف ۲
- ۹۳۲ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۷ ف ۳
- ۹۳۳ كَثْرَةُ الْوَفَاقِي نِفَاقٌ (غرر: ۴۵۹) امام علی (علیه‌السلام): موافقت زیاد نمودن نشان دورویی است.
- ۹۳۴ مَا زَادَ خُشُوعَ الْجَسَدِ عَلَيَّ مَا فِي الْقَلْبِ فَهُوَ عِدْنَانَا نِفَاقٌ. (کافی: ۲/۳۹۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر چه ظاهر فردی فروتنی بیشتری نسبت به درون داشته باشد نزد ما نفاق محسوب می شود.
- ۹۳۵ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۸ ف ۱
- ۹۳۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۸ ف ۲
- ۹۳۷ أَيَاكُ وَ مَا تَعْتَدِرُ مِنْهُ فَإِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يُسِيءُ وَ لَا يَعْتَدِرُ وَ الْمُنَافِقُ يُسِيءُ كُلَّ يَوْمٍ وَ يَعْتَدِرُ (وسائل: ۱۶/۱۵۹) امام صادق (علیه‌السلام): برحذر باش از آنچه موجب عذر خواهی است زیرا که مؤمن کار بدی نمی کند که عذر بخواهد ولی منافق هر روز بد می کند و عذر می خواهد.
- ۹۳۸ الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ بِشَهْوَةِ أَهْلِهِ وَ الْمُنَافِقُ يَأْكُلُ أَهْلَهُ بِشَهْوَتِهِ (کافی: ۱۲/۴) پیامبر خدا (مؤمن به میل خانواده‌اش غذا می خورد ولی منافق، خانواده‌اش به میل او غذا می خورد).
- ۹۳۹ إِنْ لِسَانَ الْمُؤْمِنِ مِنْ وَرَاءِ قَلْبِهِ وَ إِنْ قَلْبُ الْمُنَافِقِ مِنْ وَرَاءِ لِسَانِهِ لَأَنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَكَلَّمَ بِكَلَامٍ تَدْبِرَهُ فِي نَفْسِهِ فَإِنْ كَانَ خَيْرًا أَبَدَاهُ وَ إِنْ كَانَ شَرًّا وَّارَاهُ وَ إِنْ الْمُنَافِقِ يَتَكَلَّمَ بِمَا أَتَى عَلَى لِسَانِهِ لَا يَدْرِي مَا ذَا لَهُ وَ مَا ذَا عَلَيْهِ (نهج: خطبه ۱۷۶) امام علی (علیه‌السلام): زبان مؤمن پشت قلب اوست و قلب منافق پشت زبان اوست زیرا مؤمن وقتی می خواهد سخنی بگوید در ذهنش آن را بررسی می نماید پس اگر خوب بود آن را آشکار می کند و اگر بد بود آن را پنهان می سازد و اما منافق هر چه به زبانش آمد می گوید، نمی فهمد که آن سخن نفع اوست و یا به ضررش.

صفات اشرار (۲۹ مورد)

۱. انسان‌های شرور به دنبال شرارت و زشتی هستند تا آنجا که به نهایت فرومایگی و ذلت تن دهند^{۹۴۰} اینان:
۲. هر زمان که زشتی و پلشتی در جامعه زیاد شود، به نوا رسیده و امور را به دست خواهند گرفت^{۹۴۱}.
۳. هر جا که زمینه بدی و بزهکاری فراهم باشد، او حاضر است^{۹۴۲}.
۴. در جوامعی که خانواده از اصالت می‌افتد، پول ملعبه دست اینان می‌شود^{۹۴۳}.
۵. شناگوی کسانی هستند که پول خرجشان کنند^{۹۴۴}؛ هر چند این نامبارک‌ترین مدح و ثناها است^{۹۴۵}.
۶. هنگام به هم خوردن روابط ملت‌ها و دولت‌ها بیشترین نفع را می‌برند^{۹۴۶}.
۷. به هنگام بخشش منت می‌گذارند^{۹۴۷}.
۸. اگر از آنچه که می‌خواهند منع شوند، عیبجویی می‌کنند^{۹۴۸}.
۹. از ترساندن دیگران لذت می‌برند^{۹۴۹}.
۱۰. مدام دوستان خود را اذیت می‌کنند^{۹۵۰}.
۱۱. برای موفقیت دیگران مانع تراشی نموده و شکست آن‌ها را تسریع می‌نمایند^{۹۵۱}.
۱۲. آنقدر سخن چینی نموده و پاکان را معیوب جلوه می‌دهند تا الفت بین دوستان را برهم زنند^{۹۵۲}.
۱۳. دو ست دارند تا با هر دروغ و اعتقاد فاسد م‌شهور شده و افراد زیادی را اطراف خود جمع نمایند^{۹۵۳}.
۱۴. از خوبی و انسان‌های خوب گریزان^{۹۵۴} بوده و مدام با آن‌ها سر جنگ دارند^{۹۵۵}.
۱۵. هر چه را که اشتها داشته باشند باید بدست آورند، حلال و حرامش فرقی نمی‌کند^{۹۵۶}.
۱۶. از زناشان خط فکری می‌گیرند^{۹۵۷}.
۱۷. هویت اجتماعی خود را به پول می‌دانند^{۹۵۸}.
۱۸. بیشترین هم و غمشان شکمشان است^{۹۵۹}.
۱۹. همه فتنه‌ها از آن‌ها است و به آن‌ها بر می‌گردد^{۹۶۰}.
۲۰. اخلاقی مگسی دارند، مدام به دنبال بدی‌های دیگرانند و خوبی‌های آن‌ها را رها می‌کنند^{۹۶۱}.
۲۱. نه از خداوند شرم دارند و نه از مردم^{۹۶۲}.
۲۲. مردمانی کینه‌توز هستند^{۹۶۳}.
۲۳. اگر بتوانند ارزاق مردم را احتکار می‌کنند^{۹۶۴}.
۲۴. با توجه به طبیعت خبیثی که دارند نمی‌توانند درباره دیگران خوش گمان باشند^{۹۶۵}. آنقدر این گروه در سوء ظن به دیگران شاخص هستند که این خصوصیت را به اطرافیان خود نیز سرایت می‌دهند^{۹۶۶}.
۲۵. هیچ پند و اندرزی در آن‌ها تاثیر نمی‌گذارد^{۹۶۷}.
۲۶. در کارهای خوب ضعیف عمل نموده و در کارهای بد قوی رفتار می‌نمایند^{۹۶۸}.
۲۷. اینان در وقت ترس، مخفی می‌شوند^{۹۶۹}.
۲۸. هر وقت امنیتی پیدا کنند طغیان می‌کنند^{۹۷۰}.
۲۹. با اراجیف و مزخرفاتی که می‌گویند دیگران را از یاد خداوند و مرگ باز می‌دارند^{۹۷۱}.

^{۹۴۰} زیاده‌الشرّ دناءة و مدّلة (غرر: ص ۴۷۹) امام علی (علیه‌السلام): انجام بدی‌های زیاد پستی و خواری است.
^{۹۴۱} لتأمرن بالمعروف و لتنهن عن المنکر أو لیستعملن علیکم شرارکم فیدعو خیارکم فلا یستجاب لهم (وسائل: ۱۶/۱۱۸) امام رضا (علیه‌السلام): باید امر به معروف و نهی از منکر نمایید و الا انسان‌هایی که بسیار بدکارند شما را به خدمت می‌گیرند و (آنوقت) انسان‌های نیکوکار از میان شما دعا می‌کنند ولی دعایشان مستجاب نمی‌شود.

^{۹۴۲} الإحسانُ غریزةُ الأخیارِ و الإساءةُ غریزةُ الأشرارِ (غرر: ۳۸۲) امام علی (علیه‌السلام): خوبی نمودن طبیعت خوبان است و بدی کردن طبیعت بدکاران است.

^{۹۴۳} إذا قطعوا الأرحامَ جعلت الأموالُ فی یدی الأشرارِ (کافی: ۲/۳۴۸) امام علی (علیه‌السلام): زمانی که روابط خویشاوندی قطع شود اموال در اختیار افرادی که بسیار بدکارند.

^{۹۴۴} لم یضع امرؤ ماله فی غیر حقّه و عند غیر أهله إلا لم یکن له من الحظّ فیما أتى إلا محمّدة اللّام و ثناء الأشرارِ ما دام علیه منعماً مفضلاً (کافی: ۴/۳۱) امام علی (علیه‌السلام): هر انسانی مالش را در غیر مسیر درست خرج نموده و یا آن را نزد فرد نالایقی بگذارد چیزی گیرش نمی‌آید جز ستایش انسان‌های پست و آن‌ها که هر بدی را انجام دهند.

^{۹۴۵} شرّ الثناء ما جرى علی السنّة الأشرارِ (غرر: ۴۸۰) امام علی (علیه‌السلام): بدترین تعریف چیزی است که بر زبان انسان‌های شرور (آن‌ها که هر بدی را انجام می‌دهند) جاری شود.

^{۹۴۶} امام علی (علیه‌السلام) در ضمن خطبه‌ای در صفین ضمن برشمردن حقوقی که ملت‌ها و دولت‌ها بر عهده یکدیگر دارند فرمودند: زمانی که ملت تلاش کند تا بر دولت فائق آید و دولت سعی کند بر ملت غلبه کند اختلافات اوج گرفته و طمع دشمنان تحریک می‌شود و... در این وقت است که: تذلّ الأبرار و تعزّ الأشرار و تحرب البلادُ خوبان خوار شده و انسان‌هایی که از هیچ بدی روی گردان نیستند عزیز گشته و کشور رو به خرابی می‌رود. (کافی: ۸/۳۵۲).

^{۹۴۷} قل اللهم لا تجوینی الی شرارِ خلقت قلتُ یا رسول الله و من شرارِ خلقه قال الذین ۱. إذا أعطوا منوا ۲. و إذا منوا عابوا (ورام: ۱/۳۸) امام علی (علیه‌السلام): پیامبر خدا به من فرمود: بگو: خداوند! من را محتاج انسان‌های بدکار از میان مخلوقات نکن، سؤال نمودم: بدکاران خلق خداوند چه کسانی هستند؟ فرمود: آنانی که ۱. وقتی چیزی ببخشند منت می‌گذارند ۲. و زمانی که مورد نعمت قرار گیرند عیب می‌گذارند.

^{۹۴۸} رج حدیث قبل ف ۲

^{۹۴۹} حسب امرئ مسلم من الشرّ أن یخیف أخاه المسلم (ورام: ۱/۳۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): برای بدکار بودن یک مسلمان همین بس که برادر مسلمانش را بترساند.

^{۹۵۰} عادة الأشرارِ أذیة الرقاقِ (غرر: ۴۳۱) امام علی (علیه‌السلام): عادت انسان‌های بدکار اذیت نمودن دوستان است.

^{۹۵۱} إحذر الثلّاریر عند إقبال الدّولة لئلا یزلبها عنک و عند إدارها لئلا یعین علیک (غرر: ۴۳۱) امام علی (علیه‌السلام): وقتی دولت به تو روی آورد از انسان‌های بدکار بپرهیز! تا دولتت را از بین نبرند و همچنین وقتی دولت به تو پشت نموده نیز از آن‌ها برحذر باش تا به این روند سرعت نبخشند.

^{۹۵۲} أ لا أخبرکم بشرارکم قالوا بلی یا رسول الله قال المشاءون بالتمیمة المفروقون بین الأحبّة الباغون للبراء العیب (خصال: ۱/۱۸۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): آیا شما را آگاه کنم نسبت به بدکارترینان؟ گفتند: آری ای پیامبر! حضرت فرمود: آن‌ها که رفت و آمدشان جهت سخن چینی است، بین دوستان جدایی ایجاد می‌کنند، به آن که از عیب مبراست ستم می‌نمایند.

^{۹۵۳} أ تری لا أعرف خیارکم من شرارکم بلی و الله إن شرارکم من أحبّ أن یوطأ عقبه إنه لا بد من کذاب أو عاجز الرأی (وسائل: ۱۵/۳۵۱) امام صادق (علیه‌السلام): آیا گمان می‌کنی من نیکوکار شما را از بدکاران تمیز نمی‌دهم؟! آری به خدا قسم بدکار شما کسی است که دوست دارد پشت سرش گام بردارد، او قطعاً یا دروغ گو است و یا اندیشه بستنی دارد - و سبک مغز است.

^{۹۵۴} شرار الناس من یبغض المؤمنین و تبغضه قلوبهم (أمالی طوسی: ۴۶۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بدکارترین مردمان کسانی هستند که از مؤمنین نفرت داشته و مؤمنین نیز از آن‌ها نفرت دارند.

^{۹۵۵} إن الأخیار یقتلون الأشرار و الأشرار یقتلون الأخیار فویل لمن قتله الأخیار و طوبی لمن قتلته الأشرار و الکفار (الغمة: ۱/۲۰۸) امام علی (علیه‌السلام): خوبان بدکاران را می‌کشند و بدکاران خوبان را می‌کشند، وای به حال کسی که او را خوبان بکشند و خوشا بحال کسی که بدکاران و کفار او را بکشند

^{۹۵۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۹ ف ۱

^{۹۵۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۹ ف ۲.

^{۹۵۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۹ ف ۳.

^{۹۵۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۹ ف ۴.

^{۹۶۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۹ ف ۵.

^{۹۶۱} الأشرار یتبغون مساوی الناس و یتروکون محاسنهم كما یتتبع الذبابُ المواضع الفاسدة (شرح نهج: حکم منسوبة ۲۰) امام علی (علیه‌السلام): بدکاران در پی عیوب مردمند و خوبی‌های آن‌ها را رها می‌کنند، مثل مگس که دنبال جاهای فاسد می‌گردد.

^{۹۶۲} شرّ الأشرار من لا یستحیی من الناس و لا یخاف الله سبحانه (غرر: ۲۵۷) امام علی (علیه‌السلام): بدکارترین بدکاران کسی است که از مردم خجالت نکشیده و از خداوند نمی‌ترسد.

^{۹۶۳} الحقد من طبائع الأشرار (غرر: ۲۹۹) امام علی (علیه‌السلام): کینه توزی طبیعت بدکاران است.

^{۹۶۴} الإحتکار شیمة الأشرارِ (غرر: ۳۶۱) امام علی (علیه‌السلام): احتکار و ذخیره ما یحتاج مردم روش بدکاران است.

^{۹۶۵} لا تصحب من یحفظ مساویک و ینسی فضاؤک و معالیک (غرر: ۴۱۸) امام علی (علیه‌السلام): با کسی که بدی‌هایت را حفظ نموده و فضیلت‌ها و برتری‌هایت را فراموش می‌کند همدم نشو!

^{۹۶۶} صحبة الأشرار توجب سوء الظنّ بالأخیار. (مشکاة: ۲۳۱) امام علی (علیه‌السلام): همدمی با بدکاران موجب بدگمانی به خوبان می‌شود.

^{۹۶۷} إن شرّ الدّواب عند الله الصمّ البکم الذین لا یعقلون (انفال: ۲۲). بدترین جنبنندگان نزد خداوند لال‌های کر هستند آنانی که نمی‌اندیشند.

^{۹۶۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۰ ف ۱

^{۹۶۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۰ ف ۳

^{۹۷۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۰ ف ۴.

^{۹۷۱} من یدک عن ذکر الله و ذکر الموت بالباطیل المزخرقة و الأراجیف الملققة تبین منهم (وسائل: ۱۶/۲۴۶) امام علی (علیه‌السلام): فاصله بگیر از هر کس که تو را باز می‌دارد از یاد خداوند و یاد مرگ با باطل‌های جلوه داده شده و دروغ‌های درهم برهم.

صفات متکبر (۹ مورد)

۱. کوچک شمردن مردم^{۹۷۲}.
۲. طعنه زدن بر اهل حق^{۹۷۳}.
۳. خود را از اهل معصیت بالاتر دانستن^{۹۷۴}.
۴. دوست داشتن اینکه مردم او را نگاه کنند به خاطر لباس زیبا و غیر آن^{۹۷۵}.
۵. موقع راه رفتن مدام زیر چشمی به اطراف نگاه کردن^{۹۷۶}.
۶. شانه‌ها را بهنگام راه رفتن حرکت دادن^{۹۷۷}.
۷. با سینه‌ی جلو آمده راه رفتن^{۹۷۸}.
۸. معیوب نشان دادن گفتار و یا رفتار کسی، به خاطر تحقیر او^{۹۷۹}.
۹. دارای وقار افراطی^{۹۸۰}.

^{۹۷۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۱ ف ۱

^{۹۷۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۱ ف ۲.

^{۹۷۴} عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ مَنْ يَرَى أَنْ لَهُ عَلَى الْآخِرِ فَضْلًا فَهُوَ مِنَ الْمُسْتَكْبِرِينَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّمَا يَرَى أَنْ لَهُ عَلَيْهِ فَضْلًا بِالْعَاقِبَةِ إِذْ رَأَاهُ مُرْتَكِبًا لِلْمَعَاصِي فَقَالَ هَيْهَاتَ! هَيْهَاتَ! فَلَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ غُفْرَ لَهُ مَا أَتَى وَ أَنْتَ مَوْقُوفٌ مُحَاسِبٌ أَمَا تَلَوْتَ قِصَّةَ سَحْرَةِ مُوسَى ﷺ (آیات ۶۵ بعد سوره طه) (ورآم: ۲/۱۳۷) امام صادق (علیه- السلام): هر کس برای خودش برتری نسبت به دیگری ببیند از مستکبرین است، به امام گفته شد: ممکن است این برتری را بخاطر سالم ماندنش از گناه و معصیتکار دیدن طرف مقابل ببیند! حضرت فرمودند: این فکر بسیار دور از حقیقت است! خیلی دور است! زیرا ممکن است او نسبت به آنچه انجام داده است مورد آمرزش قرار بگیرد و تو همچنان بخاطر در حال حسابرسی بوده و از حرکت (به طرف بهشت) باز مانده باشی! مگر قصه سحره موسی را نخوانده ای؟!

^{۹۷۵} قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي يَعْقُورٍ: مَا حَدَّثَ الْكَبِيرُ؟ قَالَ: الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَى نَفْسِهِ إِذَا لَبَسَ الثَّوْبَ الْحَسَنَ يَشْتَهِي أَنْ يُرَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: «بَلِ الْإِنْسَانِ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ» (قیامت: ۱۴). (مکارم: ۱۱۳) امام صادق (علیه‌السلام): از امام سؤال شد که حد کبر چیست؟ حضرت فرمود: فردی وقتی لباس زیبایی پوشیده است مدام به خودش نگریسته و دوست دارد که دیگران او را ببینند سپس حضرت این آیه را تلاوت نمود: «بلکه انسان نسبت به خودش آگاه است».

^{۹۷۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۲ ف ۱

^{۹۷۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۲ ف ۲.

^{۹۷۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۲ ف ۳.

^{۹۷۹} أَلَا أَخْبَرُكُمْ بِأَوْفَرِهِمْ نَصِيبًا مِنَ الْأَثْمِ لِمَنْ عَبَّ عَلَيْهِ أَى عَلَى الْمُؤْمِنِ شَيْئًا مِنْ قَوْلِهِ وَ فَعَلَهُ أَوْ رَدَّ عَلَيْهِ احْتِقَارًا لَهُ وَ تَكْبَرًا عَلَيْهِ (مستدرک: ۱۲/۲۷) امام صادق (علیه‌السلام): آیا شما را آگاه کنم که کدامتان بیشترین بهره را از گناه دارید؟! کسی که از گفتار و کردار مؤمنی عیبجویی نماید، یا بخاطر تحقیر او و کبر خودش، حرفش را رد نماید.

^{۹۸۰} حَصَنَ وَقَارَكَ مِنَ الْكِبْرِ (شرح نهج: ۲۰/۳۱۸) امام علی (علیه‌السلام): وقارت را از تیرس کبر محافظ نما!

صفات درشت خویان (۳۴ مورد)

درشت خو بودن به معنای: داشتن خصلت‌ها و رفتارهایی ناپسند براساس زندگی در شرایط سخت و دور بودن از تعالیم دین می‌باشد:

خصوصیات شخصیتی (۵ مورد)

۱. نا شکیبایی^{۹۸۱}.
۲. تحقیر حق^{۹۸۲}.
۳. ناسپاسی^{۹۸۳}.
۴. بی وفایی^{۹۸۴}.
۵. ترک انفاق^{۹۸۵} بخاطر بخل ورزی^{۹۸۶} و بر همین اساس پاسخ نگفتن به دعوت برای غذا^{۹۸۷}.

خصوصیات رفتاری (۱۳ مورد)

۱. ندانستن، تربیت نشدن و عادت پیدا نکردن به کارهای خوب و آداب پسندیده^{۹۸۸}.
۲. انجام اعمالی منافعی با دوستی^{۹۸۹}.
۳. رفیق‌بازی در عین بی مهری به والدین^{۹۹۰}.
۴. ترک سلام^{۹۹۱}.
۵. نگه نداشتن حرمت میهمان^{۹۹۲}.
۶. با دست راست خود را تطهیر نمودن^{۹۹۳}.
۷. ایستاده ادرار نمودن^{۹۹۴}.
۸. بد دهانی نمودن^{۹۹۵}.
۹. خوردن با دست چپ^{۹۹۶}.
۱۰. مدام صدا را بلند نمودن^{۹۹۷}.
۱۱. آمیزش قبل از معاشقه^{۹۹۸}.
۱۲. نیرسیدن از اسم و فامیل کسی که مدتی با او مجالست داشته است^{۹۹۹}.
۱۳. کوچک شمردن مصیبت مصیبت زده^{۱۰۰۰}.

شرایط اقلیمی (۱ مورد)

۱۴. شرایط سخت زندگی در حد حیوانات^{۱۰۰۱} مثل بیابان گردی^{۱۰۰۲} در نتیجه یافتن خصلت‌های جفاکاری و ستیزه جویی و کینه ورزی مثل شتر^{۱۰۰۳}.

وضعیت دینی (۹ مورد)

۱۵. دور بودن از تعالیم دین^{۱۰۰۴}.
۱۶. نداشتن فهم دینی^{۱۰۰۵} علی رغم داشتن علم دین^{۱۰۰۶}.
۱۷. محروم بودن از باورهای دینی^{۱۰۰۷}.
۱۸. دشمنی نمودن با اندیشمندان^{۱۰۰۸}.
۱۹. نماز بدون پوشش مناسب^{۱۰۰۹}.
۲۰. مرور از مساجد بدون خواندن نماز در آن‌ها^{۱۰۱۰}.
۲۱. نشستن بر سینه پا بعد از سجده^{۱۰۱۱}.
۲۲. زیارت نمودن قبر امام حسین (علیه‌السلام)^{۱۰۱۲}.

^{۹۸۱} أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أُشْتَرَى الْجَهْلَ بِالْعِلْمِ وَ الْجَفَاءَ بِالْحَلْمِ (کافی: ۲/۵۹۰) امام صادق (علیه‌السلام): من به خداوند پناه می‌برم از این که علم را با جهل و بردباری را با درشت خوبی عوض نمایم.

^{۹۸۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۳

^{۹۸۳} مِنْ أَحْتَمَلَ الْجَفَاءَ لَمْ يَشْكُرِ النِّعْمَةَ (بخاری: ۶۸/۴۲) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس بار درشت خوبی را بردوش کشد شکر نعمت ننموده است.

^{۹۸۴} مَا أَحْسَنَ الْوَفَاءَ وَأَقْبَحَ الْجَفَاءَ (غری: ۲۵۲) امام علی (علیه‌السلام): چقدر وفاء نیکو و درشت خوبی زشت است.

^{۹۸۵} مَا أَقْبَحَ الْخُضُوعَ عِنْدَ الْحَاجَةِ وَ الْجَفَاءَ عِنْدَ الْغِنَى (مستدرک: ۷/۲۳۰) امام علی (علیه‌السلام): چقدر زشت است که هنگام نیاز فروتنی کنی و به وقت بی نیاز درشت خوبی نمایی.

^{۹۸۶} الْجَفَاءُ وَ الْبِدَاءُ مِنَ النَّارِ وَ الْحَيَاءُ وَ السَّخَاءُ مِنَ الْجَنَّةِ (مستدرک: ۱۲/۸۲) عن الامام المعصوم (علیه‌السلام): درشت خوبی و بد دهانی از آتش است و شرم و سخاوت از بهشت است.

^{۹۸۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۴ ف ۲

^{۹۸۸} (فِي ذِمِّ أَهْلِ الشَّامِ) جَفَاءٌ طَعَامٌ وَ عَبِيدٌ أَقْرَامٌ جَمَعُوا مِنْ كُلِّ أَوْبٍ وَ تَلَقَّطُوا مِنْ كُلِّ شَوْبٍ مِمَّنْ يَنْبَغِي أَنْ يَفْقَهُ وَ يُؤَدِّبَ وَ يَعْلَمَ وَ يَدْرِبَ وَ يُؤَلِّي عَلَيْهِ وَ يُؤَخِّدَ عَلَى يَدَيْهِ (خطبه ۲۳۸) امام علی (علیه‌السلام): شامیان درشت خویان پست، بردگانی فرومایه‌اند که از هر گوشه‌ای گرد آمده و از گروه‌های مختلفی ترکیب یافته‌اند مردمی که خوب بود دین را بیاموزند و تربیت شوند و دانش را فراگیرند و کار آرموده شوند و سرپرست داشته باشند و دستشان را گیرند

^{۹۸۹} الْجَفَاءُ يَفْسُدُ الْإِحَاءَ (غری: ۴۱۹) امام علی (علیه‌السلام): درشت خوبی رفاقت را خراب می‌کند.

^{۹۹۰} پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) اموری را به عنوان زمینه‌های بلا برای امت اسلام بر می‌شمارند و از آن جمله این است که می‌فرمایند: «بِرَّ صَدِيقِهِ وَ جَفَاءُ أَبَاهُ» به دوستش خوبی می‌کند اما با پدرش درشت خوبی می‌نماید. (وسائل: ۹۹/۳۱۱).

^{۹۹۱} يَا إِسْحَاقُ مَتَى أَحْدَثْتَ هَذَا الْجَفَاءَ لِإِخْوَانِكَ تَمَرٌ بِهِمْ فَلَا تُسَلِّمْ عَلَيْهِمْ فَقُلْتُ لَهُ ذَلِكَ لِتَقِيَّتِهِ كُنْتُ فِيهَا فَقَالَ لَيْسَ عَلَيْكَ فِي التَّقِيَّةِ تَرَكُ السَّلَامِ (وسائل: ۱۲/۷۶) امام صادق (علیه‌السلام): ای اسحاق! این چه درشت خوبی است که در حق برادرانت انجام می‌دهی: از کنار آن‌ها می‌گذری و به آن‌ها سلام نمی‌کنی، گفتم: این بخاطر تقیه بوده است! — که دشمنان متوجه ارتباطات من نشوند. حضرت فرمود ترک سلام جزء تقیه نیست.

^{۹۹۲} إِنْ مِنَ الْجَفَاءِ اسْتِخْدَامَ الضَّيْفِ (کافی: ۶/۲۸۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از مصادیق درشت خوبی به کار گرفتن میهمان است.

^{۹۹۳} الْإِسْتِجَاءُ بِالْيَمِينِ مِنَ الْجَفَاءِ (خصال: ۱/۵۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از مصادیق درشت خوبی طهارت گرفتن با دست راست است.

^{۹۹۴} الْبَوْلُ قَائِمًا مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ مِنَ الْجَفَاءِ (خصال: ۱/۵۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از مصادیق درشت خوبی بدون مریضی ایستاده ادرار نمودن است.

^{۹۹۵} الْبِدَاءُ مِنَ الْجَفَاءِ وَ الْجَفَاءُ فِي النَّارِ (کافی: ۲/۳۲۵) امام صادق (علیه‌السلام): بددهانی از مصادیق درشت خوبی است و درشت خوبی در آتش قرار دارد

^{۹۹۶} الْأَكْلُ بِالشَّمَالِ مِنَ الْجَفَاءِ (جعفریات: ۱۶۲) امام علی (علیه‌السلام): خوردن با دست راست نشانه درشت‌خویی است

^{۹۹۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۵ ف ۱

^{۹۹۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۴ ف ۳.

^{۹۹۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۴ ف ۲.

^{۱۰۰۰} مَنْ أَعْرَضَ عَنِ مُصَافٍ وَ جَفَاءَ إِزْرَاءً عَلَيْهِ وَ اسْتَصْغَارًا لَهُ فَقَدْ تَعَلَّقَ بَعْضُ مِنْهُ (الشجرة الزقوم) (بخاری: ۸/۱۶۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از میان آویختگان به درخت زقوم کسی است که به فرد مصیبت زده توجه ننموده و با او درشت خوبی می‌کند چه این که می‌خواهد او را خوار نموده و کوچکش نماید.

^{۱۰۰۱} امام صادق (علیه‌السلام) در حدیث معروف به توحید مفضل، از وضعیتی که حیوانات دارند در استفاده نکردن از آتش خوراک خود، تعبیر به جفا و درشت خوبی می‌نمایند. (مفضل: ۱۴۷).

^{۱۰۰۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۵ ف ۲.

^{۱۰۰۳} پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در رتبه بندی آدم‌ها برای سرمایه گذاری روی آن‌ها نامی از شتر نبردند لذا از ایشان درباره جایگاه شتر سؤال شد حضرت فرمودند: «فَلْيَاهِ الشَّقَاءُ وَ الْجَفَاءُ وَ الْعَنَاءُ» در شتر بدبختی و درشت خوبی و سختی است (کافی: ۵/۲۶۰).

^{۱۰۰۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۶ ف ۲

^{۱۰۰۵} وَ بَلَّكُمُ اللَّهُ لَمْ تَكُونُوا جَفَاءً فَفَقَّهَكُمْ اللَّهُ فَلَمَّا فَفَّهَكُمْ جَهَلْتُمْ (بخاری: ۱۴/۳۱۲) عیسی (علیه‌السلام): وای بر شما مگر درشت خوی نبودید پس خداوند شما را با فهم نمود و چون با فهم شدید نادان گشتید!!

^{۱۰۰۶} مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِلدُّنْيَا وَ الْمَنْزِلَةَ عِنْدَ النَّاسِ وَ الْحِظَّةَ عِنْدَ السُّلْطَانِ لَمْ يَصِبْ مِنْهُ بَابًا إِلَّا أزدَادَ فِي نَفْسِهِ عَظْمَةً وَ عَلَى النَّاسِ اسْتِطْلَالًَ وَ بِاللَّهِ اغْتِرَارًا وَ مِنَ الدِّينِ جَفَاءً (بخاری: ۲/۳۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس بخاطر دنیا و جایگاه نزد مردم و نزدیک شدن به سلطان در پی علم باشد، هیچ بابی از علم برویش باز نمی‌شود مگر این که در درونش بزرگ بینی افزایش یافته، خود را بالاتر از مردم پنداشته و فریب (فرصت‌هایی که) خداوند (به او داده) خورده و نسبت به (فهم) دین درشت خوی شده است

^{۱۰۰۷} لَا تَكُونُوا أُمَّتَالِ السُّفَهَاءِ الْجَفَاءِ الْجُهَالِ الَّذِي لَا يُعْطُونَ فِي اللَّهِ الْيَقِينَ (بخاری: ۳۴/۲۶۳) امام علی (علیه‌السلام): مانند بیخردان درشت خوی نادان نباشید آنانی که هیچ باوری را در راه خداند دریافت نداشتند.

^{۱۰۰۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۳ ف ۲.

^{۱۰۰۹} الصَّلَاةُ إِلَى غَيْرِ سِتْرَةٍ مِنَ الْجَفَاءِ (مستدرک: ۳/۳۳۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): نماز بدون پوشش مناسب نشان درشت خوبی است

^{۱۰۱۰} أَنْ مِنَ الْجَفَاءِ أَنْ تَمَرَ بِالْمَسْجِدِ وَ لَا تُصَلِّيَ فِيهِ (مستدرک: ۳/۴۳۳) عن الامام المعصوم (علیه‌السلام): از مصادیق درشت خوبی گذر از مسجد و نماز نگذاشتن در آن است.

^{۱۰۱۱} امام علی (علیه‌السلام) بعد از سجده نشستند و سپس ایستادند. بعد از نماز کسی سؤال نمود که ابو بکر و عمر بعد از سجده روی پاشنه پایشان از زمین بلند می‌شدند حضرت فرمود: «إِنَّمَا يَفْعَلُ ذَلِكَ أَهْلُ الْجَفَاءِ مِنَ النَّاسِ إِنْ هَذَا مِنْ تَوْقِيرِ الصَّلَاةِ» این کار را درشت خویان از مردم انجام می‌دهند این (نشستن بعد از سجده) از مصادیق تعظیم نماز است. (تهذیب: ۱۲/۳۱۴)

^{۱۰۱۲} يَا بَيْتُ وَ أُمِّي الْحُسَيْنِ الْمُقْتُولِ بَطْهَرِ الْكُوفَةَ وَ اللَّهُ كَاتِي أَنْظِرْ إِلَى الْوَحْشِ مَادَّةً أَعْنَقَهَا عَلَى قَبْرِهِ مِنْ أَنْوَاعِ الْوَحْشِ بِيَكُونُهُ وَ يَرْتُونَهُ لَيْلًا حَتَّى الصَّبَاحِ فَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ قَالِيَاكُمْ وَ الْجَفَاءُ (بخاری: ۴۵/۲۰۵) امام علی (علیه‌السلام): (علیه‌السلام): پدر و مادرم فدای حسین باد! کسی که کشته شد در پشت کوفه و گویا من می‌بینم که وحوش

۲۳. زیارت نمودن قبر پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله) بعد از زیارت خانه خدا^{۱۰۱۳}.

مصادیق ظریف‌تر درشت‌خویی (۶ مورد)

۲۴. برای درشت‌خویی در برخورد با خداوند و پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله) مصادیق ظریف‌تری شمرده شده است مثل:

۲۵. همیشه با وضو نبودن^{۱۰۱۴}.

۲۶. بعد از هر وضو دو رکعت نماز بجا نیاوردن^{۱۰۱۵}.

۲۷. بعد از نماز دعا نمودن^{۱۰۱۶}.

۲۸. نرفتن به زیارت حضرت حمزه بعد از زیارت پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله)^{۱۰۱۷}.

۲۹. انتخاب نکردن نام محمد برای لاقل یکی از چهار پسر^{۱۰۱۸}.

نکته مهم

درشت‌خویی به همراه ترس و بخل قطعاً صاحب‌خود را دوزخی خواهد نمود^{۱۰۱۹} خصوصاً اگر با زعمای دینی جامعه^{۱۰۲۰} جفاکارانه برخورد شود و به این وسیله موجب تقویت دولت‌های باطل گردد^{۱۰۲۱} و در پی آن روابط خانوادگی دچار تزلزل شده^{۱۰۲۲} و ولنگاری و رفیق‌بازی سطح جامعه را پوشانده^{۱۰۲۳} و اصرار بر گناهان بزرگ زیاد شده و یکی از عمده‌ترین پایه‌های فسق و بزهکاری استوار می‌گردد^{۱۰۲۴} و این چنین گمراهی همه یک جامعه را فرامی‌گیرد^{۱۰۲۵}.

برخورد با اینان نباید از جنس اخلاق خودشان باشد، خشن و بی‌ادب!^{۱۰۲۶} بلکه باید صبور بود زیرا رضایت خداوند با صبر بر جفای مردم بدست می‌آید^{۱۰۲۷} باید توجه داشت که بسیاری از جفاهای مردم ثمره کارهای ناجای خود ما می‌باشند و لذا برای رهایی از این معضل تنها باید علل را بررسی نمود و رفتارهای بعدی را معقول‌تر نمود^{۱۰۲۸} و اگر جفایی از طرف ما سر زده است باید سریع با گفتن جملاتی لطیف جبران کلمات بی‌ادبانه قبل را بنماییم^{۱۰۲۹}.

گردن‌های خود را به طرف قبر او کشیده‌اند و بر او می‌گیرند و تا به صبح برایش مرثیه می‌خوانند، پس وقتی قضیه این چنین است شما از درشت‌خویی برحذر باشید.

^{۱۰۱۳} أَلَمْؤَا بِرَسُولِ اللَّهِ إِذَا خَرَجْتُمْ إِلَيَّ بَيْتَ اللَّهِ الْحَرَامِ فَإِنْ تَرَكْتُمْ جَفَاءً وَ بَدَلْتُمْ أَمْرَتُمْ وَ أَلَمْؤَا بِالْقُبُورِ الَّتِي أَلَزَمْتُمْ اللَّهَ حَقَّهَا وَ زِيَارَتِهَا وَ أَطْلَبُوا الرِّزْقَ عِنْدَهَا (وسائل: ۱۴/۲۳۴) امام علی (علیه‌السلام): آن زمانی که برای مسجده الحرام (از شهرتان) خارج شده‌اید بر پیامبر خدا فرود آید! چه این که ترک این عمل درشت‌خویی است و به آن مأمور شده‌اید، بر قبوری که خداوند حق آن را بر عهده شما گذاشته است فرود آید و روزی را نزد آن‌ها بخواهید.

^{۱۰۱۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۷ ف ۱.

^{۱۰۱۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۷ ف ۲.

^{۱۰۱۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۷ ف ۳.

^{۱۰۱۷} مَنْ زَارَنِي وَ لَمْ يَزِرْ عَمِي حَمَزَةَ فَقَدْ جَفَانِي (مستدرک: ۱۰/۱۹۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس من را زیارت نماید و عمویم حمزه را زیارت ننمود با من درشت‌خویی نموده است.

^{۱۰۱۸} مَنْ وُلِدَ لَهُ أَرْبَعَةٌ أَوْلَادٌ لَمْ يَسْمَعْ أَحَدَهُمْ بِاسْمِي فَقَدْ جَفَانِي (کافی: ۶/۱۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس چهار پسر بیاورد و نام یکی از این‌ها را به اسم من نگذارد با من درشت‌خویی نموده است.

^{۱۰۱۹} ثَلَاثٌ إِذَا كُنَّ فِي الرَّجُلِ فَلَا تَجْرَحُ أَنْ تَقُولَ إِنَّهُ فِي جَهَنَّمَ الْجَفَاءُ وَ الْجَبْنُ وَ الْبُخْلُ إِذَا كُنَّ فِي الْمَرْأَةِ فَلَا تَجْرَحُ أَنْ تَقُولَ أَنَّهَا فِي جَهَنَّمَ الْبَدَاءُ وَ الْخِيَلَاءُ وَ الْفَجْرُ (بحار: ۶۹/۱۹۳) امام صادق (علیه‌السلام): سه چیز است در هر مردی باشد مشکلی یژب تو نیست که بگویی او در دوزخ است: درشت‌خویی، ترس و بخل. و سه خصوصیت است اگر در زنی بود گناهی بر تو نیست اگر بگویی او در دوزخ است: بد دهانی، خود بزرگ بینی و فخر فروشی.

^{۱۰۲۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۳ ف ۲.

^{۱۰۲۱} أَوْ لَيْسَ عَجَبًا أَنْ مُعَاوِيَةَ يَدْعُو الْجَفَاءَةَ الطَّغَامَ فَيَتَّبِعُونَهُ عَلَى غَيْرِ مَعُونَةٍ وَ لَا عَطَاءٍ، وَ أَنَا أَدْعُوكُمْ وَ أَنْتُمْ تَرِيكُهُ الْإِسْلَامَ وَ بَقِيَّةَ النَّاسِ إِلَى الْمَعُونَةِ أَوْ طَائِفَةً مِنَ الْعَطَاءِ، فَتَفْرُقُونَ عَنِّي (بحار: ۳۴/۸۵) امام علی (علیه‌السلام): آیا این تعجب ندارد که معاویه درشت‌خویان رذل را دعوت می‌کند و آن‌ها دعوتش را قبول نموده بدون این‌که به آن‌ها کمکی نموده و یا به آن‌ها چیزی ببخشد و من شما را برای کمک نمودن و نیز بخشی از عطایا، دعوت می‌کنم، شماها که باقی مانده اسلام و مردم مسلمان هستید، از دور من پراکنده می‌شوید!!!

* إِنْ أَدْنَى مَا يَصِيبُ الْمُؤْمِنِ فِي دَوْلَةِ الْبَاطِلِ الْعُقُوقُ مِنْ وُلْدِهِ وَ الْجَفَاءُ مِنْ إِخْوَانِهِ (کافی: ۲/۴۴۷) امام صادق (علیه‌السلام): کمترین چیزی که به مؤمن در دولت باطل می‌رسد آزار دیدن از طرف فرزندان و درشت‌خویی از طرف دوستان است.

^{۱۰۲۲} مَنْ جَفَا أَهْلَ رَحِمِهِ فَقَدْ شَانَ كَرَمَهُ (غرر: ۴۰۷) امام علی (علیه‌السلام): هر کس با خویشان خود درشت‌خویی نماید شخصیت بزرگوار خود را زشت نموده است.

^{۱۰۲۳} پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) اموری را به عنوان زمینه‌های بلا برای امت اسلام بر می‌شمارند و از آن جمله این است که می‌فرمایند: «بَرِّ صَدِيقَهُ وَ جَفَا أَبَاهُ» به دوستش خوبی می‌کند اما با پدرش درشت‌خویی می‌نماید. (وسائل: ۹۹/۳۱۱).

^{۱۰۲۴} رج محلقات ح ۴۳

^{۱۰۲۵} إِنْ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ بَعْدَ مَا يَهْبِطُهُ وَ لَكِنْ يَمُوتُ الْعَالِمُ فَيَذْهَبُ بِمَا يَعْلَمُ فَتَلْبِيهِمُ الْجَفَاءَةُ فَيَضِلُّونَ وَ يَضِلُّونَ وَ لَا خَيْرَ فِي شَيْءٍ لَيْسَ لَهُ أَصْلٌ (کافی: ۱/۳۸) امام باقر (علیه‌السلام): خداوند، علم را بعد از آن که فرود آورد دریغ نمی‌دارد و لکن عالم وقتی می‌میرد خداوند آنچه را که او دانسته است می‌برد و بعد درشت‌خویان سرپرست آن‌ها می‌شوند، لذا گمراه می‌شوند و گمراه می‌کنند و خیری در آنچه اصلی ندارد نیست.

^{۱۰۲۶} كَانَ عَلِيٌّ لَا يَسْتَحْسِنُ الْجَفَاءَ (بحار: ۴۱/۱۴) امام علی (علیه‌السلام) با درشت‌خویان با خشونت برخورد نمی‌کرد.

^{۱۰۲۷} مَنْ لَا يَصْبِرُ عَلَى جَفَاءِ الْخَلْقِ لَا يَصِلْ إِلَى رِضَى اللَّهِ تَعَالَى لِأَنَّ رِضَى اللَّهِ تَعَالَى مَشُوبٌ بِجَفَاءِ الْخَلْقِ (مستدرک: ۱۱/۲۸۹) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس صبر بر درشت‌خویی مردم نکند به رضایت خداوند نمی‌رسد، زیرا رضایت خداوند مخلوط با درشت‌خویی مردم است.

^{۱۰۲۸} إِنْ رَأَيْتَ مِنْهُمْ (الْمُسْلِمِينَ) جَفَاءً وَ انْقِبَاضاً عَنْكَ فَقُلْ هَذَا لَذَنْبٍ أَحَدْتُهُ فَإِنَّكَ إِنْ فَعَلْتَ ذَلِكَ سَهَّلَ اللَّهُ عَلَيْكَ عَيْشَكَ وَ كَثُرَ أَصْدِقَاؤُكَ وَ قَلَّ أَعْدَاؤُكَ وَ فَرِحْتَ بِمَا يَكُونُ مِنْ بَرِّهِمْ وَ لَمْ تَأْسَفْ عَلَى مَا يَكُونُ مِنْ جَفَائِهِمْ (بحار: ۶۸/۲۲۹) امام سجاد (علیه‌السلام): اگر درشت‌خویی از مسلمانان دیدی و این‌که با تو خشک برخورد می‌کنند، بگو این ثمره گناهی است که خودم انجام دادم، تو اگر این چنین کنی زندگی را خداوند بر تو آسان نموده و دوستانت زیاد خواهد شد و از دشمنانت کاسته می‌شود و از نیکویی‌های آن‌ها بهره‌مند شده و دیگر تأسف درشت‌خوییشان را نمی‌خوری

^{۱۰۲۹} إِذَا أَفْلَتَتْ مِنْ أَحَدِكُمْ كَلِمَةٌ جَفَاءً يَخَافُ مِنْهَا عَلَى نَفْسِهِ فَلْيَتَّبِعْهَا بِكَلِمَةٍ تَعَجِبُ مِنْهَا تَحْفَظُ عَلَيْهِ وَ تَنْسِي تِلْكَ (بحار: ۶۸/۳۱۱) امام صادق (علیه‌السلام): هنگامی که سخن خشن و بی‌ادبانه‌ای از شما سر زد که از تبعات منفی آن برخورداران ترسیدید، به دنبال آن سخن جالبی را بگویید که شما را از (ضرر سخن نخست) حفظ نموده و آن را بفراموشاند.

- انسان‌های فرومایه بخاطر پستی ریشه‌ای ۱۰۳۰ که در خود حس می‌کنند ۱۰۳۱ از انجام آنچه در عرف جامعه بی‌ادبی به شمار می‌رود باکی نداشته ۱۰۳۲ و اصلاً اعتقادی به ادب و آداب دانی ندارند و همین سبب شده است که آن‌ها از اوصاف انسانی تهی گشته ۱۰۳۳ و اساس و مجمع همه نکوهش‌های عرفی ۱۰۳۴، زشتی‌های درونی، بدی‌های رفتاری، پستی‌های شخصیتی ۱۰۳۵، کج خلقی‌ها ۱۰۳۶، و انواع شرارت‌ها ۱۰۳۷ باشند و هیچ امیدی به خیر آن‌ها و سالم ماندن از شر و مصیبت‌هایشان وجود نداشته باشد ۱۰۳۸ و همیشه بی دوست زندگی بگذرانند ۱۰۳۹. آن‌ها:
۱. در ملاء عام بدون در نظر گرفتن موقعیت سنی و یا شغلیشان غذا می‌خورند ۱۰۴۰.
 ۲. طاقت کارهای سخت را ندارند ۱۰۴۱ هر چند بدن‌های سختی دارند ۱۰۴۲.
 ۳. خبر چینی می‌کنند ۱۰۴۳.
 ۴. امور بی ارزشی را به محکمه می‌کشانند ۱۰۴۴.
 ۵. دارای هوس‌های شدید هستند ۱۰۴۵.
 ۶. مدام دروغ می‌گویند ۱۰۴۶.
 ۷. وقتی سیر باشند غیر قابل کنترل می‌شوند ۱۰۴۷.
 ۸. حقوق دوستی را رعایت نمی‌کنند ۱۰۴۸.
 ۹. وقتی دوستانشان از نعمتی برخوردار می‌شوند به آن‌ها حسادت می‌کنند ۱۰۴۹.
 ۱۰. زمانی که دوستشان دچار نکبتی شد او را دور می‌اندازد ۱۰۵۰. و هر چند به او اعتماد کرده باشد ولی باز یاریش نمی‌کنند ۱۰۵۱ و اگر هم یاری کنند با منت گذاری ۱۰۵۲ و درشت خویی ۱۰۵۳ او را خوار می‌نمایند، و حسابی او را به زحمت می‌اندازند ۱۰۵۴ و بعد هم کینه‌اش را به دل گرفته ۱۰۵۵ و منتظرند تا زودتر پاسخ کار خوب آن‌ها داده شود ۱۰۵۶؛ آن‌ها این چنین هستند زیرا طمع ۱۰۵۷ و حرص ۱۰۵۸ و بخلشان ۱۰۵۹ به مال دنیا آنقدر زیاد است که مال را بر همه چیز ۱۰۶۰ و همه کس ۱۰۶۱ ترجیح می‌دهند.
 ۱۱. یکدیگر را برای یک امر بی اساس و باطل یاری می‌کنند ۱۰۶۲ و ستمگران را کمک می‌نمایند ۱۰۶۳.
 ۱۲. اگر مورد لطف دیگران قرار گیرند با انکار این لطف ۱۰۶۴ به درشتی برخورد نموده ۱۰۶۵ و حتی به فرد نیکوکار ۱۰۶۶ خصوصاً کسی که به او پولی قرض داده است ۱۰۶۷ بدی می‌کنند.
 ۱۳. اگر کسی به آن‌ها بدی نماید تمام هم و غمشان این است ۱۰۶۸ که او را سریعاً ۱۰۶۹ مجازات نمایند و آنوقت است که شادمان می‌گردند ۱۰۷۰.
 ۱۴. امور نکوهیده را ستایش می‌نمایند ۱۰۷۱.

۱۰۳۰ سَوْءُ الْفَعْلِ دَلِيلٌ لِّوَمِ الْأَصْلِ (غرر: ۱۵۸) امام علی (علیه‌السلام): رفتار بد داشتن دلیل بر پستی ریشه است.
 ۱۰۳۱ نِفَاقُ الْمَرْءِ مِنْ ذَلِّ يَجِدُهُ فِي نَفْسِهِ (غرر: ۴۵۸) امام علی (علیه‌السلام): دورویی انسان بخاطر خواری است که در خودش می‌یابد.

۱۰۳۲ مَنْ وَضَعَهُ دَنَاءَةٌ أَدْبَهُ لَمْ يَرْفَعَهُ شَرَفٌ حَسْبِهِ (غرر: ۴۰۹) امام علی (علیه‌السلام): هر کس بی ادبی‌هایش او را پایین بیاورد اصالت خانوادگی او را بالا نمی‌برد.

۱۰۳۳ اللَّيْمُ لَا مَرُوءَةَ لَهُ (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): آدم پست انسانیت ندارد

۱۰۳۴ اللَّوْمُ جَمَاعُ الْمَذَامِ (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): پستی مجمع همه نکوهش‌ها است

۱۰۳۵ اللَّوْمُ مُضَادٌّ لِسَائِرِ الْفَضَائِلِ وَ جَامِعٌ لِجَمِيعِ الرَّذَائِلِ وَ السَّوَاءِ وَ الدَّنَائِيَا (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): فرومایه‌گی با دیگر فضیلت‌ها در ضدیت است و دربرگیرنده تمام زشتی‌های اخلاقی و بدی‌ها و پستی‌هاست.

۱۰۳۶ مِنَ اللَّوْمِ سُوءُ الْخَلْقِ (غرر: ۲۶۵) امام علی (علیه‌السلام): از پستی بدخلقی است.

۱۰۳۷ اللَّوْمُ أَسُّ الشَّلْيَا (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): پستی اساس بدی است

۱۰۳۸ اللَّيْمُ لَا يَرْجِي خَيْرَهُ وَ لَا يَسْلَمُ مِنْ شَرِّهِ وَ لَا يُؤْمِنُ مِنْ عَوَائِلِهِ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پست، خیرش مورد امید نیست و از شرش کسی سالم نیست و از مصیبت‌هایش ایمن نیست.

۱۰۳۹ اللَّوْمُ غُرْبَةٌ (بحار: ۷۴/۴۰۲) امام علی (علیه‌السلام): پستی بیکی است.

۱۰۴۰ الْأَكْلُ فِي السُّوقِ دَنَاءَةٌ. (وسائل: ۲۴/۳۹۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خوردن در بازار پستی است.

۱۰۴۱ مِمَّا أَوْصَى بِهِ عَوْفُ بْنُ كِنَانَةَ بَنِيهِ وَ هُوَ مِنَ الْمَعْمَرِينَ... وَ لَا تَجَسَّمُوا أَهْلَ الدَّنَاءَةِ فَتَقْصُرُوا بِهَا (کمال: ۲/۵۶۸) یکی از حکیمانی که عمر طولانی نمود این چنین می‌گوید: بر افراد پست سخت نگیرید زیرا آن‌ها را به این وسیله ناتوان خواهید نمود - ناتوان خواهید یافت.

۱۰۴۲ اللَّئَامُ أَصْبَرُ أَجْسَاداً (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): فرومایگان بدن‌های بردباری دارند

۱۰۴۳ مِمَّا أَوْصَى بِهِ حَكِيمٌ وَوَلَدَهُ... أَرْبَعَةٌ تَقْضِي إِلَى أَرْبَعَةِ السَّعْيَةِ إِلَى الدَّنَاءَةِ... (معدن: ۴۶). فرزانه‌ای فرزند خویش را این چنین سفارش می‌کند: چهار چیز منجر به چهار چیز می‌شود: سخن چینی فرد را پست خواهد نمود...
 ۱۰۴۴ دو نفر بخاطر مسأله کم ارزشی برای قضاوت خدمت امام علی (علیه‌السلام) رسیدند حضرت پس از قضاوت فرمودند: «إِنَّ هَذَا أَمْرٌ فِيهِ دَنَاءَةٌ وَ الْخُصُومَةُ فِيهِ غَيْرُ جَمِيلَةٍ فَعَلَيْكُمْ بِالصَّلْحِ فَإِنَّهُ أَجْمَلُ بِكُمْ» این مسئله موجب ذلت است و دعوای در آن اصلاً زیبا نیست لذا باهم صلح نمایید که این برای شما زیباتر است. (مستدرک: ۱۷/۳۹۶).

۱۰۴۵ مَنْ عَرَفَ شَرَفَ مَعْنَاهُ صَانَهُ عَنِ دَنَاءَةِ شَهْوَتِهِ وَ زَوَّرَ مُنَاهُ (غرر: ۲۳۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس شرافت معنوی خود را دریابد خود را از پستی شهوت و آرزوهای باطل محافظت می‌کند.

۱۰۴۶ تَحَفُّظُوا مِنَ الْكُذْبِ فَإِنَّهُ مِنْ أَدَقِّ الْأَخْلَاقِ قَدْرًا وَ هُوَ نَوْعٌ مِنَ الْفَحْشِ وَ ضَرْبٌ مِنَ الدَّنَاءَةِ (مستدرک: ۱۱/۱۸۸) امام علی (علیه‌السلام): از دروغ گفتن خود را باز دارید زیرا آن شکننده‌ترین اخلاق است و این نوعی از ناسزا و قسمی از پستی است.

۱۰۴۷ أَحْذَرُوا صَوْلَةَ الْكَرِيمِ إِذَا جَاعَ وَ اللَّيْمِ إِذَا شَبِعَ (نهج: حکمت ۴۹) امام علی (علیه‌السلام): از خشم ناگهانی کریم وقتی که گرسنه است و از خشم ناگهانی لیمم وقتی سیر است بپرهیزید.

۱۰۴۸ مِنَ دَلَائِلِ الْخَذْلَانِ الْإِسْتِهَانَةُ بِحَقُوقِ الْإِخْوَانِ (غرر: ۴۲۰) امام علی (علیه‌السلام): از جمله دلائل پستی یک انسان این است که حقوق دوستی را رعایت نکند.

۱۰۴۹ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۸ ف ۱

۱۰۵۰ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۸ ف ۲.

۱۰۵۱ إِيَّاكَ أَنْ تَعْتَمِدَ عَلَى اللَّيْمِ فَإِنَّهُ يَخْذُلُ مَنْ اعْتَمَدَ عَلَيْهِ. (غرر: ۴۳۳) امام علی (علیه‌السلام): از اعتماد نمودن به انسان‌های پست بپرهیز! زیرا کسی را که به او اعتماد نموده است یاری نخواهد کرد.

۱۰۵۲ اللَّوْمُ مَعَ الْإِمْتِنَانِ (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): پستی همراه با منت است

۱۰۵۳ اللَّيْمُ يَجْهَوُ إِذَا اسْتَعْطَفَ وَ يَلِينُ إِذَا عَنَّفَ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پست، درشت خویی می‌کند هنگامی که عطفوت خوانده می‌شود و نرم می‌شود وقتی به او سخت گرفته می‌شود.

۱۰۵۴ اللَّيْمُ إِذَا احْتِاجَ إِلَيْكَ أَجْفَاكَ إِذَا احْتِجْتَ إِلَيْهِ عَنَّاكَ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پست، هر زمان که محتاج تو شد دشتخویی می‌کند و وقتی تو محتاجش شدی تو را به زحمت می‌اندازد.

۱۰۵۵ اللَّيْمُ إِذَا أُعْطِيَ حَقْدًا وَ إِذَا أُعْطِيَ جَحْدًا (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): پست، وقتی می‌بخشد کینه می‌گیرد و زمانی که مورد بخشش قرار می‌گیرد انکار، بخشش، می‌کند.

۱۰۵۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۳۰ ف ۲.

۱۰۵۷ إِيَّاكَ وَ الشَّحَّ فَإِنَّهُ جَلْبَابُ الْمَسْكِنَةِ وَ زِمَامٌ يُعَادُ بِهِ إِلَى كُلِّ دَنَاءَةٍ (غرر: ۲۹۳) امام علی (علیه‌السلام): از حرص شدید بپرهیز زیرا که آن لباس بلند فقر است و افساری است که توسط آن به سوی هر پستی سوق داده می‌شود.

۱۰۵۸ شخصی از امام علی (علیه‌السلام) سؤال نمود: پست‌ترین پستی چیست؟ حضرت می‌فرماید: الْحِرْصُ عَلَى الدُّنْيَا شَيْفَةٌ دُنْيَا غَشَّتْهَا. (فقیه: ۴/۳۸۱).

۱۰۵۹ مَنْ جَمَعَ لَهُ مَعَ الْحِرْصِ عَلَى الدُّنْيَا الْبُحْلُ بِهَا فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِعَمُودِي اللَّوْمِ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): هر کس همراه حرص بر دنیا بخل به دنیا برایش جمع شود به هر دو پایه پستی چنگ زده است.

۱۰۶۰ اللَّوْمُ إِيْثَارُ حَبِّ الْمَالِ عَلَى لَذَّةِ الْحَمْدِ وَ الثَّنَاءِ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پستی، ترجیح دادن مالدوستی بر لذت ستایش و تعریف است.

۱۰۶۱ اللَّوْمُ إِيْثَارُ الْمَالِ عَلَى الرَّجَالِ (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): ترجیح دادن مال بر انسان‌ها پستی است.

۱۰۶۲ التَّضَاؤُرُّ عَلَى نَصْرِ الْبَاطِلِ لَوْمْ وَ خِيَانَةُ لَوْمْ (غرر: ۷۱) امام علی (علیه‌السلام): یکدیگر را کمک نمودن بر یاری نمودن باطل پستی و خیانت است.

۱۰۶۳ شَرُّ النَّاسِ مَنْ آذَرَ اللَّوْمَ وَ نَصَرَ الظُّلُومَ (مستدرک: ۱۲/۸۶) امام علی (علیه‌السلام): بدترین مردم کسی است که لباس پستی را بر تن نموده و ستمگر را یاری دهد.

۱۰۶۴ سَنَةُ اللَّئَامِ الْجَعُودِ (غرر: ۷۱۶) امام علی (علیه‌السلام): روش پست‌ها، انکار، خوبی‌ها و لطف‌های دیگران، است.

۱۰۶۵ اللَّيْمُ إِذَا احْتِاجَ إِلَيْكَ أَجْفَاكَ إِذَا احْتِجْتَ إِلَيْهِ عَنَّاكَ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پست، هر زمان که محتاج تو شد دشتخویی می‌کند و وقتی تو محتاجش شدی تو را به زحمت می‌اندازد.

۱۰۶۶ الْإِسَاءَةُ إِلَى الْمُحْسِنِ لَوْمْ (مستدرک: ۱۲/۷۶) امام علی (علیه‌السلام): بدی نمودن به کسی که به کی خوبی می‌کند پستی است.

۱۰۶۷ أَمَا حَقُّ الْغَرِيمِ... إِنْ كُنْتُ مَعْسِراً أَرْضَيْتَهُ بِحَسَنِ الْقَوْلِ وَ طَلَبْتَ إِلَيْهِ طَلْبًا جَمِيلًا وَ رَدَدْتَهُ عَنْ نَفْسِكَ رَدًّا لَطِيفًا وَ لَمْ تَجْمَعْ عَلَيْهِ ذَهَابَ مَالِهِ وَ سُوءَ مُعَامَلَتِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ لَوْمْ (مستدرک: ۱۱/۱۶۴) امام سجاد (علیه‌السلام) در رساله حقوقشان درباره حق طلبکار در صورتی که بدهکار امکان پرداخت بدهیش را ندارد می‌فرمایند: اگر از نظر مالی ناتوانی، او را با جملات نیکو راضی کن و به نحوی زیبا از او بخواه و او را به صورتی لطیف از خودت رد کن و برای او از بین رفتن مالش را و بدی برخورد با هم جمع نکن زیرا در این، گونه عمل نمودن، پستی است.

۱۰۶۸ اللَّيْمُ يَعْلَى هِمَّتِهِ فِيمَا جَنَى عَلَيْهِ مِنْ طَلَبِ سُوءِ الْمُكَافَأَةِ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پست، همتش تنها تا آنجا بالا می‌رود که درباره کسی که به او ستمی نموده است به زشتی او را جزا دهد.

۱۰۶۹ مِنْ عَلَامَةِ اللَّوْمِ تَعْجِيلُ الْعُقُوبَةِ (غرر: ۴۶۵) امام علی (علیه‌السلام): از نشانه‌های پستی شتاب در مجازات نمودن است.

۱۰۷۰ مَسْرَةُ اللَّئَامِ فِي سُوءِ الْجَزَاءِ (غرر: ۲۶۲) امام علی (علیه‌السلام): خوشحالی پست‌ها رد د جزا دادن است.

۱۰۷۱ أَعْظَمُ اللَّوْمِ حَمْدُ الْمَذْمُومِ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): بزرگترین پستی، ستایش نمودن فرد مورد نکوهش است.

۱۵. بهترین کار خوب آن‌ها این است که کارهایشان با آزار همراه نباشد ۱۰۷۲ بخ خصوص در حق آن‌ها که مثل خودشان پست نبوده و آزادمنش هستند ۱۰۷۳.
۱۶. ایمن بودن از شر آن‌ها به خوار نمودن آن‌ها است ۱۰۷۴ خصوصاً وقتی که می‌خواهند با احترام گذاشتن ۱۰۷۵، تعریف نمودن ۱۰۷۶ و فروتنی کردن ۱۰۷۷ به فردی نزدیک شوند زیرا آن‌ها در تکریم‌ها خلوص ندارند ۱۰۷۸.
۱۷. اگر در جایگاهی بیش از ظرفیتشان قرار گیرند به خاطر شخصیت پستی که دارند ۱۰۷۹ همه حالات و روابطشان متغیر می‌شود ۱۰۸۰ و دیگران را نسبت به خودشان ناقص می‌بینند ۱۰۸۱ و بر آن‌ها ستم روا می‌دارند ۱۰۸۲.
۱۸. از آنچه موجب ننگ و عار آن‌ها می‌شود ابایی ندارند ۱۰۸۳.
۱۹. اهل مکر و خدعه هستند ۱۰۸۴ خصوصاً در معاملات ۱۰۸۵.
۲۰. بی‌شرمند ۱۰۸۶ و بر اساس همین حرف‌های زشت می‌زنند ۱۰۸۷.
۲۱. غیرت ناموسی ندارند ۱۰۸۸.
۲۲. خلف وعده نموده ۱۰۸۹ و در پیمان‌ها خیانت می‌کنند ۱۰۹۰.
۲۳. در هر مبارزه‌ای وقتی به پیروزی برسند فرد مقابل را خوار می‌کنند ۱۰۹۱ و بر او ستم روا داشته و حقوق او را رعایت نمی‌کنند ۱۰۹۲.
۲۴. همه عزت‌های دنیویشان ۱۰۹۳ را با خواری همراه می‌سازند ۱۰۹۴.
۲۵. از قلبی سخت برخوردار هستند ۱۰۹۵.
۲۶. مدام نزد این و آن از مشکلاتشان می‌نالند ۱۰۹۶.
۲۷. ترسو هستند ۱۰۹۷ لذا در جنگ‌ها میدان را خالی می‌کنند ۱۰۹۸ و هنگام برخورد خشن دیگران سریع رام می‌شوند ۱۰۹۹.
۲۸. بسیار یابو می‌گویند ۱۱۰۰.
۲۹. از گناهان و مقدمات آن‌ها هیچ دوری نمی‌کنند ۱۱۰۱ هرچند هم مدام از گناهان استغفار نمایند ۱۱۰۲.
۳۰. نسبت به دیگران بدون این که خیانتی از آن‌ها دیده باشند بد گمانند ۱۱۰۳.
۳۱. نسبت به کسی که به مشورت نزدشان آمده است خیرخواه نبوده و بیش‌تر طبق هوس او نظر می‌دهند ۱۱۰۴.
۳۲. نعمت‌ها را پاس نمی‌دارند ۱۱۰۵.
۳۳. بر هر کسی که مسلط هستند مدام خشم می‌ورزند ۱۱۰۶.
۳۴. از اموری که شایسته توجه است عمداً غفلت می‌ورزند ۱۱۰۷.
۳۵. بخاطر حسادت می‌کنند ۱۱۰۸ از خوبان بدگویی می‌کنند ۱۱۰۹.
۳۶. همسایه‌ای بد هستند ۱۱۱۰ و مدام موجب خواری همسایه‌ها می‌شوند ۱۱۱۱.
۳۷. مدام از دیگران چیزی درخواست می‌کنند ۱۱۱۲.
۳۸. اندیشه‌شان، موجب شگفتیشان می‌شود ۱۱۱۳.
۳۹. به مردم توهین می‌کنند ۱۱۱۴.

-
- ۱۰۷۲ أَفْضَلُ مَعْرُوفِ اللَّيْمِ مَنَعُ أَذَانِهِ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): برترین کار خوب پست، پرهیز از اذیت نمودن است. ۲۳
- ۱۰۷۳ اللَّيْمُ يَدْرَعُ الْعَارَ وَ يُؤْذِي الْأَحْرَارَ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پست، لباس ننگ را بر تن نموده و آزادگان را اذیت می‌کند.
- ۱۰۷۴ اللَّيْمُ يَجْفُو إِذَا اسْتَعْطَفَ وَ يَلِينُ إِذَا عَنَّفَ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پست، درشت‌خویی می‌کند هنگامی به عطف خوانده می‌شود و نرم می‌شود وقتی به او سخت گرفته می‌شود.
- ۱۰۷۵ إِذَا زَادَكَ اللَّيْمُ إِجْلَالاً فَزِدْهُ إِذْلَالاً (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): هر زمان که پست، بر احترامت افزود، تو بر خوار نمودش بیافزای.
- * عَامِلُوا الْأَحْرَارَ بِالْكَرَامَةِ الْمَحْضَةِ وَ الْأَوْسَاطَ بِالرَّغْبَةِ وَ الرَّهْبَةِ وَ السَّفَلَةَ بِالْهَوَانِ (شرح نهج: ۲۰/۳۱۱) امام علی (علیه‌السلام): بر خودتان با آزادگان تنها با کرامت باشد و با اوساط مردم با تشویق و تهدید و با افراد پست، با پست نمودن آن‌ها.
- ۱۰۷۶ مَنِ أَقْبَحَ الْمَذَامَ مَدَحُ اللَّئِمِ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): از زشت‌ترین نکوهش‌ها ستایش پست‌هاست.
- ۱۰۷۷ الْخُضُوعُ ذُنَاءَةٌ (غرر: ۱۹۹) امام علی (علیه‌السلام): کرنش، برای غیر خداوند، پستی است.
- ۱۰۷۸ التَّفَاقُ مِنْ أَتَافِي الدَّلِّ (غرر: ۴۵۸) امام علی (علیه‌السلام): دورویی از پایه‌های خواری است.
- ۱۰۷۹ مَا مِنْ أَحَدٍ بَطِيئِهِ إِلَّا مِنْ ذِلَّةٍ يَجِدُهَا فِي نَفْسِهِ (کافی: ۲/۳۱۲) امام صادق (علیه‌السلام): هیچ کس نیست که کبر ورزد مگر به خاطر پستی که در درونش می‌بیند.
- ۱۰۸۰ اللَّيْمُ إِذَا بَلَغَ فَوْقَ مَقْدَارِهِ تَنَكَّرَتْ أَحْوَالُهُ (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): پست، اگر به بیش از ظرفیتش برسد حالاتش دگرگون می‌شود.
- ۱۰۸۱ كَلَّمَا ارْتَفَعَتْ رَتْبَةُ اللَّيْمِ نَقَصَ النَّاسُ عِنْدَهُ وَ الْكَرِيمُ صَدَّ ذَلِكَ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): هر زمان که جایگاه پست بالا می‌رود مردم در نظرش معیوب می‌شوند و کریم ضد آن است.
- ۱۰۸۲ أَلَامَ اللُّؤْمِ الْبَغْيُ عِنْدَ الْقُدْرَةِ (مستدرک: ۱۲/۸۶) امام علی (علیه‌السلام): اصل پستی، ستم به هنگام قدرت است.
- ۱۰۸۳ اللَّيْمُ يَدْرَعُ الْعَارَ وَ يُؤْذِي الْأَحْرَارَ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پست، لباس ننگ را بر تن نموده و آزادگان را اذیت می‌کند.
- ۱۰۸۴ الْمَكْرَ لُؤْمٌ (غرر: ۲۹۱) امام علی (علیه‌السلام): فریب پستی است.
- ۱۰۸۵ اللُّؤْمُ يُوْجِبُ الْغَشَّ (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): پستی موجب غش است.
- ۱۰۸۶ اللَّيْمُ لَا يَسْتَحْيِي (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): پست، شرم نمی‌کند
- ۱۰۸۷ اللَّيْمُ إِذَا قَدَّرَ أَفْحَشَ (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): پست وقتی بتواند بددهانی می‌کند.
- * سَنَةُ اللَّئِمِ قُبْحُ الْكَلَامِ. (غرر: ۲۲۳) امام علی (علیه‌السلام): سخنان زشت سنت افراد پست است.
- * سِلَاحُ اللَّئِمِ قُبْحُ الْكَلَامِ. (کشف: ۲/۱۲۱) امام باقر (علیه‌السلام): اسلحه افراد پست، کلام زشت است.
- ۱۰۸۸ مِنْ أَعْظَمِ اللُّؤْمِ إِحْرَازُ الْمَرْءِ نَفْسِهِ وَ إِسْلَامُهُ عَرْسَهُ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): از بزرگترین پستی‌ها، این است که فردی خود را آزاد سازد و ناموسش را تسلیم نماید.
- ۱۰۸۹ اللَّيْمُ إِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ (غرر: ۲۶۰) امام علی (علیه‌السلام): پست، هروقت وعده دهد تخلف می‌نماید.
- ۱۰۹۰ مِنْ عَلَامَاتِ اللُّؤْمِ الْعَدْرُ بِالْمَوَاتِقِ (غرر: ۲۵۳) امام علی (علیه‌السلام): از نشانه‌های پستی خیانت نمودن به پیمان‌ها است.
- ۱۰۹۱ ظَفَرُ اللَّيْمِ يُرْدِي (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پیروزی پست، خوار کننده، فرد مغلوب است.
- ۱۰۹۲ ظَفَرُ اللَّئِمِ تَجْبَرٌ وَ طَعْيَانٌ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پیروزی افراد پست، ستمگری و سرکشی است.
- ۱۰۹۳ إِنْ جَدَّ الدُّنْيَا هَزَلٌ وَ عِزُّهَا ذُلٌّ (غرر: ۱۲۷) امام علی (علیه‌السلام): جدی دنیا شوخی است و عزت آن خواری است.
- ۱۰۹۴ عَزَّ اللَّيْمُ مَذَلَّةً (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): عزت پست، ذلت است.
- ۱۰۹۵ مِنَ اللَّئِمِ تَكُونُ الْقَسْوَةُ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): از پستی قساوت قلب است.
- ۱۰۹۶ رَضِيَ بِالذَّلِّ مِنْ كَشْفِ ضَرْبِهِ لَغَيْرِهِ (غرر: ۲۶۳) امام علی (علیه‌السلام): هر کس مشکلاتش را برای دیگری مطرح کند به خواری تن داده است.
- ۱۰۹۷ إِحْدَرُوا الْجَبِينَ فَإِنَّهُ عَارٌ وَ مَنْقَصَةٌ (غرر: ۲۶۳) ز ترس بپرهیزید زیرا آن ننگی و کاستی است.
- ۱۰۹۸ اسْتَحْيُوا مِنَ الْفَرَارِ فَإِنَّهُ عَارٌ فِي الْأَعْقَابِ وَ نَارٌ يَوْمَ الْحِسَابِ (غرر: ۳۳۳) امام علی (علیه‌السلام): از فرار، از جنگ، نمودن شرم کنید، زیرا این موجب ننگ در فرزندان و آتش روز حساب است.
- ۱۰۹۹ اللَّيْمُ يَجْفُو إِذَا اسْتَعْطَفَ وَ يَلِينُ إِذَا عَنَّفَ (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پست، درشت‌خویی می‌کند هنگامی به عطف خوانده می‌شود و نرم می‌شود وقتی به او سخت گرفته می‌شود.
- ۱۱۰۰ كَثْرَةُ الْهَدَرِ يَكْسِبُ الْعَارَ (غرر: ۲۱۴) امام علی (علیه‌السلام): زیاد یابو گفتن موج ننگ است
- ۱۱۰۱ مَنْ تَعَرَّى عَنِ الْوَرَعِ إِدْرَعُ جَلْبَابَ الْعَارِ (غرر: ۲۷۰) امام علی (علیه‌السلام): هر کس برهنه از پرهیز شود، لباس ننگ را بر تن نموده است
- ۱۱۰۲ إِنْ اسْتَعْفَرَ مَعَ الْأَصْرَارِ لُؤْمٌ (فقیه: ۲/۲۹۶) امام علی (علیه‌السلام): استغفار با اصرار بر گناه پستی است.
- ۱۱۰۳ سُوءُ الظَّنِّ بِمَنْ لَا يَخُونُ مِنَ اللُّؤْمِ (غرر: ۲۶۳) امام علی (علیه‌السلام): بدبین بودن به کسی که خیانت نمی‌کند از پستی است.
- ۱۱۰۴ خَفَّ اللَّهُ فِي مَوَاقِفِهِ هَوَى الْمُسْتَشِيرِ فَإِنَّ التَّمَّاسَ مَوَاقِفَتَهُ لُؤْمٌ وَ سُوءُ الْاسْتِمَاعِ مِنْهُ خِيَانَةٌ (مستدرک: ۸/۳۴۵) امام صادق (علیه‌السلام): از خداوند درباره پیروی نمودن از هوس کسی که خواهان مشورت است بترس! زیرا به دنبال موافقت این فرد بودن، پستی است و بد شنیدن سخنان او خیانت است.
- ۱۱۰۵ كَفَرُ التَّعَمُّ لُؤْمٌ (مستدرک: ۱۱/۳۵۲) امام علی (علیه‌السلام): کفران نعمت پستی است.
- ۱۱۰۶ الْأَضْبَبُ عَلَى مَنْ لَا تَمْلِكُ عِزُّهُ وَ عَلَى مَنْ تَمْلِكُ لُؤْمٌ (مستدرک: ۱۱/۳۵۳) امام هادی (علیه‌السلام): خشم نمودن بر کسی که تسلط بر او نداری ناتوانی است و بر کسی که تسلط بر او داری پستی است.
- ۱۱۰۷ الْكِرْمُ حَسَنُ الْفِطْنَةِ وَ اللُّؤْمُ سُوءُ التَّعَاوُلِ (شرح نهج: ۲۰/۲۸۷) امام علی (علیه‌السلام): کرامت در خوب زیرک بودن است و پستی به صورتی بد خود را به غفلت زدن است.
- ۱۱۰۸ سِلَاحُ اللُّؤْمِ الْحَسَدُ (غرر: ۲۵۳) امام علی (علیه‌السلام): سلاح پستی، حسادت است.
- ۱۱۰۹ مَنْ أَقْبَحَ اللُّؤْمِ غَيْبَةُ الْأَخْيَارِ (غرر: ۲۲۱) امام علی (علیه‌السلام): از زشت‌ترین پستی‌ها بدگویی نمودن خوبان است.
- ۱۱۱۰ مِنْ عَلَامَةِ اللُّؤْمِ سُوءُ الْجَوَارِ (غرر: ۴۳۶) امام علی (علیه‌السلام): از نشانه‌های پستی بد همسایه بودن است.
- ۱۱۱۱ مَا عَزَّ مِنْ ذَلِّ جِيرَانِهِ (غرر: ۴۳۷) امام علی (علیه‌السلام): عزیز نشده است کسی که خوار نموده است همسایگانش را
- ۱۱۱۲ الذَّلُّ فِي مَسْأَلَةِ النَّاسِ (غرر: ۳۶۱) امام علی (علیه‌السلام): خواری در سؤال نمودن از مردم است.
- ۱۱۱۳ مَنْ أَعْجَبَ بِرَأْيِهِ ذَلٌّ (غرر: ۴۴۳) امام علی (علیه‌السلام): کسی که از اندیش‌هاش به شگفت آید خوار می‌شود.
- ۱۱۱۴ أَذَلُّ النَّاسِ مَنْ أَهَانَ النَّاسَ. (روضة: ۳۸۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): ذلیل‌ترین مردم کسی است که به مردم توهین کند.

موجبات ذلت و خواری (۳۸ مورد)

۱. رفتن به مهمانی که دعوت نشده است^{۱۱۱۵}.
۲. دستور دادن به صاحب خانه^{۱۱۱۶}.
۳. درخواست خوبی نمودن از دشمنان^{۱۱۱۷}.
۴. درخواست مالی نمودن از فرومایگان^{۱۱۱۸}.
۵. خود را داخل یک گفتگوی سری نمودن^{۱۱۱۹}.
۶. بی مقدار نمودن صاحب قدرت^{۱۱۲۰}.
۷. نشستن در جایی که اهلیت آن مکان را ندارد^{۱۱۲۱}.
۸. سخن گفتن با کسی که حرف او را نمی‌شنود^{۱۱۲۲}.
۹. قبول نمودن کاری که فوق توان است^{۱۱۲۳}.
۱۰. پیوسته انجام دادن کار ناپسند و عذرخواهی از آن^{۱۱۲۴} چه این که بی نیازی از عذر خواهی عزت بیشتری به دنبال دارد تا اقرار به اشتباه^{۱۱۲۵}.
۱۱. زشت سخن گفتن^{۱۱۲۶}.
۱۲. تسلیم بی چون و چرای مردم شدن^{۱۱۲۷}.
۱۳. شتابزده عمل نمودن^{۱۱۲۸}.
۱۴. طمع بودن^{۱۱۲۹}.
۱۵. کوتاهی نمودن در انجام وظایف^{۱۱۳۰}.
۱۶. داشتن لغزش‌های پیوسته^{۱۱۳۱}.
۱۷. خود را متهم نمودن^{۱۱۳۲}.
۱۸. داخل انسان‌های بیخرد و احمق شدن^{۱۱۳۳}.
۱۹. انجام رفتارهای سبک^{۱۱۳۴}.
۲۰. راضی شدن به اینکه فرد دیگری هزینه سفر او را بدهد^{۱۱۳۵}.
۲۱. خود را در معرض بلایا قرار دادن^{۱۱۳۶}.
۲۲. دل‌بستن به زندگی دنیا^{۱۱۳۷}.
۲۳. جدل و بحث‌های بی ثمر نمودن^{۱۱۳۸}.
۲۴. در تسلط نفس بودن^{۱۱۳۹} خصوصاً معصیت خداوند را نمودن^{۱۱۴۰}.
۲۵. به هنگام داشتن مقام کبر ورزیدن که موجب خواری در وقت عزل از مقام می‌شود^{۱۱۴۱}.
۲۶. میل داشتن به کسی که میل به فرد ندارد^{۱۱۴۲}.
۲۷. کمک خواستن^{۱۱۴۳} خصوصاً از ذلیل^{۱۱۴۴}.
۲۸. سبک شمردن نماز که موجب خواری هنگام مردن می‌شود^{۱۱۴۵}.
۲۹. کارهای خلاف شأن نمودن^{۱۱۴۶}.
۳۰. فقیر بودن^{۱۱۴۷}.
۳۱. «نه» گفتن هنگام درخواست همسفری‌ها^{۱۱۴۸}.
۳۲. داشتن فرزند نافرمان و آزار دهنده^{۱۱۴۹}.
۳۳. نافرمانی و آزار دادن والدین^{۱۱۵۰}.
۳۴. فخر فروشی هنگام ثروت که موجب خواری هنگام فقر می‌شود^{۱۱۵۱}.
۳۵. قرض گرفتن^{۱۱۵۲}.
۳۶. ستیزه‌جویی نمودن با پدر، صاحب قدرت و طلبکار^{۱۱۵۳}.

۱۱۱۵ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۴۹ ف ۱

۱۱۱۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۲.

۱۱۱۷ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۳.

۱۱۱۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۴.

۱۱۱۹ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۵.

۱۱۲۰ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۶.

۱۱۲۱ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۷.

۱۱۲۲ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۱ ف ۸.

۱۱۲۳ لَا يُبْنِيَنَّ لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَذِلَّ نَفْسَهُ قَبِيلَ لَهُ وَ كَيْفَ يَذِلَّ نَفْسَهُ قَالَ يَتَعَرَّضُ لِمَا لَا يُطِيقُ (کافی: ۵/۶۴) امام صادق (علیه‌السلام): خوب نیست مؤمن خود را خوار نماید، از اقامت سؤال شد که چگونه فردی خود را خوار می‌سازد؟ حضرت فرمود: با این متعرض کاری شود که توان انجام آن را ندارد

۱۱۲۴ أَيَاكَ وَ مَا تَعْتَدِرُ مِنْهُ فَإِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَسِيءُ وَ لَا يَعْتَدِرُ وَ الْمَنَافِقُ يَسِيءُ كُلَّ يَوْمٍ وَ يَعْتَدِرُ (وسائل: ۱۶/۱۵۹) امام صادق (علیه‌السلام): برحذر باش از آنچه موجب عذر خواهی است زیرا که مؤمن کار بدی نمی‌کند که عذر بخواهد ولی منافق هر روز بد می‌کند و عذر می‌خواهد

۱۱۲۵ اَلِاسْتِغْنَاءُ عَنِ الْعَذْرِ اعْزَمُ مِنَ الصَّدَقِ بِه (نهج: حکمت ۳۲۹) امام علی (علیه‌السلام): بی نیاز از عذر خواهی از عزت بیشتری برخوردار است نسبت به اعتراف با عذر.

۱۱۲۶ مِنْ سَاءِ كَلَامِهِ كَثُرَ مَلَامُهُ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): کسی که سخن گفتنش بد باشد سرزنش او زیاد است.

۱۱۲۷ لَا تَمَكِّنِ النَّاسَ مِنْ قِيَادِكَ فَتَذِلَّ رَقَبَتَكَ (لکافی: ۱۱۳/۲) امام رضا (علیه‌السلام): به مردم فرصت نده تا افسارت را به دست گیرند زیرا خوار خواهی شد

۱۱۲۸ مَنْ رَكِبَ الْعَجَلَ رَكِبَتْهُ الْمَلَامَةُ (غرر: ۲۶۷) امام علی (علیه‌السلام): هر کس بر مرکب شتاب سوار شود، سرزنش سوار بر او می‌شود.

۱۱۲۹ أَصْلُ الشَّرِّهِ الطَّمَعُ وَ ثَمَرَتُهُ الْمَلَامَةُ (غرر: ۲۹۶) امام علی (علیه‌السلام): اصل همه بدی‌ها طمع است و نتیجه‌اش سرزنش می‌باشد.

۱۱۳۰ إِحْذَرُوا التَّفْرِيطَ فَإِنَّهُ يُوجِبُ الْمَلَامَةَ (غرر: ۴۷۹) امام علی (علیه‌السلام): از کوتاهی نمودن پرهیز کنید زیرا کوتاهی موجب سرزنش است.

۱۱۳۱ عِنْدَ كَثْرَةِ الْعَثَارِ وَ الزَّلَلِ تَكْثُرُ الْمَلَامَةُ (غرر: ۴۸۱) امام علی (علیه‌السلام): وقتی خطاها و لغزش‌ها زیاد شد سرزنش‌ها نیز فراوان می‌شود.

۱۱۳۲ فِعْلُ الرِّيْبَةِ عَارٌ (غرر: ۴۸۱) امام علی (علیه‌السلام): انجام کارهای مشکوک ننگ است.

۱۱۳۳ مَنْ دَاخَلَ السَّقْفَاءَ حَقَرَ (غرر: ۴۳۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس داخل ذبیخردان شود تحقیر خواهد شد.

۱۱۳۴ لَتَكُنْ شِيمَتَكَ الْوَقَارَ فَمَنْ كَثُرَ حُرْقُهُ اسْتُرْذِلَ (غرر: ۴۳۶) امام علی (علیه‌السلام): باید روش اخلاقی با وقار توأم باشد زیرا هر کس پرده درمی‌نماید پست شمرده می‌شود.

۱۱۳۵ إِذَا صَحَبْتَ فَاصْحَبْ نَحْوَكَ وَ لَا تَصْحَبَنَّ مِنْ يَكْفِيكَ فَإِنَّ ذَلِكَ مَدَلَّةٌ لِلْمُؤْمِنِ (کافی: ۴/۲۸۵) امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که با کسی همراه می‌شوی، با کسی همانند خودت باش! و با کسی همراه نشو که خرجت را بدهد، زیرا این موجب ذلت مؤمن است.

۱۱۳۶ لَيْسَ لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَذِلَّ نَفْسَهُ قَبِيلَ يَأْ رَسُولَ اللَّهِ وَ كَيْفَ يَذِلَّ نَفْسَهُ قَالَ يَتَعَرَّضُ لِلْبَلَاءِ (مستدرک: ۱۱/۲۱۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مؤمن این حق را ندارد خود را ذلیل نماید، به حضرت گفته شد: چگونه کسی خود را خوار می‌کند؟ ایشان پاسخ دادند: خود را در معرض بلاها قرار می‌دهد.

۱۱۳۷ مَنْ أَحَبَّ الْحَيَاةَ ذَلَّ (وسائل: ۱۱/۳۴۳) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس زندگی را دوست داشته باشد خوار خواهد شد.

۱۱۳۸ مَنْ ضَنَّ بِعَرَضِهِ فَلْيَدَعِ الْمِرَاءَ (نهج حکمت: ۳۶۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس نسبت به آبرویش بخل به ورزد از جدل کردن می‌پرهیزد.

۱۱۳۹ مِنْ مَلَكٍ نَفْسَهُ عَلَا أَمْرُهُ مِنْ مَلَكَتَهُ نَفْسُهُ ذَلَّ قَدْرُهُ (مستدرک: ۱۱/۲۱۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس تسلط بر خودش پیدا کند کارش رشد می‌کند و هر کس نفسش بر او تسلط پیدا نماید ارزشش خوار می‌شود.

۱۱۴۰ مَنْ عَصَى اللَّهَ ذَلَّ قَدْرُهُ (غرر: ۱۸۶) امام علی (علیه‌السلام): هر کس معصیت خداوند را بکند ارزشش پست می‌شود.

۱۱۴۱ تَكْبَرُكَ فِي الْوِلَايَةِ ذُلٌّ فِي الْعَزْلِ (غرر: ۳۴۳) امام علی (علیه‌السلام): کبرورزیت در مقامت خواری توست در عزلت.

۱۱۴۲ رَغْبَتُكَ فِي زَاهِدٍ فَيْكَ ذُلٌّ (غرر: ۴۳۳) امام علی (علیه‌السلام): میل داشتن تو در بی رغبت به تو خواری است.

۱۱۴۳ لَا ذُلَّ كَالطَّلَبِ (غرر: ۳۶۱) امام علی (علیه‌السلام): هیچ پستی مثل درخواست نیست

۱۱۴۴ مَنْ اسْتَنْجَدَ ذَلِيلًا ذَلَّ (غرر: ۴۶۵) امام علی (علیه‌السلام): کسی که از خواری یاری بطلبد، خوار می‌شود.

۱۱۴۵ مَنْ تَهَاوَنَ بِصَلَاتِهِ مِنَ الرَّجَالِ وَ النِّسَاءِ ابْتَلَاهُ اللَّهُ بِخَمْسِ عَشْرَةَ خَصْلَةً... أَمَّا اللَّوَاتِي تَصِيْبُهُ عِنْدَ مَوْتِهِ فَأَوْلَاهُنَّ أَنَّهُ يَمُوتُ ذَلِيلًا (فلاح: ۲۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس از مردان و زنان نسبت به نماز سستی نماید، خداوند او را مبتلا به پانزده چیز می‌کند... آنهايي را که هنگام مرگ سراغش خواهد آمد، اولیانشان این است که خوار می‌میرد. ادامه حدیث در پیوست.

۱۱۴۶ قَدْ تَزُرِي الدُّنْيَا (غرر: ۲۶۱) امام علی (علیه‌السلام): پستی، حقیقتا خوار می‌کند.

۱۱۴۷ لَيْسَ فِي الْعُرْبَةِ عَارٌ إِذَا الْعَارُ فِي الْوَطَنِ الْإِفْتِقَارُ (غرر: ۳۶۵) امام علی (علیه‌السلام): در بی‌کس بودن، ننگی نیست، ننگی فقر در وطن است.

۱۱۴۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۵

۱۱۴۹ وَ لَدَّ عَقُوبٍ مِحْنَةٌ وَ لَوْمْ (مستدرک: ۱۵/۲۱۵) امام علی (علیه‌السلام): فرزندی که والدین خود را می‌رنجانند، موجب رنج و پستی است.

۱۱۵۰ الْعُقُوقُ يَعْقِبُ الْقَلَّةَ وَ يُوَدِّي إِلَى الذَّلِيلَةِ (مستدرک: ۱۵/۱۹۵) امام علی (علیه‌السلام): آزار والدین موجب بی برکتی و منجر به خواری است.

۱۱۵۱ الرَّهْوُ فِي الْغَنِيِّ يُبْذِرُ الذَّلَّ فِي الْفَقْرِ (غرر: ۳۷۰) امام علی (علیه‌السلام): فخر فروشی در ثروتمندی بذر خواری را در فقر می‌کارد.

۱۱۵۲ أَيَاكُمْ وَ الدِّينَ فَإِنَّهُ هَمٌّ بِاللَّيْلِ وَ ذَلٌّ بِالنَّهَارِ (وسائل: ۱۸/۳۱۶) امام صادق (علیه‌السلام): از قرض نمودن بپرهیزید زیرا آن غم شب و خواری روز است.

۱۱۵۳ ثَلَاثَةٌ مِنْ عَادَاهُمْ ذَلُّ الْوَالِدِ وَ السُّلْطَانِ وَ الْغَرِيمِ (وسائل: ۱۸/۳۲۷) امام صادق (علیه‌السلام): به سه کس دشمنی نمودن موجب خواری است: پدر، سلطان و طلبکار.

۳۷. نداشتن توان به خدمت گرفتن افرادی که بیش‌تر اهل کار هستند تا اندیشه ۱۱۵۴.

۳۸. نفرت خوبان ۱۱۵۵.

آنچه موجب ذلت و خواری نیست (۶ مورد)

✽ خواری در مسیر حق محور بودن ۱۱۵۶.

✽ خوار شدن در مقابل نیکوکاران ۱۱۵۷.

✽ ذلت در مسیر آموزش ۱۱۵۸.

✽ خوار نمودن خود در نماز ۱۱۵۹.

✽ احساس ذلت هنگام ترک نزاع ۱۱۶۰.

✽ درخواست از امام، معلم و پدر ۱۱۶۱.

۱۱۵۴ هَلَكَ مَنْ لَيْسَ لَهُ حَكِيمٌ يُرْشِدُهُ وَ ذَلَّ مَنْ لَيْسَ لَهُ سَفِيهٌ يَعْضُدُهُ (كشف: ۲/۱۱۳) امام علی (علیه‌السلام): نبود شده است کسی که فرزانه‌ای نداشته باشد که رشدش دهد و خوار می‌شود کسی که کم‌خردی نداشته باشد که در امور دنیوی، یاریش کند.

۱۱۵۵ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۴ ف ۴.

۱۱۵۶ طَاعَةُ عَلِيٍّ (عَلِيهِ السَّلَام) ذُلٌّ وَ مَعْصِيَتُهُ كُفْرٌ بِاللَّهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ كَيْفَ يَكُونُ طَاعَةُ عَلِيٍّ (عَلِيهِ السَّلَام) ذُلًّا وَ مَعْصِيَتُهُ كُفْرًا بِاللَّهِ قَالَ إِنْ عَلِيًّا (عَلِيهِ السَّلَام) يَحْمِلُكُمْ عَلَى الْحَقِّ فَإِنْ أَطَعْتُمُوهُ ذَلَلْتُمْ وَ إِنْ عَصَيْتُمُوهُ كَفَرْتُمْ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ (كافی: ۲/۳۸۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): طاعت علی خواری و معصیت او کفر است از حضرت سؤال شد چگونه؟ حضرت پاسخ دادند علی شما را وارد بر حقیقت می‌کند که اگر اطاعت نمودید خوار می‌شوید و اگر او را معصیت نمودید کافر به خداوند می‌گردید.

۱۱۵۷ يَا عِيسَى ذَلَّ لِأَهْلِ الْحَسَنَةِ (كافی: ۸/۱۳۸) امام علی (علیه‌السلام): ای عیسی! خوار اهل نیکو کاری باش! ۱۱۵۸ مَنْ لَمْ يَصْبِرْ عَلَى ذَلِّ التَّعَلُّمِ سَاعَةً بَقِيَ فِي ذَلِّ الْجَهْلِ أَبَدًا (بحار: ۱/۱۷۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس ساعتی صبر نکند بر خواری یادگرفتن در خواری نادانی الی الابد باقی می‌ماند.

۱۱۵۹ وَ اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلَاةِ وَ أَنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ وَ الْخَاشِعُ الذَّلِيلُ فِي صَلَاتِهِ الْمُقْبِلُ إِلَيْهَا (مناقب: ۲/۲۰) امام باقر (علیه‌السلام): امام در تفسیر خاشع در آیه کمک بجوئید از صبر و نماز و نماز سنگین است مگر بر آن‌ها که خاشعند، فرمود: خاشع، کسی که است که در کمال ذلت و خواری رو به نماز می‌آورد.

۱۱۶۰ فردی به امام صادق (علیه‌السلام) گفت که بین من و عده‌ای نزاعی رخ داده است و من می‌خواهم که این نزاع را رها کنم ولی به من گفته می‌شود که این باعث خواری است حضرت فرمود: إِنَّمَا الذَّلِيلُ الظَّالِمُ ذَلِيلٌ، ستمگر است. (ورآم: ۱/۱۲۵).

۱۱۶۱ كُلُّ سُؤَالٍ ذُلٌّ وَ مَنْقَصَةٌ إِلَّا مَا كَانَ مِنْ سُؤَالِ الرَّجُلِ لِإِمَامِهِ أَوْ عَالِمِهِ أَوْ وَالِدِهِ فَإِنَّهُ لَا ذُلَّ عَلَيْهِ فِي ذَلِكَ وَ لَا مَنْقَصَةٌ (مستدرک: ۷/۲۲۸) امام علی (علیه‌السلام): هر درخواستی خواری و کاستی است مگر درخواستی که فردی از امامش، معلمش و یا پدرش می‌کند زیرا در این امور خواری و کاستی نیست.

مصادیق اخلاق نیکو (۱۰ مورد)

۱. نزدیک شدن آسان دیگران با فرد^{۱۱۶۲}.
۲. زیبا سخن گفتن^{۱۱۶۳}.
۳. برخوردی همراه با آرامش و نشاط^{۱۱۶۴}.
۴. خرسندی از مقدرات الهی^{۱۱۶۵}.
۵. پرهیز از محرّمات الهی^{۱۱۶۶}.
۶. در پی مال حلال بودن^{۱۱۶۷}.
۷. در صورت امکان، آماده‌سازی رفاه بیش‌تر برای اعضای خانواده^{۱۱۶۸}.
۸. کریمانه خوشامد گویی نمودن^{۱۱۶۹}.
۹. فروتنی نمودن^{۱۱۷۰}.
۱۰. انس گرفتن با دیگران^{۱۱۷۱}.

^{۱۱۶۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۰ ف ۱.

^{۱۱۶۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۰ ف ۲.

^{۱۱۶۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۰ ف ۳.

^{۱۱۶۵} إِنَّمَا تَفْسِيرُ حُسْنِ الْخَلْقِ مَا أَصَابَ الدُّنْيَا بِرِضَى وَ إِن لَّمْ يُصِبْهُ لَمْ يَسْخَطْ. (میزان: ۱/۸۰۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): تفسیر خوش اخلاقی این است که نسبت به آنچه از دنیا برایت پیش آمد راضی باشی و از آنچه برایت پیش نیامد خشمگین نباشی!

^{۱۱۶۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۱ ف ۱.

^{۱۱۶۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۱ ف ۲.

^{۱۱۶۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۱ ف ۳.

^{۱۱۶۹} إِن بَدَلَ التَّحِيَّةِ مِنْ مَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ. (غرر: ۴۳۵) امام علی (علیه‌السلام): جود و بخشش از اخلاق‌های نیکو است.

^{۱۱۷۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۲ ف ۱.

^{۱۱۷۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۲ ف ۲.

۱. برهنه نمودن پا و گرفتن کفش‌ها به دست چپ برای: الف) داخل منطقه حرم شدن^{۱۱۷۲}، ب) رفتن به نماز جمعه^{۱۱۷۳}، نماز عید فطر و قربان، تشییع جنازه و عیادت مریض^{۱۱۷۴}.
۲. پرهیز از لمیدن به هنگام غذا خوردن^{۱۱۷۵}.
۳. ترک زبورهای دنیوی مثل لباس‌های نیکو^{۱۱۷۶}، زیبا^{۱۱۷۷}، فاخر^{۱۱۷۸} و کلا لباس‌هایی با قسمت‌هایی اضافی^{۱۱۷۹}، البته بدون این که در پرهیز از آن قصد حرام نمودن حلال‌های خداوند را داشته باشد^{۱۱۸۰}. بلکه بهتر آن است که برای تواضع در مقابل خداوند، از لباس‌های خشن زیر لباس‌های دیگر استفاده نماید^{۱۱۸۱}.
۴. با ذهنی پاک، به شناخت واقعی درباره خود رسیدن^{۱۱۸۲}.
۵. خوشنود شدن از نشستن در پایین مجلس^{۱۱۸۳} و جایی پایین‌تر از جایگاه منا سب با شئون^{۱۱۸۴}.
۶. سلام نمودن با هرکسی که با او برخورد می‌کند^{۱۱۸۵}.
۷. ترک کردن بحث‌ها و جدل‌های بی‌ثمر هرچند حق با او باشد^{۱۱۸۶}.
۸. دوست ندارد او را برای پرهیزگاریش بستایند^{۱۱۸۷}.
۹. خودش را شناخته و با قلبی پاک نفس خود را در جایگاهش قرار می‌دهد^{۱۱۸۸}.
۱۰. با مردم به گونه‌ای برخورد کند که دوست دارد با او همان‌گونه برخورد نمایند^{۱۱۸۹}.
۱۱. کارهای بد دیگران را با خوبی پاسخ می‌دهد^{۱۱۹۰}.
۱۲. خشمش را فرو می‌برد^{۱۱۹۱}.
۱۳. دیگران را عفو می‌نماید^{۱۱۹۲}.
۱۴. علاوه بر فرو نشاندن خشم، و عفو دیگران، به آن‌ها نیکی هم می‌کند^{۱۱۹۳}.
۱۵. سجده بر زمین می‌کند^{۱۱۹۴} خصوصاً بر خاک^{۱۱۹۵} و به ویژه هنگام یادآوری نعمت^{۱۱۹۶}.
۱۶. انجام هر رفتار متواضعانه‌ای هنگام یادآوری نعمت^{۱۱۹۷}.
۱۷. اهل احتیاط است^{۱۱۹۸}.
۱۸. از بالاترین بینش^{۱۱۹۹} و اندیشه برخوردار است^{۱۲۰۰}.
۱۹. غذا خوردن با زیردستان^{۱۲۰۱}.
۲۰. خوردن نیم خورده برادر ایمانی^{۱۲۰۲}.
۲۱. ترک خوردنی‌های لذیذ^{۱۲۰۳}.
۲۲. چشم و صدایش فروتن است^{۱۲۰۴}.
۲۳. بدنی فروتن و در حال تعظیم دارد^{۱۲۰۵}.
۲۴. در قلبش احساس عظمت و هیبت خداوند را دارد^{۱۲۰۶}.

^{۱۱۷۲} فردی نقل می‌کند که مسیر مدینه تا مکه را همراه با امام صادق (علیه‌السلام) بودم، حضرت وقتی به حرم رسیدند پیاده شده و غسل نموده و دو کفششان را به دست گرفته و با پای برهنه وارد حرم شدند و بعد فرمودند: هر کس مثل من این کار را بخاطر فروتنی در مقابل خداوند انجام دهد، خداوند از او. آثار. صد هزار گناه و خطا را از بین می‌برد... (کافی: ۴/۳۹۸).

^{۱۱۷۳} امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: پیامبر خدا به خاطر بزرگداشت نماز جمعه با پای برهنه به طرف نماز می‌رفتند و کفش‌هایشان را به دست چپ می‌آویختند و می‌فرمودند: إِنَّهُ مُؤْتِنٌ لِّلَّهِ این جایگاه خداوند است این عمل پیامبر خدا نشان فروتنی حضرت برای خداوند بود (بحار: ۸۶/۲۵۵).

^{۱۱۷۴} امام علی (علیه‌السلام) پنج جا کفش‌هایشان را به دست چپ می‌آویختند و با پای برهنه وارد می‌شدند و می‌فرمودند: «إِنَّهَا مَوَاطِنٌ لِّلَّهِ فَأَحَبُّ أَنْ أُكُونَ فِيهَا حَافِيًا» این مکان‌ها، محل‌های خداوند است و من دوست دارم که در آن با پای برهنه باشم این مواضع عبارت بودند از: روز عید فطر، روز عید قربان، روز جمعه، هنگام عیادت مریض و زمان حضور در تشییع جنازه (مستدرک: ۱۵/۱۳۶).

^{۱۱۷۵} «مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يَأْكُلُ مَتَكِنًا عَلَى يَمِينِهِ وَلَا عَلَى يَسَارِهِ وَلَا كَانَ يَجْلِسُ جَلْسَةَ الْعَبْدِ قُلْتُ وَمَا كَانَ قَالَ تَوَاضَعًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ». (کافی: ۶/۲۷۱). امام صادق (علیه‌السلام): پیامبر خدا هنگام غذا خوردن نه به طرف راست خود می‌لمید و نه به طرف چپ خود! ابو خدیجه راوی حدیث سؤال نمود: چرا؟ حضرت فرمود: بخاطر تواضع برای خداوند!

^{۱۱۷۶} «مَنْ تَرَكَ زِينَةَ اللَّهِ وَوَضَعَ ثِيَابًا حَسَنَةً تَوَاضَعًا لِلَّهِ وَابْتِغَاءَ وَجْهِهِ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدْخِلَهُ عَبْرِي الْجَنَّةِ» (بحار: ۷۰/۲۰۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس زینت را برای خداوند ترک نماید و لباس زیبایی را بخاطر فروتنی برای اتو کنار بگذارد و به دنبال خوشنودی او باشد بر خداوند است که او را داخل قسمت‌های فاخر بهشت نماید.

^{۱۱۷۷} «يَا أَبَا ذَرٍّ مَنْ تَرَكَ لُبْسَ الْحَمَالِ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ تَوَاضَعًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَدْ كَسَاهُ حُلَّةَ الْكِرَامَةِ» (مستدرک: ۳/۲۷۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس لباس زیبایی را که می‌تواند داشته باشد به خاطر فروتنی برای خداوند ترک نماید، خداوند بر او لباسی نیکو که نشان تکریم اوست بر او می‌پوشاند.

^{۱۱۷۸} «مَنْ لَبَسَ الثِّيَابَ الْفَاحِشَةَ فَلَا بُدَّ لَهُ مِنَ الْكِبْرِ وَلَا بُدَّ لِصَاحِبِ الْكِبْرِ مِنَ النَّارِ» (مستدرک: ۱۲/۳۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس لباس‌های فاخر بپوشد به ناچار کبر خواهد ورزید و برای کسی که همراه کبر باشد به چار دوزخ است.

^{۱۱۷۹} «قَالَ عَلِيُّ فِي الرَّجُلِ يَتَوَشَّحُ بِالْإِزَارِ فَوْقَ الْقَمِيصِ قَالَ لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنَ الْكِبْرِ» (مکارم: ۱۱۷) حضرت به مردی که روی پیراهنش پارچه‌ای را انداخته بود و آن را روی شانه‌هایش به طرز خاصی پیچانده بود فرمودند: این کار را نکن این مصداق کبر است.

^{۱۱۸۰} «طُوبَى لِمَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ عَزَّ ذِكْرَهُ وَزَهَدَ فِيمَا أَحَلَّ اللَّهُ لَهُ مِنْ غَيْرِ رَغْبَةٍ عَنْ سِيرَتِي وَرَفَضَ زَهْرَةَ الدُّنْيَا مِنْ غَيْرِ تَحَوُّلٍ عَنْ سُنَّتِي» (کافی: ۸/۱۶۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خوشا بحال آن کس که برای خدا فروتنی کند و بی رغبت نسبت به آنچه‌ای باشد که خداوند حلال نموده است بدون آن که به سیره من. که استفاده از حلال‌های خداوند است. پشت کند و جلوه‌های دنیا را بدون آن که سنت من را تغییر دهد دور بیناندازد

^{۱۱۸۱} رج حدیث ثوری در بحث زاهدان قلابی.

^{۱۱۸۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۴ ف ۱.

^{۱۱۸۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۳ ف ۱

^{۱۱۸۴} «إِنَّ مِنَ التَّوَضُّعِ أَنْ يَجْلِسَ الرَّجُلُ دُونَ شَرْفِهِ» (کافی: ۲/۱۲۳) امام صادق (علیه‌السلام): از مصادیق فروتنی این است که به جایی برای نشستن پایین‌تر از شأن اجتماعیش راضی شود.

^{۱۱۸۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۳ ف ۲.

^{۱۱۸۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۳ ف ۳.

^{۱۱۸۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۳ ف ۴.

^{۱۱۸۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۴ ف ۱

^{۱۱۸۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۴ ف ۲.

^{۱۱۹۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۴ ف ۳.

^{۱۱۹۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۴ ف ۴.

^{۱۱۹۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۴ ف ۵.

^{۱۱۹۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۴ ف ۶.

^{۱۱۹۴} «السُّجُودُ عَلَى الْأَرْضِ أَفْضَلُ لَأَنَّهُ أْبْلَغُ فِي التَّوَضُّعِ وَالْخُضُوعِ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ» (فقیه: ۱/۲۷۲) امام صادق (علیه‌السلام): سجده بر زمین برتر. از سجده بر خوردنی‌ها و پوشیدنی‌ها. است چه این که این رسالت در فروتنی و خضوع به درگاه خداوند است.

^{۱۱۹۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۷ ف ۲

^{۱۱۹۶} «إِذَا ذَكَرْتَ نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكَ وَكُنْتَ فِي مَوْضِعٍ لَا يَرَاكَ أَحَدٌ فَأَلْصِقْ خَدَكَ بِالْأَرْضِ وَإِذَا كُنْتَ فِي مَلَأٍ مِنَ النَّاسِ فَضَعْ يَدَكَ عَلَى أَسْفَلِ بَطْنِكَ وَاحْنِ ظَهْرَكَ وَ لِيَكُنْ تَوَاضَعًا لِلَّهِ فَإِنَّ ذَلِكَ أَحَبُّ وَ تَرَى أَنْ ذَلِكَ عَمَزٌ وَجَدْتَهُ فِي أَسْفَلِ بَطْنِكَ» (تهذیب: ۸/۱۱۲) امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که به یاد نعمتی از خداوند بر خود افتادی و جایی بودی که کسی تو را نمی‌دید گونه ات را به زمین بجسبان و آنگاه که بین مردم بودی بهتر آن است که دستت را پایین شکمت قرار داده و و پشتت را خم کنی و این کار باید بخاطر فروتنی در آستان خداوند انجام بگیرد که دوست داشتنی‌تر است و طوری دیده می‌شوی که انگار فشاری را در پایین شکمت حس نموده‌ای!

^{۱۱۹۷} «فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى عِيسَى أَنْ مِنْ حَقِّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ أَنْ يُحْدِثُوا لَهُ تَوَاضَعًا عِنْدَ مَا يُحْدِثُ لَهُمْ مِنَ النِّعْمَةِ» (مستدرک: ۱۱/۳۰۱) امام صادق (علیه‌السلام): از آنچه خداوند به حضرت عیسی وحی نمود این است که: از جمله وظایفی که بندگان در قبال خداوند دارند این است که، هر زمان برای آن‌ها نعمتی را ایجاد نمود آن‌ها برای او تواضع نمایند.

^{۱۱۹۸} «رَأْسُ الْحَزْمِ التَّوَضُّعُ» (مستدرک: ۱۱/۳۰۰) امام صادق (علیه‌السلام): نقطه اوج دورانندیشی فروتنی است.

^{۱۱۹۹} «إِنَّ الْعِلْمَ ذُو فَضَائِلَ كَثِيرَةٍ فَرَأْسُهُ التَّوَضُّعُ» (بحار: ۱/۱۷۵) امام علی (علیه‌السلام): علم دارای فضائل زیادی است که رأس آن فروتنی است.

^{۱۲۰۰} «يَا بَنِي تَوَاضَعٌ لِلْحَقِّ تَكُنْ أَعْقَلُ النَّاسِ فَإِنَّ الْكَيْسَ لَدَى الْحَقِّ أَسِيرٌ» (ورام: ۲/۳۴) عن لقمان (علیه‌السلام): ای فرزندم! برای حق تواضع کن تا عاقلترین مردم باشی زیرا کسی که زرنگ است نزد حق اسیر است.

^{۱۲۰۱} «الْأَكْلُ مَعَ الْخِدَامِ مِنَ التَّوَضُّعِ فَمَنْ أَكَلَ مَعَهُمْ اشْتَأَفَتْ إِلَيْهِ الْجَنَّةُ» (مستدرک: ۱۶/۳۳۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هم غذا شدن با خادم‌ها از مصادیق تواضع است، چه این که هر کس با آن‌ها هم غذا شود بهشت مشتاق او خواهد شد.

^{۱۲۰۲} «مَنْ شَرِبَ مِنْ سُورِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ يُرِيدُ بِهِ التَّوَضُّعَ دَخَلَ اللَّهُ الْجَنَّةَ الْبَيْتَةَ» (وسائل: ۱۲/۱۲۰) امام رضا (علیه‌السلام): هر کس بخاطر فروتنی نیم خورده برادر ایمانیش را بنوشد خداوند او را بطور حتم داخل بهشت می‌نماید.

^{۱۲۰۳} امام صادق (علیه‌السلام): پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) غروب پنج‌شنبه‌ای را در مسجد قبا افطار نمودند و فرمودند: آیا نوشیدنی هست؟ شخصی برای حضرت ظرف نسبتاً بزرگی از شیر که خامه آن گرفته شده بود و با عسل مخلوط شده بود آورد، حضرت وقتی ظرف را بر دهان گذاشتند سریع آن را دور نموده و سپس فرمودند: «شَرَابَانِ يَكْتَفَى بِأَحَدِهِمَا مَنْ صَاحِبِهِ لَأَلْشَرِبُهُ وَ لَا أَحْرَمَهُ وَ لَكِنْ أُتَوَضَّعُ لِلَّهِ» دو نوشیدنی. عسل و شیر. که می‌توان به یکی از این دو اکتفاء نمود، من آن را نمی‌نوشم و آن حرام هم نمی‌کنم و لکن برای خداوند فروتنی می‌کنم. (کافی: ۲/۱۲۱)

^{۱۲۰۴} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۵ ف ۱

^{۱۲۰۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۵ ف ۲.

^{۱۲۰۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۵ ف ۳.

۲۵. شرمسار است ۱۲۰۷.
۲۶. در نماز همه توجهش به خداوند است ۱۲۰۸.
۲۷. راه رفتن با عصا ۱۲۰۹.
۲۸. اخلاق نیکو ۱۲۱۰.
۲۹. از قلبش حکمت می‌جوشد ۱۲۱۱.
۳۰. موی سرش را می‌تراشد ۱۲۱۲.
۳۱. سوار بر مرکب پست می‌شود ۱۲۱۳.
۳۲. به جای صندلی روی زمین می‌نشیند ۱۲۱۴.
۳۳. به جای تخت روی زمین غذا می‌خورد ۱۲۱۵.
۳۴. با دست خود گوسفند را می‌دوشد ۱۲۱۶.
۳۵. دعوت افراد زیر دست را قبول می‌کند ۱۲۱۷.
۳۶. کفش و لباسش را خودش وصله می‌زند ۱۲۱۸.
۳۷. فروتنی او بر اساس ناتوانی نیست ۱۲۱۹، لذا برای خواسته‌های دنیوی، نزد غیر مؤمن ۱۲۲۰ و یا ثروتمند ۱۲۲۱ و یا هرکسی که وضع بهتری از نظر مادی دارد ۱۲۲۲ کرنش نکرده و خود را ضعیف و ناتوان نشان نمی‌دهد ۱۲۲۳.
۳۸. با فقرا و طبقه تهیدست جامعه مخلوط شده و همنشینی می‌کند ۱۲۲۴.
۳۹. در تن خود احساس خستگی در طاعات نمی‌کند ۱۲۲۵.
۴۰. سطح زندگی برادر ایمانیش را همسطح با زندگی خود بالا می‌آورد ۱۲۲۶.
۴۱. ترک فخر فروشی به خاطر حتی امور ارزشی ۱۲۲۷.
۴۲. شستن پای شاگردان و مریدان ۱۲۲۸.
۴۳. تمسک هر چه بیش‌تر به ولایت ۱۲۲۹.
۴۴. رنگ نکردن مو و به استقبال پیری رفتن ۱۲۳۰.
۴۵. کار نمودن در منزل مثل جارو نمودن ۱۲۳۱.
۴۶. پرهیز دادن افراد از این که پشت سر انسان حرکت نمایند ۱۲۳۲.
۴۷. تکبر با متکبرین ۱۲۳۳.
۴۸. خریدن اجناسی برای منزل و آوردن آن شخصا به خانه با هر موقعیت اجتماعی ۱۲۳۴.
۴۹. سوء استفاده نکردن از نعمت‌های خداوند مانند آن که زیبارویی پرهیز از زنا کند ۱۲۳۵.

۱۲۰۷ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۵ ف ۴.

۱۲۰۸ قیل یا رسول الله و ما الخشوع قال: التواضع في الصلاة و ان يقبل العبد بقلبه كله على ربه (بحار: ۸۱/۳۶۴) از رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) سؤال شد که خشوع چیست؟ حضرت پاسخ دادند: فروتنی در نماز و این که بنده همه قلبش را به او معطوف کند.

۱۲۰۹ المثنى مع العصى من التواضع (بحار: ۷۳/۲۳۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): راه رفتن با عصا از مصادیق تواضع است.

۱۲۱۰ حسن خلق المؤمن من التواضع (بحار: ۷۴/۲۶۸) امام علی (علیه‌السلام): خوش اخلاقی مؤمن مصداق فروتنی است.

۱۲۱۱ یا هشام إن الزرع ينبت في السهل و لا ينبت في الصفا فكذلك الحكمة تعمُر في قلب المتواضع و لا تعمُر في قلب المتكبر الجبار (بحار: ۷۵/۳۱۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): کشتزار در دشت است نه بر سنگ صاف همچنین حکمت در قلب متواضع آباد می‌شود و در قلب متکبر ستمگر آباد نمی‌شود

۱۲۱۲ قال الله تبارك و تعالی (في أعمال مني خطاباً لأدم): فأخلق رأسك تواضعاً لله عز و جل (کافی: ۴/۱۹۱) خداوند در ضمن تعلیم اعمال منی به حضرت آدم فرمود: موی سرت را به خاطر تواضع به من بتراش.

۱۲۱۳ إن أحب المطايا إلى الحمرة (وسائل: ۱۱/۴۹۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): دوست داشتنی‌ترین هدیه نزد من الاغ است.

۱۲۱۴ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۶ ف ۱

۱۲۱۵ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۶ ف ۲.

۱۲۱۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۶ ف ۳.

۱۲۱۷ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۶ ف ۴.

۱۲۱۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۷ ف ۱.

۱۲۱۹ طوبى لمن شغل عيبيه عن عيوب الناس و تواضع من غير منقصة (مستدرک: ۱۱/۲۹۵) امام علی (علیه-السلام): خوش‌حال کسی که عیوب خودش او را از پرداختن به عیوب دیگران باز داشت است و بدون آن که نقصی داشته باشد تواضع می‌کند.

۱۲۲۰ من أتى ذمياً و تواضع له ليصيب من دنياه شيئاً ذهب ثلثا دينه (بحار: ۷۲/۳۹۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس نزد کافر ذمی، کافری که تحت حمایت حکومت اسلامی است، بیاید و برای این که به چیزی از دنیا برسد نزد او فروتنی نماید، دوسوم دینش رفته است.

۱۲۲۱ من أتى غنياً فتواضع لغناه ذهب ثلثا دينه (بحار: ۷۰/۱۷۰) امام علی (علیه‌السلام): هر کس نزد ثروتمندی بیاید و نزد او برای ثروتش فروتنی نماید دوسوم دینش را از دست داده است.

۱۲۲۲ من أتى ذا ميسرة فتخشع له طلب ما في يديه ذهب ثلثا دينه (بحار: ۷۰/۸۹) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس نزد کسی که توان مالی دارد برای رسیدن به آنچه دارد فروتنی نماید دوسوم دینش را از کف داده است.

۱۲۲۳ من أتى غنياً فتَضَعُ له ليصيب من دنياه فقد ذهب ثلثا دينه (بحار: ۱۳/۳۴۸) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس نزد ثروتمندی آمده و خود را درد مند و مستمند نشان دهد تا از دنیای او بهره مند شود دوسوم دینش را از دست داده است.

۱۲۲۴ طوبى لمن شغل عيبيه عن عيوب الناس و تواضع من غير منقصة و جالس أهل الفقر و الرخمة و خالط أهل الذل و المسكنة (مستدرک: ۱۱/۲۹۵) امام علی (علیه‌السلام): خوش‌حال کسی که عیوب خودش او را از پرداختن به عیوب دیگران باز داشت است و بدون آن که نقصی داشته باشد تواضع کند. وبا فقرا و آن‌ها که ترحم برانگیزند همنشینی نماید و با آن‌ها که خوار و مستمندند معاشرت نماید.

۱۲۲۵ من تواضع قلبه لله لم يسأَمْ بدنه من طاعة الله (بحار: ۷۵/۹۰) امام علی (علیه‌السلام): هر کس برای خداوند فروتنی نماید بدنش از طاعت او خسته نمی‌شود.

۱۲۲۶ قال الله تعالی لملائكته: أ ما ترؤن عبدي هذا المتواضع لجلال عظمتي ساوي نفسه بأخيه المؤمن الفقير و بسطة فهو لا يزداد به برأ إلا أزداد تواضعاً (بحار: ۷۱/۳۰۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خداوند به فرشتگانش می‌فرماید: آیا نمی‌بینید این بنده‌ای را که برای جلوه عظمتم فروتنی نموده است و خودش را با برادر دینی فقیرش مساوی نموده است و به زندگی او وسعتی بخشیده؟! و به او هیچ خوبی نمی‌کند مگر این که تواضعش بیش‌تر می‌شود؟!

۱۲۲۷ إن أمير المؤمنين عاد صصعة بن صوحان فقال يا صصعة لا تجعل عبادتي إياك فخراً على قومك و تواضع لله يرفعك (مستدرک: ۱۲/۹۰) امام رضا (علیه‌السلام): امام به زیارت یکی از اصحابشان رفتند و به او فرمودند: بخاطر عیادتی که از تو کردم نزد خویشان‌ت فخر نفروش و برای خداوند فروتنی کن تا خداوند تو را بالا ببرد.

۱۲۲۸ عیسی حضرت عیسی روزی به حواریون فرمودند: من حاجتی دارم آن را برایم برآورده سازید! آن‌ها گفتند: حاجت برآورده است ای روح الله! سپس حضرت بلند شدند و شروع به شستن پای آن‌ها نمودند؛ آن‌ها گفتند که ما سزاوارتریم به این که این کار را برای شما انجام دهیم حضرت فرمودند: إن أحق الناس بالخدمة العالم سزاوارترین مردم به خدمت نمودن عالم است، من این چنین فروتنی نمودم تا شما بعد از من در میان مردم این چنین فروتنی نمایید. (کافی: ۱/۳۷).

۱۲۲۹ إن الله عز و جل قال لأدم أنت عصيتني بأكل الشجرة فعظمتني بالتواضع لمحمد و آل محمد ففزع كل الفلاح و زالت عنك و صمة الزلة فادعني بمحمد و آل الطيبين لذلك فدعاه بهم فأفزع كل الفلاح (وسائل: ۷/۱۰۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خداوند به حضرت آدم فرمود: تو با خوردن میوه، آن درخت، معصیت من را نمودی لذا من را بزرگ بشمار با فروتنی نمودن برای محمد و آل محمد تا به همه رستگاری برسی و علامت لغزشت زوده شود، من را بخاطر این منظور به محمد و آل پاک او بخوان و آدم خداوند را به آنان خواند و به همه رستگاری رسید.

۱۲۳۰ لو استقبلتم الشيب بالتواضع لكان خيراً لكم (شرح نهج: ۱۸/۱۲۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): برای شما خیر بیش‌تر دارد اگر پیری را با فروتنی استقبال نمایید.

۱۲۳۱ امام صادق (علیه‌السلام): امیر مؤمنان برای خانه هیزم آورده و از چاه منزل آب کشیده و (منزل را) جاروب می‌نمود و فاطمه آرد می‌نمود و خمیر می‌ساخت و نان می‌پخت. (کافی: ۵/۸۶)

۱۲۳۲ امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرمایند: امیر المؤمنین سواره به سمتی می‌رفتند و عده‌ای با حضرت پیاده راه افتادند حضرت فرمودند: کاری دارید؟ آن‌ها گفتند: نه، دوست داریم با شما حرکت کنیم، حضرت فرمودند: برگردید! فإن مشى الماشي مع الراكب مفسدة للراكب و مذلّة للماشي زیرا همراه شدن پیاده با سواره باعث فاسد شدن سواره است و خواری پیاده. (کافی: ۶/۵۴۰).

۱۲۳۳ التکبر على المتكبرين هو التواضع بعينه (شرح نهج: ۲۰/۲۹۸) امام علی (علیه‌السلام): تکبر با متکبرین عین تواضع است.

۱۲۳۴ من حمل بضاعته فقد برئ من الكبر (مستدرک: ۱۲/۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس متاع خریداری شده خودش همراه ببرد، نه فرزند و یا خادمش، از کبر ایمن می‌شود.

۱۲۳۵ عن زرارة عن أبي جعفر قال قال أیما عبد كان له صورة حسنة مع موضع لا يشينه ثم تواضع لله كان من خالصه الله قال قلت ما موضع لا يشينه قال لا يكون ضرب فيه سفاح (بحار: ۵/۲۸۱) هر کس صورتی زیبا داشته باشد و جای از زشتی در او نباشد و بعد برای خداوند فروتنی نماید از خاصان درگاه خواهد بود، شخصی سؤال می‌کند: منظور از جای زشت چیست؟ حضرت پاسخ می‌دهند: در او هیچ قسم از زنا نباشد.

مصادیق هدایت‌های خاص (۲۱ مورد)

خداوند زمینه رشد را برای همه انسان‌ها فراهم نموده است چه این که به همه عقل داده و وحی را به کمک عقل فرستاده است و در این میان آن‌ها که بیشترین استفاده را از عقل و وحی یعنی همان هدایت عام خداوند بنمایند از هدایت خاص و ویژه او نیز بهره‌مند خواهند شد. مصادیق هدایت‌های خاص عناوین ذیل می‌باشد:

۱. تمیز دادن سخنان معروف از منکر ۱۲۳۶ در نتیجه استعداد بالای پذیرش اسلام ۱۲۳۷ و فهم دقیق دین و باور آن ۱۲۳۸ و در نهایت شیفتگی به مکتب تشیع ۱۲۳۹ و لذا صمیم دلش حق را دریافته و گفتار و رفتارش آینه این دریافت گشته است ۱۲۴۰.
۲. بی رغبت شدن به دنیا ۱۲۴۱، در نتیجه الهام قناعت ۱۲۴۲ و جود و بخشش به او ۱۲۴۳.
۳. آشنا گردیدن به عیوب خود ۱۲۴۴ و قبول نمودن آن، هر چند با سرزنش همراه باشد ۱۲۴۵ و بر این اساس مدام متوجه گناهان و زشتی‌های خود است، و از خوبی‌هایش غافل می‌شود ۱۲۴۶.
۴. کیفر دیدن در دنیا بخاطر گناهان ۱۲۴۷ تا مدام از گناهش پوزش بطلبد و استغفار نماید ۱۲۴۸.
۵. دیدن جایگزین (فرزند) قبل از مرگ ۱۲۴۹.
۶. به راحتی انفاق نمودن ۱۲۵۰.
۷. بهره بردن تنها انسان‌های قدردان، از کارهای خیر او ۱۲۵۱.
۸. ریزش موهای جلوی سر ۱۲۵۲ و کاهش یافتن زمینه فریفتگی دنیوی ۱۲۵۳.
۹. دارای حسن تدبیر در امور اقتصادی ۱۲۵۴.
۱۰. وارد شدن مهمان بر او ۱۲۵۵.
۱۱. فرصت نیافتن برای انجام کارهای زشت ۱۲۵۶ و هوسبار ۱۲۵۷، خصوصاً حرام خوری و شهوترانی ۱۲۵۸.
۱۲. ناخرسندی زیاد از همنشینی با انسان‌های غافل ۱۲۵۹.
۱۳. موعظه مداوم وجدان ۱۲۶۰.
۱۴. دست یابی به مرشدی که او را از غفلت‌ها بیرون آورده و به لوازم ذکر، پایبند سازد ۱۲۶۱.
۱۵. برخورداری از دلی حزین و غمگین آنگونه که از خوف خداوند بگریزد ۱۲۶۲.
۱۶. داشتن اندیشه‌ای تزلزل‌ناپذیر ۱۲۶۳.
۱۷. دوام در رفتارهای نیک ۱۲۶۴.
۱۸. کم خوراکی ۱۲۶۵.
۱۹. کم خوابی ۱۲۶۶.
۲۰. کم حرفی ۱۲۶۷.
۲۱. در آخر، رسیدن مرگ در حال بهترین عمل‌ها ۱۲۶۸ و دیدار فرشته مرگ در قالب صورتی بسیار زیبا ۱۲۶۹.

۱۲۳۶ **إِنَ اللّٰهَ إِذَا أَرَادَ بَعْدَ خَيْرٍ طَيِّبَ رُوحَهُ فَلَا يَسْمَعُ مَعْرُوفًا إِلَّا عَرَفَهُ وَ لَا مُنْكَرًا إِلَّا أَنْكَرَهُ ثُمَّ يَقْذِفُ اللّٰهَ فِي قَلْبِهِ كَلِمَةً يَجْمَعُ بِهَا أَمْرَهُ (كافی: ۱/۱۶۵) امام صادق (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، روحش را پاک نموده و لذا هیچ حرف پسندیده‌ای را نمی‌شنود مگر این که برایش آشنا است و هیچ سخن ناپسندی را نمی‌شنود مگر این که برایش ناآشنا است و بعد خداوند در قلبش سخنی را قرار می‌دهد که امورات اخرویش را سامان دهد.

۱۲۳۷ **مَنْ يَرِدُ اللّٰهَ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحَ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ (انعام: ۱۲۵) هر کس را که خداوند بخواهد هدایت. خاص. نماید سینه‌اش را برای اسلام می‌گشاید.**

۱۲۳۸ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ فَفَقَهُهُ فِي الدِّينِ وَ أَلْهَمَهُ الْيَقِينَ (مستدرک: ۷/۱۹۹) امام علی (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، به او فهم دین را داده و باور را به او الهام می‌نماید.

۱۲۳۹ **عَنْ فَضِيلِ بْنِ يسَارَ قَالَ قُلْتُ لِبَنِي عَبْدِ اللّٰهِ نَدْعُو النَّاسَ إِلَى هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ لَا يَا فَضِيلُ إِنَّ اللّٰهَ إِذَا أَرَادَ بَعْدَ خَيْرٍ أَمَرَ مَلَكًا فَأَخَذَ بَعْتَهُ فَأَدْخَلَهُ فِي هَذَا الْأَمْرِ طَائِعًا أَوْ كَارِهًا (كافی: ۱/۱۶۷) شخصی از حضرت سؤال نمود**

که آیا مردم را دعوت به تشیع بنماییم؟ حضرت پاسخ دادند: خیر! خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، فرشته‌ای را دستور می‌دهد که گردن این فرد را گرفته و او را خواسته و یا ناخواسته داخل این مسئله نماید.

۱۲۴۰ **اعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ إِذَا أَرَادَ بَعْدَ خَيْرٍ شَرَحَ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَإِذَا أَعْطَاهُ ذَلِكَ أَنْطَقَ لِسَانَهُ بِالْحَقِّ وَ عَقَدَ قَلْبَهُ عَلَيْهِ فَعَمِلَ بِهِ (كافی: ۸/۱۳) امام صادق (علیه‌السلام):** بدانید خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، سینه‌اش را برای اسلام باز می‌نماید و زمانی که این چنین نمود زبانش به حق سخن گفته و قلبش بر آن گره می‌خورد و طبق آن عمل می‌نماید

۱۲۴۱ **رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۸ ف ۱**

۱۲۴۲ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ أَلْهَمَهُ الْقَنَاعَةَ فَالْكَفَافَ وَ اكْتَسَى بِالْعِفَافِ (مستدرک: ۱۰/۲۳۲) امام علی (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، قناعت را به او الهام می‌نماید لذا به مقداری که بس است بس می‌کند و پاکی شکم را در برمی‌سازد.

۱۲۴۳ **إِذَا لَمْ يَكُنْ لِلّٰهِ فِي عَبْدٍ حَاجَةٌ أَبْتَلَاهُ بِالْبُخْلِ. (البرهان ۵/۴۰۱) امام علی (علیه‌السلام):** زمانی که خداوند خاصیتی در بنده ای نبیند او را مبتلا به بخل می‌نماید.

۱۲۴۴ **رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۸ ف ۳.**

۱۲۴۵ **امام هادی (علیه‌السلام) به یکی از اصحابشان نوشتند: فلانی را سرزنش نما و به او بگو: إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ إِذَا عَوْتَبَ قَبْلَ خِدَاوندِ زَمَانِي كِه بَخَوَاهد بَه كِسي خَوبِي كَند، هَرَوَقت مَورد سَرزَنش وَاقَع شَود قَبول مِي‌نمَاید. (وسائل: ۷/۱۸).**

۱۲۴۶ **رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۹ ف ۱**

۱۲۴۷ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ عَزَّ وَ جَلَّ بَعْدَ خَيْرٍ عَجَلَ لَهُ عُقُوبَتَهُ فِي الدُّنْيَا (كافی: ۲/۴۴۵) امام صادق (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، در عقوبت نمودنش در دنیا شتاب می‌کند

۱۲۴۸ **إِنَّ اللّٰهَ إِذَا أَرَادَ بَعْدَ خَيْرٍ فَأَذَنَبَ ذَنْبًا اتَّبَعَهُ بِنِقْمَةٍ وَ يَذْكُرُهُ اللّٰسْتِغْفَارَ (كافی: ۲/۴۵۲) امام صادق (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، زمانی که گناه نمود او را مبتلا به بلایی که می‌کند و به او استغفار نمودن را یادآور می‌شود.

۱۲۴۹ **إِنَّ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِذَا أَرَادَ بَعْدَ خَيْرٍ لَمْ يَمْتَهُ حَتَّى يُرِيَهُ الْخَلْفَ (فقيه: ۳/۴۸۱) امام رضا (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، نمی‌میرد مگر آن که جانشینش را در زندگی می‌بیند.

۱۲۵۰ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ بَعَثَ إِلَيْهِ مَلَكًا مِنْ خَزَائِنِ الْجَنَّةِ فَيَمْسَحُ صَدْرَهُ وَ يَسْخِي نَفْسَهُ بِالزَّكَاةِ (وسائل: ۲/۲۰) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، فرشته‌ای از گنجینه داران بهشت می‌فرستد تا دستی به سینه‌اش کشیده و نفسش را سخاوتمند سازد.

۱۲۵۱ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ جَعَلَ صَنَائِعَهُ وَ مَعْرُوفَهُ عِنْدَ مُسْتَحَقِّي الصَّنَائِعِ (مستدرک: ۴/۳۴۹) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، کارهای خوبش را برای کسانی که استحقاق آن‌ها را دارند قرار می‌دهد.

۱۲۵۲ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ رَمَاهُ بِالصَّلَحِ فَتَحَاتِ الشَّعْرُ عَنْ رَأْسِهِ وَ هَا أَنَا ذَا (بحار: ۵۳/۳۵) امام علی (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، موهای جلوی سرش را می‌ریزند توجه داشته باشد که من این گونه ام.

۱۲۵۳ **قَالَ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى (فِي أَعْمَالِ مَنِي خَطَابًا لِأَدَمَ): فَالْحَلِيقُ رَأْسَكَ تَوَاضَعًا لِلّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ (كافی: ۴/۱۹۱) خداوند در ضمن تعلیم اعمال منی به حضرت آدم فرمود: موی سرت را به خاطر تواضع به من بتراش.**

۱۲۵۴ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ أَلْهَمَهُ الْاِقْتِصَادَ وَ حَسَنَ التَّدْبِيرِ (مستدرک: ۲۱/۲۶۶) امام علی (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، میانه روی و تدبیر نیکو را به او الهام می‌نماید

۱۲۵۵ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ أَهْدَى لَهُمْ هَدْيَةَ الضَّيْفِ يَنْزِلُ بِرِزْقِهِ وَ يَرْتَجِلُ بِذُنُوبِ أَهْلِ الْبَيْتِ (مستدرک: ۳۳/۲۵۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، برایش هدیه می‌فرستد، میهمانی با روزی خودش بر اهل منزلی وارد شده و با گناهان آن‌ها خارج می‌شود.

۱۲۵۶ **إِذَا أَرَادَ بَعْدَ خَيْرٍ حَالَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ مَا يَكْرَهُ وَ وَقَفَهُ لِطَاعَتِهِ (بحار: ۹۷/۳۳) امام علی (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، بین او و بین آنچه از آن ناخرسند است فاصله ایجاد می‌نماید و توفیق طاعتش می‌دهد.

۱۲۵۷ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ حَالَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ شَهْوَتِهِ (شرح نهج: ۲۰/۲۵۶) امام علی (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، بین او و شهوتش فاصله می‌اندازد.

۱۲۵۸ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ أَغْفَ بَطْنَهُ عَنِ الطَّعَامِ وَ قَرَّجَهُ عَنِ الْحَرَامِ (غرر: ۳۹۹) امام علی (علیه‌السلام):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، شکمش را و شهوتش را از حرام باز می‌دارد.

۱۲۵۹ **رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۵۹ ف ۲.**

۱۲۶۰ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ جَعَلَ لَهُ وَاعِظًا مِنْ قَلْبِهِ (بحار: ۷۰/۳۲۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله):** خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، برایش موعظه گری از درونش قرار می‌دهد.

۱۲۶۱ **إِذَا أَرَادَ اللّٰهَ بَعْدَ خَيْرٍ جَعَلَ لَهُ وَزِيرًا صَالِحًا إِنْ نَسِيَ ذِكْرَهُ وَ إِنْ ذَكَرَ أَعَانَهُ. (عوالی: ۱/ ۲۸۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله):** وقتی خداوند بخواهد به کسی خوبی کند فردی را همراهش می‌سازد که اگر خداوند را فراموش نمود به یادش بیاورد و زمانی هم که به یاد او بود، برای اطاعت از خداوند او را یاری کند.

۱۲۶۲ **إِذَا أَحَبَّ اللّٰهَ عَبْدًا نَصَبَ فِي قَلْبِهِ نَائِحَةً مِنَ الْحَزَنِ فَإِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ كُلَّ قَلْبٍ حَزِينٍ وَ إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ بَكَى مِنْ حَشِيئَةِ اللّٰهِ حَتَّى يَعُودَ اللَّبَنُ إِلَى الضَّرْعِ (وسائل: ۲۹/۷۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله):** وقتی خداوند بخواهد به کسی خوبی کند، در قلبش زمزمه‌ای از اندوه قرار می‌دهد لذا خداوند قلب‌های اندوگین را دوست دارد و اگر شیر به پستان برگشت هر کس هم که از خوف خداوند بگرید به دوزخ خواهد رفت.

۱۲۶۳ **رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۰ ف ۱.**

۱۲۶۴ **رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۰ ف ۲.**

۱۲۶۵ **رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۱ ف ۱.**

۱۲۶۶ **رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۱ ف ۲.**

۱۲۶۷ **رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۱ ف ۳.**

۱۲۶۸ **إِنَّ اللّٰهَ سَبَّحَانَهُ إِذَا أَرَادَ بَعْدَ خَيْرٍ وَفَّقَهُ لِإِنْفَازِ أَجَلِهِ فِي أَحْسَنِ عَمَلِهِ (غرر: ۱۸۱) امام علی (علیه‌السلام):** هر زمان که خداوند سبحان بخواهد به بنده‌اش خوبی نماید، او را توفیق می‌دهد که مرگش وقتی برسد که در حال انجام بهترین کار است.

۱۲۶۹ **حضرت ابراهیم زمانی که به منزل خویش برگشت، صورت زیبایی را دید که تا حال ندیده بود، از او پرسید کیستی؟، پاسخ داد: منم فرشته مرگ، گفت: سبحان الله! کیست که از نزدیک شدن به تو و دیدارت با این**

مصادیق سخن زیبا (۱۱ مورد)

- ✓ قابلیت برای فهم عموم^{۱۲۷۰}، با:
 - ایجاد یک نظم منطقی^{۱۲۷۱}.
 - عدم استفاده از الفاظ سنگین^{۱۲۷۲}.
- ✓ اعتدال در میزان سخن^{۱۲۷۳}: با
 - حذف حاشیه‌های بی ثمر و الفاظ کم معنا^{۱۲۷۴}.
 - حذف تکرارهای رنج آور^{۱۲۷۵}.
 - استفاده نیرومندان از گستره کلمات جهت تأثیرگذاری در مخاطب^{۱۲۷۶}.
- ✓ آگاهی کامل گوینده نسبت به آنچه می‌گوید^{۱۲۷۷}، با:
 - اعتراف به آن قسمت از مطالبی که نمی‌داند^{۱۲۷۸}.
 - پرهیز از تناقض گویی^{۱۲۷۹}.
 - همراه با مکث و تفکر^{۱۲۸۰}.
 - محکم و مستدل^{۱۲۸۱}.
- ✓ جذابیت سخن با:
 - هماهنگی سخن با عمل گوینده^{۱۲۸۲}.
 - استفاده از کلمات مهرانگیز^{۱۲۸۳} مثل: مرحبا (آفرین)^{۱۲۸۴}.

آثار سخن زشت (۹ مورد)

- بد سخن گفتن، و مدام این و آن را نفرین کردن^{۱۲۸۵} و پیوسته یاوه‌گویی نمودن:
۱. ارزش فرد را پایین می‌آورد^{۱۲۸۶}.
 ۲. دوستی را فاسد می‌کند^{۱۲۸۷}.
 ۳. موجب خستگی روحی هم‌نشین می‌شود^{۱۲۸۸}.
 ۴. باعث اهانت به مافوق می‌گردد^{۱۲۸۹}.
 ۵. زخم بر جان دوستی‌ها می‌اندازد^{۱۲۹۰}.
 ۶. بهانه به دست افراد پست داده و آن‌ها را بر انسان مسلط می‌سازد^{۱۲۹۱}.
 ۷. انسان‌های بزرگوار را طرد می‌کند^{۱۲۹۲}.
 ۸. برکت رزق انسان را از بین برده و زندگی را با مشکل همراه می‌سازد^{۱۲۹۳}.
 ۹. امورات زندگی به خود فرد واگذار شده و کمک خداوند از انسان دریغ می‌شود^{۱۲۹۴}.

صورتی که داری بدش بیاید؟! عزرائیل پاسخ داد: ای دوستِ رحمان! هر زمان که خداوند سبحان بخواهد به بنده‌اش خوبی نماید، من را با این صورت به سراغش می‌فرستد. (علل: ۳۸).

۱۲۷۰ أَبْلَغُ الْبَلَاغَةِ مَا سَهَّلَ فِي الصَّوَابِ مَجَازَهُ وَ حَسَّنَ إِيجَازَهُ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): رساترین کلام بلیغ، سخنی است که، فهم، به آسانی در رسیدن به معنا از آن گذر نموده و اختصار نیکویی داشته باشد.

۱۲۷۱ أَحْسَنُ الْكَلَامِ مَا زَانَهُ حَسَنُ النَّظَامِ وَ فِهْمَهُ الْخَاصُّ وَ الْعَامُّ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): نیکوترین سخن چیزی است که ترکیب بندی زیبا، او را زینت داده و خاص و عام او را بفهمند.

۱۲۷۲ أَحْسَنُ الْكَلَامِ مَا لَا تَمْلَأُ الْأَذَانَ وَ لَا يَتَعَبُ فَهْمُهُ الْأَذْهَانَ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): نیکوترین سخن چیزی است که گوش را آزار نداده و فهمش ذهن‌ها را به زحمت نیندازد.

۱۲۷۳ خَيْرُ الْكَلَامِ مَا لَا يُمِلُّ وَ لَا يُقِلُّ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): بهترین سخن چیزی است که نه، کسی را خسته کند و نه، چیزی را، کم بگذارد.

۱۲۷۴ كَثْرَةُ الْكَلَامِ تَبْسُطُ حَوَاشِيَهُ وَ تَنْقُصُ مَعَانِيَهُ فَلَا يَبْرَى لَهُ أَمَدٌ وَ لَا يَنْتَفِعُ بِهِ أَحَدٌ (غرر: ۲۱۲) امام علی (علیه‌السلام): سخن زیاد حاشیه‌هایش را گسترش داده و از معانیش کاسته است لذا برای آن نه پایانی می‌توان دید و نه کسی از آن سود می‌برد.

۱۲۷۵ عَلَامَةُ الْعِيِّ تَكَرُّرُ الْكَلَامِ عِنْدَ الْمُنَاطَرَةِ وَ كَثْرَةُ التَّبَجُّحِ عِنْدَ الْمَحَاوَرَةِ (غرر: ۲۱۲) امام علی (علیه‌السلام): نشان ضعف - علمی - تکرار مداوم سخن هنگام مناظره است و همچنین به هنگام گفتگوهای عادی مدام مباحث نمودن به امور کوچک است.

۱۲۷۶ الْكَلَامُ بَيْنَ خَلَّتِي سَوْءَ هُمَا الْإِكْتَارُ وَ الْإِقْلَالُ فَإِلَّا كَثُرَ هَدْرٌ وَ الْإِقْلَالُ عَيٌّ وَ حَصْرٌ (غرر: ۲۱۲) امام علی (علیه‌السلام): سخن، بین دو خصلت زشت گرفتار است: کم‌گویی و زیاده‌گویی، زیاده‌گویی یاوه‌گویی است

و کم‌گویی ناتوانی و محدودیت است

۱۲۷۷ لَا تَقُولُوا فِيمَا لَا تَعْرِفُونَ فَإِنَّ أَكْثَرَ الْحَقِّ فِي مَا تَنْكُرُونَ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): در آنچه سازگار، با فکر خود، نمی‌یابید سخن نگویید زیرا بیش‌تر حق در آن اموری است که شما آن را رد می‌کنید.

۱۲۷۸ مَنْ تَرَكَ قَوْلَ «لَا أَدْرِي» أَصِيبَتْ مَقَاتِلُهُ (غرر: ۲۰۵) امام علی (علیه‌السلام): هر کس «نمی‌دانم» را ترک کند، به جایگاه‌های سقوطش خواهد رسید.

۱۲۷۹ شَرُّ الْقَوْلِ مَا نَقَضَ بَعْضُهُ بَعْضًا (غرر: ۲۱۲) امام علی (علیه‌السلام): بدترین گفتار چیزی است که قسمتی از آن قسمتی دیگر را نقض نماید.

۱۲۸۰ التَّوَرُّوْ فِي الْقَوْلِ يُؤْمِنُ الزَّلَّلُ (غرر: ۲۱۱) امام علی (علیه‌السلام): دقت در گفتار فرد را ایمن از لغزش می‌کند.

۱۲۸۱ أَحْسَنُ الْقَوْلِ السَّدَادُ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): نیکوترین گفتار، گفتاری، محکم است.

۱۲۸۲ أَحْسَنُ الْمَقَالِ مَا صَدَقَهُ حَسَنُ الْفِعَالِ (غرر: ۲۱۰) امام علی (علیه‌السلام): نیکوترین گفتار چیزی است که کردار نیکو آن را تصدیق نماید.

۱۲۸۳ مَنْ أَكْرَمَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ بِكَلِمَةٍ بَلَطَفَهُ بِهَا وَ مَجْلِسُ يُكْرِمُهُ بِهِ لَمْ يَزَلْ فِي ظِلِّ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مَمْدُودًا عَلَيْهِ بِالرَّحْمَةِ مَا كَانَ فِي ذَلِكَ. (نوادر: ۱۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس برادر مسلمانش را به سخنی مورد لطف قرار دهد و در مجلسی او را احترام نماید پیوسته تا زمانی که در این وضعیت باشد در سایه بلند خداوندی

مورد رحمت است.

۱۲۸۴ مَنْ قَالَ لِأَخِيهِ مَرْحَبًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مَرْحَبًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. (مصادقه: ۷۸) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس به برادری دینیش بگوید: آفرین! خداوند برای او تا قیامت آفرین می‌نویسد.

۱۲۸۵ لَا يَنْبَغِي لِصَدِيقٍ أَنْ يَكُونَ لَعَانًا. (میزان: ۴/۲۷۸۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): درست نیست که دوستی مدام نفرین کند.

۱۲۸۶ سَوْءُ الْمُنْطَقِ يُزِيْرُ بِالْقَدْرِ وَ يُفْسِدُ الْأَخُوَّةَ. (غرر: ۲۲۳) امام علی (علیه‌السلام): زشتی سخن ارزش فرد را پست نموده و دوستی را خراب می‌کند.

۱۲۸۷ هَمَان

۱۲۸۸ كَثْرَةُ الْهَدْرِ تَمَلُّ الْجَلِيسَ وَ تَهْمِيْنُ الرَّئِيسَ. (غرر: ۲۱۴) امام علی (علیه‌السلام): یاوه‌گویی زیاد هم‌نشین را آزرده نموده و به بزرگ (آن مجلس) اهانت می‌شود.

۱۲۸۹ هَمَان

۱۲۹۰ رَبُّ كَلَامٍ كَلَامٌ (غرر: ۲۱۲) امام علی (علیه‌السلام): چه بسیار سخن‌ها که موجب جراحات است.

۱۲۹۱ إِيَّاكَ وَ مَا يَسْتَهْجِنُ مِنَ الْكَلَامِ فَإِنَّهُ يَحْسِبُ عَلَيْكَ اللَّئَامَ وَ يَنْفِرُ عَنْكَ الْكِرَامَ (غرر: ۲۱۴) امام علی (علیه‌السلام): از حرف‌های مستهجن بپرهیز، زیرا افراد فرومایه را بر تو مسلط نموده و انسان‌های کریم را از تو فراری

می‌دهد.

۱۲۹۲ هَمَان

۱۲۹۳ مَنْ فَحَشَ عَلَى أَخِيهِ الْمُسْلِمِ نَزَعَ اللَّهُ مِنْهُ بَرَكَةَ رِزْقِهِ وَ وَكَلَهُ إِلَى نَفْسِهِ وَ أفسَدَ عَلَيْهِ مَعِيشَتَهُ (وسائل: ۳۳/۱۶) عن المعصوم (علیه‌السلام): هر کس کلام زشتی به برادر مسلمانش بگوید، خداوند برکت را از رزقش

برمی‌دارد و او را به خودش واگذاشته و زندگیش را خراب می‌سازد.

۱۲۹۴ هَمَان

مصادیق شوخی مناسب (۹ مورد)

شوخی‌ها باید دارای ملاک‌های زیر باشد تا بتواند نقش سازنده خود را ایفا نماید:

۱. کمتر تقلیدی باشد، هر انسان متعادلی می‌تواند قالبی از شوخی‌ها را خودش بیافریند.^{۱۲۹۵}
۲. از موضوعات جنسی استفاده نشود.^{۱۲۹۶}
۳. هیبت فرد خدشه دار نشود.^{۱۲۹۷} بگونه‌ای که دیگران در پاسخ شوخی‌ها، حریم‌ها را رعایت نکنند.^{۱۲۹۸}
۴. بی‌مزه نباشد تا افراد مجبور نباشند بی‌جهت بخندند.^{۱۲۹۹}
۵. مداوم نباشد آنگونه که شوخی‌کننده به عنوان دلکک شناخته شود.^{۱۳۰۰} و دیگر نشود شوخی و جدی او را از هم تشخیص داد.^{۱۳۰۱}
۶. از توهین‌های کوچک هم مبرا باشد تا موجب کدورت نشود.^{۱۳۰۲}
۷. از حرف‌های دروغ برای خندانند استفاده نشود.^{۱۳۰۳}
۸. از لطیفه‌هایی که صرفاً برای خندان بوجود آمده و هیچ حکمتی را به دنبال ندارد خودداری شود.^{۱۳۰۴}
۹. از لبخند فراتر نرود.^{۱۳۰۵} و اگر هم این اتفاق افتاد، خنده‌ها با صدای بلند^{۱۳۰۶} و قهقهه همراه نشود.^{۱۳۰۷} زیرا:

آثار منفی خنده زیاد (۸ مورد)

- ✖ احساس‌های معنوی می‌خشکد.^{۱۳۰۸}
- ✖ قلب و روان بی‌فروغ می‌شود.^{۱۳۰۹}
- ✖ دین کم‌رنگ می‌گردد.^{۱۳۱۰}
- ✖ ایمان از درون، خارج می‌شود.^{۱۳۱۱}
- ✖ از عقل کاسته می‌گردد.^{۱۳۱۲}
- ✖ همنشین را دچار احساس تنهایی می‌کند.^{۱۳۱۳}
- ✖ به ما فوق اهانت می‌شود.^{۱۳۱۴}
- ✖ و لذا خداوند خشمگین می‌گردد.^{۱۳۱۵}

^{۱۲۹۵} مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَ فِيهِ دُعَابَةٌ (وسائل: ۱۲/۱۱۲) امام صادق (علیه‌السلام): در هر مؤمنی شوخی خاصی است.

^{۱۲۹۶} إِنْ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُدَاعِبَ فِي الْجَمَاعَةِ بَلَا رَفَثٍ (وسائل: ۱۲/۱۱۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خداوند شوخی در جمع را دوست دارد. البته، بدون حرف‌های زشت و یا بدون حرف‌های آمیزشی.

^{۱۲۹۷} إِيَّاكَ وَالْمَزَاحَ فَإِنَّهُ يَذْهَبُ هَيْبَةَ الرَّجُلِ وَمَاءَ وَجْهِهِ (وسائل: ۱۲/۱۱۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): امام باقر (علیه‌السلام): از شوخی بپرهیز، چه این که آن هیبت فرد را برده و آبرویش را می‌ریزد.

^{۱۲۹۸} لَا تَمَازِحَ فَيَجْتَرَأَ عَلَيْكَ (کافی: ۲/۶۶۵) امام صادق (علیه‌السلام): شوخی نکن، بر تو گستاخ می‌شوند.

^{۱۲۹۹} إِنْ مِنْ الْجَهْلِ الضَّحِكِ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ (وسائل: ۱۲/۱۱۵) امام صادق (علیه‌السلام): از نادانی فرد است که بدون تعجب می‌خندد.

^{۱۳۰۰} مرد دلقکی در مدینه بود که مردم را می‌خنداند او می‌گفت این مرد، منظورش امام سجاد (علیه‌السلام) بود. من را خسته کرده، هرچه می‌کنم نمی‌توانم او را بخندانم. امام به بعضی گفتند که به او بگویید: إِنْ لِلَّهِ يَوْمًا يَخْسِرُ فِيهِ الْمُبْطُلُونَ خداوند را روزی است که آن‌ها که روزگار به بطالت می‌گذرانند در آن روز زیانکار خواهند بود. (وسائل: ۱۲/۱۱۶) امام صادق (علیه‌السلام):

^{۱۳۰۱} مَنْ جَعَلَ دَيْدَنَهُ الْهَزْلَ لَمْ يَعْرِفْ جِدَّهُ (غرر: ۲۲۲) امام علی (علیه‌السلام): هر کس روشش را یاوه‌گویی قرار دهد جدی‌هایش بازشناخته نمی‌گردد.

^{۱۳۰۲} إِيَّاكَ وَالْمَزَاحَ فَإِنَّهُ يَجْرُ السَّخِيمَةَ وَ يورث الضَّعِيْنَةَ وَ هُوَ السَّبُّ الْأَصْغَرُ (وسائل: ۱۲/۱۱۸) امام علی (علیه‌السلام): از شوخی به پرهیز چه این که این عمل دشمنی در پی دارد و کینه را از خود بجا می‌گذارد و شوخی ناسزای کوچک است.

^{۱۳۰۳} إِنِّي لَأَمْزَحُ وَ لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا (ورآم: ۱/۱۱۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): من شوخی نمی‌کنم و جز حقیقت بر زبان جاری نمی‌کنم.

^{۱۳۰۴} إِيَّاكَ أَنْ تَذْكُرَ مِنَ الْكَلَامِ مُضْحِكًا وَ إِنْ حَكَيْتَهُ عَنْ غَيْرِكَ (غرر: ۲۲۲) امام علی (علیه‌السلام): برحذر باش از این که سخنان خنده‌دار را بگویی هرچند از دیگری نقل کنی.

^{۱۳۰۵} ضَحِكُ الْمُؤْمِنِ تَبَسُّمٌ (وسائل: ۱۲/۱۱۵) امام صادق (علیه‌السلام): خنده مؤمن لبخند اوست.

^{۱۳۰۶} إِنْ ضَحِكَ (الْمُتَّقِي) لَمْ يَعْصِ صَوْتَهُ (نهج: خطبه ۱۹۳) امام علی (علیه‌السلام): اگر فرد پرهیزگار بخندد، صدایش بالا نمی‌رود.

^{۱۳۰۷} الْفَهْقَهَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ (وسائل: ۱۲/۱۱۴) امام صادق (علیه‌السلام): قهقهه، نشان از حضور شیطان است.

^{۱۳۰۸} إِيَّاكَ وَالضَّحِكَ فَإِنَّهُ هَادِمُ الْقَلْبِ (مستدرک: ۸/۴۱۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از خندیدن پرهیز کن، چه این که آن قلب را از بین می‌برد.

^{۱۳۰۹} كَثْرَةُ الضَّحِكِ تَمِيْتُ الْقَلْبِ (وسائل: ۱۲/۱۱۶) امام صادق (علیه‌السلام): خنده زیاد قلب را می‌میراند.

^{۱۳۱۰} كَثْرَةُ الضَّحِكِ تَمِيْتُ الدِّينِ كَمَا يَمِيْتُ الْمَاءُ الْمَلْحُ (وسائل: ۱۲/۱۱۶) امام صادق (علیه‌السلام): خنده زیاد دین را ذوب می‌کند آنگونه که آب نمک را ذوب می‌سازد.

^{۱۳۱۱} كَثْرَةُ الضَّحِكِ تَمْجُ الْإِيْمَانَ مَجًّا (کافی: ۲/۶۶۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خنده زیاد ایمان را از فرد بیرون می‌افکند.

^{۱۳۱۲} مَا مَزَحَ امْرَأً مَزَحَةً إِلَّا مَجَّ مِنْ عَقْلِهِ مَجَّةً (نهج: حکمت ۴۵۹) امام علی (علیه‌السلام): انسان هر شوخی که بکند به همان میزان عقلش کم می‌شود.

^{۱۳۱۳} كَثْرَةُ الضَّحِكِ تَوْحِشُ الْجَلِيسِ وَ تُشِينُ الرَّيِّسَ (غرر: ۲۲۲) امام علی (علیه‌السلام): خنده زیاد موجب احساس تنهایی همنشین شده و به بزرگ‌تر مجلس اسائه ادب می‌شود.

^{۱۳۱۴} همان

^{۱۳۱۵} إِذَا فَهَقَّتْ فَقُلْ حِينَ تَفْرَغُ اللَّهُمَّ لَا تَمَقْتِنِي (وسائل: ۱۲/۱۱۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که قهقهه زدی، بعد که ساکت شدی بگو: خداوندا بر من خشم مگیر.

آداب سفر (۵۲ مورد)

بهترین شناخت از هر انسانی در سفر امکان پذیر است، بر این اساس مبحث نسبتاً کاملی را پیرامون ۵۴ ادب مسافرت، فراهم نموده ایم که در ادامه می‌توانید آن را مطالعه نمایید.

در سفر بسیاری از خصوصیات انسانی، ایمانی و عقلی فرد، خود را نشان می‌دهد، این خصوصیات به تفصیل عبارتند از:

أ) داشتن درک صحیح از هدف و مدت سفر (۸ مورد)

همسفر خوب درک صحیحی از سفر و مدت آن دارد.

✪ سفر باید دارای هدف باشد، اعم از:

○ هدف معنوی^{۱۳۱۶} مثل: زیارت مکان‌های مقدس^{۱۳۱۷}، بازدید از خویشتان^{۱۳۱۸}،

کمک به دیگران^{۱۳۱۹} و کسب علم^{۱۳۲۰}.

○ هدف مادی مثل: رشد مالی^{۱۳۲۱}، لذت‌های حلال^{۱۳۲۲}، کسب سلامتی^{۱۳۲۳} و

تجارب جدید^{۱۳۲۴}.

✪ مدت سفر نباید زیاد باشد چه این که موجب بالارفتن هزینه و بد شدن اخلاق

می‌شود^{۱۳۲۵}.

ب) هماهنگ بودن با دیگران (۱۱ مورد)

همسفر خوب با همسفری‌ها در همه امور بجز معصیت^{۱۳۲۶} هماهنگ است، خصوصاً در:

✪ مشاوره گرفتن از آن‌ها^{۱۳۲۷}.

✪ با دقت و حوصله زیاد مشاوره دادن به آن‌ها^{۱۳۲۸}.

✪ راه افتادن با همسفری‌ها بدون تأخیر^{۱۳۲۹}.

✪ گوش دادن به حرف بزرگترها^{۱۳۳۰}.

✪ «نه» نگفتن در دستورها و یا خواهش‌ها^{۱۳۳۱}.

✪ شرکت در کارها^{۱۳۳۲} خصوصاً جایی که نیاز به کمک دارند^{۱۳۳۳} و یا بخاطر موقعیت خاص اجتماعی از واگذار کردن کار خودداری می‌کنند^{۱۳۳۴}.

✪ همراهی هنگامی که صدقه جمع نموده و یا به فردی پولی قرض می‌دهند^{۱۳۳۵}.

✪ قبول نمودن دعوت برای خوردن غذا^{۱۳۳۶}.

✪ شهادت دادن به حق، به نفع همسفری‌ها در حوادثی که ممکن است در سفر پیش بیاید^{۱۳۳۷}.

✪ صبر نمودن برای بهبود فردی که در سفر مریض شده است^{۱۳۳۸}.

✪ تنها نگذاشتن همسفر در مسیر بیش‌تر از مقداری که از تیرس دید او پنهان شود^{۱۳۳۹}.

ج) شخصیت معنوی همسفر (۱۰ مورد)

هم سفر خوب در سفر نیز مقید به معنویات است لذا حتی الامکان مقید به موارد ذیل است:

✪ پرهیز از سفری که احتمال از بین رفتن دین و خصوصاً نماز می‌رود^{۱۳۴۰}.

✪ بجا آوردن نماز در اول وقت به جماعت^{۱۳۴۱}.

^{۱۳۱۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۷ ف ۱

^{۱۳۱۷} و اَدْنِ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ (حج: ۲۷) و مردم را دعوت عمومی به حج کن تا پیاده و سواره بر مرکب‌های لاغر از هر راه دوری بسوی تو بیایند

* **إِنْ لِكُلِّ إِمَامٍ عَهْدٌ فِي عُنُقِ أَوْلِيَائِهِ وَشِيعَتِهِ وَإِنْ مِنْ تَمَامِ الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ وَحُسْنِ الْأَدَاءِ زِيَارَةُ قُبُورِهِمْ فَمَنْ زَارَهُمْ رَغْبَةً فِي زِيَارَتِهِمْ وَتَصَدِيقًا بِمَا رَغِبُوا فِيهِ كَانَ أُمَّتَهُمْ شَفَعَاءَ هُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.** (کافی: ۴/۵۶۷) عن الرضا (عليه-السلام): همانا برای هرامامی بر گردن دوستان و پیروانش عهده‌ای است وهمانا از مصادیق وفای کامل به عهد و ادای نیکوی تعهد، زیارت قبرهای آن‌ها است لذا هرکس با شوق زیارت نماید آن‌ها را و آنچه را که آن‌ها به آن رغبت داشتند تصدیق نماید، آن‌تو امامانش شفاعت کنندگان او در روز قیامت خواهند بود.

* **مَنْ لَمْ يَلْقَ دَرَّ عَلَى زِيَارَتِنَا فَلْيَزِرْ صَالِحِي إِخْوَانِهِ يُكْتَبُ لَهُ ثَوَابٌ زِيَارَتِنَا.** (تذکره الفقهاء ۸/۴۵۶) امام کاظم (عليه‌السلام) هرکس قادر نباشد که ما را زیارت نماید باید صالحین از بردران ما را زیارت نماید، برایش ثواب زیارت ما نوشته می‌شود

^{۱۳۱۸} **لَوْ لِي سِرٌّ سَتَّيْنِ بَرِّ وَالِدَيْكَ، سِرٌّ سَنَّةٌ صِلَ رَحِمَكَ، سِرٌّ مِثْلًا عُدُّ مَرِيضًا، سِرٌّ مِثْلِينَ شَبَعُ جَنَازَةٍ، سِرٌّ ثَلَاثَةَ أَمْيَالٍ أَجِبْ دَعْوَةً، سِرٌّ أَرْبَعَةَ أَمْيَالٍ زَرَّ أَحَاكَ فِي اللَّهِ، سِرٌّ خَمْسَةَ أَمْيَالٍ أَنْصَرَ مَظْلُومًا، سِرٌّ سِتَّةَ أَمْيَالٍ أَغَثَ مَلْهُوفًا سِرٌّ عَشْرَةَ أَمْيَالٍ فِي قَضَاءِ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ، وَعَلَيْكَ بِالاسْتِغْفَارِ (فقه: ۳/۵۵)** روایت شده است که: مسیر دو سال را حرکت کن تا به والدینت نیکی کنی، یک سال حرکت کن تا صلح رحم کنی، یک میل (یک سوم فرسخ، حدوداً دو کیلومتر) حرکت کن تا مریضی را زیارت کنی، دو میل حرکت کن تا جنازه‌ای را تشییع نمائی، سه میل حرکت کن تا دعوتی را پاسخ گفته باشی، چهار میل حرکت کن تا برادر دینی را در راه خداوند زیارت نمائی، پنج میل حرکت کن تا ستم دیده‌ای را یاری کنی، شش میل حرکت کن تا داد خواهی را دادرسی کنی، ده میل حرکت کن تا حاجت مؤمنی را برآورده سازی و همیشه ملازم استغفار باش.

^{۱۳۱۹} همان

^{۱۳۲۰} **أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ، فَإِنْ طَلَبَ الْعِلْمَ فَرِيضَةً عَلَىٰ كُلِّ مُسْلِمٍ.** (روضه الواعظین: ۱۲/۱۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): بجوئید علم را حتی اگر در چین باشد، طلب علم بر هر مسلمانی واجب است.

^{۱۳۲۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۷ ف ۲.

^{۱۳۲۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۷ ف ۳.

^{۱۳۲۳} **سَافِرُوا تَصَحَّوْا (فقیه: ۲/۲۶۵)** پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مسافرت کنید تا سالم باشید

^{۱۳۲۴} **سَافِرُوا فَإِنَّكُمْ إِنْ لَمْ تَعْمَلُوا مَا لَمْ أَقْدَتُمْ عَقْلًا (مکارم: ص ۲۴۰)** پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): مسافرت کنید! زیرا شما هرچند هم مالی را سود نکنید، ولی عقلی را بهره بردید.

^{۱۳۲۵} **سِيرَ الْمَنَازِلِ يَنْفِدُ الرَّادُّ وَيَسِيءُ الْأَخْلَاقَ وَيُخْلِقُ الشَّيْبَ وَالسَّيْرَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ فِقِيه:** (۲/۳۰۰) امام صادق (عليه‌السلام): حرکت از جایی به جایی توشه سفر را تمام نموده و اخلاق را بد کرده و لباس را فرسوده می‌کند، مسافرت ۱۸ فرسخ باشد.

* **السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ فَإِذَا قَضَىٰ أَحَدُكُمْ سَفَرَهُ فَلْيُسْرِعِ الْإِيَابَ إِلَىٰ أَهْلِهِ (فقیه: ۲/۳۰۰)** پیامبر خدا (صلی-الله‌علیه‌وآله): سفر قسمتی از عذاب است، لذا زمانی که کار یکی از شما در سفر تمام شد، سریع به طرف خانواده‌اش برگردد.

^{۱۳۲۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۹ ف ۲.

^{۱۳۲۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱.

^{۱۳۲۸} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۰.

^{۱۳۲۹} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۱.

^{۱۳۳۰} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۴.

^{۱۳۳۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۵.

^{۱۳۳۲} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۲.

^{۱۳۳۳} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۵.

^{۱۳۳۴} **كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ لَا يُسَافِرُ إِلَّا مَعَ رَفِيقَةٍ لَا يَعْرِفُونَهُ وَ يَشْتَرِطُ عَلَيْهِمْ أَنْ يَكُونَ مِنْ خُدَامِ الرَّفِيقَةِ فِيمَا يَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ فَسَافِرَ مَرَّةً مَعَ قَوْمٍ فَرَأَهُ رَجُلٌ فَعَرَفَهُ فَقَالَ لَهُمْ أ تَدْرُونَ مِنْ هَذَا قَالُوا لَا قَالَ هَذَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ فَوَثَبُوا إِلَيْهِ فَقَبَلُوا يَدَيْهِ وَ رَجَلَيْهِ فَقَالُوا يَا أَبْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَرَدْتَ أَنْ تُصَلِّينَا نَارَ جَهَنَّمَ لَوْ بَدَرْتَ إِلَيْكَ مَنَا يَدٍ أَوْ لِسَانٍ أَمَا كُنَّا قَدْ هَلَكْنَا أَمَّا الْدَهْرُ فَمَا الَّذِي حَمَلَكَ عَلَيَّ هَذَا فَقَالَ إِنِّي كُنْتُ سَافِرْتُ مَرَّةً مَعَ قَوْمٍ يَعْرِفُونَنِي فَأَعْطُونِي بِرَسُولِ اللَّهِ مَا لَأَسْتَحِقَّ فَأَخَافُ أَنْ تَعْطُونِي مِثْلَ ذَلِكَ فَصَارَ كِتْمَانُ أَمْرِي أَحَبَّ إِلَيَّ (وسائل: ۱۱/۴۳۰)** امام صادق (عليه‌السلام): امام سجاد (عليه‌السلام) تنها با گروهی مسافرت می‌رفتند که حضرت را نشناختند و با آن‌ها شرط می‌کردند که نسبت به نیازمندی‌ها، جزو خدمتگزاران همسفری‌ها باشند! لذا یک بار که با گروهی مسافرت رفته بودند، مردی ایشان را شناخت و به مسافران گفت: آیا می‌دانید این مرد کیست؟ گفتند: نه! گفت: این علی بن الحسین است! آن‌ها هجوم آوردند تا دست و پای حضرت را ببوسند، و گفتند: ای پسر رسول خدا! می‌خواستی آتش دوزخ ما را در بر بگیرد؟! اگر از دست و زبان ما خطایی نسبت به شما سر می‌زد، آیا در این روزهای پایانی عمر ما هلاک نمی‌شدیم؟! چه چیز تو را بر این مسئله – ناشناخته مسافرت نمودن – واداشت؟ حضرت فرمودند: من زمانی با گروهی مسافرت رفتم، با من بخاطر رسول خدا برخوردی نمودند که مستحش نبودم، ترسیدم شما هم با من چنین برخوردی نمایید، لذا مخفی ماندن کارم را بیش‌تر دوست داشتم.

^{۱۳۳۵} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۳.

^{۱۳۳۶} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۴.

^{۱۳۳۷} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۹.

^{۱۳۳۸} **حَقُّ الْمَسَافِرِ أَنْ يُقِيمَ عَلَيْهِمْ أَصْحَابَهُ إِذَا مَرَضَ ثَلَاثًا (کافی: ۲/۶۷۰)** پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): حق مسافر این است که وقتی مریض شد رفیقانش برایش سه روز صبر کنند.

^{۱۳۳۹} **مَنْ صَحِبَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنِ فِي طَرِيقِ تَقَدَّمَ فِيهِ بِقَدْرِ مَا يَغِيبُ عَنْهُ بَصَرُهُ فَقَدْ أَشَاطَ بِدَمِهِ وَأَعَانَ عَلَيْهِ.** (ورأم: ۲/۲۱) امام صادق q هر کس برادر مؤمنش را در راهی همراهی نماید و بعد از او جلو بیافتد آنقدر که از چشمش پنهان شود، انگار که خونش را ریخته و دشمنانش را یاری رسانده است.

^{۱۳۴۰} **لَا يَخْرُجُ الرَّجُلُ فِي سَفَرٍ يَخَافُ مِنْهُ عَلَىٰ دِينِهِ وَ صَلَاتِهِ (وسائل: ۱۱/۳۴۴)** امام علی (عليه‌السلام): کسی به سفری نرود که بر دین و نمازش می‌ترسد!

^{۱۳۴۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۷.

حج تقید به مستحباتی که در وطن نیز انجام می‌شده است مثل نماز شب ۱۳۴۲ و نوافل ۱۳۴۳.

حج انجام مستحبات عبادی مخصوص سفر مثل:

○ خواندن نمازهای مستحبی ۱۳۴۴ خصوصاً هنگام اطراق نمودن ۱۳۴۵ و یا قبل از حرکت کردن ۱۳۴۶.

○ صدقه در آغاز سفر خصوصاً برای مسافرت در روزهایی که ممکن است سفر در آن‌ها شوم باشد ۱۳۴۷.

○ صدقه قبل از خوردن غذا ۱۳۴۸.

○ مداومت بر ذکرهای خاصی، مثل « سبحان الله » هنگام سوار شدن و « الله اکبر » هنگام پیاده شدن ۱۳۴۹ (به پاورقی مراجعه شود).

○ وصیت قبل از سفر ۱۳۵۰.

○ خداحافظی با ملائک آن قسمت از زمینی که در آنجا اطراق نموده است ۱۳۵۱.

○ تلاوت قرآن هنگام حرکت ۱۳۵۲.

(د) سخاوتمندی در سفر (۳ مورد)

همسفر باید اهل سخاوت باشد لذا:

حج در سفر از غذاهای بهتری استفاده می‌کند ۱۳۵۳ خصوصاً سفر حج و عمره ۱۳۵۴. غیر از سفر کربلا ۱۳۵۵.

حج خوراکی‌های خود را اظهار نماید ۱۳۵۶.

حج برای دیگران خرج نماید ۱۳۵۷ خصوصاً آن‌ها که نیازمند هستند ۱۳۵۸ منتها با توجه به حفظ عزت همسفری‌ها ۱۳۵۹.

(ه) عقل زندگی در سفر (۱۱ مورد)

همسفر دارای تدبیر خوبی در سفر است، مثل:

حج به همراه آوردن مایحتاج سفر ۱۳۶۰

حج اطراق نکردن در مکان‌های مخروبه ۱۳۶۱

حج حفظ اموال شخصی ۱۳۶۲ خصوصاً مرکب ۱۳۶۳.

حج به کار بستن احتیاط‌های لازم هنگام گم نمودن راه با مشورت نمودن و گوش ندادن به راهنمایی‌های افراد مشکوک ۱۳۶۴ و در نهایت برای ادامه مسیر طرف راست را برگزیدن ۱۳۶۵.

حج خوابیدن روی مرکب نامناسب ۱۳۶۶.

حج حرکت در قبل از ظهر و بعد از ظهر ۱۳۶۷ و نیمه شب به بعد و استراحت نمودن در نیمه روز و اول شب ۱۳۶۸.

حج انتخاب همسفر مناسب ۱۳۶۹ خصوصاً پرهیز از همسفری با کسی که بداخلاق است ۱۳۷۰.

۱۳۴۲ از امام صادق (علیه‌السلام) سؤال شد: آیا شخصی که مریض است می‌تواند نماز شب و نماز وتر را در سفر در صورتی آخر شب ترس از سردی هوا وجود داشته باشد در ابتدای شب بخواند؟ حضرت فرمودند: لا بأس أنا أفعلُ ذلک اشکال ندارد خود من هم این گونه عمل می‌کنم. (کافی: ۳/۴۴۱).

۱۳۴۳ شخصی از از امام رضا (علیه‌السلام) سؤال کرد: چهار رکعت نافله بعد از مغرب را در صورتی که سالار قافله من را به شتاب وا می‌دارد، می‌توانم روی مرکب بخوانم؟ حضرت فرمودند: «نعم صلِّها فی المحمل» بله آن رکعت‌ها را روی مرکب بخوان! (کافی: ۳/۴۴۱).

۱۳۴۴ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۷.

۱۳۴۵ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۲۱.

۱۳۴۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۲۳.

۱۳۴۷ شخصی از امام صادق (علیه‌السلام) سؤال نمود: آیا مسافرت نمودن در روزهای ناپسندی مثل روز چهارشنبه و غیره مکروه است؟ حضرت فرمودند: افتتح سفرک بالصدقۀ و اخرج إذا بدأ لک سفرت را با صدقه آغاز نما و هر زمان که خواستی. از منزل. خارج شو! (فقیه: ۲/۲۶۹).

۱۳۴۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۲۵.

۱۳۴۹ کان رسولُ الله فی سفره إذا هبطَ سبح و إذا صعدَ کبر (فقیه: ۲/۲۷۳) امام صادق (علیه‌السلام): پیامبر در مسافرت، هر زمان که از مرکب فرود می‌آمدند «سبحان الله» می‌گفتند و هر زمان که سوار بر مرکب می‌شدند «الله اکبر» می‌گفتند.

* إن علی ذروره کلّ جسرٍ شیطانٍ فإذا انتهیتَ إلیه فقلْ بِسْمِ الله یرحَلُ عنک (کافی: ۴/۲۸۷) امام صادق (علیه‌السلام): بر هر پلی شیطانی است! لذا زمانی که به پل رسیدی، بگو بسم الله تا از تو بگذرد.

* إذا نزلتَ منزلاً فقلْ: «اللهم أنزلنی منزلاً مبارکاً و أنتَ خیر المنزّلین» ترزق خیره و یدفع عنک شره (فقیه: ۲/۲۹۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که به منزلی فرود آمدی بگو: «خداوندا! من را در منزلی با برکت فرود آور چه این که تو بهترین روزی دهندگان هستی» آنوقت خیر آن محل به تو رسیده و شرش از تو دفع می‌گردد.

۱۳۵۰ من ركب راحلةً فلیویس (وسائل: ۱۱/۳۶۹) امام صادق (علیه‌السلام): هر کس به سفر می‌رود باید وصیت کند.

۱۳۵۱ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۲۴.

۱۳۵۲ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۲۶.

۱۳۵۳ من شرف الرجل أن یطیب زاده إذا خرج فی سفر (وسائل: ۱۱/۴۲۲) امام صادق (علیه‌السلام): نشانه شرافت یک فرد این است که وقتی می‌خواهد مسافرت کند توش‌هاش را گوارا نماید.

۱۳۵۴ ما من نفقة أحبّ إلی الله من نفقة قصد و بیغض الإسراف إلاً فی حجّ أو عمره (فقیه: ۲/۲۷۹) امام صادق (علیه‌السلام): هیچ هزینه‌ای محبوب‌تر از هزینه‌های معتدل نیست و خداوند از اسراف نفرت دارد مگر در حج و عمره.

۱۳۵۵ عن مفضل بن عمر عن أبي عبد الله: تزورون خیر من أن لا تزوروا و لا تزورون خیر من أن تزوروا قال قلتُ قَطَعْتَ ظهري قال تالله إن أحدکم لیدهب إلی قبرِ أبیه کبیراً حزیناً و تآتونه أنتم بالسفر کلاً حتی تآتونه شعناً

غبراً (وسائل: ۱۱/۴۲۲) امام صادق یکدیگر را دیدار نماید بهتر از این است که یکدیگر را دیدار نکنید، و یکدیگر را دیدار ننمایید بهتر از این است یکدیگر را دیدار نمایند! راوی می‌گوید: کرم را شکستی! سخت را نمی‌فهمم – حضرت فرمود: سوگند به خداوند! یکی از شما قطعاً وقتی نزد قبر پدرش می‌رود شکسته و غمگین است و شما قبر او را – امام حسین (علیه‌السلام) – را با سفره‌ها – ی رنگین. می‌آید! چنین نیست – که می‌پندارید – مگر این که گرفته و غبارآلود سوی او بروید.

۱۳۵۶ من السنة إذا خرج القوم فی سفر أن یخرجوا نفقتهم فإن ذلک أطیب لانیفسهم و أحسن لأخلاقهم (وسائل: ۱۱/۴۱۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از سنت – رسول خدا – است که زمانی گروهی به سفر می‌روند، توشه‌های خود را آشکار سازند، این برای خودشان گواراتر و برای اخلاقشان نیکوتر است.

۱۳۵۷ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۸.

۱۳۵۸ من أعان مؤمناً مسافراً نفس الله عنه ثلاثاً و سبعین کربةً و آجاره فی الدنیا و الآخرة من الغم و الهم و نفس عنه کربةً العظیم يوم یغص الناس بأنفاسهم (فقیه: ۲/۲۹۳) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس مؤمنی را در سفر یاری نماید خداوند هفتاد و سه مشکل او را حل خواهد نمود و او را در دنیا و آخرت از اندوه و نگرانی نجات خواهد داد، و مشکل بزرگ روزی که همه مردم در تنگنای خودشان هستند حل خواهد کرد.

۱۳۵۹ عن حسین بن أبي العلاء قال خرجنا إلی مکه نيفاً و عشرين رجلاً فکنت أذبح لهم فی کل منزل شاء فلما أردت أن أدخل علی أبي عبد الله قال یا حسین و تذلل المؤمنین قلت أعود بالله من ذلک فقال بلغنی أنك کنت تذبح لهم فی کل منزل شاء فقلت ما أردت إلاً الله قال أما علمت أن منهم من یحب أن یفعل مثل فعلک

فلا تبلغ مقدرته فتقاصر إلیه نفسه قلت أستغفر الله و لا أعود (وسائل: ۱۱/۴۱۵) شخصی به نام حسین بن علا می‌گوید: ما با بیست و چند مرد به قصد مکه خارج شدیم و من برای آن‌ها در منزلی یک گوسفند ذبح می‌نمودم و زمانی که خواستم وارد بر امام صادق (علیه‌السلام) شوم حضرت فرمودند: ای حسین! مؤمنین را خوار نمودی!

گفتم: پناه بر خدا از این کار! حضرت فرمود: به من رسیده است که تو در هر منزل برای آن‌ها گوسفندی را ذبح نمودی؟ گفتم: من جز خداوند را اراده نکردم، حضرت فرمود: آیا نمی‌دانستی که از میان آن‌ها کسی بود که دوست داشت کاری که تو کردی انجام می‌داد ولی تواناییش به آن حد نبود لذا در خودش احساس ناتوانی می‌کرد؟! گفتم: از خداوند طلب مغفرت می‌کنم و دیگر انجام نخواهم داد.

۱۳۶۰ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۹ ف ۱

۱۳۶۱ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۲ ف ۱

۱۳۶۲ من قوة المسافر حفظ نفقته (وسائل: ۱۱/۴۱۹) امام صادق (علیه‌السلام): از موجبات توانمندی مسافر حراست از هزینه سفر می‌باشد.

۱۳۶۳ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۶۲ ف ۳.

۱۳۶۴ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۶.

۱۳۶۵ إذا ضللتهم الطریق فقیامنوا (بحار: ۷۳/۲۷۷) امام صادق (علیه‌السلام): زمانی در مسیر گم شدید به طرف راست حرکت کنید.

۱۳۶۶ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۱۸.

۱۳۶۷ إذا أردت السير فلیکن مسیرک فی طرفی التهار و أنزل و سطره (بحار: ۷۳/۲۷۷) از ائمه معصومین (علیهم‌السلام) روایت شده که: هنگامی که می‌خواهی مسافرت نمایی دو طرف روز حرکت کن و وسط روز استراحت نما.

۱۳۶۸ رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۱۸ ف ۲۷.

۱۳۶۹ الرقیق ثم السفر (بحار: ۷۳/۲۷۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): همسفر سپیس سفر.

۱۳۷۰ قال رسول الله: فی سفرٍ خرج حاجاً: من کان سیئ الخلق و الجوار فلا یصحبا (مکارم: ص ۲۵۱) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که به عنوان حاجی در سفری از منزل خارج می‌شدند فرمودند: هر کس بد خلق و بد همسایه است با ما همراه نشود.

- ✳ همسفر شدن با افرادی بین چهار تا هفت نفر^{۱۳۷۱}.
- ✳ اگر پیاده حرکت می‌کند، تندتر رفتن هنگام خستگی^{۱۳۷۲} خصوصاً به این صورت که پاها را کوتاه برداشته و حرکت را سریع نماید^{۱۳۷۳}.
- ✳ حرکت در جاده و پرهیز از میان برهای غیر جاده‌ای^{۱۳۷۴}.
- ✳ اطراق نکردن در قسمت‌های پست زمین^{۱۳۷۵}.

(و خوش بزمی (۴ مورد)

- همسفر ما حتما انسان خوش بزمی است زیرا امور ذیل را رعایت می‌کند:
- ✳ همیشه لبخند زدن به صورت همسفری‌ها^{۱۳۷۶}.
- ✳ سرودن و خواندن شعر^{۱۳۷۷} بدون صدای بلند^{۱۳۷۸}.
- ✳ شوخی نمودن زیاد^{۱۳۷۹}.
- ✳ اطراق در قسمت های خوش آب و هوا^{۱۳۸۰} و یا لاقل آرام‌تر حرکت نمودن از این مناطق^{۱۳۸۱}.

دیگر خصوصیات شخصیتی همسفر (۷ مورد)

- همسفر خوب ما خصوصیات دیگری هم دارد:
- ✳ حفظ عزت نفس و همسفر شدن با هم شأن‌های اقتصادی^{۱۳۸۲}.
- ✳ رازداری بعد از سفر^{۱۳۸۳}.
- ✳ تماس داشتن با خانواده و دوستان در سفر مثل نامه نوشتن به آن‌ها^{۱۳۸۴}.
- ✳ به یاد خانواده و دوستان و خویشان بودن با آوردن سوغات برای آن‌ها^{۱۳۸۵}.
- ✳ بیش‌تر سکوت همراه با تفکر در طول سفر^{۱۳۸۶}.
- ✳ اظهار نظر نکردن در جایی که کسی نظر او را نخواست است^{۱۳۸۷}.
- ✳ داشتن شرم در انتخاب مکان مناسب برای دستشویی نمودن^{۱۳۸۸}.

^{۱۳۷۱} أَحَبُّ الصَّحَابَةِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَرْبَعَةٌ وَمَا زَادَ قَوْمٌ عَلَى سَبْعَةٍ إِلَّا كَثُرَ لَغَطُهُمْ (وسائل: ۱۱/۴۱۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): محبوب‌ترین همراهان چهار نفر هستند و اگر از هفت نفر بیش‌تر شدند سر و صدایشان زیاد می‌شود.

^{۱۳۷۲} إِذَا أَعْيَا أَحَدُكُمْ فَلْيَهْرُولْ (بخاری: ۷۳/۲۷۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که راه، شما را خسته نمود قدم‌ها را تندتر بردارید.

^{۱۳۷۳} سَيَرُوا وَ أَسْلَمُوا فَإِنَّهُ أَحْفَ عَلَيْهِمْ (فقیه: ۲/۲۹۵) امام صادق (علیه‌السلام): حرکت کنید با گام‌های کوتاه و سریع زیرا این برای شما راحت‌تر است.

^{۱۳۷۴} عَلَيْكُمْ بِالْجَادَةِ وَ إِنْ دَارَتْ (بخاری: ۷۳/۲۷۷) امام علی (علیه‌السلام): همراه جاده باشید! هرچند جاده دور زند. یعنی راهتان دورتر شود.

^{۱۳۷۵} إِذَا سَافَرْتَ فَلَا تَنْزِلَنَّ الْأَوْدِيَةَ فَإِنَّهَا مَأْوَى الْحَيَاتِ وَالسَّبَاعِ (وسائل: ۱۱/۴۳۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که مسافرت می‌روی، در قسمت‌های پست زمین فرود نیا زیرا در این مکان‌ها مارها و درنده‌گان است.

^{۱۳۷۶} رَجُوعَ كُنَيْدٍ بِمُسْتَنْدَاتٍ «خاص» حَدِيثِ ۱۸ ف ۲.

^{۱۳۷۷} زَادَ الْمَسَافِرِ الْهُدَاءَ وَالشَّعْرَ مَا كَانَ مِنْهُ لَيْسَ فِيهِ جَفَاءٌ (وسائل: ۱۱/۴۱۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): توشه مسافر آواز خواندن برای شتر و شعری است که در آن ابتدال نباشد.

^{۱۳۷۸} رَجُوعَ كُنَيْدٍ بِمُسْتَنْدَاتٍ «خاص» حَدِيثِ ۱۸ ف ۲۸.

^{۱۳۷۹} الْمَرْوَةُ فِي السَّفَرِ كَثْرَةُ الزَّادِ وَ طَيِّبُهُ وَ بَدَلُهُ لِمَنْ كَانَ مَعَكَ وَ كِتْمَانُكَ عَلَى الْقَوْمِ سِرَّهُمْ بَعْدَ مَفَارِقَتِكَ إِيَّاهُمْ وَ كَثْرَةُ الْمَزَاحِ فِي غَيْرِ مَا يَسْخَطُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (بخاری: ۲۶۶/۷۳) امام صادق (علیه‌السلام): انسانیت در سفر زیاد برداشتن توشه سفر و با کیفیت خوب! است و قرار دادن در اختیار کسی که با توست، و پنهان داشتن حوادث اتفاق افتاده بعد از جدا شدن از همسفری‌ها و شوخی نمودن زیاد در غیر آنچه خشم خداوند است.

^{۱۳۸۰} رَجُوعَ كُنَيْدٍ بِمُسْتَنْدَاتٍ «خاص» حَدِيثِ ۱۸ ف ۲۰.

^{۱۳۸۱} إِذَا سَرَتْ فِي أَرْضٍ مُخَصَّبَةٍ فَارْفُقْ بِالسَّيْرِ وَ إِذَا سَرَتْ فِي أَرْضٍ مُجَدَّبَةٍ فَعَجِّلْ بِالسَّيْرِ (بخاری: ۷۳/۲۷۹) امام باقر (علیه‌السلام): زمانی که در زمین سبزه زار حرکت می‌کنی به نرمی حرکت کن و زمانی که در زمین خشک حرکت می‌کنی در حکت شتاب نما!

^{۱۳۸۲} أَعْنِ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ يَخْرُجُ الرَّجُلُ مَعَ قَوْمٍ مَيَّاسِيرٍ وَ هُوَ أَقْلَهُمْ شَيْئًا فَيُخْرِجُ الْقَوْمَ النَّفَقَةَ وَ لَا يَقْدِرُ هُوَ أَنْ يَخْرُجَ مِثْلَ مَا أَخْرَجُوا فَقَالَ مَا أَحَبُّ أَنْ يَذِلَّ نَفْسَهُ لِيَخْرُجَ مَعَ مَنْ هُوَ مِثْلُهُ (کافی: ۴/۲۸۵) شخصی به امام می‌گوید: فرد کم درآمدی با گروهی توانگر به سفر می‌رود و زمانی که آن‌ها توشه‌های خود را بیرون می‌آورند او نمی‌تواند مثل آن‌ها توشه‌اش را بیرون بیاورد. حضرت فرمودند: دوست ندارم خودش را خوار نماید، باید با هم شان‌های خودش به سفر می‌رفت.

^{۱۳۸۳} لَيْسَ مِنَ الْمَرْوَةِ أَنْ يُحَدِّثَ الرَّجُلُ بِمَا يَلْقَى فِي السَّفَرِ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ (وسائل: ۱۱/۴۳۳) امام صادق (علیه‌السلام): از انسانیت نیست که فردی از آنچه در سفر برایش اتفاق افتاده است، از خوب و بد، نقل نماید.

^{۱۳۸۴} التَّوَصَّلُ بَيْنَ الْإِخْوَانِ فِي الْحَضَرِ التَّزَاوُرُ وَ فِي السَّفَرِ التَّكَاتُبُ (وسائل: ۱۲/۱۳۵) امام صادق (علیه‌السلام): ارتباط با دوستان در وطن به دیدار از یکدیگر است و در سفر به نامه نگاری با یکدیگر است.

^{۱۳۸۵} إِذَا سَافَرَ أَحَدُكُمْ فَقَدِمَ مِنْ سَفَرِهِ فَلْيَأْتِ أَهْلَهُ بِمَا تَيْسَّرَ وَ لَوْ بِحَجْرٍ (وسائل: ۶۷/۴۵۹) امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که یکی از شما مسافرت می‌رود برای خانواده‌اش طبق توانش چیزی بیاورد ولو سنگی.

^{۱۳۸۶} رَجُوعَ كُنَيْدٍ بِمُسْتَنْدَاتٍ «خاص» حَدِيثِ ۱۸ ف ۶.

^{۱۳۸۷} عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ إِنَّكَ سَتَصْحَبُ أَقْوَامًا فَلَا تَقُولَنَّ أَنْزَلُوا هَاهُنَا وَ لَا تَنْزَلُوا هَاهُنَا فَإِنَّ فِيهِمْ مَنْ يَكْفِيكَ (وسائل: ۱۱/۴۳۱) امام به شخصی فرمودند: به زودی با عده‌ای مسافرت خواهی رفت، هیچ گاه به آن‌ها نگو که این جا فرود آید، آنجا فرود نیاید، زیرا در بین آن‌ها کسانی هستند که تو را بی‌نیاز از اظهار نظر. کنند.

^{۱۳۸۸} رَجُوعَ كُنَيْدٍ بِمُسْتَنْدَاتٍ «خاص» حَدِيثِ ۱۸ ف ۲۲.

آداب نشستن (۱۷ مورد)

مذ زمانی که کسی وارد مجلس شد و به طرف افرادی که نشستند آمد، آن افراد حرکتی به خود بدهند تا اگر خواست بین آن‌ها بنشینند و الا مکان وسیع‌تری را برای خود برگزینند.^{۱۳۸۹}

مذ رد نمودن جای باز شده مورد ملامت گرفته است.^{۱۳۹۰}، خصوصاً زمانی که دوستی این جا را باز نماید.^{۱۳۹۱} مگر این که دارای شرایطی که خواهیم گفت نباشد.

مذ مهمان، هر جا که صاحب خانه گفت همانجا بنشینند چه این که او بهتر می‌داند خانواده‌اش چگونه از دید مهمان محفوظ می‌مانند.^{۱۳۹۲} مگر این که جایی را که پیشنهاد می‌دهد صرفاً به جهت احترام بوده و قسمت بالای مجلس باشد.^{۱۳۹۳}

مذ وقتی دوست شما برای کاری نزد شما نشست تا او از جای خود بلند نشده شما از جای خود برنخیزید.^{۱۳۹۴} و اما اگر او تنها نزد شما نشست است و با شما کار خصوصی ندارد می‌توانید با کسب اجازه از جای خود برخیزید.

خصوصیات مکان نشستن (۹ مورد)

جایی را که برای انسان باز نموده‌اند باید دارای خصوصیات ذیل باشد تا مورد قبول قرار گیرد:

مذ این مکان در بالای مجلس نباشد و الا می‌تواند آن را رد نماید.^{۱۳۹۵}

مذ کسی را از جایش بلند ننموده باشند.^{۱۳۹۶}

مذ جای کسی را که رفته است تا برگردد به او نداده باشند.^{۱۳۹۷}

مذ جای باز شده باید به خصوص در فصل تابستان به اندازه کافی باشد که موجب اذیت دیگران نشود.^{۱۳۹۸}

مذ اگر به هر علتی مجبور شد تا در جای تنگ بنشیند چهار زانو ننشیند.^{۱۳۹۹}

مذ جای باز شده مخصوص افراد مهم‌تری نباشند.^{۱۴۰۰}

مذ در صورتی که جایی برای انسان باز نشد و یا جای باز شده مناسب نبود، خوب است انسان جایی بنشیند که خصوصیات ذیل را دارا باشد:

○ وسیع‌ترین مکان باشد.^{۱۴۰۱}

○ رو به قبله باشد.^{۱۴۰۲}

○ بین دو دوست نباشد مگر با اجازه آن دو.^{۱۴۰۳}

آداب نشستن در محفل درس و وعظ (۴ مورد)

مذ از روی گردن دیگران خودش را به جلوی مجلس نرساند بلکه پشت سر آخرین نفر بنشیند.^{۱۴۰۴}

مذ رو به واعظ و یا معلم بنشیند.^{۱۴۰۵}

مذ در وسط حلقه محفل نباشد.^{۱۴۰۶}

مذ نزدیک‌ترین جا به دیگران باشد.^{۱۴۰۷}

^{۱۳۸۹} إِنْ مِنْ حَقِّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ إِذَا أَرَادَ الْجُلُوسَ أَنْ يَتَرَحَّحَ لَهُ (مکارم: ۲۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): از جمله حقوق مسلمان بر مسلمان این است که هر وقت خواست بنشیند برایش خود را کمی حرکت دهد.

^{۱۳۹۰} لَا يَأْبَى الْكِرَامَةَ إِلَّا حِمَارٌ: التَّوَسُّعَةُ فِي الْمَجْلِسِ وَالطَّيِّبُ يُعْرَضُ عَلَيْهِ (وسائل: ۱۲/۱۰۲) امام علی (علیه-السلام): جز الاغ کسی احترامی که به او می‌شود رد نمی‌کند. مثل: جا باز نمودن در مجلس و عطری که به او تعارف می‌شود.

^{۱۳۹۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۳ ف ۱

^{۱۳۹۲} إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ عَلَى أُخِيهِ فِي رَحْلِهِ فَلْيَقْعُدْ حَيْثُ يَأْمُرُهُ صَاحِبُ الرَّحْلِ فَإِنَّ صَاحِبَ الرَّحْلِ أَعْرَفُ بَعُورَةَ بَيْتِهِ مِنَ الدَّخْلِ عَلَيْهِ (بحار: ۷۲/۴۶۵) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که یکی از شما به منزل دوستش می‌رود، آنجایی بنشیند که صاحب خانه به او می‌گوید چه این او آگاه‌تر از مهمان است نسبت به این که خانواده‌اش چگونه محفوظ‌تر هستند.

^{۱۳۹۳} إِذَا دَخَلْتَ مَنْزِلَ أُخِيكَ فَاقْبَلِ الْكِرَامَةَ كُلَّهَا إِلَّا الْجُلُوسَ فِي الصَّدْرِ (مستدرک: ۸/۴۰۶) امام صادق (علیه-السلام): زمانی که به منزل دوست رفتی هر چه تعارف کرد قبول کن مگر نشستن در بالای مجلس را.

^{۱۳۹۴} أَنَّهُ لَا جُلْسَ إِلَيْهِ أَحَدٌ قَطُّ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ. (ورآم: ۱/۳۰) هر کس که کنار پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) می‌نشست، ایشان قبل از این که بنشیند برایش بلند می‌شدند.

^{۱۳۹۵} إِذَا دَخَلْتَ مَنْزِلَ أُخِيكَ فَاقْبَلِ الْكِرَامَةَ كُلَّهَا إِلَّا الْجُلُوسَ فِي الصَّدْرِ (مستدرک: ۸/۴۰۶) امام صادق (علیه-السلام): زمانی که به منزل دوست رفتی هر چه تعارف کرد قبول کن مگر نشستن در بالای مجلس را.

^{۱۳۹۶} نَهَى النَّبِيُّ عَنْ أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ عَنْ مَجْلِسِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرَ قَالَ وَ لَكِنْ تَفَسَّحُوا وَ تَوَسَّعُوا (بحار: ۷۲/۴۶۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) از این که کسی را از جایش حرکت دهند تا دیگری را آنجا بنشانند نهی نموده است و فرموده است: جا دهید و جا باز کنید.

^{۱۳۹۷} إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ فَهِيَ أَوْلَى بِمَكَانِهِ (مکارم: ۲۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): وقتی یکی از شما از جایش بلند شد و بعد برگشت اولویت جا با اوست.

^{۱۳۹۸} يَنْبَغِي لِلنِّسَاءِ فِي الصِّيْفِ أَنْ يَكُونَ بَيْنَ كُلِّ اثْنَيْنِ مَقْدَارُ عَظْمِ الذَّرَاعِ لئَلَّا يَشُقَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الْحَرِّ (کافی: ۲/۶۶۲) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خوب است در تابستان بین هر دو نفر باندازه یک استخوان ذراع نیم متر. فاصله باشد تا در گرما بعضی بعضی دیگر را به زحمت نیاندازند.

^{۱۳۹۹} قِيلَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَمْ تَرَى هَذَا الْخَلْقَ كُلَّهُ مِنَ النَّاسِ فَقَالَ أَلَيْ مِنْهُمْ... الْمُتَرَبِّعُ فِي مَوْضِعِ الصِّيْقِ... (مستدرک: ۸/۴۰۲) از امام سؤال شد که آیا اینان همه انسانند؟! حضرت فرمود: از آن‌ها استثناء نما کسی را که... در جای تنگ چهار زانو می‌نشیند (یعنی پایش را بر ران پای دیگر می‌گذارد). ادامه حدیث در پیوست.

^{۱۴۰۰} الْأَطْرَافُ مَجَالِسُ الْأَشْرَافِ (غرر: ۴۳۰) امام علی (علیه‌السلام): اطراف، محل‌های نشستن افراد شاخص است.

^{۱۴۰۱} رجوع کنید به مستندات «خاص» حدیث ۲۳ ف ۲.

^{۱۴۰۲} إِنْ لِكُلِّ شَيْءٍ شَرَفًا وَ إِنْ أَشْرَفَ الْمَجَالِسِ مَا اسْتَقْبَلَ بِهِ الْقِبْلَةَ (مستدرک: ۸/۴۰۶) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): برای هر چیزی قسمتی است که برتر از دیگر قسمت‌ها است، قسمت برتر مجالس رو به قبله است.

^{۱۴۰۳} نَهَى النَّبِيُّ أَنْ يَجْلِسَ الرَّجُلُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ إِلَّا بِإِذْنِهِمَا (بحار: ۷۲/۴۶۸). پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) از این که کسی بین دو نفر بدون اجازه آن‌ها بنشیند نهی نموده‌اند.

^{۱۴۰۴} لَا يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَجْلِسَ إِلَّا حَيْثُ يَنْتَهِي بِهِ الْجُلُوسُ فَإِنَّ تَخَطَّى أَعْنَاقَ الرَّجَالِ سَخَافَةٌ (مستدرک: ۸/۴۰۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): خوب نیست که فردی جایی غیر از کنار آخرین نفر در مجلس بنشیند، این که از روی گردن دیگران خودش را به جلوی مجلس برساند نشان کم عقلی است.

^{۱۴۰۵} كُلُّ وَاعِظٍ قَبْلَهُ (بحار: ۷۲/۴۶۷) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر واعظی قبله است. در مجالس رو به سخنران بنشینید.

^{۱۴۰۶} أَنْ النَّبِيِّ لَعَنَ مَنْ جَلَسَ وَسَطَ الْحَلْقَةِ (بحار: ۷۲/۴۶۸) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) لعن نموده‌اند کسی را وسط حلقه دیگران بنشیند.

^{۱۴۰۷} إِذَا جَلَسْتُمْ إِلَى الْمُعَلِّمِ أَوْ جَلَسْتُمْ فِي مَجَالِسِ الْعِلْمِ فَادْنُوا وَ لِيَجْلِسَ بَعْضُكُمْ خَلْفَ بَعْضٍ وَ لَا تَجْلِسُوا مُتَفَرِّقِينَ كَمَا يَجْلِسُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ (مستدرک: ۸/۴۰۴) پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): زمانی که نزد معلمی می‌نشینید و یا در محافل علمی شرکت می‌کنید، نزدیک شوید و هر کدام پشت دیگری بنشینند و مثل زمانی جاهلیت متفرق نشینید.

آداب عیادت کننده (۱۴ مورد)

۱. میوه‌ای یا عطری و یا گیاهی برای بخور به همراه ببرد^{۱۴۰۸}.
۲. درد مریض به او اجازه تحمل عیادت کننده را بدهد براین اساس درد‌هایی مثل دُمَل، درد دندان، و چشم درد، مناسب عیادت نیست^{۱۴۰۹}.
۳. فاصله هر عیادت با عیادت قبل، کمتر از سه روز و یا دو روز نباشد^{۱۴۱۰}.
۴. دفعات عیادت بیش از سه بار نشود^{۱۴۱۱} و اگر باز هم مرضش به طول انجامید او را با خانواده‌اش تنها گذاشته و دیگر به عنوان عیادت به دیدن مریض نرود^{۱۴۱۲}.
۵. مدت نشستن نزد مریض را کوتاه نماید، مگر این که خود مریض بخواهد^{۱۴۱۳}، و یا لازم باشد که از مریض مراقبت نماید^{۱۴۱۴}.
۶. دستش را در ابتدای نشستن بر ساعد دست مریض بگذارد^{۱۴۱۵}.
۷. عیادت کننده در مدت نشستن، دستش را بر دست دیگر گذاشته و یا بر پیه شانه‌اش بگذارد^{۱۴۱۶}.
۸. به مریض غذایی را که دوست دارد، بخوراند^{۱۴۱۷}.
۹. حال او را بپرسد و بگوید که روز و شیش را چگونه می‌گذرانند^{۱۴۱۸}.
۱۰. برای مریض دعا کند^{۱۴۱۹}، از او نیز بخواهد که برایش دعا نماید^{۱۴۲۰}.
۱۱. نزد مریض چیزی نخورد^{۱۴۲۱}.
۱۲. به مریض امید بهبودی بدهد^{۱۴۲۲}.
۱۳. در صورتی که مرض بیش از سه روز ادامه یافت به عیادت برود^{۱۴۲۳}.
۱۴. بعد از ظهر به بعد را برای عیادت انتخاب نماید^{۱۴۲۴}.

آداب مریض (۲ مورد)

۱. مریضیش را به اطلاع دوستانش برساند^{۱۴۲۵} البته اگر بیش از سه روز به طول بیانجامد^{۱۴۲۶}.
- ۲- به عیادت کنندگان اجازه ورود بدهد^{۱۴۲۷}.

^{۱۴۰۸} امام صادق (علیه‌السلام) از گروهی که برای عیادت مریضی می‌رفتند سؤال نمودند: آیا با خود سیبی، گلابی، ترنجبی، کمی عطر و شاخه گیاهی که بشود با آن بخور داد با خود همراه دارید؟ آن‌ها پاسخ دادند هیچ چیز از این‌ها با ما نیست! حضرت فرمودند: **أَمَا تَعْلَمُونَ أَنَّ الْمَرِيضَ يَسْتَرِيحُ إِلَيَّ كُلِّ مَا أُدْخِلَ بِهِ عَلَيْهِ مِغْرَ نَمِي دَانِيْدِ مَرِيضِ احْسَاسِ اَرَامِشِ مِي كَنْدِ نَسْبِتِ بِهِ هِرْجِهِ كِهِ بَرَايِ او بَرْدِهِ شُود.** (کافی: ۳/۱۱۸).

^{۱۴۰۹} **ثَلَاثَةٌ لَا يُعَادُونَ صَاحِبَ الدَّمَلِ وَ الضَّرْسِ وَ الرَّمَدِ (بحار: ۷۸/۳۰۲)** پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): سه نفر هستند که عیادت نمی‌شوند: صاحب دُمَل؛ درد دندان و چشم درد.

^{۱۴۱۰} **لَا تَكُونُ عِيَادَةً فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَإِذَا وَجِبَتْ فَيَوْمَ وَ يَوْمَ (کافی: ۳/۱۱۷)** امام صادق (علیه‌السلام): عیادت در کمتر از سه روز روز نباشد و اگر صورت داشت یکروز در میان باشد.

^{۱۴۱۱} **العِيَادَةُ ثَلَاثَةٌ وَ التَّعْزِيَةُ مَرَّةً (مکارم: ۳۶۱)** پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): عیادت یک روز است و شرکت در تعزیه یک بار.

^{۱۴۱۲} **إِذَا طَالَتْ الْعِلَّةُ تَرَكَ الْمَرِيضَ وَ عِيَالَهُ (کافی: ۳/۱۱۷)** امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که مریضی طولانی شد، مریض با خانواده‌اش تنها گذاشته می‌شود.

^{۱۴۱۳} **إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْعَوَادِ أَجْرًا عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَمَنْ إِذَا عَادَ أَخَاهُ خَفَّفَ الْجُلُوسَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْمَرِيضُ يُحِبُّ ذَلِكَ وَ يَرِيدُهُ وَ يَسْأَلُهُ ذَلِكَ (کافی: ۳/۱۱۹)** امام علی (علیه‌السلام): بیشترین اجر را در نزد خداوند کسی دارد از میان عیادت کننده‌گان کسی دارد که وقتی برادرش را عیادت می‌کند نشستنش را کوتاه نماید مگر این که مریض این را دوست داشته، خواسته و آن را تقاضا نماید.

^{۱۴۱۴} **مَنْ قَامَ عَلَيَّ مَرِيضًا يَوْمًا وَ لَيْلَةً بَعَثَهُ اللَّهُ مَعَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ الرَّحْمَنِ فَجَازَ عَلَيَّ الصَّرَاطَ كَالْبَرْقِ اللَّامِعِ (بحار: ۷۸/۲۲۵)** پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس روز و شبی را بر سر مریض حضور داشته باشد خداوند او را روز قیامت با ابراهیم خلیل الرحمن مبعوث نموده و لذا می‌تواند مثل برق درخشنده از صراط عبور نماید.

^{۱۴۱۵} **تَمَامُ الْعِيَادَةِ لِلْمَرِيضِ أَنْ تَضَعَ يَدَكَ عَلَيَّ ذِرَاعِهِ وَ تَعْجَلَ الْقِيَامَ مِنْ عِنْدِهِ فَإِنَّ عِيَادَةَ النَّوَكِيِّ أَشَدَّ عَلَيَّ الْمَرِيضِ مِنْ وَجَعِهِ (کافی: ۳/۱۱۸)** امام صادق (علیه‌السلام): همه عیادت به این است که دستت بر ساعد بیمار قرار دهی و بعد سریع بلند شوی زیرا که عیادت آدم‌های احمق از درد مریض سخت‌تر است.

^{۱۴۱۶} **مِنْ تَمَامِ الْعِيَادَةِ أَنْ يَضَعَ الْعَائِدُ يَدَيْهِ عَلَيَّ الْآخِرَى أَوْ عَلَيَّ جِهَتِهِ (کافی: ۳/۱۱۹)** امام علی (علیه‌السلام): از مصادیق عیادت کامل این است که عیادت کننده که یک دستش را بر دست دیگری گذاشته و یا بر پیشانی‌اش بگذارد.

^{۱۴۱۷} **مَنْ أَطْعَمَ مَرِيضًا شَهْوَتَهُ أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ ثَمَارِ الْجَنَّةِ (دعوات: ۲۳۰)** پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): هر کس به مریض آنچه را دوست دارد بدهد خداوند او را از میوه‌های بهشت اطعام خواهد نمود.

^{۱۴۱۸} **تَمَامُ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ أَنْ يَضَعَ أَحَدُكُمْ يَدَهُ عَلَيْهِ وَ يَسْأَلُهُ كَيْفَ أَنْتَ كَيْفَ أَصْبَحْتَ وَ كَيْفَ أَمْسَيْتَ (مکارم: ۳۵۹)** پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله): همه عیادت به این است که یکی از شما دستش را بر مریض گذاشته و از او بپرسد که چطور؟ چگونه شبت را صبح کردی؟ چگونه روزت را شب نمودی؟

^{۱۴۱۹} **عَنْ سَلْمَانَ قَالَ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ يُعَوِّدُنِي وَ أَنَا مَرِيضٌ فَقَالَ (بحار: ۷۸/۲۲۰)** سلمان می‌گوید که رسول خدا به عیادت من آمد و این گونه برایم دعا نمود: **«كَشَفَ اللَّهُ ضَرْكَ وَ عَظْمَ أَجْرَكَ وَ عَافَاكَ فِي دِينِكَ وَ جَسَدِكَ إِلَى مَدَّةِ أَجَلِكَ»** خداوند رنجت را برطرف نماید و پاداشت را بزرگ گرداند و عافیت به دین و تنت تا هنگام مرگت بدهد!

^{۱۴۲۰} **إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ عَلَيَّ أَخِيهِ عَائِدًا لَهُ فَلْيَدْعُ لَهُ وَ لِيُطَلَّبَ مِنْهُ الدَّعَاءُ فَإِنَّ دَعَاءَهُ مِثْلُ دَعَاءِ الْمَلَائِكَةِ (مکارم: ۳۶۱)** امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که یکی از شما برادرش را عیادت نمود برایش دعا نماید و از بخواهد که برایش دعا نماند زیرا که دعای او مثل دعای ملائک است!

^{۱۴۲۱} **إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ نَهَى أَنْ يُؤَكَّلَ عِنْدَ الْمَرِيضِ شَيْءٌ إِذَا عَادَهُ الْعَائِدُ فَيَحْبِطُ اللَّهُ بِذَلِكَ أَجْرَ عِيَادَتِهِ (مستدرک: ۲/۱۵۴)** امام علی (علیه‌السلام): پیامبر خدا از این که عیادت کننده هنگام عیادت چیزی نزد مریض بخورد نهی نموده‌اند زیرا اجر خدا را با این عمل از بین برده است.

^{۱۴۲۲} **إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَيَّ الْمَرِيضِ فَنَفَسُوا لَهُ فِي الْأَجْلِ فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ شَيْئًا وَ هُوَ يُطِيبُ النَّفْسَ (بحار: ۷۸/۲۲۵)** امام صادق (علیه‌السلام): زمانی که بر مریض داخل می‌شوید، برای او زندگی بیشتری را آرزو نمایید زیرا این آرزوی چیزی را (مرگی را) بر نمی‌گرداند ولی او خوشحال می‌شود.

^{۱۴۲۳} **العِيَادَةُ بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ (بحار: ۷۸/۲۲۸)** امام علی (علیه‌السلام): عیادت بعد از سه روز است.

^{۱۴۲۴} **أَنَّ أَبَا مُوسَى عَادَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ فَقَالَ الْحَسَنُ أَعَائِدًا جِئْتَ أَوْ زَائِرًا؟ فَقَالَ عَائِدًا فَقَالَ مَا مِنْ رَجُلٍ يَعُودُ مَرِيضًا مُمْسِيًا إِلَّا خَرَجَ مَعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلِكٍ يَسْتَعْفِرُونَ لَهُ حَتَّى يُصْبِحَ (بحار: ۷۸/۲۱۶)** امام حسن (علیه‌السلام): شخصی به عیادت حسن بن علی رفت، حضرت از او سؤال نمودند که آیا برای عیادت آمدی و یا زیارت؟ مرد پاسخ داد: برای عیادت حضرت فرمودند: هر فردی مریضی را در شامگاه عیادت نماید با او هفتاد هزار فرشته خارج شده و برایش تا صبح استغفار می‌کنند

^{۱۴۲۵} **يَنْبَغِي لِلْمَرِيضِ مِنْكُمْ أَنْ يُؤَذِّنَ إِخْوَانَهُ بِمَرَضِهِ فَيَعُوذُونَ قَبُولًا فِيهِمْ وَ يُوجِرُونَ فِيهِ (مکارم: ۳۶۰)** امام صادق (علیه‌السلام): خوب است برای مریضی از شما که برادرانش را نسبت به مرضش آگاه نماید، که او را عیادت نموده و اجر ببرد و موجب اجر شوند.

^{۱۴۲۶} **العِيَادَةُ بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ (بحار: ۷۸/۲۲۸)** امام علی (علیه‌السلام): عیادت بعد از سه روز است.

^{۱۴۲۷} **إِذَا مَرَضَ أَحَدُكُمْ فَلْيَأْذِنِ لِلنَّاسِ بِدُخُولِنَ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَ لَهُ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ ثُمَّ قَالَ أَ تَدْرِي مِنَ النَّاسِ قُلْتُ أُمَّةٌ مُحَمَّدٌ قَالَ النَّاسُ هُمْ شِيعَتُنَا (بحار: ۸۷/۲۱۸)** امام رضا (علیه‌السلام): زمانی که یکی از شما مریض شد به مردم اجازه بدهد تا بر او وارد شوند زیرا هر یک از آن‌ها یک دعای مستجاب دارد، سپس امام از فردی که نزدشان بود. سؤال نمودند: می‌دانی منظور از مردم چه کسانی هستند؟ (آن شخص می‌گوید) گفتیم: منظور امت پیامبر هستند! حضرت فرمود: (منظور از) مردم شیعیان ما هستند.

در این بخش احادیثی که دارای بیش از یک فراز هستند و هر فراز جداگانه مورد استناد قرار گرفته‌اند، جمع آوری شده‌اند.

۹۰ ف ۶: قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ: يَا بَنِيَّ ۱. انظُرْ خَمْسَةً فَلَا تُصَاحِبْهُمْ وَ لَا تُحَادِثْهُمْ وَ لَا تُرَافِقْهُمْ فِي طَرِيقٍ فَقُلْتُ يَا أَبَاهُ مِنْ هُمْ قَالَ ۲. إِيَّاكَ وَ مُصَاحِبَهُ الْكَذَّابَ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلَةِ السَّرَّابِ يَقْرَبُ لَكَ الْبَعِيدَ وَ يَبَاعِدُ لَكَ الْقَرِيبَ ۳. وَ إِيَّاكَ وَ مُصَاحِبَهُ الْفَاسِقَ فَإِنَّهُ بَأْتَعَكَ بِأَكْلِهِ أَوْ أَقْلَ مِنْ ذَلِكَ ۴. وَ إِيَّاكَ وَ مُصَاحِبَهُ الْبَخِيلَ فَإِنَّهُ يَخْذُلُكَ فِي مَالِهِ أَحْوَجَ مَا تَكُونُ إِلَيْهِ ۵. وَ إِيَّاكَ وَ مُصَاحِبَهُ الْأَحْمَقَ فَإِنَّهُ يَرِيدُ أَنْ يَنْفَعَكَ فَيُضْرِكُ ۶. وَ إِيَّاكَ وَ مُصَاحِبَهُ الْقَاطِعَ لِرَحْمِهِ فَإِنِّي وَجَدْتُهُ مَلْعُونًا فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي ثَلَاثَةِ مَوَاضِعَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَ تَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ (محمد: ۲۲؛ دو آیه دیگر در ۲۵ رعد و ۲۷ بقره). (کافی: ۳۸۶/۲) امام باقر (علیه السلام): علی بن حسین به من فرمود: پسر من! ۱. به پنج نفر نگاه کن و با آن‌ها مصاحبت نکن و هم سخن نشو و در هیچ راهی همراه شان نباش! گفتیم: پدر! آن‌ها چه کسانی هستند؟ حضرت فرمود: ۲. از همراهی با دروغگو بپرهیز! او مثل سراب می‌ماند، دور را برایت نزدیک و نزدیک را برای دور جلوه می‌دهد، ۳. و از مصاحبت با فاسق برحذر باش! زیرا او تو را به لقمه‌ای و کمتر از لقمه‌ای می‌فروشد، ۴. و از رفاقت با بخیل بپرهیز کن! زیرا او تو را در رابطه با اموالش با همه نیازی که به آن‌ها داشته باشی یاری نخواهد کرد، ۵. و از همراهی با احمق بپرهیز کن! زیرا می‌خواهد به تو سود برساند ولی ضرر می‌رساند، ۶. و از همراهی با کسی که با خویشانش قطع ارتباط نموده است برحذر باش! زیرا من در سه جای قرآن دیدم که خداوند او را لعنت نموده است! خداوند می‌فرماید: اگر از دستورات خداوند رویگردان شوید، آیا جز این انتظار می‌رود که در زمین فساد کنید و پیوند های خویشاوندی را قطع نمایید؟! اینان همانهایی هستند که خداوند لعنتشان نموده است.

۹۴ ف ۳: يَتَّبِعِي لِلْمُسْلِمِ أَنْ يَجْتَنِبَ مُؤَاخَاةَ ثَلَاثَةٍ: الْمَاجِنِ وَ الْأَحْمَقِ وَ الْكَذَّابِ: ۱. فَأَمَّا الْمَاجِنُ فَيَزِينُ لَكَ فِعْلَهُ وَ يَحِبُّ أَنْ تَكُونَ مِثْلَهُ وَ لَا يُعِينُكَ عَلَيَّ أَمْرٍ دِينِكَ وَ مَعَادِكَ وَ مَقَارَنَتَهُ جَفَاءً وَ قَسْوَةً وَ مَدْخَلَهُ وَ مَخْرَجَهُ عَلَيْكَ عَارًا. ۲. أَمَّا الْأَحْمَقُ فَإِنَّهُ لَا يُشِيرُ عَلَيْكَ بِخَيْرٍ وَ لَا يَرْجِي لِحَرْفِ السُّوءِ عَنْكَ وَ لَوْ جَهَدَ نَفْسَهُ وَ رَبَّمَا أَرَادَ مَنفَعَتَكَ فَضْرَكَ. ۳. أَمَّا الْكَذَّابُ فَإِنَّهُ لَا يَهْتِكُ مَعَهُ عَيْشَ يَنْقُلُ حَدِيثَكَ وَ يَنْقُلُ إِلَيْكَ الْحَدِيثَ كُلَّمَا أَقْنَى أَحَدُوهُ مَطْلَهَا بِأُخْرَى حَتَّى أَنَّهُ يُحَدِّثُ بِالصِّدْقِ فَمَا يَصْدَقُ وَ يَغْرِي بَيْنَ النَّاسِ بِالْعُدَاوَةِ فَيَنْبِتُ السُّخَّامَ فِي الصُّدُورِ. (کافی: ۲/۳۷۶) امام صادق (علیه السلام): خوب است مسلمان از دوستی با سه کس اجتناب نماید: کسی که برایش مهم نیست چه چیز درباره او بگویند و یا او درباره دیگران چه بگوید، کسی که احمق است و کسی که دروغگو است. ۱. اما بی‌حیا: او کارش را برای تو زیبا جلوه می‌دهد و دوست دارد که مثل او باشی و تو را نسبت به امورات دینی و اخرویت یاری نمی‌دهد، نزدیک بودن با او درشت‌خویی و سخت‌دلی است و رفت و آمد او با تو ذلت و خواری است. ۲. اما احمق: او تو را به هیچ خیری راهنمایی نمی‌کند، و امید رفع نمودن هیچ بدی از تو به او نیست هر چند هم تلاش نماید، چه بسا می‌خواهد نفعی به تو برساند ولی به تو ضرر می‌زند. ۳. اما دروغگو: زندگی با او گوارا نیست، سخن تو را برای دیگری نقل می‌کند و حرف دیگران را نیز برای تو نقل می‌نماید، هر زمان که حادثه‌ای که موجب اختلاف است پایان پذیرد حادثه دیگری را عکس می‌کند، آنقدر که اگر راست هم بگوید کسی او را تصدیق نمی‌کند، در میان مردم به ستیزه جویی معروف است، بذر کینه را در دل‌ها می‌کارد.

۱۱۲ ف ۲: لَا تَقَارِنُ وَ لَا تَوَاحُ أَرْبَعَةً الْأَحْمَقَ وَ الْبَخِيلَ وَ الْجَبَانَ وَ الْكَذَّابَ ۱. أَمَّا الْأَحْمَقُ فَيَرِيدُ أَنْ يَنْفَعَكَ فَيُضْرِكُ ۲. وَ أَمَّا الْبَخِيلُ فَإِنَّهُ يَأْخُذُ مِنْكَ وَ لَا يُعْطِيكَ ۳. وَ أَمَّا الْجَبَانُ فَإِنَّهُ يَهْرُبُ عَنْكَ وَ عَنِ الْوَالِدِيهِ ۴. وَ أَمَّا الْكَذَّابُ فَإِنَّهُ يَصْدَقُ وَ لَا يَصْدَقُ (بحار: ۷۴/۱۹۲) امام صادق (علیه السلام): به چهار نفر نزدیک نشو و دوستی نکن! احمق، بخیل، ترسو و دروغگو؛ ۱. اما احمق چون می‌خواهد به تو سود برساند ولی به تو ضرر می‌زند ۲. و اما بخیل چون مدام از تو می‌گیرد ولی به تو چیزی نمی‌دهد ۳. و اما ترسو زیرا او از تو و همچنین از والدینش فرار می‌کند ۴. و اما دروغگو چون او - ممکن است - راست بگوید ولی مورد تصدیق قرار نمی‌گیرد.

۱۴۹ ف ۲: ۱. إِذَا هَرَبَ الرَّاهِدُ مِنَ النَّاسِ فَاطْلُبْهُ ۲. وَ إِذَا طَلَبَ الرَّاهِدُ النَّاسَ فَاهْرُبْ مِنْهُ. (غرر: ۲۷۶) امام علی (علیه السلام): هر زمان دیدی که پارسا و درویش از مال مردم فرار می‌کند، بدنبال او باش و زمانی که به ظاهر پارسا و درویشی به بدنبال مال مردم بود از او فرار کن.

۱۳۰ ف ۴: ۱. حُبُّ الْأَبْرَارِ لِلأَبْرَارِ ثَوَابٌ لِلأَبْرَارِ ۲. وَ حُبُّ الْفُجَّارِ لِلأَبْرَارِ فَضِيلَةٌ لِلأَبْرَارِ ۳. وَ بُغْضُ الْفُجَّارِ لِلأَبْرَارِ زَيْنٌ لِلأَبْرَارِ ۴. وَ بُغْضُ الْأَبْرَارِ لِلْفُجَّارِ خِزْيٌ عَلَى الْفُجَّارِ (کافی: ۲/۲۶۰) امام صادق (علیه السلام): ۱. علاقه خوبان به خوبان پاداشی است برای خوبان، ۲. علاقه بدها به خوبان برتری است برای خوبان، ۳. نفرت بدها از خوبان موجب زیبایی خوبان است ۴. و نفرت خوبان از بدها موجب ذلت بدها است.

۱۳۷ ف ۲: نَهَانِي أَبِي أَنْ أَصَاحِبَ ۱. حَاسِدَ نِعْمَةٍ وَ شَامِتًا بِمُصِيبَةٍ ۲. أَوْ حَامِلَ نَمِيمَةٍ. (تحف: ۳۷۶) امام صادق (علیه السلام): پدرم من را نهی نموده است این که ۱. با رشک ورز به نعمت و شادمان به مصیبت ۲. یا سخن چین همدم باشم.

۲۹ ف ۲۹: أَحْذَرُكُمْ أَهْلَ النَّفَاقِ ۱. فَإِنَّهُمْ الضَّالُّونَ الْمُضْلُونَ وَ الزَّالُونَ الْمَزْلُونَ ۲. يَتَلَوَّنُونَ الْوَأْنَآ وَ يَفْتَنُونَ أَفْتِنَانًا وَ يَعْمِدُونَكُمْ بِكُلِّ عِمَادٍ ۴. وَ يَرِضُونَكُمْ بِكُلِّ مِرْصَادٍ ۵. وَ قُلُوبُهُمْ دَوِيَّةٌ وَ صَفَاحُهُمْ نَقِيَّةٌ ۶. يَمَشُونَ الْخَفَاءَ وَ يَدْبُونَ الضَّرَاءَ ۷. وَ صَفَهُمْ دَوَاءٌ ۸. وَ قَوْلُهُمْ شِفَاءٌ ۹. وَ فَعْلُهُمُ الدَّاءُ الْعِيَاءُ ۱۰. حَسِدَةُ الرَّحَاءِ ۱۱. وَ مُؤَكَّدُو الْبِلَاءِ ۱۲. وَ مَقْنَطُو الرَّجَاءِ ۱۳. لَهُمْ بِكُلِّ طَرِيقٍ صَرِيحٌ ۱۴. وَ إِلَى كُلِّ قَلْبٍ شَفِيعٌ ۱۵. وَ لِكُلِّ شَجْوٍ دُمُوعٌ ۱۶. يَتَفَارَضُونَ الشَّاءَ ۱۷. وَ يَتَرَاقِبُونَ الْجَزَاءَ ۱۸. إِنْ سَأَلُوا أَحْفُوا ۱۹. وَ إِنْ عَذَلُوا كَشَفُوا ۲۰. وَ إِنْ حَكَمُوا أَسْرَفُوا ۲۱. قَدْ أَعَدُوا لِكُلِّ حَقٍّ بَاطِلًا ۲۲. وَ لِكُلِّ قَائِمٍ مَائِلًا وَ لِكُلِّ حَيٍّ قَاتِلًا ۲۳. وَ لِكُلِّ بَابٍ مَفْتَاخًا ۲۴. وَ لِكُلِّ لَيْلٍ مَصْبَاحًا ۲۵. يَتَوَصَّلُونَ إِلَى الطَّمَعِ بِالْيَأْسِ لِيَقِيمُوا بِهِ أَسْوَاقَهُمْ وَ يَنْفَعُوا بِهِ أَعْلَاقَهُمْ ۲۶. يَقُولُونَ فَيْشِيَهُونَ ۲۷. وَ يَصِفُونَ فَيْمُوهُونَ ۲۸. قَدْ هَوَّنُوا الطَّرِيقَ ۲۹. وَ أَضَلُّوا الْمَضِيقَ (نهج: خطبه ۱۹۴) امام علی (علیه السلام): ای بندگان خدا! شما را از منافقان برحذر می‌دارم، زیرا آن‌ها ۱. گمراه و گمراه کننده‌اند، خطاکار و به خطا کاری تشویق می‌کنند، ۲. به رنگ‌های گوناگون ظاهر می‌شوند، ۳. از ترفندهای گوناگون استفاده می‌کنند، برای شکستن شما از هر پناهگاهی سود می‌برند ۴. و در هر کمینی شما را شکار می‌کنند، ۵. قلب‌هایشان بیمار و ظاهرشان آراسته است، ۶. در پنهانی راه می‌روند، و از بیراهه‌ها حرکت می‌کنند، ۷. و صفشان دارو، ۸. و گفتارشان درمان، ۹. اما کردارشان دردی است بی‌درمان، ۱۰. بر رفا و آسایش مردم رشک می‌ورزند ۱۱. و بر بلاء و گرفتاری مردم می‌افزایند، ۱۲. و امیدواران را ناامید می‌کنند. ۱۳. آن‌ها در هر راهی کشته‌ای ۱۴. و در هر دلی راهی دارند، ۱۵. و بر هر اندوهی اشک‌ها می‌ریزند، ۱۶. مدح و ستایش را به یکدیگر قرض می‌دهند ۱۷. و انتظار پاداش می‌کشند، ۱۸. اگر چیزی را بخواهند اصرار می‌کنند ۱۹. و اگر ملامت شوند پرده در می‌کنند ۲۰. و اگر داوری کنند اسراف می‌نمایند. ۲۱. آن‌ها برابر هر حقی باطلی ۲۲. و برابر هر دلیلی شبهه‌ای و برای هر زنده‌ای قاتلی ۲۳. و برای هر دری کلیدی ۲۴. و برای هر شبی چراغی تهیه کرده‌اند. ۲۵. با اظهار یأس می‌خواهند به مطامع خویش برسند و بازار خود را گرم سازند و کالای خود را بفروشند. ۲۶. سخن می‌گویند، اما به اشتباه و تردید می‌اندازند، ۲۷. توصیف می‌کنند اما فریب می‌دهند. ۲۸. در آغاز، راه را آسان نشان می‌دهند ۲۹. و در تنگناها فرد را به بن بست می‌کشاند.

۹ ف ۹: أَرَدْتُ سَفْرًا فَأَوْصَى إِلَيَّ أَبِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ (عليهما السلام) فَقَالَ فِي وَصِيَّتِهِ: إِيَّاكَ يَا بَنِيَّ أَنْ تُصَاحِبَ الْأَحْمَقَ أَوْ تُخَالَطَهُ وَ أَهْجِرَهُ وَ لَا تُحَادِثَهُ فَإِنَّ الْأَحْمَقَ ۱. هَجَنَةٌ عِيَابٌ غَائِبًا كَانَ أَوْ حَاضِرًا ۲. إِنْ تَكَلَّمَ فَضَحَهُ حُمَقُهُ ۳. وَ إِنْ سَكَتَ قَصَرَ بِهِ عِيَهُ ۴. وَ إِنْ عَمِلَ أَفْسَدَ ۵. وَ إِنْ اسْتَرْعَى أَضَاعَ ۶. لَمْ يَعْلَمْهُ مِنْ نَفْسِهِ يَغْنِيهِ وَ لَا عِلْمَ غَيْرِهِ يَنْفَعُهُ ۷. وَ لَا يُطِيعُ نَاصِحَهُ ۸. وَ لَمْ لَا يَسْتَرِيحُ مَقَارَنَهُ تَوَدُّ أَمَهُ إِنَّهَا تُكَلِّتُهُ وَ أَمْرَاتُهُ إِنَّهَا فَقَدَتْهُ وَ جَارَهُ بَعْدَ دَارِهِ وَ جَلِيسَتُهُ الْوَحْدَةُ مِنْ مَجَالَسَتِهِ ۹. إِنْ كَانَ أَضْعَرَ مِنْ فِي الْمَجْلِسِ أَعْنَى مِنْ قَوْفِهِ وَ إِنْ كَانَ أَكْبَرَهُمْ أَفْسَدَ مِنْ دُونِهِ (و سائل: ۳۴/۱۲) امام باقر (علیه السلام): تصمیم سفر داشتم که پدرم علی بن حسین سفارش به من نمود و از جمله سفارشاتش فرمود: فرزندم! برحذر باش از همراهی کردن با احمق و مخلوط شدن با او و از او فاصله بگیر و با او همسخن نشو! چه این که احمق: ۱. سخنش برای تو عیب می‌سازد و بسیار ایرادگیر است. چه در سفر باشد و چه در وطن؛ ۲. اگر سخن بگوید صحبت نمودنش او را مفتضح می‌سازد؛ ۳. اگر ساکت شود ناتوانیش او را محدود کرده است؛ ۴. اگر کاری انجام دهد آن را خراب می‌کند؛ ۵. اگر به حفاظت گماشته شود تباه می‌سازد؛ ۶. نه

- خودش علمی دارد که او را بی نیاز نماید و نه علوم دیگری برایش نفعی دارد؛ ۷. از خیرخواهش فرمان نمی برد؛ ۸. نزدیکانش آسایش ندارند؛ مادرش دوست دارد که به عزایش بنشیند، و همسرش دوست دارد که او را از دست دهد، همسایه اش دور شدن خانه اش را دوست دارد و همنشینش تنهایی را بر مجالست با او ترجیح می دهد؛ ۹. اگر کوچکترین در مجلس باشد بالاتر از خودش را به زحمت می اندازد و اگر بزرگ تر در محفل باشد پایین تر از خودش را خراب می نماید.
۹. ۹۶ ف ۲: اِخْتَبِرُوا اِخْوَانَكُمْ بِخِصْلَتَيْنِ فَاِنْ كَانَتْ فِيهِمْ وَ اِلَّا فَاَعْزَبُ ثُمَّ اَعْزَبُ: ۱. اَلْمُحَافَظَةُ عَلَي الصَّلَوَاتِ فِي مَوَاقِيْتِهَا، ۲. وَ اَلْبَلَاءُ بِالْاِخْوَانِ فِي الْعُسْرِ وَ الْيُسْرِ. (مصادقه: ۳۶) امام صادق (عليه السلام): دوستان خود را با دو خصلت بیازمایید، اگر در آن ها این دو صفت بود که هیچ و الا از آن ها دوری کنید، از آن ها دوری کنید: محافظت بر نمازها و اقامه آن ها در ابتدای وقت؛ و نیکی نمودن به برادران ایمانی در سختی و آسانی.
۱۰. ۲: ۱. زَهْدُكَ فِي رَاغِبٍ فَيَكُ نَقْصَانٌ حَظٌّ ۲. وَ رَغْبَتُكَ فِي زَاهِدٍ فَيَكُ ذَلٌّ نَفْسٍ. (نهج: حکمت ۴۵) امام علی (عليه السلام): بی میلی نسبت به کسی که میل به تو دارد کاستن از یک لذت است، و رغبت داشتن به کسی که میل به تو ندارد؛ ذلت تو است.
۱۱. ۳: ۱. اَلْوَرَعُ سَجِيَّتُهُ، ۲. وَ الْكِرَامُ طَبِيعَتُهُ، ۳. وَ الْحَلْمُ خَلْتُهُ كَثْرَ صَدِيقِهِ وَ الثَّنَاءُ عَلَيْهِ وَ اِنْتَصَرَ مِنْ اَعْدَائِهِ بِحَسَنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ (اعلام: ۳۱۴) امام عسکری (عليه السلام): هر کس ۱. پرهیز از گناه منشش باشد، ۲. و از طبع بزرگواری برخوردار باشد ۳. و - روحیه بردباری رقیقش باشد، دو ستانش و ثناگویش فرونی یافته و به خاطر تعاریفی که از او می شود بر دشمنانش پیروز خواهد شد.
۱۲. ۳: ۱. اِيَّاكَ ۱. وَ الْعَجَبُ ۲. وَ سُوءُ الْخَلْقِ ۳. وَ قَلَّةُ الصَّبْرِ فَاِنَّهُ لَا يَسْتَقِيمُ لَكَ عَلَي هَذِهِ الْخِصَالِ الثَّلَاثِ صَاحِبٌ وَ لَا يَزَالُ لَكَ عَلَيْهَا مِنَ النَّاسِ مُجَانِبٌ. (خصال: ۱۴۷) امام صادق (عليه السلام): از ۱. خودپسندی، ۲. کج خلقی، ۳. و کم صبری پرهیز کن زیرا با این خصوصیات برایت همدمی نمانده و پیوسته منزوی از مردم خواهی بود.
۱۳. ۶: ۱. اَصْدِقَاؤُكَ ثَلَاثَةٌ وَ اَعْدَاؤُكَ ثَلَاثَةٌ فَاصْدَقَاؤُكَ ۱. صَدِيقُكَ ۲. وَ صَدِيقُ صَدِيقِكَ ۳. وَ عَدُوُّ عَدُوِّكَ ۴. وَ اَعْدَاؤُكَ عَدُوُّكَ ۵. وَ عَدُوُّ صَدِيقِكَ ۶. وَ صَدِيقُ عَدُوِّكَ (نهج: حکمت ۲۹۵) امام علی (عليه السلام): دوستان تو سه کس می باشند: ۱. دوست، ۲. دوست دوست دو ست ۳. و دشمن دشمن؛ و دشمنان تو. نیز. سه کس هستند: ۴. دشمن، ۵. دشمن دوست، ۶. و دوست دشمن.
۱۴. ۵: ۱. خَمْسٌ تَمَرَاتٌ اَوْ خَمْسٌ قُرْصٌ اَوْ دَنَانِيرٌ اَوْ دِرَاهِمٌ يَمْلِكُهَا الْاِنْسَانُ وَ هُوَ يَرِيْدُ اَنْ يَمُضِيَهَا فَاَوْضَلُهَا مَا اَنْفَقَهُ الْاِنْسَانُ ۱. عَلَي وَالِدِيهِ ۲. ثُمَّ الثَّانِيَةَ عَلَي نَفْسِهِ وَ عِيَالِهِ ۳. ثُمَّ الثَّلَاثَةَ عَلَي قَرَابَتِهِ الْفُقَرَاءَ ۴. ثُمَّ الرَّابِعَةَ عَلَي جِيرَانِهِ الْفُقَرَاءَ ۵. ثُمَّ الْخَامِسَةَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَ هُوَ اَحْسَنُهَا اَجْرًا (کافی: ۵/۶۵) پیامبر اسلام (صلى الله عليه وآله): انسانی که پنج دانه خرما، یا پنج دانه نان، یا پنج دینار، یا پنج درهم در اختیار دارد و می خواهد آن را انفاق کند، بهترینش این است که ۱. به والدینش بدهد ۲. و در مرتبه بعد برای خود و خانواده اش خرج کند ۳. و سپس به خویشان فقیرش بدهد، ۴. و بعد به همسایگان مستمندش انفاق کند ۵. و در آخر فی سبیل الله (در کارهای دیگر خیر) خرج نماید و این رتبه پنجم: کمترین اجراها را دارد.
۱۵. ۳: ۱. يَمْتَحِنُ الصَّدِيقُ بِثَلَاثِ خِصَالٍ فَاِنْ كَانَ مُؤَاتِبًا فِيهَا فَهُوَ الصَّدِيقُ الْمُصَافِي وَ اِلَّا كَانَ صَدِيقٌ رَخَاءٌ لَا صَدِيقٌ شَدِيدٌ، ۱. تَبَتُّغِي مِنْهُ مَالًا، ۲. اَوْ تَأْمَنُهُ عَلَي مَالٍ، ۳. اَوْ تَشَارِكُهُ فِي مَكْرُوهِ. (تحف: ۳۲۱) امام صادق (عليه السلام): دوست، با سه خصلت مورد امتحان قرار می گیرد، اگر هماهنگ با این خصوصیات بود یقیناً دوستی باصفا است، و الا تنها رفیق زمان خوشی است، نه همدم زمان سختی: ۱. از او مالی را بخواه، ۲. یا مالی را به عنوان امانت در اختیارش قرار ده ۳. و یا او را در کاری که دوست ندارد همراه خود کن.
۱۶. ۳: ۱. لَا تُسَمِّ الرَّجُلُ صَدِيقًا سَمَةً مَعْرُوفَةً حَتَّى تَخْتَبِرَهُ بِثَلَاثِ ۱. تُغْضِبُهُ فَتَنْظُرَ غَضَبَهُ يُخْرِجُهُ مِنَ الْحَقِّ اِلَى الْبَاطِلِ ۲. وَ عِنْدَ الدِّينَارِ وَ الدِّرْهَمِ ۳. وَ حَتَّى تُسَافِرَ مَعَهُ (بحار: ۷۱/۱۸۰) امام صادق (عليه السلام): کسی را به طور خاص دوست نام مگر این که او را از سه راه آزموده باشی: ۱. نگاه کن ببین وقتی او را خشمگین می سازی، خشمش او را از حق خارج می سازد؟ ۲. و نزد دینار و درهم ۳. و تا زمانی که با او مسافرت کنی.
۱۷. ۳: ۱. فِي حَكْمَةِ اَل دَاوُدَ اِنْ عَلَي الْعَاقِلِ اَنْ لَا يَكُونَ ظَالِعًا اِلَّا فِي ثَلَاثِ ۱. تَزَوَّدَ لِمَعَادٍ ۲. اَوْ مَرَمَةً لِمَعَاشٍ ۳. اَوْ لَذَّةً فِي غَيْرِ مَحْرَمٍ (وسائل: ۱۱/۳۴۳) امام صادق (عليه السلام): از جمله حکمت های خاندان حضرت داود این است که: عاقل جز در سه مورد به مسافرت نمی رود: ۱. توشه برای آخرت ۲. یا بهبود معاش ۳. یا لذت غیر حرام.
۱۸. ۲۸: ۱. اِذَا سَافَرْتَ مَعَ قَوْمٍ ۱. فَاكْثِرِ اسْتِشَارَتَكَ اِيَّاهُمْ فِي اَمْرِكَ وَ اُمُورِهِمْ ۲. وَ اَكْثِرِ التَّبَسُّمَ فِي وُجُوهِهِمْ ۳. وَ كُنْ كَرِيمًا عَلَي زَادِكَ ۴. وَ اِذَا دَعُوكَ فَاجِبْهُمْ ۵. وَ اِذَا اسْتَعَانُوا بِكَ فَاعْنِهِمْ ۶. وَ اعْلِبْهُمْ بِثَلَاثِ بَطُولِ الصَّمْتِ ۷. وَ كَثْرَةَ الصَّلَاةِ ۸. وَ سَخَاءَ النَّفْسِ بِمَا مَعَكَ مِنْ دَابَّةٍ اَوْ مَالٍ اَوْ زَادٍ ۹. وَ اِذَا اسْتَشْهَدُوكَ عَلَي الْحَقِّ فَاَشْهَدْ لَهُمْ ۱۰. وَ اجْهَدْ رَأْيَكَ لَهُمْ اِذَا اسْتَشَارُوكَ ثُمَّ لَا تَعَزَمَ حَتَّى تَثْبِتَ وَ تَنْظُرَ وَ لَا تَجِبَ فِي مَشُورَةٍ حَتَّى تَقُومَ فِيهَا وَ تَقْعُدَ وَ تَنَامَ وَ تَأْكُلَ وَ تَصَلِّيَ وَ اَنْتَ مُسْتَعْمِلٌ فِكْرِكَ وَ حَكْمَتِكَ فِي مَشُورَتِهِ فَاِنْ مِنْ لَمْ يَمْحُضِ النَّصِيحَةَ لِمَنْ اسْتَشَارَهُ سَلَبَهُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى رَأْيَهُ وَ نَزَعَ عَنْهُ اَلْاَمَانَةَ ۱۱. وَ اِذَا رَأَيْتَ اَصْحَابَكَ يَمْشُونَ فَاْمَشْ مَعَهُمْ ۱۲. وَ اِذَا رَأَيْتَهُمْ يَعْْمَلُونَ فَاعْمَلْ مَعَهُمْ ۱۳. وَ اِذَا تَصَدَّقُوا وَ اَعْطُوا قَرْضًا فَاَعْطُ مَعَهُمْ ۱۴. وَ اسْمَعْ لِمَنْ هُوَ اَكْبَرُ مِنْكَ سِنًا ۱۵. وَ اِذَا اَمْرُوكَ بِاَمْرٍ وَ سَأَلُوكَ فَقُلْ نَعَمْ وَ لَا تَقُلْ لَا فَاِنْ لَا عِيَّ وَ لَوْمْ ۱۶. وَ اِذَا تَحَيَّرْتُمْ فِي طَرِيقِكُمْ فَانْزِلُوا وَ اِذَا شَكَّكْتُمْ فِي الْقَصْدِ فَفَقُّوا وَ تَأَمَّرُوا وَ اِذَا رَأَيْتُمْ شَخْصًا وَّاحِدًا فَلَا تَسْأَلُوهُ عَن طَرِيقِكُمْ وَ لَا تَسْتَرْشِدُوهُ فَاِنَّ الشَّخْصَ الْوَّاحِدَ فِي الْفَلَاءِ مُرِيبٌ لَعَلَّهُ اَنْ يَكُونَ عَيْنًا لِاَصُوصِ اَوْ يَكُونَ هُوَ الشَّيْطَانُ الَّذِي حَيَّرَكُمْ وَ احْذَرُوا الشَّخْصَ صَنِ اَيْضًا اِلَّا اَنْ تَرَوْا مَا لَا اَرَى فَاِنَّ الْعَاقِلَ اِذَا اَبْصَرَ بَعِيْنَهُ شَيْئًا عَرَفَ الْحَقَّ مِنْهُ وَ الشَّاهِدُ يَرَى مَا لَا يَرَى الْغَائِبَ ۱۷.
۱۹. ۲۰: ۱. اِذَا قَرَّبْتَ مِنَ الْمَنْزِلِ فَانْزِلْ عَن دَابَّتِكَ وَ اَبْدَأْ بَعْلَفِهَا قَبْلَ نَفْسِكَ ۲۰. وَ اِذَا اَرَدْتَ النُّزُولَ فَعَلَيْكَ مِنَ بَقَاعِ الْاَرْضِ بِاِحْسَنِهَا لَوْنًا وَ اَلْيَنِيهَا تَرْبَةً وَ اَكْثَرُهَا عَشْبًا ۲۱. وَ اِذَا نَزَلْتَ فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ قَبْلَ اَنْ تَجْلِسَ ۲۲. وَ اِذَا اَرَدْتَ قِضَاءَ حَاجَةٍ فَاَبْعِدِ الْمَذْهَبَ فِي الْاَرْضِ ۲۳. وَ اِذَا ارْتَحَلْتَ فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ ۲۴. وَ وِدِعِ الْاَرْضَ الَّتِي حَلَلْتَ بِهَا وَ سَلِّمْ عَلَيْهَا وَ عَلَي اَهْلِهَا فَاِنْ لَكَ بَقْعَةٌ اَهْلًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ ۲۵. وَ اِنْ اسْتَطَعْتَ اَنْ لَا تَأْكُلَ طَعَامًا حَتَّى تَبْدَأَ فَتَتَّصِقَ مِنْهُ فَافْعَلْ ۲۶. وَ عَلَيْكَ بِقِرَاءَةِ كِتَابِ اللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا دَمَّتْ رَاكِبًا وَ عَلَيْكَ بِالتَّسْبِيْحِ مَا دَمَّتْ عَامِلًا وَ عَلَيْكَ بِالِدَعَاءِ مَا دَمَّتْ خَالِيًا ۲۷. وَ اِيَّاكَ وَ السَّيْرَ مِنَ اَوَّلِ اللَّيْلِ وَ عَلَيْكَ بِالتَّعْرِيسِ وَ الدَّلْبَجَةِ مِنْ لَدُنْ نِصْفِ اللَّيْلِ اِلَى اَخْرِهِ ۲۸. وَ اِيَّاكَ وَ رَفَعَ الصَّوْتِ فِي مَسِيرِكَ (کافی: ۸/۳۴۸) حضرت لقمان (عليه السلام): ۱. هنگامی که با گروهی مسافرت می کنی زیاد درباره کارهای خود مشورت نما و درباره کارهای آن ها مشورت بده، ۲. و به صورت هایشان زیاد لبخند بزن! ۳. و نسبت به توشهات کریم باش!، ۴. و هر وقت تو را دعوت نمودند قبول کن! ۵. و هر زمان که از تو کمک خواستند کمک نما!، ۶. و در سه چیز نسبت به آن ها شاخص باش! طولانی بودن سکوت با تفکر، ۷. نماز زیاد ۸. و سخاوتمندی نسبت به آنچه داری: مرکب، پول و توشه، ۹. و هر زمان که از تو خواستند که شهادت بر حق بدهی، به نفع آن ها شهادت بده!، ۱۰. و زمانی که مورد مشورت قرار می گیری تمام اندیشه خودت را بکار بند! و پس از آن تصمیم نگیر مگر این که خوب تأمل کرده و دقت نموده باشی و پاسخ مشورتشان را نده تا این که در فکر مشورتی که خواسته اند بایستی، بنشین، بخوابی، بخوری، نماز بخوانی و همچنان فکرت را و حکمت هایی را که بلدی بکار ببندازی. زیرا هر کس خیرخواهیش را برای آن ها که از او مشورت خواهند خالص نکند، خداوند اندیشه اش را از او گرفته و امانتی که - عقلی که - در اختیار او قرار داده است از او می ستاند ۱۱. و هر زمان که دیدی که همسفری هایت راه افتادند، با آن ها راه یافت! ۱۲. و وقتی دیدی مشغول کار هستند، با آن ها کار کن! ۱۳. و هر زمان که دیدی صدقه و یا قرضی می دهند تو هم بپرداز!، ۱۴. و حرف کسی را که از تو بزرگ تر است بشنو!، ۱۵. و وقتی به تو دستوری می دهند و یا از تو خواهشی می کنند، بگو: «چشم!» نگو: «نه!»، زیرا، «نه» نشان عجز است و شوم می باشد ۱۶. و زمانی که در راهی حیران ماندید، فرود آید و هنگامی که در راه تردید نمودید، بایستید! و با یکدیگر مشورت نمایید و هر وقت شخص تنهایی را دیدید، از او درباره راهتان نپرسید و از او راهنمایی نخواهید، زیرا شخص تنها در بیابان مشکوک است، ممکن است جاسوسی برای راهزنان باشد و یا شیطانی باشد که می خواهد شما را حیران نماید، از دو نفر هم بپرهیزید، مگر این که چیزی که من می بینم شما نبینید، زیرا عاقل زمانی که با چشمش چیزی را می بیند حق آن را می شناسد، و کسی که

شاهد ماجرا است چیزی می بیند که فردی که غائب است نمی بیند. ۱۷. فرزندم! وقتی هنگام نماز شد، آن را به خاطر هیچ چیز تأخیر میانداز! و نماز بگذار و از آن راحتی بجو! زیرا آن دین است، و در جماعت نماز بگذار! و لو بر نیزه ها، ۱۸. بر مرکب خواب زیرا این کار، تو را به عقب حیوان، زودتر حرکت خواهد داد و این جزء کار های فرزندانگن نیست مگر این که در محمل باشی که بتوانی مفاصلت را برای استراحت بکشی، ۱۹. و هنگامی که نزدیک جای فرود آمدی، از مرکب پیاده شو! و ابتداء قبل از آن که به خودت بررسی به علف چهارپایت برس!، ۲۰. و هر زمان خواستی جایی فرود بیایی، در آن قسمت از زمین فرود بیا که رنگی بهتر و خاکی نرم تر و گیاهی بیش تر داشته باشد، ۲۱. و وقتی فرود آمدی قبل از آن که بنشین، دو رکعت نماز بگذار! ۲۲. و هرقت خواستی دستشویی کنی، مسیر دوری را در زمین انتخاب کن! ۲۳. و هر زمان خواستی کوچ کنی دو رکعت نماز بخوان! ۲۴. و با زمینی که تو را در خود جای داده است وداع کن و بر او و اهالیش درود فرست! زیرا برای هر قسمتی از زمین اهالی از فرشتگان است. ۲۵. و اگر توانستی هیچ غذایی را نخوری مگر این که ابتداءً از آن صدقه بدهی این کار را انجام بده، ۲۶. و هر زمان که سوار بودی بر تو باد به قرائت کتاب خداوند، و هر زمان که کاری انجام می دادی، بر تو باد به تسبیح خداوند و هر زمان که بیکار بودی بر تو باد به دعا خواندن، ۲۷. و از حرکت نمودن در ابتدای شب پرهیز نما! بر تو باد به استرحتی مختصر و سپس حرکت نمودن از نیمه شب ببعده، ۲۸. از بلند نمودن صدا در مسیر بپرهیز!

۱۹. ف ۲: يَا بَنِي ۱. سَافِرٌ بِسَيْفِكَ وَ حَقِّكَ وَ عِمَامَتِكَ وَ حَبَالِكَ وَ سَقَائِكَ وَ خِيوطِكَ وَ مَخْرَزِكَ وَ تَزْوَدَ مَعَكَ مِنَ الْأَدْوِيَةِ مَا تَنْتَفِعُ بِهِ أَنْتَ وَ مَنْ مَعَكَ ۲. وَ كُنْ لَأَصْحَابِكَ مُوَافِقًا إِلَّا فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ (فقيه: ۲/۲۸۲) حضرت لقمان (علیه السلام): فرزندم! م سافرت کن با شمشیرت، کفشت، عمامهات، ریسمان - آبکشی ات -، سطل آب، نخ هایت، ابزار و صله زدن، و توشه با خودت بردار از دواها آن مقداری که مفید به حال خودت و همراهیانت می باشد و با همراهات هماهنگ باش مگر در معصیت خداوند.

۲۰. ۱۸۷ ف ۲: قَامَ رَجُلٌ بِالْبَصْرَةِ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَخْبِرْنَا عَنِ الْإِخْوَانِ فَقَالَ الْإِخْوَانُ صِنْفَانِ الْإِخْوَانُ الثَّقَّةُ وَ الْإِخْوَانُ الْمَكَاشِرَةُ ۱. فَأَمَّا الْإِخْوَانُ الثَّقَّةُ فَهَيْمُ الْكُفِّ وَ الْجِنَاحُ وَ الْأَهْلُ وَ الْمَالُ فَإِذَا كُنْتَ مِنْ أَخِيكَ عَلَى حَدِّ الثَّقَّةِ فَأَبْدِلْ لَهُ مَالَكَ وَ بَدَنَكَ وَ صَافٍ مِنْ صَافِهِ وَ عَادٍ مِنْ عَادِهِ وَ أَكْتَمِ سِرَّهُ وَ عَيْبَهُ وَ أَظْهَرِ مِنْهُ الْحَسَنَ وَ اعْلَمْ أَيُّهَا السَّائِلُ أَنَّهُمْ أَقْلُ مِنَ الْكِبْرِيَةِ الْأَحْمَرِ ۲. وَ أَمَّا الْإِخْوَانُ الْمَكَاشِرَةُ فَإِنَّكَ تَصِيبُ لَذَّتِكَ مِنْهُمْ فَلَا تَقْطَعَنَّ ذَلِكَ مِنْهُمْ وَ لَا تَطْلُبَنَّ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ مِنْ ضَمِيرِهِمْ وَ ابْدُلْ لَهُمْ مَا بَدَلُوا لَكَ مِنْ طَلَاقَةِ الْوَجْهِ وَ حَلَاوَةِ اللِّسَانِ (كافي: ۲/۲۴۸) فردی در بصره از امام علی (علیه السلام) سؤال نمود که از دو ستان به ما خبر بده! حضرت فرمودند: دو ستان دو گروه هستند: دوستان مورد اعتماد و دوستان اهل بزم؛ ۱. اما دوستان مورد اعتماد، آن ها دست و بال و اهل و مال هستند لذا اگر دوستت در حد اعتماد نمودن بود، از مال و از جسمت برایش بدل کن! و با هر کس صمیمی بود صمیمی باش! و با هر کس دشمن بود دشمن باش!، رازش را و عیبش را بیوشان! خوبی های او را آشکار نما! و بدان ای پر سش کننده! آن ها از گوگرد سرخ کمترند ۲. و اما دو ستان اهل بزم، تو از آن ها لذت را می بری، لذا با آن ها قطع ارتباط نکن و بیش از این از درونشان چیزی را مجوی! و برایشان همان چیزی که برای تو بذل می کنند که گشاده رویی و شیرین زبانی باشد، بذل نما!

۲۱. ف ۲: قَضَاءُ حُقُوقِ الْإِخْوَانِ ۱. أَشْرَفُ أَعْمَالِ الْمُتَّقِينَ ۲. وَ يَسْتَجْلِبُ مَوَدَّةَ الْمَلَائِكَةِ الْمُقْرَبِينَ. (جامع: ۹۵) امام علی (علیه السلام): اداء حقوق برادران ایمانی، برترین کارهای پرهیزگاران است و محبت فرشتگان مقرب را جلب می کند.

۲۲. ف ۳: لَا تَتَمَّ الصَّنِيعَةَ عِنْدَ الْمُؤْمِنِ لِصَاحِبِهَا إِلَّا بِثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ تَصْغِيرِهَا، وَ سِتْرِهَا وَ تَعْجِيلِهَا ۱. فَمَنْ صَغَّرَ الصَّنِيعَةَ عِنْدَ الْمُؤْمِنِ فَقَدْ عَظَّمَ أَخَاهُ وَ مَنْ عَظَّمَ الصَّنِيعَةَ عِنْدَهُ فَقَدْ صَغَّرَ أَخَاهُ ۲. وَ مَنْ كَتَمَ مَا أَوْلَاهُ مِنْ صَنِيعَةٍ فَقَدْ كَرَّمَ فِعَالَهُ ۳. وَ مَنْ عَجَلَ مَا وَعَدَ فَقَدْ هَنَى الْعَطِيَّةَ. (تحف: ۴۱۳) امام کاظم (علیه السلام): کار خوب با حفظ سه شرط نزد مؤمن کامل است: کوچک نمودن آن، پوشاندن آن و عجله نمودن در آن زیرا ۱. اگر کسی کار خوبش را نزد مؤمن کوچک بشمارد، او را تعظیم نموده است و هر کس کارش را بزرگ بشمارد برادر دینیش را کوچک نموده است ۲. و هر کس کارهای خوبی را که به انجام رسانده پوشیده دارد، کار هایش کریمانه خواهد بود ۳. و هر کس در آنچه به دیگری وعده داده است شتاب کند، آنچه می بخشد برای دیگران گوارا خواهد بود.

۲۳. ف ۲: ۱. إِذَا أَخَذَ الْقَوْمُ فِي مَجَالِسِهِمْ ۱. فَإِنْ دَعَا رَجُلٌ أَحَاهُ فَأَوْسَعِ فِي مَجْلِسِهِ فَلْيَأْتِهِ فَإِنَّمَا هِيَ كَرَامَةٌ أَكْرَمَهَا بِهَا أَخُوهُ ۲. وَ إِنْ لَمْ يَوْسَعِ لَهُ أَخُوهُ فَلْيَنْظُرْ أَوْسَعَ مَكَانٍ يَجِدُهُ فَلْيَجْلِسْ فِيهِ (و سائل: ۱۲/۱۰۹) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): زمانی که همه در جاهای خود نشستند، سپس فردی دوستش را صدا زند و برایش جا باز نماید، باید این دعوت را بپذیرد چه این احترامی است که فردی به دوستش می گذارد حال اگر دوست فرد برای او جایی را باز نکرد ببیند کجا وسیع تر است همانجا بنشیند.

۲۴. ف ۳: ۱. تَحْتَاجُ الْأَخُوَّةَ فِيمَا بَيْنَهُمْ إِلَى ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ فَإِنْ اسْتَعْمَلُوهَا وَ إِلَّا تَبَايَنُوا وَ تَبَاعَضُوا وَ هِيَ ۱. التَّنَاصُفُ ۲. وَ التَّرَاحُمُ ۳. وَ نَفَى الْحَسَدِ. (تحف: ۳۲۲) امام صادق (علیه السلام): دوستی نیازمند سه چیز است که اگر آن را به کار بندند که هیچ و الا از یکدیگر جدا شده و بینشان مدام کدورت است آن سه عبارتند از: ۱. انصاف، ۲. مهربانی ۳. و نبود حسادت.

۲۵. ف ۷: ۱. أَحْمَلُ نَفْسِكَ مِنْ أَخِيكَ ۱. عِنْدَ صَرْمِهِ عَلَى الصَّلَاةِ ۲. وَ عِنْدَ صُدُودِهِ عَلَى اللَّطْفِ وَ الْمُقَابَرَةِ ۳. وَ عِنْدَ جُمُودِهِ عَلَى الْبَدَلِ ۴. وَ عِنْدَ تَبَاعُدِهِ عَلَى الدُّنُوِّ ۵. وَ عِنْدَ شِدَّتِهِ عَلَى اللَّيْنِ ۶. وَ عِنْدَ جُرْمِهِ عَلَى الْعَذْرِ ۷. حَتَّى كَأَنَّكَ لَهُ عَبْدٌ وَ كَأَنَّهُ ذُو نِعْمَةٍ عَلَيْكَ وَ إِيَّاكَ أَنْ تَصْنَعَ ذَلِكَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ أَوْ أَنْ تَفْعَلَهُ بِغَيْرِ أَهْلِهِ. (اعلام: ۲۸۷) امام علی (علیه السلام): زمانی که ۱. دوستت قطع ارتباط نموده است تو خودت را وادار که این ارتباط برقرار شود، ۲. و هنگامی که او تو را منع می کند تو به او لطف نموده و به او نزدیک شو، ۳. و زمانی که او خشک دستی می کند تو دست و دلبازی کن، ۴. هر وقت از تو دور می شود تو به او نزدیک شو، ۵. و هر زمان که خشن برخورد می کند تو با او نرم برخورد نما، ۶. و زمانی که کار زشتی را انجام داد تو عذرش را بپذیر، درست مثل این که برده او هستی و گویا او ولی نعمت توست! ۷. و برحذر باش از این که اینگونه برخورد را در غیر جای خودش و یا در رابطه با غیر افراد لایق داشته باشی!

۲۶. ف ۳: ۱. ثَلَاثٌ يُصْفِينَ وَدَّ الْمَرْءَ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ ۱. يُلْقَاهُ بِالْبُشْرِ إِذَا لَقِيَهُ ۲. وَ يَوْسَعُ لَهُ فِي الْمَجْلِسِ إِذَا جَلَسَ إِلَيْهِ ۳. وَ يَدْعُوهُ بِأَحَبِّ الْأَسْمَاءِ إِلَيْهِ (مشكاة: ۲۰۴) امام صادق (علیه السلام): سه چیز موجب صفای دوستی انسان نسبت به برادر مسلمانش می شود: ۱. هر وقت او را ملاقات می کنی، شاداب باش، ۲. وقتی می خواهد در مجلسی نزد او بنشیند جا را برایش باز نماید، ۳. او را با محبوب ترین نامی که می پسندد صدا بزند.

۲۷. ف ۳: ۱. أَيُّهَا النَّاسُ الزَّهَادَةُ ۱. قَصْرُ الْأَمَلِ ۲. وَ الشُّكْرُ عِنْدَ النِّعَمِ ۳. وَ الْوَرَعُ عِنْدَ الْمَحَارِمِ (مستدرک: ۱۲/۴۷) امام علی (علیه السلام): ای مردم! پارسایی، ۱. کوتاه نمودن آرزوها ۲. و شکر نمودن بر نعمت ها ۳. و اجتناب از گناهان است.

۲۸. ف ۶: ۱. قُلْتُ يَا جَبْرِئِيلُ فَمَا تَفْسِيرُ الزُّهْدِ قَالَ ۱. يُحِبُّ مَنْ يُحِبُّ خَالِقَهُ وَ يَبْغِضُ مَنْ يَبْغِضُ خَالِقَهُ ۲. وَ يَتَحَرَّجُ مِنْ حَلَالِ الدُّنْيَا وَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا حَرَامِهَا فَإِنْ حَلَّلَهَا حَسَابٌ وَ حَرَّمَهَا عِقَابٌ ۳. وَ يَرْحَمُ جَمِيعَ الْمُسْلِمِينَ كَمَا يَرْحَمُ نَفْسَهُ ۴. وَ يَتَحَرَّجُ مِنَ الْكَلَامِ كَمَا يَتَحَرَّجُ مِنَ الْمَيْتَةِ الَّتِي قَدْ أَشْتَدَّ نَتْنُهَا ۵. وَ يَتَحَرَّجُ عَنِ حَطَامِ الدُّنْيَا وَ زَيْتِنِهَا كَمَا يَتَجَنَّبُ النَّارَ أَنْ يَغْشَاهَا ۶. وَ أَنْ يَقْصُرَ أَمَلُهُ ۷. وَ كَانَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ أَجَلُهُ (معانی: ۲۶۰) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): جناب جبرئیل روزی خدمت رسول خدا (که درود خداوند بر او و آتش باد) رسید و فرمود که خداوند من را با هدیه ای سوی تو فرستاده است که به هیچ کس قبل از تو نداده است و بعد، از صبر، رضا، زهد، اخلاص و یقین به عنوان هدیه های خداوند نام برد و حضرت تفسیر هر کدام از این مفاهیم را از جبرئیل سؤال نمود تا رسید به زهد؛ (حال ادامه حدیث:)...سپس گفتم: ای جبرئیل! تفسیر زهد چیست؟ جبرئیل گفت: ۱. کسی را دوست دارد که خالقش را دوست دارد و با کسی دشمنی می کند که با خالقش ستیزه جویی می کند؛ ۲. حلال دنیا را بر خود تنگ گرفته و توجهی به حرام آن نمی کند زیرا که در حلال دنیا حساب و در حرام آن عتاب است. ۳. آن گونه که نسبت به خود مهربان است به همه مسلمانان مهربانی دارد. ۴. از سخن - بیهوده - آن گونه فرار می کند که از مرداری که بوی متعفنش زیاد شده می گریزد. ۵. و از اموال دنیوی و زیورهای آن، آنچنان فرار می کند که از آتش پرهیز دارد که - نکند - او را در برگیرد. ۶. آرزوهایش را کوتاه می کند. ۷. پایان - کار -ش، بین دیدگانش قرار دارد.

۲۹. ف ۸: الزهد ۱. قَصْرُ الْأَمَلِ ۲. وَ تَنْقِيَةُ الْقَلْبِ ۳. وَ أَنْ لَا يَفْرَحَ بِالثَّوَاءِ وَ لَا يَغْتَمَّ بِالذَّمِّ ۴. وَ لَا يَأْكُلُ طَعَامًا وَ لَا يَشْرَبُ شَرَابًا وَ لَا يَلْبَسُ ثَوْبًا حَتَّى يَعْلَمَ أَنْ أَصْلَهُ طَيِّبٌ ۵. وَ أَنْ لَا يَلْتَزِمَ الْكَلَامَ فِيمَا لَا يَعْنِيهِ ۶. وَ أَنْ لَا يَحْسُدَ عَلَى الدُّنْيَا ۷. وَ أَنْ يَحِبَّ الْعِلْمَ وَ الْعُلَمَاءَ ۸. وَ أَنْ لَا يَطْلُبَ الرِّفْعَةَ وَ الشَّرْفَ (مستدرک: ۱۲/۵۰) امام صادق (علیه السلام): پارسی ۱. کوتاه نمودن آرزو است ۲. و پاک نمودن قلب است ۳. و این که به مدحها شادمان نشود و از مذمتها غمگین نگردد ۴. و هیچ غذایی نخورد و نوشیدنی ننوشد و لباسی نپوشد مگر آن که مطمئن شود اصل آن گوارا - و قطعاً حلال - است ۵. و با سخن در موضوعی که به او ربطی ندارد همراه نشود ۶. و بر دنیای کسی حسد نرزد ۷. و علم و عالم را دوست داشته باشد ۸. و در پی برتری جویی و بلندی رتبه نباشد.
۳۰. ۱. ف ۲: الْكَرِيمُ يَرَى مَكَارِمَ أَعْمَالِهِ دِينًا عَلَيْهِ يَقْضِيهِ ۲. وَ اللَّيْمُ يَرَى سَوَالِفَ إِحْسَانِهِ دِينًا لَهُ يَقْتَضِيهِ. (غرر: ۲۶۱ و ۳۸۸) امام علی (علیه السلام): کریم کارهای خویش را دینی می بیند که آن را ادا می کند ولی انسان پست خوبی هایی که به او شده است را دینی بر عهده دیگران می بیند که او آن ها را دریافت نموده است.
۳۱. ف ۲: الْكَرِيمُ ۱. يَأْبَى الْعَارَ ۲. وَ يُكْرِمُ الْجَارَ (غرر: ۴۳۶) امام علی (علیه السلام): کریم ۱. از ننگ ایا داشته ۲. و همسایه اش را اکرام می کند.
۳۲. ف ۳: تُعْرَفُ حِمَاةُ الرَّجُلِ فِي ثَلَاثٍ: ۱. فِي كَلَامِهِ فِي مَا لَا يَعْنِيهِ، ۲. وَ جَوَابِهِ عَمَّا لَا يُسْتَلُّ عَنْهُ ۳. وَ تَهْوَرِهِ فِي الْأُمُورِ. (غرر: ۷۷) امام علی (علیه السلام): حماقت فرد در سه چیز مشخص می شود: ۱. در سخن گفتن در موضوعاتی که به او ربطی ندارد، ۲. پاسخ دادن به سؤالی که از او نشده است، ۳. گستاخ بودنش در کارها.
۳۳. ف ۲: مِنْ دَلَائِلِ الْحُمُقِ ۱. دَالَّةٌ بِغَيْرِ آلَةٍ ۲. وَ صَلْفٌ بِغَيْرِ شَرَفٍ. (غرر: ۷۷) امام علی (علیه السلام): از دلایل حماقت، ۱. راهنمایی نمودن بدون ابزار ۲. و تعریف کردن بدون خصوصیتی شاخص است.
۳۴. ف ۳: الْجَهْلُ فِي ثَلَاثٍ: ۱. فِي تَبَدُّلِ الْإِحْوَانِ ۲. وَ الْمُنَابَذَةِ بِغَيْرِ بَيَانٍ ۳. وَ التَّجَسُّسِ عَمَّا لَا يَعْنِي. (تحف: ۳۱۵) امام علی (علیه السلام): نادانی در سه چیز است: ۱. مدام دوستان را عوض نمودن، ۲. رد نمودن بدون دلیل، ۳. کنجکاوی در اموری که به او ربطی ندارد.
۳۵. ف ۲: لِاتِّصَحِّبِ الْمَانِقِ فَإِنَّهُ ۱. يُزَيِّنُ لَكَ فِعْلَهُ ۲. وَ يُوَدُّ أَنْ تَكُونَ مِثْلَهُ. (غرر: ۴۳۲) امام علی (علیه السلام): با کسی که به شدت احمق است همراه مشو، زیرا او کارش را برای تو جلوه می دهد و دوست دارد تو هم مثل او باشی.
۳۶. ف ۴: أَرْبَعٌ مِنْ عِلَامَاتِ النِّفَاقِ: ۱. قَسَاوَةُ الْقَلْبِ ۲. وَ جُمُودُ الْعَيْنِ ۳. وَ الْإِصْرَارُ عَلَى الذَّنْبِ ۴. وَ الْحِرْصُ عَلَى الدُّنْيَا. (اختصاص: ۲۲۸) امام صادق (علیه السلام): چهار چیز از نشانه های نفاق است: ۱. سختی دل، ۲. خشکی چشم، ۳. اصرار بر گناه ۴. و حرص بر دنیا.
۳۷. ف ۳: آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثَةٌ: ۱. إِذَا حَدَّثَ كَذِبَ ۲. وَ إِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ ۳. وَ إِذَا اتُّمِنَ خَانَ. (مکارم: ۴۳۸) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): نشانه نفاق سه چیز است: ۱. زمانی که سخن می گوید دروغ می گوید، ۲. هنگامی که وعده ای دهد خلف وعده می کند، ۳. و وقتی که مورد اطمینان قرار گیرد خیانت می کند.
۳۸. ف ۲: إِذَا لَمْ يَرِدِ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا وَكَلَهُ إِلَى نَفْسِهِ وَ كَانَ صَدْرُهُ ضَيِّقًا حَرَجًا ۱. فَإِنْ جَرَى عَلَى لِسَانِهِ حَقٌّ لَمْ يَعْقِدْ قَلْبُهُ عَلَيْهِ ۲. وَ إِذَا لَمْ يَعْقِدْ قَلْبُهُ عَلَيْهِ لَمْ يُعْطِهِ اللَّهُ الْعَمَلَ بِهِ فَإِذَا اجْتَمَعَ ذَلِكَ عَلَيْهِ حَتَّى يَمُوتَ وَ هُوَ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْمُنَافِقِينَ (كَافِي): ۸/۱۳) امام صادق (علیه السلام): زمانی که خداوند بخواهد به کسی - به عنوان بازتاب اعمالش - بدی برسد او را به خودش واگذاشته و سینه اش را تنگ و بی روزن می نماید ۱. لذا اگر بر زبانش حقی جاری شود، قلبش با آن گره نخورده است ۲. و بر این اساس خداوند توفیق عمل طبق آن را به او نمی دهد و زمانی که همه این امور در او جمع شود و در این حالت بمیرد نزد خداوند از منافقین خواهد بود.
۳۹. ف ۴: ۱. كَلِمًا اشْتَهَى مِنَ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ لَمْ يَمْتَنِعْ مِنْهُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «وَ فَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ مَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ» (رعد: ۲۶) ۲. مُحَادَثَتُهُمْ نِسَاؤُهُمْ ۳. وَ شَرَفُهُمُ الدَّرَاهِمَ وَ الدَّنَانِيرَ ۴. وَ هِمَّتُهُمْ بَطُونَهُمْ أَوْلَيْكَ شَرُّ الْأَشْرَارِ الْفِتْنَةُ مَعَهُمْ وَ إِلَيْهِمْ تَعَوَّدُ (مستدرک: ۱۲/۳۲۷) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): ۱. هر چه اشتها دارند از حلال و حرام چیزی آن ها را منع نمی کند، خداوند می فرماید: «راضی به زندگی دنیا هستند و - حال آن که - زندگی دنیا در مقایسه با آخرت بهره اندکی بیش نیست»، ۲. تنها با زنانشان مشورت می کنند، ۳. شرف آن ها درهم و دینار است ۴. و همه تلاششان شکمشان است، ۵. آن ها بدکارترین بدکارانند، همه فتنه ها با آن ها است و به آن ها بر می گردد.
۴۰. ف ۴: تَوَقُّوا مُصَاحِبَةَ كُلِّ ۱. ضَعِيفِ الْخَيْرِ، قَوِيِّ الشَّرِّ، ۲. حَبِيثِ النَّفْسِ ۳. إِذَا خَافَ خَسَنَ ۴. وَ إِذَا أَمِنَ بَطْشَ. (ورأم: ۲/۱۳۰) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): از همدمی با کسی که ۱. خیرش ضعیف و شرش قوی و ۲. دارای نفس پلیدی است خود را باز دارید آن ها که ۳. در وقت ترس مخفی شده ۴. و هر وقت امنیتی بیابند طغیان می کنند.
۴۱. ف ۲: الْكِبْرُ أَنْ ۱. تَعْمَصَ النَّاسَ ۲. وَ تُسْفِهَ الْحَقَّ قُلْتُ وَ مَا سَفِهَ الْحَقَّ قَالَ: يَجْهَلُ الْحَقَّ وَ يَطْعَنُ عَلَى أَهْلِهِ. (میزان: ش ۱۶۹۴۲) امام صادق (علیه السلام): کبر این است که ۱. مردم را تحقیر نموده ۲. و حق را سفیه بدانی، راوی سؤال می کند که سفیه دانستن حق چیست؟ حضرت می فرماید: نسبت به حق نادان باشی و به اهل آن زخم زبان بزنی.
۴۲. ف ۳: پیامبر (که درود خدا بر او و آتش باد) از کنار گروهی که اجتماع کرده بودند گذر نموده و از آن ها سؤال کردند که چرا جمع شده اید؟ گفتند: ای پیامبر! این فرد دیوانه است که دچار صرع شده لذا ما گردش جمع شده ایم. حضرت فرمودند: این فرد دیوانه نیست، دچار مشکل است آیا به شما خبر دهم که حقا دیوانه چه کسی است؟ گفتند آری ای پیامبر! حضرت فرمود: ۱. الْمُتَبَخَّرُ فِي مَشِيهِ، ۲. النَّاطِرُ فِي عَطْفِيهِ، ۳. الْمَحْرِكُ بِمَنْكَبِيهِ کسی است که ۱. در راه رفتنش فخر فروشی می کند، ۲. به دو طرفش زیر چشمی نگاه نموده ۳. و شانه هایش را مدام حرکت می دهد. (خصال: ۳۳۳)
۴۳. ف ۳: بَنِي الْكُفْرِ عَلَى أَرْبَعِ دَعَائِمٍ الْفَسْقُ وَ الْغُلُوُّ وَ الشُّكُّ وَ الشُّبُهَةُ وَ الْفَسْقُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى الْجَفَاءِ وَ الْعَمَى وَ الْغَفْلَةَ وَ الْعَتُوُّ فَمَنْ جَفَا ۱. احْتَقَرَ الْحَقَّ ۲. وَ مَقَّتْ الْفُقَهَاءَ ۳. وَ أَصْرَّ عَلَى الْحَنْثِ الْعَظِيمِ... (کافی: ۲/۳۹۱) امام علی (علیه السلام): کفر بر چهار پایه شکل گرفته است: فسق، غلو اندیشی، تردید و مخلوط نمودن حق و باطل؛ و فسق بر چهار شعبه استوار است: درشخویی، کور دلی، غفلت و سرکشی: هر کس درشت خوئی نماید حق را کوچک نموده و فقیهان را دشمن داشته است و اصرار بر گناهان بزرگ می ورزد....
۴۴. ف ۲: ثَلَاثَةٌ مِنَ الْجَفَاءِ ۱. أَنْ يَصْحَبَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فَلَا يَسْأَلُهُ عَنِ اسْمِهِ وَ كُنْيَتِهِ ۲. وَ أَنْ يُدْعَى الرَّجُلُ إِلَى طَعَامٍ فَلَا يَجِيبُ أَوْ يَجِيبُ فَلَا يَأْكُلُ ۳. وَ مَوَاقِعَةَ الرَّجُلِ أَهْلَهُ قَبْلَ الْمَلَاعِبَةِ (وسائل: ۱۲/۱۴۵) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): سه چیز از درشت خوئی است: ۱. این که فردی با فردی مصاحبت داشته باشد و از اسم و فامیلش نپرسد؛ ۲. این که به غذایی دعوت شود و دعوت را - بدون دلیل - رد نموده و یا اگر قبول کند غذا نخورد؛ ۳. این که با همسرش قبل از این که معاشقه کند آمیزش نماید.
۴۵. ف ۲: الْجَفَاءُ وَ الْقَسْوَةُ فِي ۱. الْفِدَادِينَ ۲. أَصْحَابِ الْوَبْرِ (کافی: ۸/۶۹) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): درشت خوئی و قلب سختی در میان شترچرانان چادر نشین است.
۴۶. ف ۲: رَبِّ إِنْ الْعَرَبَ قَوْمٌ جَفَاءَةٌ ۱. لَمْ يَكُنْ فِيهِمْ كِتَابٌ وَ لَمْ يَبْعَثْ إِلَيْهِمْ نَبِيًّا ۲. وَ لَا يَعْرِفُونَ فَضْلَ نُبُوتِ الْأَنْبِيَاءِ (عليهم السلام): و لا شرفهم و لا يؤمنون بی این انا أخبرتهم بفضل أهل بيتي فقال الله جل ذكره و لا تحزن عليهم و قل سلام فسوف يعلمون (کافی: ۱/۲۹۳) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): پروردگارا! عرب گروهی درشت خویند ۱. کتابی بینشان نبوده و پیامبری برای آن ها مبعوث نگشته است ۲. و از فضائل و شرافت انبیاء چیزی نمی دانند و اگر من درباره فضائل اهل بیتم برایشان بگویم به من ایمان نمی آورند خداوند فرمود: غمگین نباش! بگو سلام، و بزودی خواهند دانست.
۴۷. ف ۳: يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: ۱. مَنْ أَحْدَثَ وَ لَمْ يَتَوَضَّأْ فَقَدْ جَفَانِي ۲. وَ مَنْ أَحْدَثَ وَ تَوَضَّأَ وَ لَمْ يَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ فَقَدْ جَفَانِي ۳. وَ مَنْ أَحْدَثَ وَ تَوَضَّأَ وَ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ وَ دَعَانِي وَ لَمْ أَجِبْهُ فِيمَا سَأَلَنِي مِنْ أَمْرِ دِينِهِ وَ دُنْيَاهُ فَقَدْ جَفَوْتُهُ وَ لَسْتُ بِرَبِّ جَافٍ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ) مَنْ أَحْدَثَ وَ لَمْ يَتَوَضَّأْ فَقَدْ جَفَانِي (وسائل: ۱۱/۳۸۲) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): خداوند می فرماید: هر کسی و ضویش باطل شود دوباره بلافاصله و وضو نگیرد و یا وضو بگیرد و دو رکعت نماز بجا نیاورد و یا نماز بخواند ولی دعا ننماید با من درشت خوئی نموده است و اگر وضو ساخت و نماز اقامه نمود و دعا کرد و من دعایش را اجابت نکردم من با او درشت خوئی نموده ام و پروردگار تو درشت خو نیست! و پیامبر (که درود خدا بر او و آتش باد) نیز فرمود: هر کس وضویش باطل شود و وضو نگیرد با من درشت خوئی نموده است.

۴۸. ف ۲: لا تَكْثُرَنَّ صُحْبَةَ اللَّيْمِ فَإِنَّهُ ۱. إِنْ صَحَبْتِكَ نِعْمَةً حَسَدَكَ ۲. وَإِنْ طَرَقَتْكَ نَائِبَةٌ قَذَفَكَ (غرر: ۴۳۱) امام علی (علیه السلام): مصاحبت با انسان پست را زیاد نکن زیرا ۱. وقتی دارای نعمتی شدی به تو حسادت خواهد نمود ۲. و زمانی که دچار نکستی گشتی دورت می اندازد.
۴۹. ف ۸: ثَمَانِيَةٌ إِنْ أَهْنَيْتُوا فَلَا يَلُومُوا إِلَّا أَنْفُسَهُمْ ۱. الذَّاهِبُ إِلَى مَائِدَةٍ لَمْ يُدْعَ إِلَيْهَا ۲. وَ الْمُتَأَمِّرُ عَلَى رَبِّ الْبَيْتِ ۳. وَ طَالِبُ الْخَيْرِ مِنْ أَعْدَائِهِ ۴. وَ طَالِبُ الْفَضْلِ مِنَ اللَّئَامِ ۵. وَ الدَّاحِلُ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي سِرِّ لَمْ يَدْخُلْهُ فِيهِ ۶. وَ الْمُسْتَخْفُ بِالسُّلْطَانِ ۷. وَ الْجَالِسُ فِي مَجْلِسٍ لَيْسَ لَهُ بِأَهْلٍ ۸. وَ الْمُقْبِلُ بِالْحَدِيثِ عَلَى مَنْ لَأ يَسْمَعُ مِنْهُ (بحار: ۷۲/۴۶۴) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): هشت نفر هستند که اگر مورد اهانت قرار گرفتند باید خودشان را سرزنش نمایند: ۱. کسی که برای غذا خوردن به مجلسی می رود که دعوت نشده است، ۲. فردی که به صاحب خانه دستور دهد، ۳. کسی که جوینده خیر و خوبی از دشمنانش است، ۴. فردی که به دنبال خوبی از طرف افراد پست است، ۵. فردی که خود را وارد رازی می کند که تنها بین دو نفر است، ۶. کسی که قدرت سلطان را سبک می شمارد، ۷. کسی که در جایی نشسته است که اهلیت آن جا را ندارد، ۸. فردی که با کسی سخن می گوید که از او حرفی نمی شنود.
۵۰. ف ۳: قِيلَ لِلصَّادِقِ: مَا حَدَّ حَسَنُ الْخُلُقِ؟ قَالَ ۱. تَلِينُ جَانِبِكَ ۲. وَ تَطْيِيبُ كَلَامِكَ ۳. وَ تَلْفِي أَخَاكَ بِبِشْرٍ حَسَنٍ. (کافی: ۲/۱۰۳) از امام صادق (علیه السلام) سؤال شد که تعریف خوش اخلاقی چیست؟ حضرت فرمودند: ۱. پهلوی را نرم ساز - دیگران به آسانی به تو نزدیک شوند - ۲. و کلامت را گوارا نما ۳. و با شادابی با دوستت برخورد کن
۵۱. ف ۳: حَسَنُ الْخُلُقِ فِي ثَلَاثٍ ۱. اجْتِنَابُ الْمُحَارِمِ ۲. وَ طَلَبُ الْحَلَالِ ۳. وَ التَّوَسُّعِ عَلَى الْعِيَالِ (ورام: ۲/۹۰) امام علی (علیه السلام): خوش اخلاقی در سه چیز است: ۱. پرهیز از محرمت؛ ۲. در پی حلال بودن؛ ۳. در رفاه بیش تر قرار دادن اعضاء خانواده.
۵۲. ف ۲: أَلَا أَنْتَبِّحُكُمْ بِخِيَارِكُمْ؟ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا ۱. الْمُوْطَئُونَ أَكْنَافًا ۲. الَّذِينَ يَأْلِفُونَ وَيُؤْلَفُونَ. (غوالی: ۱/۱۰۰) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): آیا شما را نسبت به خوبانتان آگاه نمایم؟ گفتند آری ای رسول خدا! حضرت فرمود: خوش اخلاق ترینتان، ۱. آن ها که شانه های خویش را محل گام ها قرار داده اند - یعنی فروتنان - ۲. آنانی که انس می گیرند و دیگران هم با آن ها انس می گیرند.
۵۳. ف ۳: مِنَ التَّوَّاضِعِ ۱. أَنْ تَرْضَى بِالْمَجْلِسِ دُونَ الْمَجْلِسِ ۲. وَأَنْ تُسَلِّمَ عَلَى مَنْ تَلْفَى ۳. وَأَنْ تَتْرَكَ الْمَرْءَ وَإِنْ كُنْتَ مُحَقَّقًا وَأَنْ لَا تُحِبَّ أَنْ تُحَمِّدَ عَلَى التَّقْوَى (کافی: ۲/۱۲۲) امام صادق (علیه السلام): از مصادیق تواضع است که ۱. به قسمت پایین مجلس رضایت دهی؛ ۲. به هر کس برخورد نمودی سلام کنی؛ ۳. جدل را رها کنی هر چند حق با تو باشد؛ ۴. دوست نداشته باشی که تقوای تو را بستانند.
۵۴. ف ۶: التَّوَّاضِعُ دَرَجَاتٌ مِنْهَا ۱. أَنْ يَعْرِفَ الْمَرْءُ قَدْرَ نَفْسِهِ فَيَنْزِلُهَا مَنْزِلَتَهَا بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ۲. لَا يُحِبُّ أَنْ يَأْتِيَ إِلَى أَحَدٍ إِلَّا مِثْلَ مَا يُؤْتِي إِلَيْهِ ۳. إِنْ رَأَى سَيِّئَةً دَرَأَهَا بِالْحَسَنَةِ ۴. كَاطِمُ الْعَيْطِ ۵. عَافَ عَنِ النَّاسِ ۶. وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (کافی: ۲/۱۲۴) امام صادق (علیه السلام): فروتنی دارای درجاتی است که بعضی از آن ها این است که انسان قدر خود را شناخته و آن را در جای خودش با قلبی سالم فرود آورد پا را از گلیم خودش درازتر نکند، اگر بدی از کسی دید آن را با خوبی به پوشاند، خشمش را فرونشاند و از مردم بگذرد و خداوند نیکوکاران را دوست دارد.
۵۵. ف ۴: التَّوَّاضِعُ مَرْزَعَةٌ ۱. الْخُشُوعُ ۲. وَالْخُضُوعُ ۳. وَالْخَشْيَةُ ۴. وَالْحَيَاءُ وَإِنَّهُنَّ لَا يَأْتِينَ إِلَّا مِنْهَا (بحار: ۷۲/۱۲۱) امام صادق (علیه السلام): فروتنی مزرعه ۱. خشوع ۲. و خضوع ۳. و هراس ۴. و شرم است و آن ها نمی آیند مگر از آن. (خشوع به معنای فروتنی جسمی خصوصاً پایین آوردن صدا و درویش نمودن چشم است و خضوع به معنای فروتنی جسمی مثل خدمتگذار).
۵۶. ف ۴: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ۱. يَجْلِسُ عَلَى الْأَرْضِ ۲. وَيَأْكُلُ عَلَى الْأَرْضِ ۳. وَيَعْتَقِلُ الشَّاةَ ۴. وَيُجِيبُ دَعْوَةَ الْمَمْلُوكِ عَلَى خُبْرِ الشَّعِيرِ (وسائل: ۱۲/۱۰۹) ابن عباس می گوید: پیامبر می فرمودند: ۱. بر زمین می نشستند ۲. و بر زمین غذا می خوردند ۳. و گوسفند را می دوشیدند ۴. و دعوت بردگان را برای تکه نان جویی قبول می کردند.
۵۷. ف ۲: مَنْ ۱. رَقَعَ ذَيْلُهُ وَ خَصَفَ نَعْلَهُ ۲. وَ عَفَّرَ وَجْهَهُ فَقَدْ بَرِيَ مِنَ الْكِبَرِ (مستدرک: ۳/۲۷۳) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): هر کس لباس و کفشش را - خود - تعمیر کند و صورتش را - در وقت سجده - به خاک بمالد حقیقتاً از کبر منزّه شده است!
۵۸. ف ۳: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ ۱. زَهْدَهُ فِي الدُّنْيَا ۲. وَ فَقْهَهُ فِي الدِّينِ ۳. وَ بَصَرَهُ عِيُوبَهَا وَ مَنْ أُوْتِيَهُنَّ فَقَدْ أُوْتِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ (کافی: ۲/۱۳۰) امام صادق (علیه السلام): خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، او را در دنیا پارسا نموده و در دین فهیمش قرار داده و به او عیوبش را می نمایاند و هر کس این ها به او داده شود خیر دنیا و آخرت به او داده خواهد شد.
۵۹. ف ۲: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ ۱. أَلْهَاهُ عَنِ مَحَاسِنِهِ وَ جَعَلَ مَسَاوِيهَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ۲. وَ كَرِهَهُ مُجَالَسَةَ الْمُعْرِضِينَ عَنِ ذِكْرِ اللَّهِ (بحار: ۶۸/۳۳۶) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): خداوند زمانی که بخواهد به کسی خوبی کند، ۱. او را از خوبی هایش غافل نموده و بدی هایش را جلوی چشمانش قرار داده ۲. و او را بی میل نسبت به همنشینی با پشت کنندگان به یاد خداوند می سازد.
۶۰. ف ۲: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ أَمْنَهُ ۱. عَقْلًا قَوِيماً ۲. وَ عَمَلًا مُسْتَقِيماً (غرر: ۵۰) امام علی (علیه السلام): وقتی خداوند بخواهد به کسی خوبی کند، ۱. او را اندیشه ای ۲. و رفتاری استوار می بخشد.
۶۱. ف ۳: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ صَلَاحَ عَيْدِهِ أَلْهَمَهُ ۱. قَلَّةَ الْكَلَامِ ۲. وَ قَلَّةَ الطَّعَامِ ۳. وَ قَلَّةَ الْمَنَامِ (غرر: ۲۱۱) امام علی (علیه السلام): هر زمان که خداوند سبحان مصلحت بنده اش را بخواهد به او ۱. کم گفتن ۲. و کم خوردن ۳. و کم خوابیدن را الهام می نماید.
۶۲. ف ۳: ثَلَاثَةٌ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ لَهُمْ بِالْحِفْظِ ۱. رَجُلٌ نَزَلَ فِي بَيْتِ خَرِبٍ ۲. وَ رَجُلٌ صَلَّى عَلَى قَارِعَةِ الطَّرِيقِ ۳. وَ رَجُلٌ أَرْسَلَ رَا حَلَّتَهُ وَ لَمْ يَسْتَوْثِقْ مِنْهَا (وسائل: ۱۹/۴۱۸) پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله): سه کس هستند که خداوند حفظ آن ها را تقبل نمی کند: ۱. فردی که - در حین سفر - به محل خراب شده ای فرود آید، ۲. و کسی که در قسمت آمد و شد مسیر نماز بخواند، ۳. و شخصی که مرکبش را رها نموده و آن را نبندد.
۶۳. ف ۴: الصَّدَاقَةُ مَحْدُودَةٌ فَمَنْ لَمْ تَكُنْ فِيهِ تِلْكَ الْحُدُودُ فَلَا تَنْسِبُهُ إِلَى كَمَالِ الصَّدَاقَةِ وَ مَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ شَيْءٌ مِنْ تِلْكَ الْحُدُودِ فَلَا تَنْسِبُهُ إِلَى الصَّدَاقَةِ ۱. أَوْلَاهَا أَنْ تَكُونَ سَرِيرَتُهُ وَ عَلَانِيَتُهُ لَكَ وَاحِدَةً ۲. وَ الثَّانِيَةُ أَنْ يَرَى زَيْنَكَ زَيْنَهُ وَ شَيْنَكَ شَيْنَهُ ۳. وَ الثَّلَاثَةُ أَنْ لَا يُغَيِّرَهُ عَنْكَ مَالٌ وَ لَا وَلايَةٌ ۴. وَ الرَّابِعَةُ أَنْ لَا يَمْنَعَكَ شَيْئاً مِمَّا تَصِلُ إِلَيْهِ مَقْدَرَتُهُ ۵. وَ الْخَامِسَةُ أَنْ لَا يُسَلِّمَكَ عِنْدَ النَّكَبَاتِ (بحار: ۷۱/۱۷۳) امام صادق (علیه السلام): دوستی دارای خصوصیات مشخصی است که هر کس این خصوصیات را به طور کامل نداشته باشد او را دوست کاملی ندان و هر کس هیچ یک از این صفات را نداشته باشد نباید هیچ میزان از دوستی را به او نسبت دهی: ۱. اول این که پنهان و آشکارش برای تو یکی باشد؛ ۲. دوم این که زیبایی تو را زیبایی خودش و زشتی تو را زشتی خودش بداند؛ ۳. سوم این که پول و مقام او را تغییر ندهد؛ ۴. چهارم این که از آنچه توانش را دارد، منع نکند تو را؛ ۵. پنجم این که او تسلیم مشکلات روزگار نکند.
۶۴. ف ۲: إِنْكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ ۱. بِطَلَاقَةِ الْوَجْهِ ۲. وَ حُسْنِ اللَّقَاءِ. (عیون: ۲/۵۳) امام علی (علیه السلام): شما نمی توانید با دارایی هایتان همه مردم را پوشش دهید پس این کار را با گشاده رویی و برخورد خوب انجام دهید

۱. در این بخش احادیثی را که تنها قسمتی از آن مورد استشهاد بوده است، به طور کامل مطالعه خواهید نمود.
۲. مَنْ اخْتَلَفَ إِلَى الْمَسَاجِدِ أَصَابَ إِحْدَى الثَّمَانِ أَحَا مُسْتَفَاداً فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَوْ عِلْمًا مُسْتَطَرَفًا أَوْ آيَةً مُحْكَمَةً أَوْ رَحْمَةً مُنْتَظَرَةً أَوْ كَلِمَةً تَرُدُّهُ عَنِ رَدَى أَوْ يَسْمَعُ كَلِمَةً تَدُلُّهُ عَلَى هُدَى أَوْ يَتْرُكُ ذَنْبًا خَشِيئَةً أَوْ حَيَاءً (وسائل: ۳/۳۵۷) امام علی (علیه السلام): هر کس رفت و آمد به مساجد داشته باشد یکی از هشت چیز گیرش می آید: دوستی که فائده خدایی داشته باشد؛ علمی که برایش جالب باشد؛ آیاتی از قرآن که بتواند آن‌ها را بفهمد؛ رحمتی - از خداوند - که مورد انتظار مردم است؛ سخنی که او را از پستی نجات دهد؛ کلامی که او را به هدایتی راهنمایی کند؛ گناهی را از روی هراس و یا شرم ترک نماید.
۳. لَا يُعْرِفُ النَّاسُ إِلَّا بِالِاخْتِبَارِ فَاخْتَبِرْ أَهْلَكَ وَوَلَدَكَ فِي غَيْبَتِكَ وَصَدِيقَكَ فِي مُصِيبَتِكَ وَذَا الْقُرَابَةِ عِنْدَ فِاقَتِكَ وَذَا التَّوَدُّدِ وَالْمَلِكِ عِنْدَ عَطَلَتِكَ لَتَعْلَمَ بِذَلِكَ مَنْزِلَتَكَ عِنْدَهُمْ (بحار: ۱۰/۷۵) امام علی (علیه السلام): مردم شناخته نمی شوند مگر به آزمایش؛ لذا همسر و فرزندان را بیازما هنگامی حضور نداری؛ و دوستت را هنگام مشکلات؛ و خویش را هنگام تنگدستیت؛ علاقمند و ثناگویت را هنگام از دست دادن سرمایه ات؛ برای این که جایگاهت را نزد آن‌ها بدانی.
۴. خَمْسَةٌ لَا يَنَامُونَ: الْهَامُ بَدَمٍ يَسْفِكُهُ وَذُو الْمَالِ الْكَثِيرُ لَا أَمِينَ لَهُ وَالْقَاتِلُ فِي النَّاسِ الزُّورَ وَالْبُهْتَانَ عَنِ عَرْضِ مِنَ الدُّنْيَا يَنَالُهُ وَالْمَأْخُودُ بِالْمَالِ الْكَثِيرِ وَ لَا مَالَ لَهُ وَالْمُحِبُّ حَبِيبًا يَتَوَقَّعُ فِرَاقَهُ (الفقيه: ۱/۵۰۳) امام صادق (علیه السلام): پنج نفر هستند که نمی خوابند: غمگین از خونی که ریخته است؛ ثروتمندی که امنیت ندارد؛ کسی که برای رسیدن به چیزی از دنیا شهادت بی اساس داده و تهمت زده است؛ کسی که هیچ مالی نداشته ولی - بخاطر ورشکستگی - مال زیادی از او مطالبه شود؛ علاقه مند به دوستی که انتظار فراق او را می کشد.
۵. أ تَرَى هَذَا الْخَلْقَ كُلَّهُ مِنَ النَّاسِ فَقَالَ أَلِقْ مِنْهُمْ التَّارِكَ لِلسَّوَاكِ وَالْمُتَرَبِّعَ فِي مَوْضِعِ الضِّيْقِ وَ الدَّاحِلَ فِيمَا لَا يَعْنِيهِ وَ الْمُمَارِي فِيمَا لَا عِلْمَ لَهُ بِهِ وَ الْمُمْتَرِضَ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ وَ الْمُتَشَعِّثَ مِنْ غَيْرِ مَصِيبَةٍ وَ الْمُخَالَفَ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي الْحَقِّ وَ قَدْ اتَّفَقُوا عَلَيْهِ وَ الْمُفْتَخِرَ يَفْتَخِرُ بِآبَائِهِ وَ هُوَ خَلُوٌ مِنْ صَالِحِ أَعْمَالِهِمْ... (مستدرک: ۸/۴۰۲) شخصی به امام صادق (علیه السلام) می گوید: آیا فکر می کنی که این خلق همه جزو مردم هستند؟! حضرت می فرماید: از آن‌ها استثناء نما ترک کننده مسواک را؛ و چهار زانو زنده در جای تنگ را؛ و داخل شونده در چیزی که به او ربطی ندارد؛ و بحث کننده در چیزی را که علمش را ندارد؛ و کسی که بدون مرض اظهار مریضی می کند؛ و کسی که بدون مصیبتی اظهار پریشان حالی می کند؛ و فردی که با همراهیانش در مطلب حقی همه بر آن اتفاق دارند مخالفت می کند؛ و کسی که به پدرانش افتخار می کند و حال آن که او خالی از اعمال خوب آن‌هاست.
۶. سَيِّدُ الْأَعْمَالِ إِذْ صَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ وَ مَوَاسَاةُ الْأَخِ فِي اللَّهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى كُلِّ حَالٍ. (خصال: ۱۲۵) امام صادق (علیه السلام): سرور اعمال: رعایت انصاف با مردم در مقایسه با خود؛ و مساوات با برادران خدایی و ذکر خداوند در هر حالی.
۷. اجْتَهِدُوا فِي أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعِ سَاعَاتٍ سَاعَةً لِمُنَاجَاةِ اللَّهِ وَ سَاعَةً لَأَمْرِ الْمَعَاشِ وَ سَاعَةً لِمُعَاشَرَةِ الْأَخْوَانِ وَ الثَّقَاتِ الَّذِينَ يَعْرِفُونَكُمْ عِيُوبَكُمْ وَ يَخْلَصُونَ لَكُمْ فِي الْبَاطِنِ وَ سَاعَةً تَخْلُونَ فِيهَا لِلذَّانِكُمْ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ وَ بِهَذِهِ السَّاعَةِ تَقْدِرُونَ عَلَى الثَّلَاثَةِ سَاعَاتٍ (تحف: ۴۰۹) امام کاظم (علیه السلام): تلاش کنید در این که زمان شما چهار ساعت باشد: ساعتی برای مناجات با خداوند؛ و ساعتی برای امر معاش؛ و ساعتی برای معاشرت با دوستان و افراد مورد اعتماد، آن‌ها که عیوب شما را می شناسند و در باطن نسبت به شما خلوص دارند؛ و ساعتی خالی بگذارید برای لذت‌های غیر حرامتان و با این ساعت قدرت خواهید یافت بر آن سه ساعت دیگر.
۸. السَّيِّدُ عَلِيُّ بْنُ طَاوُسٍ فِي فَلَاحِ السَّائِلِ، أُرْوَى بِحَدِيثِ الْإِسْنَادِ عَنْ سَيِّدَةِ النِّسَاءِ فَاطِمَةَ ابْنَةَ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ عَلَيَّ وَ بَعْلَهَا وَ بَنِيهَا إِنَّهَا سَأَلَتْ أَبَاهَا مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ) فَقَالَتْ يَا أَبَتَاهُ مَا لِمَنْ تَهَاونَ بِصَلَاتِهِ مِنَ الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ قَالَ يَا فَاطِمَةُ مَنْ تَهَاونَ بِصَلَاتِهِ مِنَ الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ ابْتَلَاهُ اللَّهُ بِخَمْسِ عَشْرَةَ خَصْلَةً سِتٌّ مِنْهَا فِي دَارِ الدُّنْيَا وَ ثَلَاثٌ عِنْدَ مَوْتِهِ وَ ثَلَاثٌ فِي قَبْرِهِ وَ ثَلَاثٌ فِي الْقِيَامَةِ إِذَا خَرَجَ مِنْ قَبْرِهِ فَأَمَّا اللَّوَاتِي تَصِيبُهُ فِي دَارِ الدُّنْيَا فَأَلْوَالِي يَرْفَعُ اللَّهُ الْبِرَّكَهَ مِنْ عَمْرِهِ وَ يَرْفَعُ اللَّهُ الْبِرَّكَهَ مِنْ رِزْقِهِ وَ يَمْحُو اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ سَيِّمَاءَ الصَّالِحِينَ مِنْ وَجْهِهِ وَ كُلَّ عَمَلٍ يَعْمَلُهُ لَا يُؤْجِرُ عَلَيْهِ وَ لَا يَرْتَفِعُ دَعَاؤُهُ إِلَى السَّمَاءِ وَ الْأَسَادِسَةُ لَيْسَ لَهُ حِظٌّ فِي دَعَاءِ الصَّالِحِينَ وَ أَمَّا اللَّوَاتِي تَصِيبُهُ عِنْدَ مَوْتِهِ فَأَوْلَاهُنَّ أَنَّهُ يَمُوتُ ذَلِيلًا وَ الثَّانِيَةَ يَمُوتُ جَائِعًا وَ الثَّلَاثَةَ يَمُوتُ عَطْشَانًا [عَطْشَانًا] فَلَوْ سَقِيَ مِنْ أَنْهَارِ الدُّنْيَا لَمْ يَرَوْ عَطْشُهُ وَ أَمَّا اللَّوَاتِي تَصِيبُهُ فِي قَبْرِهِ فَأَوْلَاهُنَّ أَنْ يُوَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا يَرْعَاهُ فِي قَبْرِهِ وَ الثَّانِيَةَ يَضِيقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ وَ الثَّلَاثَةَ تَكُونُ الظُّلْمَةُ فِي قَبْرِهِ وَ أَمَّا اللَّوَاتِي تَصِيبُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِذَا خَرَجَ مِنْ قَبْرِهِ فَأَوْلَاهُنَّ أَنْ يُوَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا يَسْحَبُهُ عَلَى وَجْهِهِ وَ الْخَلَائِقُ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ وَ الثَّانِيَةَ يَحَاسِبُهُ حَسَابًا شَدِيدًا وَ الثَّلَاثَةَ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَ لَا يَرْكَبُهُ وَ لَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ (فلاح: ۲۲) سید بن طاووس در فلاح السائل می گوید: روایت می کنم با حذف سندها از سرور زنان فاطمه دختر سرور انبیاء که درود خداوند بر او و بر پدرش و شوهرش و فرزندانش باد، این که او از پدرش محمد (که درود خدا بر او و آتش باد) سؤال نمود و فرمود: ای پدر! چیست برای کسی که نمازش را از مردان و زنان سست بشمارد؟ حضرت فرمودند: هر کس سست بشمارد نمازش را از زنان و مردان، خداوند او را مبتلا به پانزده خصلت می کند: شش تای از آن‌ها در خانه دنیا و سه تا هنگام مرگش، و سه تا در قبرش و سه تا در قیامت آن هنگام که از قبر خارج شود؛ اما آن‌ها که در خانه دنیا به او می رسد؛ اول: خداوند برکت را از عمرش می گیرد؛ و دوم: خداوند برکت را از رزقش می گیرد و سوم: خداوند سیمای خوبان را از صورتش محو می کند و - چهارم: - هر عملی که انجام دهد اجر داده نمی شود و - پنجم: - دعایش به آسمان بالا نمی رود و ششم: برایش بهره‌ای در دعای خوبان نیست و اما آن‌ها که نزد مرگ به او می رسد، اولین آن این است که او دلیل می میرد و دوم: گرسنه می میرد، و سوم: تشنه می میرد و اگر هم از جوی های دنیا آب داده شود تشنگی اش رفع نخواهد شد و اما آنهایی که در قبر به او می رسد اولینش: خداوند بر او فرشته‌ای موکل می کند که او را در قبر آرام نگذارد و دوم: قبرش را بر او تنگ می کند و سوم: در قبرش تاریکی خواهد بود و اما آن‌ها که در روز قیامت وقتی از قبر بیرون آمد به او می رسد اولینش این است که خداوند فرشته‌ای را موکل می کند که او را بر صورتش بکشد و حال آن که خلائق او ریمرا می نگرند؛ و دوم: حسابی سخت از او می کشد و سوم: خداوند به او نمی نگرد و او را پاک نمی سازد و برایش عذابی دردناک است.
۹. عَنْ الْمُعَلَّى بْنِ خَنِيْسٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قُلْتُ لَهُ مَا حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ قَالَ لَهُ سَبْعُ حَقُوقٍ وَأَجْبَاتٌ مَا مِنْهُنَّ حَقٌّ إِلَّا وَ هُوَ عَلَيْهِ وَاجِبٌ إِنْ ضَيَعَ مِنْهَا شَيْئًا خَرَجَ مِنْ وِلَايَةِ اللَّهِ وَ طَاعَتِهِ وَ لَمْ يَكُنْ لِلَّهِ فِيهِ نَصِيبٌ قُلْتُ لَهُ جَعَلْتَ فِدَاكَ وَ مَا هِيَ قَالَ يَا مُعَلَّى إِنِّي عَلَيْكَ شَفِيقٌ أَخَافُ أَنْ تُضَيِّعَ وَ لَا تُحْفَظَ وَ تَعْلَمَ وَ لَا تَعْمَلُ قُلْتُ لَأَقُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ أَيَسِّرْ حَقٌّ مِنْهَا أَنْ تُحِبَّ لَهُ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَ تَكْرَهُ لَهُ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ وَ الْحَقُّ الثَّانِي أَنْ تَجْتَنِبَ سَخَطَهُ وَ تَتَّبِعَ مَرْضَاتَهُ وَ تَطِيعَ أَمْرَهُ وَ الْحَقُّ الثَّلَاثُ أَنْ تُعِينَهُ بِنَفْسِكَ وَ مَالِكَ وَ لِسَانِكَ وَ يَدِكَ وَ رِجْلِكَ وَ الْحَقُّ الرَّابِعُ أَنْ تَكُونَ عَيْنُهُ وَ ذَلِيلُهُ وَ مَرَاتَهُ وَ الْحَقُّ الْخَامِسُ أَنْ لَا تُشَبِّعَ وَ يَجُوعَ وَ لَا تَرُوِي وَ يَظْمَأُ وَ لَا تَلْبَسَ وَ يَعْرِى وَ الْحَقُّ السَّادِسُ أَنْ يَكُونَ لَكَ خَادِمٌ وَ لَيْسَ لِأَخِيكَ خَادِمٌ فَوَاجِبٌ أَنْ تَبْعَثَ خَادِمَكَ فَتَغْسِلَ ثِيَابَهُ وَ تَصْنَعَ طَعَامَهُ وَ تَمَهَّدَ فِرَاشَهُ وَ الْحَقُّ السَّابِعُ أَنْ تُبْرِ قَسَمَهُ وَ تُجِيبَ دَعْوَتَهُ وَ تَعُوذَ مَرِيضَهُ وَ تَشْهَدَ جَنَازَتَهُ وَ إِذَا عَلِمْتَ أَنْ لَهُ حَاجَةً تَبَادَرَهُ إِلَى قَضَائِهَا وَ لَا تُلْجِئَهُ إِلَى أَنْ يَسْأَلَكَهَا وَ لَكِنْ تَبَادَرَهُ مُبَادَرَةً فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ وَ صَلَّتْ وَ لَأَيْتِكَ بَوْلَايَتَهُ وَ وِلَايَتَهُ بَوْلَايَتِكَ (و سائل: ۱۲/۲۰۵) معلی بن خنیس می گوید به امام صادق (علیه السلام) گفتیم: حق مسلمان بر مسلمان چیست؟ حضرت فرمود برای او هفت حق واجب است، همه این حقوق بر او واجب بوده و اگر چیزی از آن را ضایع نماید از ولایت و طاعت خداوند خارج شده و برای خداوند در او بهره‌ای نیست؛ به ایشان گفتیم: فدایت شوم! این‌ها چیست؟ حضرت فرمود: ای معلی! من دلسوز تو هستم! می ترسم این که ضایع کنی و حفظ نکنی، یاد بگیر و عمل نمایی! گفتیم: نیرو تنها از آن خداوند است! حضرت فرمود: ساده‌ترین حق از این حقوق این است که دوست بداری برای او آنچه برای خودت دوست می داری؛ و نپسندی برای او آنچه برای خودت نمی پسندی و حق دوم: این است که از خشم او اجتناب نمایی و به دنبال خر سندیش باشی و دستورش را اطاعت کنی و حق سوم: این است که او را با جان و مال و زبان و دست و پایت کمک کنی؛ و حق چهارم: این است که مراقب و

راهنما و آینه‌اش باشی؛ و حق پنجم: این است که سیر نباشی و گرسنه باشی، سیراب نباشی و تشنه باشی، پوشیده نباشی و برهنه باشی. و حق ششم: این است که - اگر - خدمت‌گذاری داری و او خدمت‌گذاری ندارد، واجب است این که خدمت را بفرستی تا لباسش را بشوید و غذایش را درست کند و بسترش را آماده سازد و حق هفتم: این است که سوگندش را قبول کنی و دعوتش را بپذیری و مرضش را عیادت نمایی و جنازه‌اش را حاضر شوی و هروقت دانستی که حاجتی دارد، مبادرت به برآوردن آن نمایی و او را وادار نکنی تا از تو بخواهد و لکن به سرعت شروع به برآوردن آن نمایی و اگر این چنین کردی ولایت تو به ولایت او ولایت تو وصل شده است.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. (اختصاص) محمد بن محمد بن نعمان شیخ مفید، الاختصاص، گنگره هزاره جهانی شیخ مفید قم؛ چاپ اول.
۳. (ارشاد) محمد بن محمد بن نعمان شیخ مفید، الارشاد، گنگره جهانی هزاره شیخ مفید قم؛ چاپ اول.
۴. (اسناد) عبد الله بن جعفر - حمیری، قرب الإسناد: انتشارات کتابخانه نینوی تهران؛ قطع وزیری.
۵. (اعلام) حسن بن ابی الحسن - دیلمی، اعلام الدین، گنگره هزاره جهانی شیخ مفید قم؛ چاپ اول.
۶. (اعمال) محمد بن علی - قمی «شیخ صدوق»، ثواب الاعمال، انتشارات رضی قم؛ چاپ دوم.
۷. (اقبال) سید بن طاوس، الاقبال بالاعمال الحسنه، دار الکتب الاسلامیه تهران؛ چاپ دوم.
۸. (امالی صدوق) محمد بن علی - قمی «شیخ صدوق»، الامالی، انتشارات کتابخانه اسلامیة؛ چاپ چهارم.
۹. (امالی طوسی) ابو جعفر محمد بن حسن - طوسی «شیخ الطائفه» الامالی، انتشارات دار الثقافة قم؛ چاپ اول.
۱۰. (امالی مفید) محمد بن محمد بن نعمان شیخ مفید، الامالی، گنگره هزاره جهانی شیخ مفید قم؛ چاپ اول.
۱۱. (بحار) محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، چاپ بیروت.
۱۲. (برهان) سید هاشم - بحرانی، البرهان فی تفسیر القرآن، مؤسسه البعثه، تاریخ نشر ۱۴۱۵ هـ ق.
۱۳. (تحف) حسن بن شعبه - حرانی، تحف العقول، مؤسسه انتشارات اسلامی، چاپ دوم.
۱۴. (تذکره) حسن بن یوسف - الحلّی، تذکره الفقهاء، المكتبة الرضویة لاهیات الآثار الجعفریه. کربلا، چاپ اول.
۱۵. (تفسیر الامام) علی بن محمد الامام العسکری (علیه السلام)، تفسیر الامام، انتشارات مدرسه امام مهدی (علیه السلام) قم؛ چاپ اول.
۱۶. (تفسیر قمی) علی بن ابراهیم - قمی، تفسیر القمی، مؤسسه دار الکتب قم؛ چاپ سوم.
۱۷. (تهذیب) ابو جعفر محمد بن حسن - طوسی «شیخ الطائفه»، تهذیب الاحکام، دارالکتب الاسلامی تهران؛ چاپ چهارم.
۱۸. (جامع) تاج الدین - شعیری، جامع الاخبار، انتشارات رضی قم؛ چاپ دوم.
۱۹. (جعفریات) محمد بن محمد بن اشعث، الاشعثیات (الجعفریات)، مکتبه النینوی الحدیثیه تهران؛ قطع وزیری.
۲۰. (حکم) علی بن محمد - الیثی الواسطی، عیون الحکم و المواعظ، دار الحدیث.
۲۱. (خصائص) محمد بن حسین - بغدادی «سید رضی»، خصائص الائمه (علیهم السلام)، مجمع البحوث الاسلامیه (آستان قدس رضوی) تاریخ نشر: ۱۴۰۶ هـ ق.
۲۲. (خصال) محمد بن علی - قمی «شیخ صدوق»، الخصال، مؤسسه انتشارات اسلامی، چاپ دوم.
۲۳. (دعائم) نعمان بن محمد - تمیمی، دعائم الاسلام، دار المعارف مصر؛ چاپ دوم.
۲۴. (دعوات) قطب الدین - راوندی، الدعوات، انتشارات مدرسه امام مهدی (علیه السلام) قم؛ چاپ اول.
۲۵. (روضه) محمد بن حسن فتال نیشابوری، روضه الواعظین، انتشارات رضی قم؛ قطع وزیری.
۲۶. (زهد) حسین بن سعید - اهوازی، الزهد، سید ابوالفضل حسینیان؛ چاپ اول.
۲۷. (سعادة) المحمودی، نهج السعادة، دار التعارف، بیروت، ۱۳۹۷ هجری قمری.
۲۸. (سعد) سید بن طاوس. سعد السعود، انتشارات دار الذخائر قم؛ قطع وزیری.
۲۹. (شرايع) محمد بن علی - قمی «شیخ صدوق»، علل الشرايع، انتشارات مکتبه الداوری قم؛ قطع وزیری.
۳۰. (صفات) محمد بن علی - قمی «شیخ صدوق»، صفات الشیعه، انتشارات اعلمی تهران؛ قطع وزیری.
۳۱. (عده) ابن فهد - حلّی، عده الداعی، انتشارات دار الکتب الاسلامیه؛ چاپ اول.
۳۲. (عوالی) ابن ابی جمهور - احسانی، عوالی اللالی: انتشارات سید الشهداء (علیه السلام) قم؛ چاپ اول.
۳۳. (عیون) محمد بن علی - قمی «شیخ صدوق»، عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، انتشارات جهان؛ تاریخ نشر: ۱۳۷۸ هـ ق.
۳۴. (غرر) عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، غرر الحکم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم؛ چاپ اول.
۳۵. (غمه) علی بن عیسی - اربطی، کشف الغمه، انتشارات مکتبه بنی هاشمی تبریز؛ تاریخ نشر ۱۳۸۱ هـ ق.
۳۶. (فرحه) سید عبد الکریم بن طاوس، فرحه الغری، انتشارات رضی قم؛ قطع رقی.
۳۷. (فقه) علی بن محمد الامام الرضا (علیه السلام)، فقه الرضا (علیه السلام)، گنگره جهانی امام رضا (علیه السلام) مشهد؛ چاپ اول.
۳۸. (فقیه) محمد بن علی - قمی «شیخ صدوق»، من لایحضره الفقیه، مؤسسه انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ سوم.
۳۹. (فلاح) سید بن طاوس، فلاح السائل، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی قم؛ قطع رقی.
۴۰. (قصص) سید نعمه الله - جزائری، قصص الانبیاء، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی قم؛ تاریخ نشر: ۱۴۰۴ هـ ق.
۴۱. (کافی) محمد بن یعقوب - کلینی رازی، الکافی، دار الکتب الاسلامیه، تهران، چاپ چهارم.
۴۲. (کشف) زین الدین علی بن احمد - عاملی جبلّی «شهید ثانی»، کشف الریبه، انتشارات مرتضوی؛ چاپ سوم.
۴۳. (کنز) شیخ ابو الفتح - کراچکی، کنز الفوائد، انتشارات کنز الذخائر قم؛ چاپ اول.
۴۴. (مؤمن) حسین بن سعید - اهوازی، المؤمن، انتشارات مدرسه امام مهدی (علیه السلام) قم؛ چاپ اول.
۴۵. (محاسن) احمد بن محمد - برقی، المحاسن، دارالکتب الاسلامیه قم، چاپ دوم.
۴۶. (مستدرک) میرزا حسین - محدث نوری، مستدرک الوسائل، مؤسسه آل البيت لاهیات التراث، چاپ اول.
۴۷. (مشکاة) علی بن حسن - طبرسی، مشکاة اللانوار، انتشارات کتابخانه حیدریه نجف اشرف؛ چاپ دوم.
۴۸. (مصادقه) محمد بن علی - قمی «شیخ صدوق»، مصادقه الاخوان، لیتوگرافی کرمانی قم؛ تاریخ نشر: ۱۴۰۲ هـ ق.
۴۹. (مصباح) جعفر بن محمد الامام الصادق (علیه السلام)، مصباح الشریعه، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات؛ چاپ اول.
۵۰. (معانی) محمد بن علی - قمی «شیخ صدوق»، معانی الاخبار، مؤسسه انتشارات اسلامی قم؛ تاریخ نشر: ۱۳۶۱ هـ ش.
۵۱. (معدن) شیخ ابوالفتح - کراچکی، معدن الجواهر، انتشارات کتابخانه مرتضویه تهران؛ چاپ دوم.

۵۲. (مکارم) رضی الدین حسن بن فضل - طبرسی، مکارم الاخلاق، انتشارات شریف رضی قم؛ چاپ چهارم.
۵۳. (مناقب) محمد بن علی - شهر آشوب طبرسی، المناقب، مؤسسه انتشارات علامه قم؛ تاریخ نشر ۱۳۷۹ هـ.ق.
۵۴. (منیة) زین الدین علی بن احمد - عاملی جبللی «شہید ثانی»، منیة المرید، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی قم؛ چاپ اول.
۵۵. (میزان) محمد - ری شہری، میزان الحکمة، مکتب الاعلام الاسلامی، چاپ اول.
۵۶. (نہج شرح) ابن ابی الحدید شارح معتزلی، شرح نہج البلاغہ، کتابخانہ آیة اللہ مرعشی نجفی قم؛ تاریخ نشر: ۱۴۰۴ هـ.ق
۵۷. (نہج) محمد بن حسین - بغدادی «سید رضی»، نہج البلاغہ، انتشارات دار الہجرۃ؛ قطع وزیری.
۵۸. (نوادر) سید فضل اللہ - راوندی، النوادر، انتشارات مدرسہ امام مہدی (علیہ السلام) قم؛ چاپ اول.
۵۹. (ورام) ورام بن ابی فراس «ورام»، مجموعہ ورام، انتشارات مکتبۃ الفقیہ قم؛ قطع وزیری.
۶۰. (وسائل) محمد بن حسن - حر عاملی، وسائل الشیعہ، چاپ اول.
۶۱. (ینابیع القندوزی - ینابیع المودۃ لذی القربی، دار الاسوۃ، چاپ ۱۴۱۶

۱. دوزخیان یکی از دو علت دوزخی شدنشان را نداشتن ... اعلام می‌کنند.
الف) ایمان. (ب) دوست. (ج) علم.
۲. انسان نباید قبل از ... ، رغبتی به دوست شدن با فردی پیدا نماید.
الف) شناخت. (ب) امتحان. (ج) انتخاب.
۳. در این کتاب چند شخصیت منفی مورد مطالعه قرار گرفته است؟
الف) ۲۵ (ب) ۲۷ (ج) ۳۱
۴. تواضع یعنی: خود را از آنچه دارد ... ببیند.
الف) پست تر. (ب) پایین تر. (ج) کمتر.
۵. کمک به خویشاوندان نیازمند، در اولویت ... قرار دارد.
الف) اول. (ب) سوم. (ج) دوم.
۶. موضوع طولانی‌ترین آیه قرآن چیست؟
الف) توحید. (ب) قصه بنی اسرائیل. (ج) ثبت اسناد مالی.
۷. مهمترین ماده امتحانی ... است.
الف) سفر. (ب) خشم. (ج) قرض.
۸. دوست هر چه با ...، دوستیش سالم‌تر و پربارتر خواهد بود.
الف) تقواتر. (ب) صفاتر. (ج) ایمان‌تر.
۹. نباید اساس پند ... باشد چه این که دیگر مفید نخواهد بود.
الف) خشم. (ب) بدگمانی. (ج) تحقیر.
۱۰. ظاهر هر فردی بیانگر ... اوست.
الف) ایمان. (ب) باطن. (ج) صمیمیت.
۱۱. در میان آداب رفاقت، ... مشکل‌ترین آن‌هاست.
الف) مواسات. (ب) ایثار. (ج) هر دو.
۱۲. یکی از مصادیق بارز خیانت ... است.
الف) افشای سرّ. (ب) اختلاس. (ج) بدگویی.
۱۳. یکی از متداول‌ترین راه‌های شاد نمودن، ... است،
الف) شوخی. (ب) کمک مالی. (ج) میهمانی.
۱۴. نقطه نهایی خیانت، خیانت به ... است.
الف) همسایه. (ب) دوست. (ج) هر دو
۱۵. در این کتاب ... مورد از مواردی که به دوستی دوام می‌بخشد ذکر شده است.
الف) ۷ (ب) ۱۲. (ج) ۱۸.
۱۶. زیباترین صبرها تحمل ... است.
الف) دست. (ب) دشمن. (ج) هر دو.
۱۷. کریم سخاوت را به عنوان یک ... برای خود می‌داند.
الف) فرهنگ. (ب) وظیفه. (ج) هر دو.
۱۸. احمق خشمش را به وسیله ... نشان می‌دهد.
الف) زبانش. (ب) رفتارش. (ج) هر دو
۱۹. منافق، سخنانش آمیخته با ... است.
الف) فریب. (ب) دروغ (ج) مبالغه.
۲۰. در این کتاب ... آیه و حدیث از ... منبع مورد استناد قرار گرفته است.
الف) ۱۴۰۰ - ۵۸، (ب) ۱۴۲۷ - ۵۸ (ج) ۱۴۰۰ - ۸۶